

Coloniæ
Apud Ioan: Carolum Munich
Cum Priuilegio S.C.M.

IDEA
PHILOSOPHIÆ RATIONALIS, SEU
LOGICA,

PAUCIS MULTA COMPLECTENS, de iis quæ spectant ad mentis directionem.

Pars prima totius Philosophiæ.

Auctore
D. PETRO à SANCTO IOSEPH,
FULIENSI.

Editio postrema prioribus longè correctior.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud JOANNEM CAROLUM MÜNICH,
M. DC. LXXI.

Cum speciali Gratia & Privilegio S. C. M.

AD LECTOREM.

EX quo tempore Theologia nostra prodiit in lucem, benevole Lector, plerique viri doctrinâ & dignitate præstantes ut simile quid in Philosophia molirer, summis à me precibus contendere non destiterunt. Verùm, ut dicam, quod est, vix ullis hortationibus aut rationibus adduci potui, ut in eam me arenam conjicerem. Deterrebat inprimis operis difficultas, nec sanè immeritò: quid enim certi in rebus philosophicis, quæ ab humana ratione, innumeris erroribus obnoxia, totam certitudinem petunt, reperiri potest? Veritates philosophicæ, ut ajebat non nemo, in profundo puteo delitescunt, quis inde eas eruet? Nonne videmus de omnibus ferè rebus in utramque partem acerrimè disputari, & quod multis probatur, à multis improbabile falsúmque judicari? Imò idemmet à seipso dissentiens, eandem nunc thesim acerrimè impugnat, quam ante paucos annos vel menses toto pectore propugnabat. Ecquis igitur in tantâ rerum difficultate & caligine, rectâ ad veritatis scopum collimabit?

Videbam præterea frustra à me expectari, quod jamdiu à plerisque Philosophis magna cum laude præstitum est. Nam ut tot auctores præstantissimos taceam, qui in illustranda amplissimis commenta-

riis Philosophiæ, operam suam egregiè collocarunt, ii profectò longè supra meritum de me sentiunt qui brevem & perspicuam universæ Philosophiæ delineationem à me postulant, si quid hac in re à tenuitate mea prodire posse arbitrantur, quod cum accuratâ, omnibúsque numeris absolutâ nostri R. D. *Eustachii à S. Paulo, Doctoris Sorbonici, Philosophiæ summâ, conferri possit. Quare cùm propriæ imbecillitatis conscius, studia philosophica parum laboribus meis juvari, ac promoveri posse perspicerem: nec me lateret in tantâ librorum philosophicorum copiâ, quantam vix amplissimæ Bibliothecæ capere possent, novum cursum proferre, id aliud nihil esse quàm actum, ut ajunt, agere, ne dicam, crambem sæpiùs recoctam, nauseanti jam sæculo, reponere, diu profectò mentem meam adversus eorum preces obfirmavi, qui potiùs affectu, quàm ratione ducti, è re litteraria fore judicabant, si quas olim de Philosophiâ commentationes privatim conscripsi, & identidem pro natâ occasione refinxi, publici juris facerem.*

Verendum quoque erat, Lector, si Philosophia nostra proferretur in lucem, ne iterum nobis illud Virgilianum, Sic vos non vobis, *usurpandum esset. Causam verò timendi, si ignoras, accipe. Tres Ideæ theologicæ ante decennium Parisiis à nobis editæ, non multò post Avenione sub titulo primùm* Solis Theologici, *deinde* Hermetis Theologici *prodiêre, typis cujusdam Bibliopolæ nomine Piot, qui rei familiaris augendæ causâ, hunc quantulumcunque laborem nobis eripere religioni non duxit. Et quamvis ipsi fas esset in ditione summi*

Pontificis, prædicta opuscula sub eâ formâ quâ hic edita sunt, prælo subjicere, & extra Galliam vendere; non modò titulum immutavit, librorúmque ordinem invertit, sed & nomen nostrum expunxit, quo liberiùs posset in fraudem diplomatis regii, exemplaria hujus ementitæ Theologiæ in varias Galliæ Provincias importare, ibique impunè venalia habere. Nec satis sibi habuit bonus ille vir, si grave damnum Bibliopolæ Parisiensi, nobisque injuriam eleganti hoc dolo inferret, quin & pro sua erga eos quorum imperio tenetur, reverentiâ, cùm auctoritate Illustrissimi Vicelegati Avenionensis sub mulcta pecuniaria cautum esset, ne quis Solem Theologicum *venalem proponeret, paruit ille quidem non gravatè, ita tamen ut detractâ primâ libri paginâ, solem in Hermetem commutârit; sicque pius ille Pietus posteriori fraude, priorem egregiè compensavit. Ne igitur adeò infausta sors nostræ Philosophiæ obtingeret, quam soror illius natu major Theologia vitare non potuit, ægrè à me impetrare potui ut de eâ in lucem proferenda cogitarem, ratus consultiùs fore, si in umbrâ & otio Musæi nostri secura quiesceret, quàm si foras prodiens tanto discrimini incautè objiceretur. Vicit tamen amicorum importunitas, (quâ, ut verum fatear, nullum unquam duriorem libertatis tyrannum expertus sum) & à me invito post tot repulsas & procrastinationes, has disputationes tandem extorsit, quæ si æquitatis ratio haberetur, in perpetuum, nedum nonum in annum, meâ quidem sententiâ, premendæ erant. Faxit Deus ut in publicam utilitatem cedant, súmque saltèm fructum (quod maximè opto) ex*

earum lectione Philosophiæ studiosi percipiant, ut quanta sit, quámque suspicienda divinæ Majestatis potentia serio apud se reputent, cùm videant, quotquot Philosophiam hactenus pertractârunt, viros alioqui acutissimos, præstantissimóque ingenio præditos, in rerum naturalium cognitione adeò cæcutire, ut nedum magna & illustria opera, quæ à summo rerum Opifice prodiere, sed ne vilissimâ quidem & despicatissimâ cogitatione assequi possint.

SVMMA PRIVILEGII GENERALIS
Sacræ Cæsareæ Majestatis.

CAutum est Privilegio S. C. M. ne quis Typographus, Bibliopola, aut alius quiscunque librariam negotiationem exercens, illos libros qui per CONSTANTINUM MÜNICH ejúsque hæredes impressi, intra proximum decennium à prima ejus editionis die computandum intra sacri Romani Imperii Regnorúmque & Dominiorum S. C. M. hæreditariorum fines simili aut alio quovis typo vel forma, sive in toto, sive in parte recudere, aut alibi impressos adducere, vendere vel distrahere, clam vel palàm citra voluntatem & consensum prædicti CONSTANTINI MÜNICH ejúsque hæredum præsumat, si quis verò secus faciendo Privilegium hoc Cæsareum spernere & transgredi ausus fuerit, mulctabitur pœnâ, prout latiùs in Diplomate Cæsareo dato Viennæ die secundâ Mensis Maji, Anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono, Regnorum Romani decimo, Hungarici undecimo, Bohemici verò duodecimo.

Ferdinandus

P. H. à Stralendorff

Ad mandatum S. C. M. proprium

Gerardus à Zwartzen.

a 6 APPRO-

APPROBATIO DOCTORUM.

NOs infrà scripti Doctores Sorbonici testamur legisse Librum hunc, cui titulus est, *Idea philosophica omnes Philosophiæ partes complectens*, compositum à P. D. PETRO à S. JOSEPH Fullensi, in quo nihil orthodoxæ fidei contrarium invenimus, imò dignissimum judicavimus qui in lucem edatur, & omnium oculis tanquam absolutissimum totius Philosophiæ exemplar & lucidissimum speculum proponatur. Datum Parisiis in ædibus nostris Sorbonicis die 3. Julii Anno 1654.

C. BOURLON.

I. SEGUIER.

CENSURA.

I*Deam Philosophiæ rationalis seu Logicam* R. P. F. Petri à S. Joseph Fuliensi *Ordinis Cisterciensis, nunc primò in Germania editam, & à plurimis laudatam atque probatam, quia nihil habet orthodoxæ fidei, aut bonis moribus, doctrinave in Philosophia receptæ contrarium, dignissimam censemus, ut in lucem prodeat. Coloniæ die* 30. *Decembris* 1654.

GeorgiusPaulus StraviusEpiscopus Joppensis, Suffraganeus Coloniensis, *&c.* Librorum Censor ordinarius.

(L.S.)

IN-

INDEX LIBRORVM, CAPITVM ET ARTICULORUM.

PRÆLVDIVM.

De ipsa Logica secundùm se.

LIBER I.

De iis quæ spectant ad directionem primæ mentis operationis.

CAPUT PRIMUM.

De Natura variísque speciebus termini.

CAPUT II.

De quinque Vocibus seu prædicabilibus Porphyrianis.

CAPUT III.

De Collatione quinque Prædicabilium à Porphyrio tradita, à capite sexto suæ introductionis.

III. De

CAPUT IV.

De Prædicamentis in genere.

CAPUT V.

De Prædicamento substantiæ.

CAPUT VI.

De Prædicamento quantitatis.

III. *An*

CAPUT VII.

De Prædicamento relationis.

CAPUT VIII.

De reliquis Prædicamentis.

CAPUT IX.

De Post-prædicamentis.

CAPUT X.

De Definitione.

LIBER II.

De iis quæ spectant ad directionem secundæ mentis operationis.

CAPUT I.

De Principiis enunciationis.

CAPUT II.

De Enunciatione, & variis divisionibus illius.

CAPUT III.

Quædam Dubia expenduntur circa traditas divisiones Enunciationis.

CAPUT IV.

De Veritate propositionum de futuro contingenti, sive absoluto, sive conditionato.

CA-

CAPUT III.

De Reductione Syllogismorum imperfectorum ad perfectos.

CAPUT IV.

De Medii inventione, ubi exhibetur figura, quæ vulgò *Pons Asinorum* appellatur.

CAPUT V.

De quibusdam aliis Syllogismorum formis.

CAPUT VI.

De Syllogismo demonstrativo.

CAPUT VII.

De Medio & effectu demonstrationis.

II. Quæ-

CAPUT VIII.

De Syllogismo topico & sophistico.

IDEA PHILOSOPHIÆ RATIONALIS, SEV LOGICA,

Paucis multa complectens, de iis quæ ſpectant ad mentis directionem.

PRÆLUDIUM.

De ipſa Logica ſecundùm ſe.

ARTICULUS I.

Quædam præmonita de Nominibus, Exiſtentia & Inventione Logicæ, illiúsque aliquali ratione.

PRÆMONEO 1. Logicæ nomine hîc à nobis intelligi quemdam mentis habitum, quo omnes intellectus noſtri operationes diriguntur in ordine ad verum cognoſcendum. Qui etiam integer habitus, Dialectica jam communiter vocari ſolet, etſi olim hoc vocabulum pro ſola parte topica, quæ tantùm de probabilibus diſſerit, uſurparetur.

Præmoneo 2. certum eſſe apud omnes, ejusmodi aliquem habitum eſſe poſſibilem. Cùm enim poſſi-

biles sint habitus qui linguam, manum, voluntatem dirigant ad suas operationes ritè exercendas, quidni possibilis quoque erit habitus quidam mentis, quo ipsius intellectus operationes ad cognitionem veri dirigi, rectéque institui possint? Siquidem intellectus cùm sit spiritualis, non modò aliarum potentiarū actus cognoscere, sed etiam supra suas operationes, reflecti potest, ut quid in eis rectum, quid obliquum sit, deprehendat.

Prænoto 3. non tantùm Logicam esse possibilem, sed etiam de facto dari, ùt patet vel ex innumeris libris qui de ea conscripti sunt; & ex eo animi ardore, quo videmus illam in omnibus Academiis doceri, & addisci. Quòd si quæras, *quâ primum ratione hæc scientia in orbem invecta sit?* scito in primis eam quidem simul cum aliis scientiis naturalibus primo parenti in instanti creationis à Deo fuisse infusam, ùt sumitur ex verbis illis Eccli. 17. *Disciplina intellectus implevit illos, creavit illis scientiam spiritûs, sensu implevit cor illorum*: eáque ratione probatur à S. Thoma 1. *p. q.* 94. *art.* 3. quia sicùt primus homo productus fuit in statu perfecto secundùm corpus, ad aliorum generationem, ita congruum fuit ut produceretur in statu perfecto secundùm animam, ad instructionem & gubernationem aliorum. Deinde verò temporum injuriâ penè deletam, ab antiquis Philosophiæ Magistris, ac præsertim Aristotele fuisse restitutam.

Prænoneo 4. veteres Philosophos Logicam restaurasse partim vi nativâ proprii intellectûs, partim longo usu & experientiâ. Cùm enim observarent operationes mentis nunc à verò deviare, mox rectè procedere, detectâ tandem erroris causâ præceptiones quasdam & regulas instituerunt, quarum ope posset intellectus in veri investigatione, sive apprehendendò objecta, sive de iis judicando, sive argumentando, scopum veritatis, recedendo à falsitate, certò attingere.

Prænoneo 5. quinque mentis habitus *CERTOS* vulgò assignari, nempe *Intellectum, Sapientiam, Scientiam,* vulgò *Artem & Prudentiam*, duósque *INCERTOS*, videlicet *Opinionem*, & *Fidem* humanam. *Intellectus* est habitus, quo principiis per se notis ex sola apprehensione termino-

minorum naturaliter aſſentimur, quale eſt illud, *Totum eſt majus ſuâ parte*. *Sapientia* eſt habitus qui verſatur circa res præſtantiſſimas, & maximè univerſales, quomodo Metaphyſica communiter *Sapientia* vocatur, quia agit de Ente, de Deo, & de intelligentiis. *Scientia* eſt habitus quo aſſentimur concluſioni ex præmiſſis certis, & evidentibus demonſtratæ. *Ars* eſt habitus, qui circa res, vel operationes externas plerumque occupatur. *Prudentia* eſt habitus, quo voluntatis operationes ad bonum morale diriguntur. *Opinio* eſt habitus, quo aſſentimur alicui propoſitioni per medium internum probabile & incertum. Ac denique *Fides humana* eſt habitus, quo alicui propoſitioni aſſenſum præbemus, propter auctoritatem dicentis.

Præmoneo 6. Logicam non poſſe dici Sapientiam, cùm non tractet per ſe de rebus altiſſimis & præſtantiſſimis. Poſſe tamen ex aliqua ſui parte dici Intellectum, quatenus nempe habet aliqua principia per ſe nota, quale eſt illud, *Tunc enunciatio vera eſt, quando eſt conformis rei quam enunciat*. Nec dubium eſſe quin magnâ ſui parte ſit opinio, cùm multas concluſiones parum certas, non modò in Topica, ſed etiam in aliis partibus tradat. Eſt autem difficultas an Logica ſit ſcientia propriè dicta, an verò potiùs ad Artem reducenda ſit? quod nunc examinandum eſt.

ARTICULUS II.

An Logica inter Scientias, vel potiùs inter artes reponi debeat.

HÆc dubitatio videtur potiùs ad voces ſpectare, quàm ad rem ipſam. Quia cùm *ars* & *ſcientia* variis modis accipi ſoleant, vix negari poteſt, quin Logica aliquo ſenſu ſit *ars*, alio verò non ſit: & ſimiliter quin ſub uno reſpectu ad ſcientiam ſpectet, ſub alio minimè; quod ita oſtendo.

In primis si *ars* sumatur strictè ut definitur ab *Arist. 6. Ethic. cap. 4. Habitus cum vera ratione factivus*, id est, ut omnes vulgò explicant, qui tradit modum rectè faciendi aliquod opus materiale & externum; sic clarum est Logicam non esse *artem*, cùm circa internas mentis operationes tota versetur, nec operis alicujus externi effectionem per se præscribat.

Si verò *ars* latiùs sumatur pro habitu, qui quomodocunque tradit rationem aliquid agendi, sive exteriùs, sive interiùs; aut qui fertur in objectum contingens, seu quod potest esse vel non esse, neque habet in se principium suæ rectitudinis, sed eam ab habitu accipit, hoc modo perspicuum est Logicam inter artes numerandam esse; cùm munus illius sit ad verum dirigere mentis operationes, quæ sunt contingentes, eisque conferre rectitudinem quam ex se non habent.

Eodem modo si nomine *scientiæ* intelligamus habitum illum, cujus cognitio est gratiâ sui, & ad aliud non ordinatur, quomodo sumitur ab *Arist. 2. Metaph.* sic omnes fateri debent Logicam non esse *scientiam*, cùm tota illius cognitio ad praxim tendat, adeóque inter habitus practicos, non inter speculativos, qui sunt gratiâ sui, numeretur.

Si tamen per *scientiam* intelligatur habitus sive speculativus, sive practicus, qui per veram demonstrationem generatur, ut à Philosopho *1. Poster. cap. 1.* accipitur, hoc modo negari non potest, quin Logica inter scientias locum obtineat; cùm per veras demonstrationes gignatur, ut variis exemplis ostendi potest. Siquidem in Logica demonstratur *universale de multis prædicari, quia illis inest: definitionem explicare naturam rei, quia traditur per genus & differentiam; divisionem tollere confusionem, quia totum per partes explicat: demonstrationem parere scientiam, quia constat ex veris, necessariis, notioribus, causisque conclusionis: syllogismum topicum gignere assensum formidolosum seu opinativum, quia constat ex incertis & contingentibus: syllogismum sophisticum generare errorem, quia ex apparentibus coalescit.* Cùm itaque habitus Logicæ per has & similes demonstrationes producatur, nihil illi deest ad rationem *scientiæ*,

tiæ, modo prædicto uſurpatæ, quæ ex communiſſimo conſenſu, eſt vera & propriè dicta *ſcientia*, eſto in mera ſui objecti ſpeculatione non ſiſtat.

Confirmatur, nam ſi dantur aliquæ veræ ſcientiæ, fatendum eſt ipſam Logicam eſſe veram *ſcientiam*; at nemo dubitat, quin dentur veræ aliquæ ſcientiæ, ergo fatendum eſt ipſam Logicam veram eſſe *ſcientiam*. Sequela majoris oſtenditur, quia ut Phyſica v. c. vera ſit ſcientia, ea debet comparari per veram demonſtrationem, quam cùm non habeat niſi ex regulis à Logica traditis, neceſsè eſt ipſam Logicam eſſe *ſcientiam*.

Verùm contra hanc ultimam aſſertionem *objicies* 1. Scientia eſt de neceſſariis, non de contingentibus; at Logica non agit de neceſſariis, ſed de contingentibus, ſiquidem verſatur circa mentis noſtræ operationes, quæ ſunt aliquid contingens; cùm poſſint à nobis fieri, vel non fieri. *Reſpondeo* mentis noſtræ operationes ſpectatas ſecundùm ſe, & in genere, ut ſunt dirigibiles ad verum, non eſſe contingentes; ſed tantùm in particulari, ut hic & nunc à nobis diriguntur. Et priori modo poſſe veram ſcientiam circa illas verſari: ſicut vera ſcientia verſatur circa hominem ſecundùm ſe, eſto hic & ille homo ſecundùm exiſtentiam ſint contingentes, ſeu poſſint eſſe, vel non eſſe.

Objicies 2. Quî fieri poteſt ut Logica ſit vera ſcientia, cùm verſetur circa *tres* mentis *operationes*, quarum *prima*, quæ eſt ſimplex apprehenſio, nullam ſcientiam parere poteſt, ut omnes fatentur, nec *ſecunda* quæ eſt judicium: *tertia* verò, quæ ſola veram ſcientiam procreare poteſt, quando demonſtrativè concludit, plerumque probabiliter duntaxat, aut ſophiſticè concludit. *Reſpondeo* id non impedire quò minùs Logica, quatenus tractat de tribus mentis operationibus, verè ſit ſcientia; quia in iis, quæ ſpectant ad earum directionem demonſtrativè, adeoque ſcientiſſimè procedit, ut ex ratione ſuperius allata intelligi poteſt.

Objicies 3. Si Logica eſſet vera ſcientia, ſequeretur omnes artes inter veras ſcientias reponendas eſſe, quod tamen abſurdum eſſe nemo non videt. *Sequela pa-*

tet, nam ideo Logica dicitur ſcientia, quia demonſtrativè procedit: at etiam artes demonſtrativè procedunt, cùm artifices ſaltem peritiores cauſam aſſignare poſſint, cur hoc vel illo modo in operibus ſuis procedere debeant. *Reſpondeo* negando *ſequelam majoris*, & ad illius probationem dico, ſatis eſſe ad rationem *artis*, quòd ex fide humanâ exerceatur, ut plerumque fit. Unde cùm procedit per veram cauſam, hoc eſt per accidens; & tunc *ars* ad ſtatum ſcientiæ elevatur, ita ut ſit *ars* ſcientifica, vel *ſcientia* artificioſa.

Objicies 4. Logicam ex *Ariſt.* non poſſe veram eſſe *ſcientiam*, tum quia vocat illam facultatem, tum quia ait abſurdum eſſe ſimul quærere ſcientiam, & modum ſciendi, per modum ſciendi Logicam indicans, ut omnes fatentur. Verùm iſta nullius ſunt roboris, quia quando *Ariſt.* Dialecticam vocat facultatem, loquitur de parte topica, quæ de rebus probabiliter in utramque partem diſputat. Quando verò ait, abſurdum eſſe ſimul quærere Scientiam, & modum ſciendi, nihil aliud vult, quàm Logicam, quia tradit modum ſciendi, addiſcendam eſſe ante alias ſcientias, non ſimul cum illis.

ARTICULUS III.

An non modò Logica docens, ſed etiam utens vera ſit ſcientia.

PRæmoneo 1. celebrem eſſe apud Philoſophos, Logicæ diviſionem in *docentem* & *utentem*. Vocatur Logica *docens*, quatenus tradit præcepta definiendi, dividendi & argumentandi; *Utens* verò quatenus definitiones, diviſiones & argumentationes in hac aut illa materia conficit, juxta præcepta à docente tradita.

Præmoneo 2. Logicam *docentem* poſſe duobus modis conſiderari; vel in actu primo, vel in actu ſecundo. Logica *docens in actu primo*, eſt ipſe habitus Logicæ

quo

quo intellectus habet internam facilitatem ad tradendas regulas artificiosas, quæ in constructione definitionis, divisionis & argumentationis observandæ sunt. Logica verò *docens in actu secundo*, est operatio ab illo habitu elicita, quâ de facto dirigimur ad rectè definiendum, dividendum & argumentandum. Unde Logica *docens actualis* non est miscenda cum *Logica utente*, cùm hæc sit operatio ab illa regulata, ac proinde ab ea, ut sic, realiter distincta, ùt postea dicetur.

Præmoneo 3. Logicam esse secundùm se totam *docentem*, quia in omni parte docet aliquid spectans ad directionem cognitionis, & secundùm se totam *utentem*, quia ubique potest exequi quod à docente traditur. Unde refelluntur qui putant, Logicam esse tantùm *utentem* secundùm partem topicam; cùm non solum ex probabilibus disputare sed etiam definire, dividere & demonstrare sit usus Logicæ.

Jam *duo* in quæstionem vocantur circa hanc divisionem, *primò, an Logica docens sit habitus realiter ab utente distinctus*? Nonnulli affirmant, sed oppositum est probabilius; siquidem non repugnat, quod idem habitus tradat scientificè præcepta rectè conficiendi definitiones, divisiones & syllogismos, & quod simul ad ejusmodi operationes conficiendas inclinet, sine auxilio ulterioris habitûs; quia cùm fieri debeant ab eodem intellectu, in quo est habitus Logicæ, non apparet cur in ea effectione occurrat nova difficultas, quæ per distinctum habitum sit superanda.

Objicies I. Si idem esset habitus Logicæ *docentis* & *utentis*, qui calleret præcepta Logicæ, eo ipso posset facilè argumentari in quacunque materia proposita, quod tamen falsum esse, vel ipsâ experientiâ nimis notum est. *Respondeo* id non sequi, quia etsi modus definiendi, dividendi & argumentandi semper idem sit, adeoque difficultas in aliis scientiis ex eo modo orta, ab ipso habitu Logicæ superari possit; restat tamen alia difficultas ex parte materiæ ad eas scientias spectantis, quæ non ab ipsa Logica, sed tantùm à propriis habitibus ejusmodi scientiarum vinci potest. Quare ut quis in

in materia physica facile argumentetur, non satis est quòd artem syllogisticam calleat; sed præterea necesse est, ut in materia ad Physicam spectante versatus sit.

Objicies 2. Ut quis artem aliquam exerceat, non sufficit ut illius præceptis probè imbutus sit, sed etiam requiritur ut longo usu facilitatem operandi, ab ipso habitu artis distinctam acquirat. Ergo similiter requiritur habitus quidam à Logica *docente* distinctus, cujus ope istius præcepta ad usum applicari possint. *Respondeo* non sequi, & ratio discriminis est, quia cùm artes sint in intellectu, & debeant exerceri per potentias distinctas, non mirum est quod ad earum exercitium requiratur aliqua facilitas, aut habitus ab ipsis artium habitibus realiter distinctus: at res se aliter habet in Logica, eò quòd idem intellectus qui per Logicam *docentem* novit quomodo definitio compingenda sit, debet actualem definitionem conficere. Quare idem esse potest habitus Logicæ *docentis & utentis*.

Quo loco *adverte* 1. jam dicta procedere de habitu Logicæ *docentis & utentis*, nam si sermo sit de actibus illarum, certum est actum Logicæ *utentis* esse realiter distinctum ab illo actu Logicæ *docentis*, à quo dirigitur, cùm inter dirigens & directum debeat esse realis distinctio: v.c. inter actum istum Logicæ docentis, *Divisio est oratio, quâ totum in suas partes distribuitur*, & istum Logicæ *utentis*, qui fit ex illius præscripto, *syllogismus alius est demonstrativus, alius probabilis, alius sophisticus.*

Adverte 2. non repugnare quod idem actus qui est *utens* respectu unius, sit *docens* respectu alterius ut patet in exemplo allato, nam idem ille actus quo docetur in genere quomodo construenda sit divisio, quique proinde est *docens* per ordinem ad divisionem syllogismi allatam, est *utens* si conferatur cum alia regula Logicæ quâ statuitur, definitionem debere constare ex genere & differentia; cùm juxta hanc regulam divisio rectè definiatur, Oratio quâ totum in suas partes distribuitur.

Quæritur 2. *an ratio scientiæ non modò Logicæ docenti, sed etiam utenti competat?* RESPOND. 1. negari non posse quin, supposito quod Logica sit *scientia*, ut verè esse osten-

ostensum est, id maximè de *docente* intelligi debeat. Ratio est, quia Logica *docens* est illa quæ tradit præcepta ad rectam definitionem, divisionem & argumentationem spectantia: ea autem non tradit nudè ejusmodi præcepta ad modum *artis*, sed efficaciter illa demonstrat, ut variis exemplis supra ostensum est. Quare Logica *docens* est verè & propriè *scientia*.

RESP. 2. Logicam *utentem* formaliter spectatam non habere rationem *scientiæ*. Probatur, quia proprius actus scientiæ habitualis, est assensus datus conclusioni, ex præmissis per demonstrationem deductæ; at verò actus proprius Logicæ *utentis* est construere definitiones, divisiones & syllogismos, juxta regulas a *docente* præscriptas: unde, ut sic, non est propriè *scientia*.

RESP. 3. Logicam *utentem* materialiter spectatam, ex aliqua sui parte dici posse *scientiam*, quatenus nempe conficit veras demonstrationes. Cùm enim actu demonstrare sit effectum per causam cognoscere, eaque cognitio sit *scientia* actualis, hinc fit ut Logica *utens*, quando demonstrat, *scientia* dici possit. Quanquam secùs sentiendum sit quando definit, dividit, aut probabiliter discurrit, cùm isti actus non sint *scientia* propriè dicta.

Dices, fieri non potest quod idem habitus sit *scientia*, & non sit scientia; at idem est habitus Logicæ *docentis*, & *utentis* ex dictis: ergo cum Logica *docens* sit *scientia*, dici nequit utentem non esse scientiam. *Respondeo* majorem veram esse de habitu eodem modo spectato, falsam autem si penes diversos actus spectetur, ut hic contingit. Nam Logica *Docens* est *scientia*, quatenus tradit scientificè modum construendi definitionem & divisionem, non tamen habet rationem scientiæ, quatenus actu definit, aut dividit.

* * *

ARTICULUS IV.

Quodnam sit Objectum Logicæ.

PRamoneo 1. Objectum dici hoc loco *id circa quod scientia versatur, seu quod à scientia consideratur*; eo modo quo color dicitur objectum visûs; verum intellectûs; & bonum voluntatis.

Præmoneo 2. Objectum esse duplex, *materiale & formale*; materiale est illud quod consideratur à scientia; formale verò est ratio secundùm quam consideratur; quomodo corpus humanum est objectum materiale Medicinæ, ut sanabile verò objectum formale. His præmissis

In primis nonnulli dicunt, Logicam nullum habere objectum determinatum, sed *circa omnia* indiscriminatim versari. Verùm hoc refellitur, quia etsi hoc dictum verum sit *de objecto remoto* (eò quòd Logica in materiis omnium scientiarum tradit modum definiendi, dividendi & argumentandi) non tamen *de proximo* quod est certum & definitum, ut vulgò omnes concedunt.

Objicies, Logica intendit discernere verum à falso, ergo versatur circa res; cùm veritas aut falsitas in iis

1. *Resp.* 1. Antecedens à nonnullis negari, qui existimant ad Logicam nihil aliud spectare, quàm ut operationes mentis exerceantur juxta regulas artis, nec curare an sint conformes suis objectis, vel non; adeóque an veræ sint, an falsæ. Unde in hac sententia, Logica non admittit istam definitionem, etsi vera sit, *homo est rationale animal*, quia juxta regulas artis, in legitima definitione genus ante differentiam collocari debet. Contra verò probat hunc syllogismum, etsi omnes illius propositiones sint falsæ, *omnis homo est Philosophus, omnis equus est homo, ergo omnis equus est Philosophus*, quia in eo servatur forma syllogistica.

Respond. 2. concesso antecedente consequentiam esse negandam, si ita intelligatur, ut Logica versetur primariò circa res ipsas, et ad illius probationem dicimus,

cimus veritatem esse in rebus fundamentaliter duntaxat, in cognitione vero formaliter. Quare etsi Logica intendat non modò rectitudinem artificiosam in actus intellectûs inducere, sed etiam eâ rectitudine secundario efficere, ut sint conformes objecto, *ut cùm statuit eam esse veram & legitimam definitionem, quæ constat ex genere & differentia*: hinc tamen non sequitur Logicam versari primario circa res, sed tantùm circa cognitionem nostram, ita eam dirigendo, ut rebus sit conformis.

Secundò alii existimant *voces externas* esse objectum Logicæ. Sed contra, nam quæ tractantur in scientia aliqua, gratiâ objecti in ea tractantur: at definitio, divisio & argumentatio non tractantur in Logica gratiâ vocum; sed vice versâ voces in Logica considerantur, quatenus in iis indigemus ad tradenda aliis præcepta id est notitias de definitione, divisione & argumentatione. Ergo voces non sunt objectum Logicæ.

Confirmatur, nam potest quis Logicam callere, etsi vocibus externis non utatur, imò etsi mutus sit. Quia ut Logicam calleat, sufficit quod sciat modum quo ex illius præscripto, faciendæ sunt definitiones, divisiones & argumentationes; quod, ut patet, sine ullo vocum externarum usu perfectè assequi potest elinguis.

Nec refert quòd Logica non numeretur inter *scientias reales*, sed inter sermocinales duntaxat; cum enim Logica versetur circa mentis operationes, in quibus sermo internus consistit, meritò vocatur *scientia sermocinalis*, distinguitúrque eo titulo ab aliis scientiis, quæ ideo reales appellantur, quæ versantur circa res à sermone distinctas purè.

Tertio alii putant objectum Logicæ esse *Ens rationis*, non quodcunque, sed illud quod à Logicis vocatur secunda intentio, consistitque in denominatione generis, speciei, subjecti, prædicati, & similibus. Verùm hoc etiam refellitur, quia sub istis vocibus Logica intendit agere de rebus ipsis quæ iis substant. Non enim cùm ait v. c. *genus prædicari de speciebus*, sensus est

hanc vocem *genus* prædicari de voce illa *species*, hoc modo, *species est genus*, sed naturam realem per genus significatam, enunciari de natura quæ species vocatur, ut in hac propositione, *homo est animal*. Quare hæc nomina secundæ intentionis non sunt propriè objectum Logicæ, cùm ab ea non considerentur ratione sui, sed alterius gratia, quatenus nempe conducunt ad directionem mentis.

Nota quando *Aristoteles 4. Metaph. cap. 2.* ait primam Philosophiam, & Dialecticam agere de omni Ente, non esse sensum, illam agere de omni Ente reali, hanc verò de omni Ente rationis; Sic enim Logica deberet agere de chimera, aliisque entibus omnino fictitiis & impossibilibus: sed Metaphysicam agere de omni Ente reali scientificè, & demonstrativè; Dialecticam verò sumptam pro parte topica probabiliter.

Quartò multi existimant *modum sciendi*, quatenus complectitur tria instrumenta, quibus nostra cognitio dirigi potest ad verum, nempe definitionem, divisionem & argumentationem esse objectum adæquatum Logicæ. At neque hoc placet, quia cùm Logica conficiat hæc instrumenta per ordinem ad dirigendas mentis operationes, perspicuum est ea non esse proprium & adæquatum objectum Logicæ; ad eum modum quo penicillus non est objectum artis pictoriæ, aut malleus artis Ferrariæ.

Neque dicas varias artes habere pro objecto confectionem quorundam instrumentorum, hoc enim verum est de iis artibus quæ in ea confectione sistunt, nec instrumenta conficiunt ad proprios usus; quomodo ars frænofactoria habet pro objecto confectionem frænì, cujus usum relinquit Equestri, cui subordinatur. At Logica conficit instrumenta sciendi, eo fine ut ipsa primariò iis utatur, quare ea non possunt esse proprium & adæquatum illius objectum. His itaque opinionibus rejectis

Respondeo & dico 1. *Objectum materiale Logicæ esse cognitionem intellectus, ut complectitur tres vulgares mentis operationes, nempe primam apprehensionem, judicium & discur-* *sum*

ſum. Sequitur ex dictis à ſufficienti enumeratione, cùm nihil aliud appareat in quo Logicæ objectum probabiliter conſtitui poſſit.

Sed prætereà *probatur primò*, quia cùm omnium conſenſu Logica verſetur practicè circa mentis operationes, negari meritò non poteſt quin eas tanquam proprium objectum conſideret: ad eum modum quo Ethica habet pro objecto operationes voluntatis, & omnes artes opera artefacta circa quæ occupantur.

Secundò, quia illud dicitur objectum alicujus ſcientiæ, ad quod reducuntur quæ in ea tractantur; atqui quæ tractantur in Logica, reducuntur ad cognitionem mentis, ut ex dicendis perſpicuum fiet, ergo hæc eſt proprium objectum Logicæ.

Dico 2. *objectum formale Logicæ eſſe cognitionem mentis, ut dirigibilem ad verum.* Probatur, nam quæ traduntur in Logica eò tendunt, ut cognitio intellectûs rectè dirigatur in ordine ad verum; ergo ea cognitio ut dirigibilis, eſt formale objectum Logicæ.

Confirmatur 1. nam Logica non conſiderat mentis cognitionem modo ſpeculativo, cùm hoc ad Phyſicum ſpectet, ſed modo practico, tradendo nempe regulas & præcepta quibus operationes intellectûs recte dirigi poſſunt. Ergo cognitio intellectûs ut dirigibilis, aſſignari debet pro objecto Logicæ.

Confirmatur 2. nam objectum formale Logicæ debet eſſe cognitio intellectûs, vel ut recta, vel ut rectificata, vel ut rectificabilis. Non ut recta, quia ut ſic eſt veluti exemplar quod Logica intuetur, ut ad illius imitationem operationes mentis rectificare poſſit; quâ ratione non eſt illius objectum, ſicut exemplar quod ſibi pictor imitandum proponit, non eſt objectum artis pingendi. Non etiam ut rectificata, quia licèt ut ſic ſit finis Logicæ, non tamen propriè eſt objectum illius; ſicut domus conſtructa non tam eſt objectum Architecturæ, quam finis illius. Et ratio eſt, quia *ars* & *ſcientia* practica verſantur proximè circa aliquid ut operabile, etſi rectum opus finaliter intendant. Sequitur ergo cognitionem ut rectificabilem ſeu dirigibilem eſſe objectum Logicæ.

Eò vel maximè quia præcepta non dantur in Logica de cognitione recta, aut rectificata, sed tantùm de rectificabili.

Nota 1. spectare quidem ad Physicum considerare speculativè naturam & passiones cognitionis intellectualis, adeóque ipsam dirigibilitatem quæ est quædam illius passio: non tamen practicè, quomodo considaratur à Logica, quatenus tradit varia præcepta quibus actiones mentis dirigi possint.

Nota 2. non modò secundam, & tertiam mentis operationem, sed etiam primam esse capacem erroris, adeóque & directionis, cùm intellectus possit rem aliter apprehendere quàm sit, ut si concipiat equum, sub ratione animalis rugibilis. Unde ut prima apprehensio rectè procedat, non immeritò Logica modum legitimam definitionem instituendi præscribit.

Nota 3. etsi prima, & secunda mentis operatio referri possint, & soleant ad tertiam, illæ tamen secundùm se, & independenter à tertia existunt, súntque capaces erroris & directionis. Unde singulæ per se constituunt partem objecti totalis Logicæ.

Quæri hic potest, quodnam sit objectum attributionis in Logica. Ubi adverte vocari *objectum attributionis* id ad cujus maximè cognitionem cætera referuntur, *objectum verò attributum* id quod ad alterius cognitionem ordinatur. Quomodo in Theologia Deus est objectum attributionis; Angeli verò, gratia, sacramenta, & reliqua objectum attributum.

Respondeo plurimos esse hac in re dicendi modos, quorum ille probabilior videtur, qui rationem objecti attributionis definitioni competere existimat. Cùm enim definitio essentiam rei clarè explicet, omnésque aliæ cognitiones eo tendere videantur, ut meliùs & perfectiùs rei essentia penetretur, hinc sequitur definitionem esse objectum attributionis in Logica.

Nec dicas, definitionem esse partem demonstrationis, sicque ad illam referri. Nam in primis non nisi pars definitionis necessaria est in demonstratione, ut patet, cùm concluditur hominem esse risibilem, ex eo quod

est

est rationalis. Deinde quamvis integra definitio ad constructionem demonstrationis confluat, inde non sequitur illam ad hanc referri, ut ad quid se præstantiùs; cùm demonstratio tendat ad illustrandam rei essentiam, manifestando passionem quæ ex illa profluit; sicq; potiùs definitio sit objectum attributionis respectu demonstrationis, quàm demonstratio respectu definitionis.

ARTICULUS V.

An Logica sit scientia practica.

PRæmoneo 1. *eam scientiam dici speculativam,* quæ in sola sui objecti speculatione conquiescit, practicam verò quæ illius cognitionem ad praxim seu opus dirigit. Hoc modo *scientia* de cœlo est speculativa, cùm sistat in illius cognitione; *scientia* verò de moribus est *practica,* quia ex se tendit ad mores probe instituendos.

Præmoneo 2. quamcumque scientiam esse debere aut speculativam, aut practicam: quia necessario debet ferri in suum objectum aut speculativè, aut practicè, seu modo non operabili, aut modo operabili. Cùm enim isti duo modi respiciendi idem objectum contradictionem involvant, necesse est ut alter eorum cuilibet *scientiæ* formaliter competat.

Præmoneo 3. fieri non posse quod eadem scientia simul sit speculativa & practica, respectu ejusdem objecti. Siquidem apertè repugnat habitum aliquem ferri simul in idem objectum modo operabili, & modo non operabili, loquor respectu ejusdem objecti, quia per ordinem ad diversa objecta id non repugnat, cùm juxta Philosophos, idem intellectus, & juxta Theologos, idem fidei habitus simul sit speculativus & practicus. His positis

Respondeo & dico 1. *Logicam esse scientiam absolutè & simpliciter practicam.* Probatur ex dictis, nam illa *scientia* est simpliciter practica, quæ versatur circa suum objectū modo operabili; at Logica versatur hoc modo circa suum objectū, cùm tota occupetur in regulis tradēdis,

qua-

quarum beneficio intellectus noster rectè definire, dividere, & discurrere possit. Ergo Logica est scientia simpliciter practica.

Confirmatur, nam, cùm omnium consensu *Philosophia moralis sit scientia simpliciter practica*, quia versatur practicè circa operationes voluntatis: quidni Logica erit simpliciter practica, cùm circa actus intellectûs practicè versetur?

Si dicas esse discrimen, quia actus voluntatis sunt praxes, non autem actus intellectûs; *contrà* arguo, nam ideo actus voluntatis sunt praxes, quia per rationem diriguntur; at actus intellectûs similiter diriguntur per rationem, cur ergo non sunt praxes? Nónne actus prudentiæ, qui per Philosophiam moralem regulantur, sunt actus intellectûs? Si ergo ii sunt praxes, quare non & alii actus intellectûs, qui per præcepta Logicæ diriguntur?

Instabis, intellectus juxta *Arist.* extensione fit practicus, id est quando se extendit ad opus aliquod diversæ potentiæ, ac veluti extra se egreditur, adeóque non fit practicus quando intra se operatur, propriósque actus dirigit. *Respondeo* interpretationem illam gratis verbis *Aristotelis* affingi, cùm optimè dici possit illud esse discrimen inter intellectum speculativum & practicum, quod speculativus in sola rei cognitione sistit, practicus verò ulterius se extendit ad operationem, sicq; extensione fit practicus; quatenus cognitionem suam destinat ad dirigendum actum aliquem realiter distinctum, sive ab ipsomet, sive ab alia potentia eliciendum.

Dico 2. *Logicam posse dici secundùm quid speculativam.* Ratio est, quia varias habet cognitiones quæ videntur merè speculativæ, cùm non tantùm tradat regulas definiendi, dividendi & argumentandi, sed etiam multa circa res quas tractat speculetur, quæ per se ad praxim non tendunt, ut manifestum est ex variis quæstionibus quæ per totam Logicam agitari solent: maximè cùm de universalibus & categoriis disseritur.

Neque dicas ea quæ speculativè traduntur in Logica, spectare ad alias scientias, ac proinde illam quantùm ex se est, nullo modo esse speculativam. Licet enim an-

tecedens verum sit, si intelligatur de variis quæstionibus physicis, aut metaphysicis quæ jam vulgò in Logicam invehuntur;id tamen non impedit quinLogica secundùm quid sit speculativa, eò quòd etiam iis speculationibus seclusis, quæ propriè ad alias scientias pertinent,reperiuntur in Logica variæ cognitiones ad praxim minimè spectantes, quales sunt istæ, definitio explicat naturam rei,divisio tollit confusionem, demonstratio generat scientiam, aliæque id genus quæ in decursu occurrent.

Verùm quòdLogica non tantùm secundùm quid,sed simpliciter sit speculativa, sic *primò* ostendi potest. Illa scientia est simpliciter speculativa, cujus totale objectum est speculatio, atqui totale objectum Logicæ est speculatio; Ergo Logica est simpliciter speculativa, & non tantùm secundùm quid. *Minor probatur* quia tota Logica versatur circa cognitionem intellestûs, quæ est speculatio. *Resp. majorem* falsam esse, si scientia, cujus objectum totale est speculatio, non versetur circa illud speculativè, sed practicè. At Logica versatur circa speculationem practicè non speculativè, cùm non sistat in nuda cognitione nostrarum intellectionum, sed regulas tradat ad earum directionem necessarias.

Secundò,idem ostenditur in hunc modum.Potest quis addiscere Logicam eo fine tantùm ut sciat modum rectè definiendi, dividendi & argumentandi; at tunc saltèm Logica erit simpliciter speculativa.*Respondeo* id non sequi,quia quod scientia aliqua sit speculativa,aut practica id non pendet ex fine scientis, sed ex fine ipsius scientiæ; at proprius & connaturalis finis Logicæ non est nostræ cognitionis speculatio, sed illius ad verum directio,ut sæpe dictum est. Quare Logica ex se,non est scientia simpliciter speculativa, sed tantùm secundùm quid, modo explicato.

Atque ex hactenus dictis in hoc, & præcedentibus articulis facilè colligi potest. 1.Logicam posse hoc modo definiri:*Logica est sciẽtia practica,quæ versatur circa cognitionem mentis,ut dirigibilem ad verum cognoscendũ.* Ubi per particulam, scientia, Logica distinguitur ab habitibus

qui non sunt scientiæ; per particulam, practica, distinguitur à scientiis speculativis, & per verba sequentia distinguitur à scientiis practicis.

Colligi potest 2. Logicam esse verè & propriè partem Philosophiæ, cùm per Philosophiam intelligatur omnis cognitio scientifica eorum qui naturali lumine cognosci possunt. Nec refert quod Logica dicatur instrumentum, seu organum Philosophiæ, id enim non impedit quin etiam sit pars illius, sicut manus fabri est pars, simúlque instrumentum illius.

ARTICULUS VI.

An Logica sit necessaria ad alias scientias acquirendas.

P*Ræmoneo* 1. necessarium illud dici quod aliter se habere non potest, idque vel simpliciter & absolutè, quomodo solus Deus est ens necessarium, vel secundùm quid, seu ex suppositione alicujus causæ, quomodo entia creata possunt esse necessaria.

Præmoneo 2. Necessitatem ex causa finali, de qua sola hîc agimus, esse duplicem: aliam simpliciter & absolutè, aliam ex hypothesi, seu ad melius esse. Prior est cùm finis aliter nequaquam obtineri potest, quomodo cibus est necessarius ad vitam diu conservandam, & navis ad trajiciendum mare. Posterior verò cùm finis aliter quidem haberi potest, sed non adeò commodè; quomodo equus dicitur homini necessarius ad conficiendum iter quod absolutè sine illo conficere potest.

Præmoneo 3. duplicem esse Logicam, aliam naturalem, quæ nihil est aliud quàm lumen ipsum naturale intellectûs, quatenus per illud sine arte res propositas utcumque apprehendimus, dividimus, aut de iis discurrimus: aliam artificialem, quæ est scientia practica ad illas mentis operationes rectè & sine errore eliciendas instituta. Hic autem non agimus de Logica naturali, cùm perspicuum sit eam absolutè requiri ad scien-

tias

ias comparandas; sed tantùm de artificiali, de qua dubitatur an, & quomodo ad id sit necessaria.

Respondeo & dico 1. *Logicam non esse absolutè necessariam ad alias scientias, seu ad eas in statu aliquo imperfecto comparandas.* Ratio est, quia negari non potest quin per solum lumen naturale possimus principia per se nota clarè cognoscere, & ex iis varias conclusiones deducere: v. c. ex eo quod perspicuè cognoscamus, omne totum esse majus suâ parte, concludere totum hominem esse majorem suâ manu, aut pede. Hoc autem sufficit ut verè dicamus, scientias naturales, aliquâ saltèm ratione imperfectâ, seu quoad nonnullas conclusiones per se evidentissimas, sine Logicâ artificiali comparari posse.

Objicies, nemo scit, ex Aristotele, nisi sciat se scire, id est nisi per reflexionem cognoscat demonstrationem quâ scit, esse legitimam: illa autem reflexio spectat ad Logicam artificialem, adeoque nemo potest scientiam vel unius conclusionis acquirere sine Logica artificiali. *Respondeo* reflexionem illam non esse necessariam in rebus per se evidentibus, sed satis esse quod quis in actu exercito sciat se scire, ipsas nempe præmissas perfectè penetrando, & ex iis conclusionem manifestè deducendo. *Confirmatur*, quia si ad certitudinem primi actûs qui directè tendit in objectum ex se evidentissimum, necessarius esset actus secundus supra primum reflexus, pari jure necessarius esset tertius quo status secundi inspiceretur, sicque res in infinitum abiret.

Dico 2. *Logicam esse necessariam secundùm quid ad alias scientias, seu ad eas in statu perfecto assequendas.* Probatur, quia ut aliæ scientiæ eo modo comparentur, necessè est penetrare omnia earum principia, & ex iis conclusiones omnes per claram & legitimam consequentiam eruere. Hoc autem etsi fortè physicè loquendo non sit impossibile, spectatis solis viribus naturalibus intellectûs humani, & secluso Logicæ subsidio; adeò tamen operosum & difficile apparet, ut moraliter loquendo impossibile judicetur. Eò vel maximè quia experientiâ constat, etiam eos qui præceptis Logicæ artificialis probè instructi

ſtructi videntur, in varios errores circa alias ſcientias impingere.

Unde refellitur quod objici ſolet Hippocratem,& quoſdam alios in ſcientiis naturalibus floruiſſe, antequam Logica eſſet inſtituta, adeóq; ſine illius auxilio. Nam in primis vel illi non callebant perfectè ſcientias philoſophicas, vel certè pollebant Logica artificiali, propriâ inventione partâ, per quam in acquiſitione earum dirigebantur. Deinde ut hoc totum gratis detur, cùm pauciſſimi homines non vulgari ingenio præditi, credantur ſcientias naturales ſine præſidio Logicæ conſecuti, vel hinc perſpicuum relinquitur, rem eſſe adeò operoſam,ut moraliter impoſſibilis non immerito cenſeatur.

Nota 1. Logicam non eſſe vituperandam tanquam inutilem & noxiam,ob multitudinem Regularum &præceptorum quæ in ea traduntur, quin potiùs ex eo capite laudandam : ſicut laudatur medicina quod multa remedia ad valetudinem curandam exhibeat. Cavendum tamen ne illa præcepta confertim & importunè adhibeantur, quia ſic magis intellectui nocerent, quàm prodeſſent.

Nota 2. Patres interdum invehi in Logicam, non quod in ſe noxia ſit, ſed quia hæretici eâ abuti ſolent ad veritates fidei impugnandas. Unde Logica valde utilis cenſenda eſt, non modò quâ parte tradit præcepta rectè definiendi, dividendi & argumentandi, ſed etiam quatenus tractat de arte ſophiſtica, docétque modum quo Sophiſtarum fallaciæ caveri debent.

ARTICULUS VII.

Quâ Ratione Logica juvet alias ſcientias.

P*Ramoneo* 1. recolendam eſſe diſtinctionem Logicæ ſuperiùs allatam in docentem & utentem, quarum illa tradit regulas rectè definiendi, dividendi & argumentandi ; hæc verò eſt uſus & applicatio ejusmodi regularum in qualibet materia. Ita tamen ut iſte uſus non

non alium exposcat habitum à quo oriatur, quàm habitum ipsum Logicæ docentis, qui tradit præcepta rectè definiendi, dividendi & argumentandi; simulque tribuit facilitatem exercendi ejusmodi operationes, in quacunque materia.

Tramoneo 2. dubium esse quâ ratione Logica suam operam præstet aliis scientiis, easque juvet, quando in propria materia aliquam definitionem, divisionem vel argumentationem eliciunt, an effectivè & physicè, an verò tantum directivè & moraliter. Qui duo modi concurrendi in hoc differunt, quod causa priori modo concurrens, verè & realiter influit in effectum, ut cùm quis tenet, & ducit manum pueri ad efformandos caracteres; concurrens verò posteriori dirigit tantùm, & illuminat potentiam à qua effectus realiter procedit, præscribendo illi regulas operis faciendi; ut dum quis verbis, aut exemplis puero ostendit modum quo efformandi sunt caracteres. Dubitatur ergo utro ex his modis Logica concurrat ad confectionem definitionum, divisionum & argumentationum quæ in aliis scientiis construi solent.

Nonnulli existimant Logicam ad actus aliarum scientiarum concurrere tantùm directivè & moraliter, non autem efficienter. Alii verò putant concurrere efficienter & physicè. Malim tamen distinguere, nam cùm Logica docens duplex sit, alia actualis, alia habitualis, non incongruè fortè dicetur, hanc uno, illam alio modo influere ad actus aliarum scientiarum. Itaque ut mens nostra hac in re clariùs percipiatur.

Respondeo & dico 1. *si agatur de Logica docente actuali; eam tantùm moraliter seu directivè concurrere ad actus aliarum scientiarum.* Ratio est, quia Logica docens actualis nihil est aliud quàm actualis cognitio ab habitu Logicæ elicita, quâ tanquam regula intellectus noster de facto dirigitur ad actus scientiarum eliciendos, ut cùm actu cogitans definitionem debere constare ex genere & differentia, construit hanc definitionem metaphysicam, homo est animal rationale: at cognitio actualis non concurrit nisi directivè & moraliter ad actus aliarum

rum ſcientiarum, qui fiunt ex directione illius; cùm ad eam directionem ſufficiat oſtendere modum quo ejusmodi actus fieri debent.

Confirmatur, nam eo modo concurrit Logica docens actualis ad actus aliarum ſcientiarum, quo exemplar puero propoſitum concurrit ad illius ſcriptionem; atqui exemplar nonniſi directivè concurrit ad ſcriptionem pueri, ergo etiam Logica docens actualis, non niſi directivè influit in actus aliarum ſcientiarum.

Dico 2. *Si quæſtio ſit de Logica docente habituali, probabiliùs videri eam concurrere effectivè & phyſicè ad actus aliarum ſcientiarum.* Probatur ex ante dictis; nam actus aliarum ſcientiarum, quibus fiunt definitiones, diviſiones & argumentationes, non diſtinguuntur à Logica utente actuali; at Logica utens actualis procedit effectivè ab habitu Logicæ docentis, ergo habitus ille effectivè influit in actus aliarum ſcientiarum. *Major* ab adverſariis admittitur, cùm expreſsè fateantur Logicam utentem eſſe uſum & applicationem regularum à docente præſcriptarum in quacumque materia, imò propterea nonnulli putant alias ſcientias vocari Logicam utentem, quaſi utentes Logica. *Minor* etiam ab ipſis defendi debet, cùm expreſsè doceant, eumdem eſſe habitum Logicæ docentis & utentis. Quare & concluſionem admittere tenentur, ſi conſequenter loqui velint.

Confirmatur, nam habitus effectivè concurrit ad productionem ſuorum actuum, atqui Logica utens ex conceſſis, eumdem habet habitum, ac Logica docens; ergo habitus Logicæ docentis concurrit effectivè ad Logicam utentem, adeòque ad actus aliarum ſcientiarum, qui à Logica utente non diſtinguuntur.

Quod ulteriùs ſuadetur, tum quia cum idem ſit habitus Logicæ docentis & utentis, ſicut actus Logicæ docentis effectivè ab illius habitu procedit, ita & Logica utens ab eodem effectivè profluere debet. Tum quia cum Logica utens ſit actus realis, illius effectio congruentius in proprium habitum refertur, quam in nullam aliam cauſam.

Objicies 1. Logica est ars, atqui ars non efficit suum objectum, sed tantùm potentiam executricem ad illius effectionem dirigit, ut patet in arte pingendi, quæ imaginem per se non efficit, sed dirigit manum pictoris ad eam effingendam. *Respondeo minorem* non esse generatim veram de omni arte, ut patet ex dictis. Neque exemplum allatum est ad rem, siquidem imago externa non fit ab intellectu, in quo est ars pingendi, sed à manu: at verò definitio, divisio, & argumentatio sunt actus ejusdem intellectûs, in quo est habitus Logicæ docentis. Quare actus illi possunt realiter procedere ab habitu Logicæ docentis, esto opus externum non possit effectivè profluere ab habitu artis, qui residet in intellectu.

Objicies 2. Habitus non concurrit effectivè nisi ad actus similes iis, à quibus productus est, ut si habitus productus est per illum actum, *definitio constat ex genere & differentia*, non nisi ad actus similes postea inclinat. Unde ut fiant definitiones Physicæ, aut Metaphysicæ, habitus Logicæ non alium influxum quam directivum subministrare potest, ostendendo nempè per actum à se elicitum definitionem constituendam esse ex genere & differentia.

Respondeo habitum per se & immediatè inclinantem ad actum illum generalem, *omnis definitio constare debet ex genere & differentia*, mediatè & consequenter inclinare ad constructionem definitionis in quacumque materia nota; ita ut statim atque exempli causa, per Metaphysicam innotescit genus & differentia hominis, ex vi Logicæ hominis definitio sine ullo negotio compingi possit in hunc modum, *homo est animal rationale*. Unde etiam hæc definitio ab habitu Logicæ effectivè procedere debet.

Confirmatur, quia indubitatum est Physicum habitu Logicæ instructum, longè faciliùs posse definitiones physicas instituere, quàm si rerum logicarum sit ignarus. At major illa facilitas non aliò commodè referri potest, aut debet, quàm in habitum Logicæ realiter & physicè in definitiones physicas influentem. Maximè cum

cùm constructio definitionis in quacunque materia dicatur effectus proprius habitualis Logicæ docentis, neque ab illa, ut sic, directivè procedere possit. Siquidem ad definitiones construendas non dirigimur ex eo quod habitualiter scimus, quomodo instituenda sit definitio; hæc enim scientia in nobis est, etiam de nulla definitione instituenda cogitantibus, sed quatenus actu cogitamus de modo quo definitio fieri debet. Quare ut verum sit, Logicam utentem pendere ab habitu Logicæ docentis, & esse proprium illius effectum, fatendum est illam ab hoc pendere in genere causæ efficientis.

Objicies 3. quando Physicus construit aliquam definitionem in propria materia, illa definitio procedit effectivè ab habitu Physicæ. Ergo non potest etiam procedere effectivè ab habitu Logicæ, sed tantùm directivè, mediante illius actu. *Respondeo* id non sequi, cùm enim duo considerentur in definitione physica, nimirum materia & forma; & illa sumatur ab habitu Physicæ, hæc verò ab habitu Logicæ, quidni dicemus, quòd sicut habitus Physicæ concurrit effectivè ad definitionem physicam ratione materiæ; ita habitus Logicæ concurrit effectivè ad eandem, ratione formæ? Siquidem tota ratio cur habitus Physicæ concurrit effectivè ad definitionem physicam, est, quia illa definitio fit cum majori facilitate post adeptum Physicæ habitum: at etiam fit longè faciliùs cum habitu Logicæ, quàm sine illo; ergo iste quoque habitus concurrit ad illam effectivè & realiter.

ARTICULUS VIII.

De Causis Logicæ.

PRæmoneo quatuor esse causarum genera, ut ex professo in Physica ostendetur, nempe efficientem, materialem, formalem & finalem; ac posse hîc inquiri quâ ratione in Logica istæ omnes causæ assignari possint. Itaque respondeo & dico 1. *præter Deum, qui est prima & universalis causa rerum omnium, intellectum esse*

esse causam efficientem Logicæ. Probatur, nam Logica est habitus intellectivus, non quidem à Deo infusus, sed per varias intellectiones actuales comparatus, qui proinde ab ipso intellectu, à quo est omnis intellectualis cognitio, procedere debet. Eo modo quo alii habitus acquisiti procedunt à potentiis quarum actibus comparantur, ut latiùs alibi dicetur.

Dico 2. *Logicam, cùm sit qualitas spiritualis, non posse habere materiam ex qua componatur, ut habent res corporea ex materia & forma constantes.* Dici tamen posse Logicam, quia est accidens, habere materiam in qua, seu subjectum cui inhæret; quod aliud nihil est quàm ipsemet intellectus, qui eam in seipso producit per actionem immanentem. Constat etiam Logicam, ut est scientia, habere materiam circa quam, nempe objectum in cujus consideratione & directione versatur, de quo supra actum est.

Dico 3. *Logicam non habere formam intrinsecam per quam constituatur, sed ipsam potiùs esse formam accidentalem quâ intellectus informatur, & perficitur:* Quia tamen scientiæ specificantur per ordinem ad objecta sua formalia hinc dici potest actiones mentis, ut dirigibiles ad verum, esse formam extrinsecam Logicæ.

Rursus: quia Logica est quodammodo ars, & forma artis illa dici solet, quam artifex inducit in materiam circa quam operatur, inde fit, ut rectitudo dici possit forma Logicæ; eò quòd primaria illius cura est efficere, ut operationes mentis nostræ, juxta regulas à se præscriptas, eliciantur, adeóque rectitudinem in eas inducere.

Dico 4. *Præcipuum finem Logicæ esse directionem operationum mentis, quemadmodum medicinæ finis primarius est sanitatis collatio, & artis militaris, victoriæ consecutio.* Constat enim Logicam eo maximè fine inventam esse, ut illius ope mens nostra dirigatur in suis operationibus. Quare ejusmodi operationum directio dici debet primarius finis Logicæ.

Confirmatur, nam ille est primarius finis alicujus artis, vel scientiæ, quo obtento ars vel scientia cessat; ùt pa-

tet in militari quæ cessat, parta victoria, & in medicina quæ cessat collatâ sanitate. At Logica cessat obtentâ mentis directione, ergo mentis directio est primarius finis Logicæ.

Nota tamen Logicam non esse institutam ut in ipsa sistamus, sed maximè ut illius directione perfectam cognitionem rerum philosophicarum assequamur. Quare quando dicimus finem primariũ Logicæ esse directionem operationum mentis, id debet intelligi de earum directione in tota materia philosophica; quo fit ut alias scientias juvare ad primarium Logicæ finem pertineat.

Atque ex his colligi potest, Logicam aliquo modo subalternari Philosophiæ, primò ex parte finis, quia ad illam ordinatur. Secundò ex parte objecti, quia habet pro objecto adæquato cognitionẽ mentis, quæ est pars objecti Philosophiæ. Verùm deest maximè propria subalternatio, quæ tunc habet locum, quando principia scientiæ subalternatæ probantur ostensivè in scientia subalternante; ut cùm principium illud medicinæ, *Contraria contrariis curantur*, probatur à Physica, ex eo quod unum contrarium expellit aliud. Certũ enim est principia propria Logicæ eo modo à Philosophia non probari.

Id tamen commune habet Logica cum aliis scientiis, ut Metaphysicæ impropriè subordinetur, quoad sua principia; quatenus ab illa utcunque defendi possunt, per reductionẽ ad impossibile. Imò cùm ars syllogistica maximè fundetur in illo principio metaphysico. *Impossibile est aliquid simul esse, & non esse*, hinc fit ut Logica speciali titulo Metaphysicæ subordinetur. Si quis autem conditiones ad propriam subalternationem requisitas, accuratiùs scire desiderat, videat quæ de iis scripsimus, in Proœmio Theologiæ speculativæ, *Resol. 5.*

ARTICULUS IX.

De tribus mentis operationibus à Logica dirigendis

CUm proprium Logicæ officium sit dirigere mentis operationes ad verum cognoscendum, operæ pre-

pretium est, antequam ulterius progrediamur, nonnulla hic de ejusmodi operationibus, earúmque directione prælibare. Itaque

Observandum 1. quod sicut visio corporea est actus elicitus à potentia visiva, quo res colorata percipitur, & videnti repræsentatur; ita cognitio intellectiva est actus elicitus ab intellectu quo objectum repræsentatur, ita ut intellectus in se exprimat actualem similitudinem rei cognitæ.

Observandum 2. objectum adæquatum intellectus esse omne ens, sive sit ens reale, sive non reale, quamvis hoc nequeat intelligi nisi per ordinem ad ens reale. Omne enim ens est intelligibile, adeóque intellectu cognoscibile: Unde intellectus non tantùm alia cognoscit, sed etiam seipsum, & suos actus, non quidem directè ut alia, sed reflexè.

Observandum 3. tres actus vel gradus nostræ cognitionis vulgò assignari: quorum primus vocatur simplex apprehensio, secundus judicium, tertius discursus. *Primus* est cùm intellectus simpliciter concipit aliquid, ut hominem, aut lapidem, nihil de eo affirmando, aut negando. *Secundò* quando intellectus de re cognita determinatè aliquid judicat, vel affirmando, ut hominem esse animal; vel negando, ut hominem non esse lapidem. Unde vocatur compositio & divisio, quia unum cum alio componit affirmando, aut ab eo separat negando. *Tertius* quando intellectus ex uno cognito aliud colligit, ut Petrum esse animal, ex eo quod judicavit omnem hominem esse animal, & Petrum esse hominem.

Observandum 4. tres illas mentis operationes à debita perfectione deficere posse, adeoque directione indigere. Et quidem prima mentis apprehensio deficit, quando intellectus unam rem pro alia apprehendit, ut lapidem pro ligno, aut multa indistinctè tanquam unum concipit, ut cùm non distinguit substantiam pomi ab accidentibus illius, vel hæc inter se. Judicium autem errat, quando intellectus falsò aliquid affirmat, ut animã hominis esse mortalem; aut negat, ut eam esse spiritualem. Discursus verò caret debita rectitudine, quando

do unum ex alio malè colligitur, ut astra vivere, eò quòd moventur.

Observandum 5. tria vulgò assignari instrumenta disserendi, quibus Logica utitur ad dirigandas mentis operationes, nempe definitionem, divisionem & argumentationem; quia de illis multa traduntur præcepta quæ valde conducunt ut possimus rectè definire, dividere & argumentari. Quidam autem ponunt enunciationem, ut quartum instrumentum, quia quæ de illa traduntur non minùs prosunt ad dirigendum judicium, quàm quæ de divisione docentur.

Observandum 6. jam dicta non ita debere intelligi ut definitio, divisio, *&c.* dicantur instrumenta disserendi, quatenus sunt quidam actus eliciti ab intellectu in certa aliqua materia; sed ita ut modus quo Logica generatim docet v. c. definitionem construendam esse, sit instrumentum quo intellectus dirigatur, quoties definitionem aliquam exactè construere voluerit; sicut artifices in effectione operis diriguntur cognitione modi, quo juxta regulas artis effici debet.

Observandum denique non alium meliorem posse institui ordinem in tractandis rebus logicis, neque aptiorem ad assequendum finem à Logica intentum, quàm si primo loco explicentur simplices termini, tum verò agatur de Enunciatione, ac tandem modus rectè argumentandi tradatur. Siquidem prima tractatio specia-tim conducit ad directionem simplicis apprehensionis, secunda ad directionem judicii, tertia ad directionem discursus.

* *
*

L I-

LIBER I.

De iis quæ spectant ad directionem primæ mentis operationis.

In hoc libro agemus primò de Terminis, tum de Universalibus, deinde de Categoriis, ac denique de Definitione.

CAPUT I.

De Natura variísque divisionibus Termini.

ARTICVLVS I.

De Definitione Termini.

PRÆMONEO ex usu communi, terminum sumptum pro fine alicujus rei, quomodo mors est terminus omnium hominum; tum pro fine, & principio illius, quâ ratione duo puncta, quæ lineam claudunt, dicuntur illius termini. Unde apud Dialecticos voces illæ quæ sunt extrema in propositione, termini communiter appellantur. Et in ea acceptione

Terminus definitur ab *Arist.lib.*1.Priorum cap. 1. *Id in quod resolvitur propositio, ut in prædicatum, vel subjectum.* Verùm hæc definitio etsi vulgò admittatur, & vel ob honorem Aristoteli debitum à Philosophis recipienda sit, non satis videtur accurata, tum quia ad exactam definitionem spectat, ut sit clarior definito, at non minus ob-

obſcurum eſt quid ſit attributum, vel ſubjectum, quàm quid ſit terminus; tum maximè quia terminus gerit vices ſubjecti & prædicati in ipſa compoſitione propoſitionis, adeóque priùs ratione quàm propoſitio in illum reſolvatur tanquam in prædicatum, vel ſubjectum. Quarè cùm definitio eſſentialis alicujus rei à primo illius conceptu ſumi debeat, non immeritò aliqui exiſtimant terminum congruentiùs poſſe definiri: *Extremum ex quo propoſitio componitur tanquam ex ſubjecto vel prædicato*; ſumendo compoſitionem pro potentiali, eò quòd in definitionibus actus pro potentia ſumi ſolet, & debet.

Hinc autem excluditur à definitione termini; copula verbalis, etſi ad propoſitionem concurrat, quia non terminat illam, nec eſt extremum illius, ſed medium quo ejus extrema inter ſe connectuntur. Unde in illa propoſitione, *Petrus eſt animal*, vox *Petrus*, eſt terminus, quia eſt ſubjectum, & vox, *animal*, quia eſt prædicatum; non autem verbum, *eſt*, quia neque eſt ſubjectum, neque prædicatum, ſed copula utriusque.

Nota tamen 1. quando verbum ſe habet ut ſubjectum, aut prædicatum, in aliqua propoſitione, ut cùm dico, *amo eſt verbum*; ſic rationem termini ei denegandam non eſſe, ſicut neque adverbiis, conjunctionibus, aliiſq; particulis quando in propoſitione eodem modo uſurpantur; quia tunc iſta pro ſeipſis, ſeu materialiter ſumuntur. Verùm quoties verbum in propoſitione gerit vices verbi, cùm tunc ſumatur formaliter, ut ſignificat unionem & nexum, qui eſt inter prædicatum, & ſubjectum, eo modo nunquam eſt terminus.

Nota 2. cùm ſubjectum & prædicatum ſint termini propoſitionis, id omne eſſe terminum logicum, quod poteſt gerere vices ſubjecti aut prædicati in propoſitione. Unde duo collige: 1. non tantùm voces aliquid ſignificantes, ſed etiam eas quæ nihil ſignificant, poſſe habere rationem termini; cùm in propoſitione uſurpari poſſint tanquam attributum, vel ſubjectum, ut cùm dico *gliſta nihil ſignificat*. 2. Etiam propoſitionem integram poſſe eſſe terminum, eò quòd poteſt habere rationem ſubjecti in propoſitione, ut ſi dicam, *Deus eſt bo-*

bonus, vera est propositio. Verba enim illa, *Deus est bonus*, per se sumpta integram propositionem ex attributo & subjecto constantem constituunt; at sumpta in allata propositione habent rationem subjecti & consequenter termini.

Nota 3. quod jam diximus non habere locum in omni propositione, quæ quovis modo aliam componit, sed in ea tantùm quæ sic aliam constituit, ut sit subjectum, aut prædicatum illius. Quò fit ut propositiones categoricæ non sint termini propositionis hypotheticæ quam componunt, ùt patet cùm dico, *Lepus currit & canis latrat*; perspicuum enim est latratum canis non esse prædicatum respectu cursûs leporis, aut vice versâ.

ARTICULUS II.

De Divisione termini in mentalem, vocalem & scriptum.

EX dictis præcedenti articulo facilè intelligi potest, terminum adæquatè primò dividi in mentalem, vocalem & scriptum. Cùm enim terminus sit extremum ex quo propositio coalescit, sicut propositionum aliæ sunt mentales, aliæ vocales, aliæ scriptæ; ita terminorum alii sunt mentales, alii vocales, alii scripti.

Circa quam divisionem *observandum* 1. terminum mentalem posse, juxta definitionem ex Aristotele superiùs allatam, describi, *Id in quod resolvitur propositio mente conceptâ, tanquam in subjectum, aut prædicatum.* Vocalem verò esse *id in quod resolvitur propositio voce prolatâ*; scriptum autem esse *id in quod resolvitur propositio scripto exarata.*

Observandum 2. conceptum mentalem quo judico hominem v.c. esse animal rationale, esse simplicem & indivisibilem actum quo animal cum homine connecto; cùm talis connexio nequeat intelligi sine extremis connexis. Unde conceptus ille non potest constare

realiter ex duabus partibus, quarum alia sit subjectum, alia prædicatum, sed tantùm intentionaliter, quatenus etsi realiter unus sit & simplex, repræsentat id totum quod ex parte objecti habet rationem subjecti & prædicati, & quatenus repræsentat subjectum, dicitur subjectum, quatenus verò repræsentat prædicatum, dicitur prædicatum.

Unde patet definitionem allatam meliùs convenire propositioni vocali, & sc. ipræ, quàm mentali; cùm propositio vocalis & scripta realiter constet ex duobus terminis, quorum unus est subjectum, & alius attributum, non autem propositio mentalis. Ex quo ulterius colligi potest, quod nonnullis fortè paradoxum primâ fronte videbitur, Logicam per se spectatam non indigere terminis propriè dictis, cùm tota in mente consistere possit, neque vocibus externis, aut scriptura indigeat nisi per accidens, ad instructionem aliorum, ut constat ex Præludio Logicæ *art.* 4.

Observandum 3. conceptum mentalem esse duplicem, alterum non ultimatum, alterum ultimatum. Dicitur conceptus non ultimatus quando concipitur vox aliqua aut scriptura, sed non res per illam significata, ut si quis auditâ voce, *Leo*, non capiat quid per illam denotetur. Ultimatus verò, quando res ipsa significata mente percipitur, ut cum audita prædictâ voce, cogitatio statim fertur in illud animal quod per eam significari solet.

Addunt aliqui conceptum ultimatum esse duplicem, alium directum, alium reflexum, directus est ipsa cognitio, quâ cognoscitur significatum vocis; reflexus est cognitio quâ cognoscens novit se scire illam vocem, & ejus significatum. Verùm hæc divisio non bene videtur restringi ad solum conceptum ultimatum, cum non ultimato æquè aptari possit: siquidem potest quis per actum directum vocem percipere, etsi illius significatum ignoret; potest etiam scire per actum reflexum se illam percipere. Itaque conceptus reflexus est actus intellectûs quo suum actum cognoscit, directus verò est actus quo cognoscit alia.

Obser-

Observandum 4. terminum vocalem posse dividi in significativum, & non significativum. Significativus dicitur qui ad aliquid significandum est impositus, ut *lapis, lignum, &c.* Non significativus qui nihil significat ut *blitiri, Clista, &c.*

Nec refert quod ejusmodi terminus in propositione, quæ est oratio significativa, assumi possit, inde enim non sequitur quod ipse per se aliquid significet, sed tantùm quod aliquid de illo significari potest, ut cùm dico, *Clista est vox*, imò quod terminus ille nihil significet, inde colligi potest, quòd propositio vera est, quâ enuncio illum nihil significare.

Observandum 5. terminum significativum latè sumptum, vel significare à natura, quomodo suspiria sunt signa tristitiæ, & voces animalium eorum passiones repræsentant; vel ex hominum instituto, quomodo voces quibus inter loquendum utimur, sunt signa nostrorum conceptuum, & rerum quas concipimus. Unde priora signa ubique & apud omnes nationes idem significant, posteriora verò non nisi apud eas quæ linguam, quâ conceptus exprimuntur, callent.

Neque dicas hominem esse naturaliter animal politicum & sociabile, adeóque voces quibus mentem suam aliis manifestat, debuisse institui à natura; non enim id sequitur, sed ad summum quod natura homini conferre debuerit vim intellectivam, cujus beneficio modum cum aliis colloquendi excogitare posset.

Observandum 6. non tantùm in vocibus, sed in rebus ipsis esse signa naturalia, ut fumus est signum ignis; & signa ad placitum, ut hedera appensa est signum vini vendibilis. Et inter signa naturalia alia dici formalia, quæ scilicet sine sui manifestatione aliquid formaliter repræsentant, ut cognitio; alia verò instrumentalia quæ ita vocari solent, quia priùs cognita in alterius rei cognitionem ducunt, ut vestigium animalis, fumus, & similia. Verùm hoc non competit generatim omnibus signis instrumentalibus, siquidem species impressa cùm formaliter objectum non repræsentet, sed tantùm causet illius cognitionem cum intellectu, non est signum for-

formale rei cognitæ, sed instrumentale duntaxat; licèt tamen ipsa non percipiatur, quando inducit in cognitionem alterius.

Observandum ultimò prædicta signa realia non esse terminos, cùm ex iis propositio constare non possit, ut perspicuum est. Quare de ejusmodi signis hoc loco agendum non est, sed tantùm de iis quæ significant ad placitum, & ex quibus simplex propositio componi solet.

ARTICULUS III.

De Divisione termini in terminum primæ & secundæ intentionis; positivum & negativum; communem & singularem.

QUod spectat ad primam divisionem, *observandum* est terminum primæ intentionis illum dici, qui rem significat ut est à parte rei, quales sunt voces istæ, homo, equus, lapis, &c. terminum verò secundæ, illum qui rem significat ut ab intellectu nostro concipitur, ut genus, species, subjectum, prædicatum. Cùm enim dico, animal est genus, homo est species, judico animali & homini competere rationem universalis, quæ non à parte rei, sed per mentis operam, ex communi sententia, ipsis competit. Et similiter cùm dico, in illa propositione, *homo est animal*, hominem esse subjectum, & animal prædicatum, considero hominem & animal quatenus per intellectum tali modo coordinantur in propositione, ut homo subjiciatur animali & animal prædicetur de homine.

Quod attinet ad secundam divisionem, *observandum* 1. terminum positivum illum propriè dici, qui rem aliquam positivam & realem significat ut equus, leo; negativum verò qui negationem rei positivæ & realis significat, ut non equus, non leo.

Observandum 2. Terminum positivum à nonnullis paulo latiùs sumi etiam pro termino non negativo; unde dicunt Chimeram, Hircocervum, & similia nomina esse

esse terminos positivos, quia nihil negant, imò significant, rem quidem à nobis confictam, sed quæ ad modum entis realis & positivi concipitur. Quò fit ut etiam existiment ejusmodi voces ad terminos primæ intentionis reduci posse.

Observandum 3. terminum negativum in eo distingui à privativo, quod negativus dicit præcisè negationem alicujus rei, ut non homo, non lapis: at privativus dicit negationem rei in subjecto apto, ut tenebræ, cæcitas. Unde etsi lapis possit dici non videns, quia reverâ caret visu, non tamen cœcus, quia non est subjectum capax visionis. Imò catuli ante nonum diem non dicuntur cœci, sed non videntes, quia nondum sunt apti ad videndum.

Denique ad intelligentiam tertiæ divisionis *observandum* 1 terminum communem, seu universalem, ex communi sententia, eum esse, qui plura divisim significat, aut significare potest, ita scilicet ut singula totam rationem per terminum communem significatam participent: quâ ratione homo est terminus communis, quia verè dicitur de Petro & Paulo, ac de aliis omnibus singularibus hominibus. Dico significat, aut significare potest, nam vox Sol, est terminus communis, etsi non nisi unicus Sol existat, quia plures soles creari possunt.

Observandum 2. nomen urbs, Populus, Civitas, & similia non esse terminos communes, quatenus significant illam hominum multitudinem quæ urbem, populum, civitatem componit; quia licèt ut sic, plura significent, non tamen integra ratio significata singulis competit, cùm non quilibet homo de urbe, de populo, de civitate constituat urbem, populum, aut civitatem. Si tamen urbs comparetur ad hanc, & illam urbem, & populus ad hunc & illum populum, *&c.* sic dicendum est ejusmodi terminos esse verè universales, seu communes.

Observandum 3. Terminum singularem eum dici, qui uni tantùm rei competit, ut Petrus, Paulus: vel si multis, non nisi conjunctim sumptis, ut urbs, civitas. Unde ter-

solum est commune, definitio verò tali nomini accommodata, diversa.

Respondeo 3. Terminum analogum eum dici, qui significat plures res diversas, habentes tamen inter se aliquam habitudinem, ut sanum dicitur de homine qui est subjectum sanitatis, de medicina quæ causat sanitatem, & de urina, quæ est indicium sanitatis. Unde hæc analogorum definitio vulgò ex Aristotele colligi solet, *Analoga sunt, quorum nomen est commune, ratio verò per nomen significata partim eadem, partim diversa.* Ut autem ista omnia clariùs percipiantur,

Nota 1. Terminum æquivocum posse esse univocum, si nimirum ad unum tantùm significatum restringatur, ut Taurus ad animal: & similiter terminum analogum esse univocum, si unum tantùm significatum respiciat, ut si sanum de solo homine dicatur.

Nota 2. Terminum univocum, æquivocum, & analogum convenire quoad conceptum primarium, seu non ultimatum, quia singuli unum tantùm habent, cùm non nisi unicâ voce exprimantur; discrepare verò quoad secundarium, seu ultimatum, quia univocus unum tantùm habet, alii plures.

Nota 3. Æquivocis seu homonymis opponi polyonima, seu multivoca; nam æquivoca habent nomen commune, & rationem diversam, ut patet in voce prædicta Taurus, aliisque similibus, quæ multis essentialiter differentibus conveniunt. Multivoca verò habent rationem eandem, & nomina diversa ut ensis & gladius, vestis & indumentum. Quare etsi apud Oratores, & Poëtas Synonyma dicantur, non tamen apud Logicos.

Nota 4. Synonymis, seu univocis opponi heteronyma, seu diversivoca; nam in illis nomen est idem, & ratio eadem, ut nomen homo dicitur univocè de Petro, Paulo, aliisque hominibus: in istis verò & nomen est diversum, & ratio diversa, ut homo, lapis, equus.

Quæritur 2. qua ratione prædicti termini dividantur. *Resp.* 1. tres afferri posse univocorum divisiones, quarum *prima*, est in univoca univocantia, & univoca univocata; priora sunt nomina significantia, posteriora

res ipsæ significatæ. *Secunda* in univoca participata, & participantia, quorum priora sunt naturæ communes per nomina univoca immediatè significatæ, quæ ab inferioribus æquè primò participantur, ut animal respectu hominis, & equi: posteriora verò res inferiores quæ illam naturam communem participant, ut homo, & equus respectu animalis. *Tertia* in univoca essentialia, quorum ratio ab inferioribus essentialiter participatur, ut animal, homo, & accidentalia, quorum ratio accidentaliter tantùm participatur, ut album respectu cygni, & nivis.

Resp. 2. Æquivoca multipliciter dividi. *Primò* in æquivoca æquivocantia, & æquivoca æquivocata, quorum priora dicuntur nomina multas res significantia, posteriora verò res multiplices per nomina significatæ. *Secundò* æquivoca alia dicuntur à casu, alia à consilio: priora sunt, quibus idem nomen fortuitò obtigit, ut cùm idem nomen imponitur duobus infantibus; quorum alter Parisiis, alter Romæ eâdem die natus est. Posteriora verò sunt, quibus non temere & casu, sed consultò idem nomen imponitur.

Præterea æquivoca à consilio subdividuntur 1. in *æquivoca à memoria*, ut cùm filio imponitur nomen Patris ad renovandam illius memoriam. 2. *in æquivoca à spe*, ut si quis filium suum Alexandrum, vel Cæsarem vocet, quia sperat eum fore bellicosum. 3. *in æquivoca propter proportionem.* ut cùm nomen pedis tribuitur fulcro scamnum sustentanti, propter analogiam quam habet cum pede animalis. 4. *in æquivoca ab uno* cùm multa ab uno eandem denominationem accipiunt, ut cùm à medicina hominem, & librum, & instrumentum medicum vocamus. 5. *in æquivoca ad unum*, cùm multa referuntur ad unum, à quo denominationem eandem accipiunt, ut à sanitate medicina, dieta, phlebotomia & alia pleraque sana vocantur. Verùm si exactè loquendum sit, negari non potest quin nonnulla ex his æquivocis valde impropria sint, & potius ad analoga reduci debeant, propter habitudinem quam inter se habent.

Respondeo 3. analoga à multis dividi in analoga inæquali-

qualitatis, attributionis, & proportionalitatis. *Analoga inæqualitatis* vocantur illa, quorum nomen est commune & participant eandem naturam cum dependentia essentiali unius ab alio, quâ ratione Ens vulgò dicitur analogum respectu Dei, & creaturarum, itemque respectu substantiæ, & accidentis. Verùm hoc in Metaphysica, ubi de ente accuratiùs expendendum erit.

Analoga attributionis dicuntur, quorum nomen commune est, ratio autem dicitur de pluribus per ordinem ad unum, ita ut forma pet nomen analogum significata sit tantùm re ipsa in principali analogato, reliqua verò ab illa forma denominentur extrinsecè propter aliquam habitudinem, quam habent ad subjectum in quo existit. Ut sanum primariò dicitur de homine, quia sanitas realiter in illo existit, secundariò verò de medicina, & aliis, quia habent habitudinem causæ, vel effectus ad sanitatem.

Analoga proportionalitatis sunt, quorum nomen commune est, & rationes quidem diversæ, sed proportione quadam similes, quomodo visus analogicè de intellectu, & de oculo corporeo dicitur, principium de patre respectu filii, & de fonte respectu rivi, *&c.* Vocantur autem analoga proportionalitatis, quia dicunt proportionem seu similitudinem inter duas proportiones, v.c. inter eam quam habet oculus ad objectum visibile, & eam quam habet intellectus ad objectum intelligibile; sicut enim se habet oculus ad objectum visibile, ita se habet intellectus ad intelligibile.

ARTICULUS V.

De divisione Termini in Transcendentem, Non transcendentem, & Supertranscendentem: in Categorematicum, & Syncategorematicum, in complexum, & incomplexum.

TRes istæ divisiones hic breviter explicandæ sunt. Quod spectat ad primam, Logici vocant *Terminum transcendentem*, eum, qui de omni re dicitur, ut ens, verũ, bonum,

bonum,&c. *Non transcendentem* verò illum qui non convenit nisi quibusdã rebus, ut substantia, quantitas, qualitas,*&c.* quem proptereà nonnulli vocant categoricum,quia alicujus categoriæ cancellis continetur. *Supertranscendentem* autem eum,qui etiam negationibus, & entibus rationis competit.

Quod attinet ad secundam. *Terminus categorematicus* ille vocatur,qui per se aliquid significat, ut homo, equus, lapis; *Syncategorematicus* verò, qui per se quidem nihil significat,sed adjectus alteri illius significationem modificat, sicque potest habere locum in propositione,non quidem propriè tanquam terminus, sed tanquam affectio quædam termini, ut particulæ omnis,nullus,aliquis. Nam vox homo, significat tantùm ex se hominem,si ei addas particulam, omnis, illius significatio jam extenditur ad omnes homines, si particulam, aliquis,illius significatio restringitur ad quendam hominem singularem.

Nota in hac divisione à nonnullis addi *terminum mixtum*,qui significationem termini categorematici,& syncategorematici includit, & utriq; æquivalet,ut est vox,*nemo*,quæ idem valet ac nullus homo, vox *nusquam*, quæ idem significat ac nullo loco;vox *ubique*, quæ perinde est ab omni loco;vox *semper*. quæ significat omni tempore. Et hoc sensu terminus mixtus non videtur à ratione veri termini excludendus,cùm per se possit esse extremum propositionis, ut si dicam, nemo hodie disputavit, Deus est ubique, *&c.*

Quod attinet ad tertiam,ea sic intelligitur, ut *Terminus complexus* ille dicatur,cujus partes per se sunt significativæ,ita ut sive junctæ,sive separatæ,eandem significationem retineant, ut homo doctus: *terminus verò incomplexus* cujus partes non sunt per se significativæ, ita ut vel nihil significent,ut homo,equus, lapis; vel non idem,ut Dominus,Erasmus,nam etsi do,& minus;eras, & mus,separatim aliquid significent, non tamen idem quod conjunctim.

Quo loco *adverte* 1. ad terminum complexùm requiri unionem quandam inter terminos simplices, ut cùm

cùm dico Socrates & Plato. Siquidem terminus complexus dicit quandam compositionem, adeoq; unionem terminorum simplicium: quò fit ut voces illæ Socrates, Plato, terminum complexum non constituant.

Adverte 2. requiri etiam ad terminum complexum, ut partes, ex quibus componitur, non sint synonymæ; sed diversa significent; quo fit, ut voces illæ Marcus, Tullius, Cicero non constituant terminum complexum, sed incomplexum, quia eundem hominem significant.

ARTICULUS VI.

De quibusdam aliis divisionibus terminorum.

Dividitur præterea terminus in concretum & abstractum; *concretus* est ille, qui significat rem cum forma, ut homo, album, dulce; *abstractus* verò, qui significat formam solam, ut humanitas, albedo, dulcedo. Quod ita intellige, ut concretum in rebus creatis plerumque significet compositum aliquod ex partibus realiter distinctis, ut patet in exemplis allatis; at in Deo concreta & abstracta planè idem sunt, nec nisi ratione distinguuntur, ut Deus & Deitas, justus & justitia, ut olim diximus in Idea Theologiæ speculat. *lib.1 cap.3.*

Dividitur etiam terminus in absolutum, & connotativum: *Absolutus* ille est, qui significat aliquid per modum per se stantis, ut homo, equus, albedo, dulcedo. *Connotativus* verò, qui significat aliquid per modum adjacentis, ita ut significet formam, simulque connotet subjectum in quo est, ut album significat albedinem, & connotat subjectum cui inhæret. Et in idem recidit vulgaris divisio termini in *substantivum & adjectivum*, cùm ille significet aliquid per modum per se stantis, hic verò per modum adjacentis.

Rursus alia est divisio termini jam dictæ divisioni valde affinis, in terminum denominativum, & denominantem. *Denominativus* est qui ab alio desumitur, *denominans* verò à quo alius deducitur. Quod ut clariùs percipias,

Adverte nomina denominativa, seu paronyma ab *Arist.*

Arist. lib. Categor. cap. 1. definiri in hunc modum. *Paronyma dicuntur quæ ab aliquo nominis appellationem accipiunt, ita tamen ut differant casu, sicut à grammatica denominatur grammaticus, & à fortitudine fortis.* Quibus verbis innuitur denominativum & denominans debere convenire in initio dictionis, & differre in fine illius: quæ tamen duo non sufficiunt ad veram denominativorum constitutionem, sed præterea requiritur ut in principali significatione conveniant cum termino denominante, ut patet in exemplis allatis.

Unde virtus & probus non sunt propriè paronyma, esto à virtute quis denominetur probus, quia inter illa nulla est nominis cognatio. Hinc etiam nomen grammatica dictum de fœmina, non est denominativum respectu artis quæ grammatica dicitur; quia terminatione non differunt. Ac deinde studium & studiosus non sunt propriè paronyma, etsi habeant duas conditiones in definitione indicatas, quia non conveniunt in significatione; cùm studium significet laborem & industriam, studiosus verò dicatur de eo qui virtutem, vel amicitiam colit.

Observanda quoque est divisio termini in denominantem intrinsecè, & extrinsecè. Dicitur *denominans intrinsecè* ille qui significat formam in subjecto denominato realiter existentem, ut album denominat parietem cui re ipsâ albedo inhæret; *denominans verò extrinsecè*, qui significat formam non existentem in subjecto denominato, ut paries denominatur extrinsecè visus à visione, quæ non est à pariete, sed in oculo.

Denique termini inter se comparati dividuntur à nonnullis in repugnantes, convertibiles, magis & minus communes, excedentes, & excessos. *Repugnantes* dicuntur qui de se universaliter negari possunt, ut homo, & equus. *Convertibiles* qui de se invicem affirmari possunt, ut rationale & risibile. *Magis & minus communes*; quorum unus potest de altero universaliter affirmari ut animal de homine, non vice versâ. *Excedentes & excessi*, quorum alter potest de altero particulariter affirmari, non universaliter, ut equus & albus, est enim quidam

equus

equus albus,& quoddam album quod eſt equus, non tamen omnis equus eſt albus, nec omne album eſt equus.

Alii verò dicunt,terminos inter ſe comparatos alios eſſe impertinentes,alios pertinentes. *Impertinentes* dicuntur,qui nec ſe excludunt,nec ſe inferunt, ut dives & doctus. *Pertinentes* verò,qui vel ſe inferunt, ut homo infert animal, vel ſe excludunt, idque aut tanquam *termini diſparati*,qui res diverſas ſimúlque incompoſſibiles ſignificant,ut lapis & lignum: aut tanquam *contrarii*, qui ſe mutuò expellunt, ut calidum & frigidum;aut tanquam *privativi*, quorum unus dicit carentiam formæ in ſubjecto apto,ut cæcitas & viſus; aut tanquam *negativi & contradictorii*, quorum unus dicit negationem alterius,ut album & non album:aut tanquam relativi,quorum unus dicit ordinem ad alium, ut Pater & Filius.

Quo loco adverte, ideo relativa poni inter terminos pertinentes,qui ſe excludunt,quia fieri non poteſt ut duo termini relativi eidem competant reſpectu ejusdem,v.c.ut idem ſit Pater & Filius per ordinem ad eandem perſonam. Quare etſi proprium relativorum ſit ſe mutuò ponere,& tollere,non ideo illa reducuntur ad terminos pertinentes qui ſe inferunt, quia relativa non ſe inferunt in eodem ſubjecto,ſed in diverſis.

ARTICULUS VII.

De variis Suppoſitionibus terminorum.

MUltæ ſunt terminorum affectiones in hoc & ſequenti articulo tradendæ, inter quas primum locum obtinet *ſuppoſitio*,quæ ex communi ſententia nihil aliud eſt quàm *acceptio vocis pro ſe, vel pro re quam ſignificat* Pro ſe,ut cùm dico, *Deus eſt nomen* pro re quam ſignificat,ut cùm dico,*Deus eſt infinitus.* Unde *ſuppoſitio termini duplex eſt*,materialis & formalis: *materialis* eſt, in qua terminus pro ſe ipſo ſupponitur, *formalis* verò, quando pro re ſignificata. Addunt aliqui mixtã,tanquã tertium

tertium membrum, ut cùm dico, *nomen est vox*, tunc enim nomen videtur supponere pro seipso, adeóque materialiter, & pro omnibus vocabulis, quæ nomina vocantur, sicque formaliter.

Suppositio formalis duplex est, propria, & impropria; *propria* dicitur, quando terminus supponit pro re quam propriè significat, ut homo pro vero homine, lapis pro vero lapide; *impropria* quando pro re quam impropriè significat, ut leo pro viro forti, agnus pro mansueto.

Propria duplex est, simplex & personalis: *simplex* dicitur, quando terminus supponit pro suo immediato significato, ut cùm dico, *animal est genus*; ibi enim ex communi sententia animal sumitur in genere non autem pro animalibus in particulari; *personalis* verò quando supponit pro significato mediato, ut cùm dico, *homo disputat*, id enim intelligitur de hoc vel illo particulari homine. Aliqui addunt absolutam, quæ habet locum, quando terminus sumitur pro significato mediato, & immediato, ut cùm dico, animal sentit: hoc enim non tantùm de animali in genere, sed etiam de singulis animalium speciebus & individuis verum est.

Personalis duplex est, discreta seu singularis, & communis: *Discreta* est, quando terminus singularis supponit pro suo singulari significato, ut *Aristoteles docet*, aut quando termino communi apponitur nomen demonstrativum, ut: *Hic homo disputat*. *Communis* verò quando nomen commune supponit pro suis inferioribus. *Hæc autem ponitur quadruplex*; nempe distributiva, copulata, determinata, & confusa.

Distributiva habet locum, quando significatum extenditur ad omnia inferiora distributivè sumpta, ita ut de quolibet in particulari intelligatur, ut cùm dico, *omnis ignis est calidus*. Copulata, quando significatum intelligitur de omnibus inferioribus collectivè sumptis, non autem de singulis per se, & seorsim, ut cùm dico, *omnia elementa sunt quatuor*. Determinata, quando terminus communis sumitur pro aliquo inferiori determinato, ut cùm dico, *homo currit*, sensus est hunc vel illum determinatè currere, ita ut propositio illa de ali-

quo

quo particulari verificetur. Confusa, quando terminus accipitur disjunctim pro inferioribus, pro nullo tamen determinatè, ut si dicam, *penicillus est necessarius ad pingendum*; hæc enim propositio de nullo penicillo in particulari est, vera, cum quolibet deficiente, alter sufficiat.

Rursus *distributiva duplex est*, absoluta & accommoda: *absoluta* dicitur, cùm nulla est exceptio, ut si dicam, omnis homo est animal: *accommoda*, cùm aliquid excipitur, ut si dicam, *Deus creavit omnia* intellige, præter seipsum. Eadem quoque dividitur in completam, & incompletam: *completa* dicitur, quando terminus supponit pro singulis generum, id est, pro omnibus sub genere contentis, ut cùm dico, *omnis homo est animal*; *incompleta* verò, quando terminus supponit pro generibus singulorum, id est pro aliquo individuo omnium generum, vel specierum, ut cùm dico, *omne animal fuit in arca Noë*: sensus enim est aliquem equum, aliquem leonem, aliquem bovem in ea fuisse.

Nota interdum à terminis inferioribus ad superiorem fieri quandam progressionem, quæ vocatur *ascensus*, & à superiori ad inferiores, quæ vocatur *descensus*. Est autem quadruplex ascensus, & descensus, juxta supradictam divisionem termini, communis, nempe distributivus, copulatus, determinatus, & confusus.

Ascensus distributivus est, cùm dico v.c. hic ignis est calidus, iste ignis est calidus, & ille est calidus, & ita de reliquis, ergo omnis ignis est calidus. *Descensus verò* cùm dico omnis ignis est calidus, ergo hic ignis est calidus, & ille est calidus, & iste *&c.*

Ascensus copulatus est, cùm dico terra, aqua, & alia elementa simul sumpta sunt quatuor, ergo omnia elementa sunt quatuor. *Descensus* verò cùm dico, omnia elementa sunt quatuor, ergo terra, aqua, & reliqua elementa simul sumpta sunt quatuor. Ex his autem facilè est intelligere ascensum, & descensum determinatum, & confusum.

ARTI-

ARTICULUS VIII.

De reliquis terminorum Affectionibus.

PLeræque aliæ terminorum affectiones, seu proprietates à Summulistis afferri solent, nempe *status, ampliatio, distractio, restrictio, diminutio, alienatio, & appellatio.*

Status termini est, cùm terminus non extenditur nisi ad tempus per verbum importatum, ut cùm dico, *Plato docet*, terminus Plato refertur tantùm ad tempus præsens, quod indicatur verbo, docet.

Ampliatio est, quando terminus refertur etiam ad aliud tempus, ut cùm dico, *animal vivit*, terminus animal extenditur ad omnia animalia, quæ fuerunt, sunt, & erunt; etsi verbum vivit ad tempus tantùm præsens referatur.

Distractio est, quando terminus refertur tantùm ad aliud tempus, ut cùm dico, *cæci vident*; sensus enim est eos, qui de præsenti vident, non quidem jam esse cæcos, cùm vident, sed tempore præterito cæcos fuisse.

Restrictio est, quando terminus coarctatur à majori ad minorem significationem, ut cùm dico, *Omnis homo qui perseveraverit usque in finem, salvus erit*; nam terminus, omnis homo, qui de se omnes homines significat, per verba sequentia restringitur ad solos perseveraturos.

Diminutio est, cùm per additionem fit ut significatio termini ex absoluta fiat secundùm quid, ut cùm dico, *Æthiops est albus secundùm dentes.*

Alienatio est, quando aliquid additur quo terminus transfertur à propria significatione ad impropriam, ut cùm dico, *homo marmoreus*, terminus homo qui ex se verum hominem significat, transfertur ad significandam hominis statuam, quæ metaphoricè homo dicitur.

Appellatio est, quando unus terminus suam significationem alteri applicat, ut cùm dico, *Aristoteles est*

Philo-

Philosophus magnus, vox magnus appellat terminum Philosophus, túmque magnus est dictio appellans, Philosophus verò dictio appellata.

Duplex est appellatio, formalis & materialis, formalis est, quando formale significatum termini appellantis applicatur supra formale significatum appellati, ut in exemplo allato; Aristoteles enim dicitur magnus, quatenus est Philosophus: materialis verò est, quando significatum formale termini appellantis applicatur supra significatum materiale appellati, ut cùm dico, *Aristoteles Philosophus est musicus*; ibi enim musicus appellat supra Aristotelem, non supra Philosophum.

CAPUT II.

De quinque Vocibus, seu Prædicabilibus Porphyrianis.

ARTICULUS PRIMUS.

Continens summam rerum, quæ tradit Porphyrius de quinque prædicabilibus in communi, & speciatim de genere.

PRæmittit Porphyrius in cap. 1. suæ Introductionis *tractationem quinque vocum esse necessariam*, tum ad intelligentiam categoriarum Aristotelis, in quibus sæpe earum fit mentio; tum ad construendas definitiones, quia definitio constat ex genere & differentia: tum ad rectè dividendum, eò quod genus dividitur in species per differentias, imò interdum per propria & accidentia: tum ad conficiendas demonstrationes, siquidem in demonstratione concluditur proprium de specie, per differentiam illius, ut cùm demonstratur hominem esse risibilem, quia est rationalis.

Deinde in cap. 2. docet *genus tripliciter accipi*, primò pro collectione aliquorum qui ad unum quiddam, & inter se quodammodo affecti sunt, qua ratione vocamus

mus. Heraclidarum genus eos omnes, qui ab Hercule originem trahunt. *Secundò* pro ipso principio, à quo multi ortum ducunt, sive consideretur ortus ab eo qui genuit, quomodo dicimus Orestem à Tantalo genus ducere, & illum ab Hercule: sive à patria in qua genitus est, quomodo Pindarus dicitur genere Thebanus, & Plato Atheniensis. *Tertiò* ad horum fortè similitudinem, genus apud Philosophos id appellari, cui subjicitur species; tale enim genus est principium quoddam eorum quæ sub se sunt, & videtur etiam universam multitudinem continere quæ sub se est.

Tandem ait, *genus* hoc tertio modo spectatum describi, *quod pluribus & differentibus specie attribuitur in quæstione quid est*, quomodo animal dicitur genus, quia prædicatur in quid de homine & bruto. Unde colligit 1. genus distingui *ab individuo*, cujusmodi est Socrates, hic homo, hoc lignum, quia individua uni tantùm attribuuntur. 2. *à speciebus*, quia hæ non dicuntur de multis specie differentibus, sed tantùm numero, ut homo de Socrate, & Platone. 3. *à proprio*, quia hoc uni tantùm speciei, illiúsque individuis competit, ut aptum ad ridendum soli homini, & particularibus hominibus. 4 *à differentia, & accidente*, quia etsi dicantur de multis specie differentibus, non tamen in quid, sed in quale quid, ut si quis interroget, quale quid est homo, *respondemus*, rationale: quale quid est corvus, dicimus esse nigrum.

Quo loco *tria observanda* sunt: 1. definitionem illam generis, *genus est quod pluribus & differentibus specie attribuitur in quæstione quid est*, sumptam esse ex *Arist. lib. 1. Topic. cap. 5.* ubi ad ejus explicationem hoc subjicit. *In quæstione quid est, ea dicuntur attribui*, quæ aptè respondentur cùm rogatur quid sit res proposita, ut ad interrogationem quid sit homo, aptè respondetur esse animal.

Observandum 2. non immeritò Porphyrium priùs varias generis acceptiones tradidisse, quàm illud definierit; eò quòd ambigua priùs distinguenda sunt, quàm definienda, ex *Arist. 6. Topic. cap. 2.* quia scilicet

frustra

frustra laboratur in rei alicujus natura investiganda, nisi constet in quo sensu vox eam significans accipiatur.

Observandum 3. modum loquendi Porphyrii cùm ait, *differentiam & accidens prædicari in quale quid*, ab interpretibus communiter non usurpari quoad accidens, cùm dicant differentiam quidem prædicari in quale quid, accidens verò in quale; quia illa spectat ad rei essentiam; hoc minime.

ARTICULUS II.

Summa eorum, quæ tradit Porphyrius de Specie.

Porphyrius cap. 2. suæ Introductionis postquam egit de genere, multa tradit de specie; quæ hîc accuratè observanda sunt. *Docet* 1. *speciem duobus modis accipi*, primò pro forma seu pulchritudine, juxta illud, *species digna est imperio.* Secundò pro universali quod sub genere ante explicato constituitur, quo sensu homo dicitur species animalis, album coloris, triangulus figuræ.

Docet 2. *Tres speciei definitiones* tradi posse; quarum prima est, *species est, quæ subjicitur generi.* Secunda, *species est, de qua genus prædicatur in quæstione quid est.* Tertia, *species est, quæ de pluribus differentibus numero prædicatur in quæstione quid est.*

Inter quas ait illud esse discriminis, quòd ultima convenit tantùm speciei specialissimæ, seu quæ tantùm est species, nunquam genus; aliæ verò competunt etiam speciebus, quæ non sunt specialissimæ, seu quæ simul sunt genera & species. Ut autem hoc clariùs percipiatur.

Docet 3. *In qualibet Categoria esse genus generalissimum, speciem specialissimam, & inter illa mediare nonnulla*, quæ simul sunt genera, & species diverso respectu. Sic enim in substantiæ Categoria, substantia est genus generalissimum, seu quod tantùm est genus; homo verò est species specialissima, seu quæ tantùm est species, habens sub se

sub se particulares homines. Inter illud autem genus & hanc speciem constituuntur, quæ simul sunt genera & species. Et quidem, sub substantia est corpus quod est species respectu substantiæ, & genus respectu viventis: vivens est sub corpore tanquam species illius, & supra animal, cujus est genus. Rursus animal est species viventis, & genus hominis qui est ultima species, nullam aliam sub se speciem habens, sed sola individua naturæ humanæ.

Ex quo patet media habere duas habitudines, seu respectus: alterum ad priora quorum sunt species; alterum ad inferiora, quorum sunt genera: extrema verò unum duntaxat, nam genus generalissimum cùm sit primum & summum, nullum quidem supra se habet genus; omnia tamen inferiora respicit, cùm sit eorum summum genus. Species autem specialissima unam etiam dicitur habere habitudinem, quia etsi superiora & inferiora respiciat, ea respicit tanquam species, inferiora quidem ut ea continens, superiora verò ut ab iis contenta.

Docet 4. Genus generalissimum sic definiri posse, *quod cùm sit genus, non est species*, & rursus, *quo non potest esse superius genus*: speciem autem specialissimam seu infimam, *quæ cùm sit species, non est genus*, vel, *quam, cùm sit species, in species dividere non possumus*. Item, *quæ pluribus & differentibus numero attribuitur in quæstione quid est*, ut supra dixerat. Media verò extremorum vocari species & genera subalterna, & unumquodque eorum genus & speciem esse respectu diversorum.

Atque hoc totum declaratur exemplo genealogiæ, nam v. c. Jupiter collatus cum Tantalo, Pelope, Atride & Agamemnone est tantùm Pater, non autem filius: Agamemnon verò si cum iisdem conferatur, solùm est filius, & non Pater; at medii sunt simul parentes posteriorum, & filii priorum. Verùm genealogiæ interdum etsi multæ sint, ad unum principium referuntur, prædicamenta verò non reducuntur omnia ad unum principium, sed quodlibet eorum habet suum summum genus: nam quamvis omnia dican-

tur

tur entia, non propterea ens constituitur summum eorum genus, eò quòd non prædicatur de illis omnibus univocè, sed analogicè juxta Aristotelem, qui non unum duntaxat, sed decem summa genera constituit, ùt patebit infra ex libró Categoriarum.

Docet 5. illud esse discrimen inter descensum & ascensum prædicamentalem, quod descensus fit dividendo genus in plures species per differentias, ut cùm substantiam dividimus in corpoream, & incorpoream: ascensus verò colligendo plura individua in una specie, ut cùm Socratem, & Platonem colligimus in specie hominis; aut plures species in uno genere, ut cum hominem, & equum colligimus in genere animalis. Vim enim multa in unum colligendi habet species, & multò magis genus, quia plura sub hoc, quàm sub illa continentur; cùm è contra particularia & singularia unum in multa semper dividant.

Docet 6. prædicta non eodem modo se habere quoad prædicationem, nam genus quidem attribuitur speciei, & superiora inferioribus, species autem nec generi proximo, nec superioribus directè attribuitur, quia cùm iis non reciprocatur. Oportet enim aut æqualia æqualibus attribui ut hinnibile equo, aut majora seu universaliora minoribus, ut animal homini, sed non minora majoribus; non enim dicere potes animal esse hominem, sicut dicis hominem esse animal.

Hinc autem colligit iis quibus species attribuitur, & genus speciei, & genus generis usque ad generalissimum attribui. Nam si verè dicitur Socratem esse hominem, cùm homo sit animal, animal sit vivens, vivens sit corpus, & corpus sit substantia; verè etiam animal, vivens, corpus, & substantia de Socrate dicuntur. Cùm enim superiora inferioribus semper attribuantur, species quidem dicetur de individuo, genus tam in specie, quàm de individuo; generalissimum verò de omnibus generibus, speciebus, & individuis sub se contentis.

ARTICULUS III.

Illustrantur quæ tradit Porphyrius de Individuo.

Quæritur 1. *quid sit individuum.* Respondeo præmissâ distinctione, nam individuum duobus modis spectari potest, vel primò intentionaliter, id est secundùm ea quæ ex natura rei illi conveniunt; vel secundò intentionaliter, id est quatenus subjicitur intellectus concèptui, qui secunda intentio vocari solet: sicut enim in natura specifica homo, taurus, aquila, sunt nomina primæ intentionis; & species, universale, prædicabile, nomina secundæ: ita in natura individuali Plato, Socrates, hic homo, sunt nomina primæ intentionis; at verò individuum, singulare, particulare, & similia, sunt nomina secundæ. Hoc posito

Respondeo & dico 1. *individuum spectatum primò intentionaliter, definiri à Porphyrio, quod constat ex proprietatibus, quarum collectio nunquam in aliquo alio eadem esse potest.* Unde Socrates est individuum, quia illius proprietates non possunt in aliquo alio eædem esse, etsi hominis communis proprietates sint in omnibus particularibus hominibus, quà homines sunt. Verùm ut hoc meliùs intelligas.

Nota 1. in Socrate esse aliquas proprietates omnibus hominibus, ut homines sunt, communes, ut quod sit admirativus, disciplinæ capax, risibilis, *&c.* Ista enim æquè Platoni, Aristoteli, aliisque omnibus hominibus conveniunt ac Socrati.

Nota 2. in eodem Socrate esse alias proprietates particulares, quæ toti speciei humanæ non conveniunt: inter quas tamen est nonnullum discrimen. Nam sunt multæ ex illis quæ sigillatim sumptæ possunt competere omnibus individuis, omnes verò collectivè sumptæ uni tantùm Socrati competere possunt. Explico, proprietates illæ quæ simul sumptæ constituunt individuum, hoc versu comprehendi solent.

Forma,

Forma, figura, locus, stirps, nomen, Patria, tempus.

Licèt autem plura individua in aliqua earum, imò & in multis convenire possint, non tamen in omnibus. Siquidem, exempli causâ, etsi multi possint esse Philosophi, vel Athenienses, vel simi, vel gibbosi, vel calvi, vel distortis cruribus; vix tamen unus in toto orbe occurret præter Socratem, cui hæc omnia, aliáque id genus competant. Nullíque alii quàm Zoilo hi versus aptari possunt:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Rem magnam præstas Zoile, si bonus es.

Nota 3. definitionem prædictam non esse essentialem, sed tantùm descriptivam, cùm fiat per accidentia extrinseca, quæ non constituunt formaliter ipsam differentiam individualem, sed illam tantùm indicant. Neq; competere individuis accidentalibus, sed tantùm substantialibus.

Dico 2. *individuum spectatum secundo intentionaliter sic à Porphyrio definiri, quod de uno tantùm prædicatur.* Item, *id quod subjicitur speciei.* Circa quas definitiones nonnulla breviter observanda sunt.

Observandum 1. cùm individuum prædicatur de seipso, prædicationem juxta nonnullos esse identicam, quia idem est subjectum & prædicatum. Verùm dummodo aliter subjectum, aliter prædicatum explicetur, ut cùm dico, *Petrus est individuum, Petrus est hic homo,* sententia communis advertit identitatem illam non sufficere ut propositio sit identica; quia aliàs, omnes propositiones essent identicæ, cùm debeat esse identitas inter attributum & subjectum.

Observandum 2. definitionem priorem individui non pugnare cum iis quæ habet Aristoteles in antepraedicamentis cap. 2. ubi ait, *individua, & quæ sunt unum numero de nullo dici,* sensus enim Philosophi est, individuum non dici de alio quàm de seipso.

Observandum 3. circa posteriorem definitionem, individuum, ut subjicibile, diversâ ratione ad genus, & ad speciem referri, cùm speciei subjiciatur completè, & generi incompletè. Quemadmodum genus & species con-

constituunt diversa prædicabilia, quia illud prædicatur incompletè hæc completè. Nec refert quòd genus eâdem relatione referatur ad species, & ad individua; siquidem ad illa refertur eodem modo, nempe incompletè.

Quæritur 2. quotuplex sit individuum. Respondeo varias posse assignari divisiones individui, inter quas illa præcipuè hic notanda est, quâ individuum aliud dicitur certum & determinatum, aliud incertum seu indeterminatum; quod frequentius vagum appellari solet, & à nonnullis disjunctivum vocatur.

Quod spectat ad priorem partem hujus divisionis, individuum certum illud dicitur, cujus certa est significatio. Hoc autem est multiplex, ut indicatur à Porphyrio cùm ait: *Individuum dicitur Socrates, & hoc album, & hic qui accedit, ut Sophronisci filius, si modò solus ei Socrates filius sit.* Quibus verbis tria continentur individuorum genera, in primis individuum determinatum ex propria appellatione, ut Socrates: deinde individuum demonstrativum, ut hoc album, hic qui venit: tertiò individuum per periphrasim designatum, ut Sophronisci filius, supposito quod alium non genuerit; quod etiam vocatur individuum ex hypothesi, seu ex suppositione.

Ubi nota 1. individuum determinatum non tantùm dici de hominibus, sed etiam de brutis, de urbibus, de fluviis, de montibus, aliisque rebus quibus nomina determinata ex hominum impositione assignantur.

Nota 2. in ejusmodi nominum usurpatione attendendum esse usum, quo per certum nomen talis res significari solet; quia si attendatur ad primam nominum institutionem, interdum contingit ea quæ ad certum individuum denotandum destinata sunt, ex se aliquid commune significare; ut patet in nomine Adam, quod etsi ex usu communi, primum parentem designet, hominem tamen ex terra compactum ex primæva sua origine significat.

Nota 3. individuum demonstrativum, quod etiam per rerum omnium genera vagatur; designari tantùm

per pronomina demonstrativa primæ speciei, hic, hæc, hoc, ut si dicas, hic homo, hæc vestis, hoc lignum; non autem per pronomina possessiva, meus, mea, meum. Quia quando dicis, meus liber, ex vi istorum verborum non magis designatur iste liber, quàm quivis alius à te possessus.

Nota 4. nomen impositum ad significandum individuum ex hypothesi, ex se multa significare, & esse commune. Nam si Sophroniscus viginti habeat filios, quisque eorum dicitur Sophronisci filius: ex hypothesi tamen quòd non alium quàm Socratem genuerit, per Sophronisci filium non alius intelligitur quàm Socrates.

Quod attinet ad posteriorem partem divisionis allatæ, individuum vagum, cujus non meminit Porphyrius, est incertum & indeterminatum quoad significationem. Quia cùm dico *aliquis homo*, ex vi modi significandi non magis denoto Petrum, quàm Paulum, sed hunc vel illum disjunctivè; sicut neque cùm dico, *Petrus, vel Paulus.* Interdum tamen additis quibusdam particulis, quod vagum ex se erat, fit determinatum, ut cùm dicitur, *Mulier quadam Martha nomine.*

Objicies, quando eminus video currentem Petrum, quem distinctè non cognosco; Vera est illa propositio, *aliquis homo currit*, ideo autem est vera, quia est conformis objecto, seu quia verè aliquis homo currit; at individuum vagum non currit, sed certum & determinatum, nempe Petrus: ergo verba illa, *aliquis homo*, non significant individuum vagum. Respondeo illam propositionem esse veram, non quia individuum vagum currit, sed quia illud individuum certum & determinatum quod currit, mihi aliter notum non est quàm sub ratione alicujus individui vagi, & indeterminati.

tiæ maximè propriæ dividunt genera in species, & specierum definitiones cum generibus constituunt; non autem propriæ, vel communes.

Dividitur secundò in separabilem & inseparabilem, nam moveri & quiescere, ægrotare & valere, & id genus alia, separabilia sunt; naribus autem esse aduncis, vel simis, aut ratione præditum, vel rationis expers sunt inseparabilia.

Tertiò differentia inseparabilis subdividitur in differentiam per se, & differentiam per accidens; nam rationale per se inest homini, & mortale, & disciplinæ capax esse: naribus autem esse aduncis vel simis ex accidente, non per se.

Inter has autem nonnulla discrimina observanda sunt. 1. quod quæ per se adsunt in definitione adhibentur, non autem quæ sunt ex accidenti. 2. quod illæ faciunt aliud, hæ diversum. 3. quod posteriores intensionis & remissionis sint capaces, quamvis sint inseparabiles, non autem priores. Unus enim potest habere nasum magis aut minus aduncum, aut simum, quam alius; at cùm rei essentia non intendatur, nec remittatur, consequenter differentia, ex qua constituitur, intensionem & remissionem admittere nequit.

Quantò differentia per se subdividitur in eam, quæ dividit genus, & eam, quæ constituit speciem. Verùm hæc divisio non petitur à natura rei, sed à diverso officio ejusdem differentiæ, quæ simul est generis divisiva, & speciei constitutiva, ut patet exemplo vulgari; Nam rationale, & irrationale sunt differentiæ divisivæ animalis, quia per eas animal dividitur in varias species: eædem etiam sunt constitutivæ specierum, siquidem rationale constituit hominem, & irrationale constituit brutum. Ut autem ista clariùs percipiantur,

Observandum 1. differentiam individualem substantiæ nec esse differentiam propriam, nec communem, cùm non sit accidens; nec propriissimam, cùm non sit essentialis, eò quòd nec à gradu generico, nec à specifico, ex quibus essentia adæquatè constat, sumitur; ad

hanc tamen reduci posse ob aliquam similitudinem quam cum illa habet.

Observandum 2. quod ait Porphyrius, differentiam maximè propriam non suscipere magis & minùs, verùm esse non tantùm in differentiis substantiarum, sed etiam accidentium, etsi hæc suscipiant magis & minùs. Licèt enim v. c. possit unum corpus magis esse album quàm aliud, quia potest plures gradus albedinis participare; non tamen potest magis participare rationem essentialem albedinis, eò quòd essentiæ rerum sunt planè invariabiles, & in indivisibili consistunt.

Observandum 3. non ideo dicere Porphyrium differentiam communem, & propriam vocari absolutè & sine addito differentiam, quòd putet illas esse perfectiores propriissimâ, sed vice versâ, quia sunt longè imperfectiores. Interdùm enim nomen pluribus inæqualiter conveniens absolutè prolatū intelligitur de ignobiliori, ut patet in voce, *animal*, absolutè prolata, quâ non homo, sed brutum intelligi solet. Quia tamen plerumque oppositum contingit, congruentiùs videtur ut differentiæ illæ imperfectiores, cùm addito, differentiæ accidentales vocentur, quàm simpliciter differentiæ.

ARTICULUS V.

De variis Definitionibus differentiæ à Porphyrio assignatis.

DIfferentia definitur 1. *quâ species superat genus*, ut homo excedit animal per rationale & mortale. Differentia enim non est actu in genere, sicut est in specie, quia aliàs cùm genus dividatur per oppositas differentias, sequeretur quod opposita simul essent in eodem, v. c. idem animal simul esset rationale, & irrationale, quod repugnat. Est tamen differentia potestate in genere; quia cùm species eam non accipiat ex nihilo, necesse est ut illam à suo genere accipiat, adeóque ut in illo potestate contineatur.

De-

Definitur 2. *quæ pluribus & differentibus specie attribuitur in quæstione quale quid est* Rationale enim & mortale de homine dicitur in quæstione quale quid est, non in quæstione quid est. Nam interrogati quid est homo, apte respondebimus animal; Interrogati autem quale quid est homo, apte respondebimus esse rationale & mortale. Cujus ratio est, quia cùm genus proportione quadam respondeat materiæ, & differentia formæ, sicut interroganti quid v. c. sit statua ex ære, respondetur materia, nempe æs; interroganti verò qualis sit, respondetur forma, seu figura: ita interroganti quid sit homo, respondetur animal, & interroganti quale sit animal, respondetur esse rationale.

Definitur 3. *Id quod naturalem vim habet separandi ea, quæ sub eodem genere collocantur*: v. c. rationale & irrationale separant hominem, & equum, quæ sunt sub eodem genere, nempe sub animali.

Definitur 4. *Id quo quidque differt*, sic homo & equus ratione generis non differunt, nam & nos, & equi, sumus animalia, sed rationale adjunctum animali nos ab illis sejungit. Item ratione præditi sumus & nos & Angeli, sed mortale adjectum nos ab illis distinguit.

Definitur tandem accuratiùs hoc modo: *Differentia est id, quod ita separat ea, quæ sunt sub eodem genere, ut spectat ad quidditatem, seu essentiam eorum.* Ex quo patet aptum esse ad navigandum, non esse differentiam hominis, quia non est pars complens illius essentiam, sed quædam aptitudo, seu proprietas, per quam separatur ab aliis animalibus. Ad pleniorem autem horum intelligentiam

Observandum 1. cùm Porphyrius ait in prima definitione, differentiam esse id, ratione cujus species superat genus, id duobus modis intelligi posse: primò ita ut si genus præcisè accipiatur secundùm sua prædicata essentialia, species superet genus per differentiam, accessione novi & perfectioris gradus. Secundò ita ut si genus accipiatur ut totum potentiale continens censuse omnes species, earumque differentias, specie

superet genus ratione differentiæ, non quidem accessione novi gradus, sed clariori tantùm ejusdem gradus expressione; quâ ratione homo superat animal per rationale, & brutum per irrationale : quia distinctè dicunt gradum differentialem, qui tantùm confusè in animali includitur.

Observandum 2. Porphyrium errasse cum Platonicis, quatenus existimavit Angelum esse animal rationale, & immortale, quamvis enim Angelus sit immortalis, non tamen est animal, cùm corpore & sensibus careat; nec rationalis, seu discursivus, cùm effectus in causis, & conclusiones in principiis unico simplici intuitu pervadat, ùt patet ex dictis lib. 3. Theologiæ speculat. cap. 5.

Observandum 3. secundam definitionem non comprehendere nisi differentias genericas, cùm illæ tantùm de multis specie differentibus prædicari possint; quare ut differentiis specificis, quæ propriè spectant ad tertium prædicabile, aptari possit, hoc modo construi potest. *Differentia est, quæ prædicatur de multis in quale quid.*

Nec mireris, quòd differentia eo modo prædicetur, quia enim concipitur ad modum cujusdam qualitatis, ideò prædicatur in quale, in quid verò ut indicetur non esse à parte rei veram qualitatem accidentalem, sed quid essentiale. Unde distinguitur à genere, & specie, quia cùm significent non modò rem essentialem, sed etiam per modum per se stantis, ut animal, & homo, prædicantur in quid purum, non autem in quale quid. Quod coincidit cum modo loquendi eorum qui dicunt, ea quæ prædicantur in quid, prædicari substantivè, quæ verò prædicantur in quale, prædicari adjectivè.

Observandum 4. tertiam & quartam definitionem esse valde imperfectas, cùm proprio competant & accidenti: homo enim & equus differunt, quia ille est aptus ad ridendum, iste ad hinniendum; cygnus verò & corvus distinguuntur inter se, quia ille est albus, hic niger. Quare ut integra detur differentiæ essentialis defini-

definitio, Porphyrius assumittertiam definitionem, eique addit quasdam particulas, quibus differentia essentialis, seu maximè propria distinguitur à propria, & communi, ut ex dictis perspicuum est.

ARTICULUS VI.

Summa & illustratio eorum, quæ tradit Porphyrius de Proprio.

PRoprium dicitur duobus modis, primò ut distinguitur ab improprio, & metaphorico, quâ ratione homo vivus, ut distinguitur à picto est propriè homo: Secundò ut distinguitur à communi, & significat id quod speciali aliquo modo competit rei, quâ ratione hîc sumitur.

Et in hac significatione proprium quatuor modis sumitur à Porphyrio cap. 4. suæ Introductionis. *Primò* pro eo quod soli alicui speciei accidit, etsi non omni, ut homini mederi, aut geometræ officio fungi. *Secundò* pro eo, quod accidit omni speciei, etsi non soli, ut homini esse bipedem. *Tertiò* pro eo, quod soli, & omni, & aliquando, non semper, ut omni homini accidit in senectute canescere. *Quartò* pro eo quod soli, & omni, & semper convenit, ut homini aptum esse ad ridendum, equo aptum esse ad hinniendum. Addit Porphyrius hoc ultimum esse proprium maximè propriè dictum, quia reciprocatur cum suo subjecto; si quid enim est equus, id aptum est ad hinniendum; & si quid est aptū ad hinniendum, id est equus.

Ista autem sunt consentanea iis quæ habet *Aristoteles lib. 1. Topic. cap. 1.* ubi proprium definit hoc modo: *Proprium est quod non declarat quidditatem, sed soli inest, & cum re reciprocatur*, quâ ratione grammaticæ susceptivum esse, proprium hominis est: quia, si homo est, grammaticæ susceptivus est, & vice versâ, si grammaticæ susceptivus est, homo est. Et per primam particulam sejungit proprium à definitione per secundam à genere, & accidente per tertiam à proprio impropriè accepto, quale est

le est illud,quod tantùm est proprium aliquo tempore,vel per relationem ad aliquid, quomodo sedere est proprium Socratis,cùm solus sedet ; & esse bipedem est proprium hominis per relationem ad equum, & canem.

Jam dubium est *quodnam ex his propriis constituat quartum prædicabile.* Qua in re certum est apud omnes, proprium quarto modo spectatum ab hoc prædicabili excludendum non esse, quia sicut præcedentia prædicabilia constituuntur per genus, speciem, & differentiam in stricta & propria acceptione ; ita æquum est, ut quartum prædicabile constituatur per proprium maximè propriè sumptum , seu quarto modo spectatum. Est aurem difficultas, *an aliqua ex aliis propriis, vel etiam omnia in eo includi debeant :* ita ut non solùm esse risibile , vel hinnibile , sed etiam esse musicum,esse bipedem,esse canum ad quartum prædicabile pertineat.

Resp. cum sententia communi , *solum proprium in quarta acceptione constituere hoc prædicabile.* Probatur ex antè dictis,nam juxta Aristotelem,& Porphyrium , solum proprium quarto modo acceptum,est verè & simpliciter proprium,alia verò tantùm impropriè , & secundùm quid ; ergo solum proprium quarto modo acceptum constituit quartum prædicabile. Sequela patet,quia sicut in primo prædicabili non ponitur nisi verum & proprium genus , in secundo non nisi vera & propria species ; in tertio non nisi vera & propria differentia;ita in quarto non nisi verum proprium constitui debet.

Confirmatur, nam proprium , quod constituit quartum prædicabile,est illud quod emanat à rei essentia, & necessariam cum illa habet connexionem ; hoc autem non convenit nisi proprio in quarta acceptione, ut inductione facilè probari potest. Siquidem propriū primo modo spectatum quamvis soli conveniat, non tamen dicitur de omni ; quod falsum esset , si oriretur à rerum essentia,cùm hæc eadem sit in omnibus, proprium verò secundo modo spectatum, dicitur quidem

dem de omni ſpecie, at non de ſola, ac proinde non poteſt fluere ab eſſentia illius; quia quod fluit ab eſſentia aliqua extra illam reperiri nequit: Proprium autē tertio modo non dicitur ſemper, etſi conveniat omni, & ſoli, quod indicio eſt illud non eſſe proprietatem ab eſſentia fluentem; quia proprietates ab eſſentia fluentes nō potiùs uno tempore, quàm alio ab ea fluunt, adeóque ſemper, quamdiu eſt eſſentia, fluere debent.

Objicies, ut proprium quarto modo ſit prædicabile, ſufficit quod in quantum dicit aptitudinem, fluat ab eſſentia; at reliqua etiam propria quoad aptitudinem ſpectata, fluunt ab eſſentia, ergo ſimiliter conſtituunt quartum prædicabile. Major perſpicua eſt, quia non actu ridere, vel hinnire, ſed aptum eſſe ad ridendum, vel hinniendum; in hoc prædicabili conſtituitur. Probatur minor, quia etſi eſſe medicum actu, vel habitu, non ſit paſſio fluens ab eſſentia hominis, eſſe tamen capacem medicinæ, eſt propria illius paſſio. Item licèt actu duos pedes habere non ſit proprietas hominis; eſſe tamen aptum ad habendos duos pedes, eſt proprietas neceſſariò conſequens naturam & eſſentiam hominis: & rurſus poſſe caneſcere eſt proprietas conſequens naturam hominis, licèt actualis canicies ſit accidens illius: ex quo ſequitur proprium tribus prioribus modis acceptum ſpectare ad quartum prædicabile. Reſpondeo negando minorem, & ad primam illius probationem dico, eſſe capacem medicinæ, aliarúmve ſcientiarum, non ſpectare ad proprium primò modo acceptum, ut falsò ſupponitur, ſed ad quartam acceptionem illius; aptitudo enim ad ſcientias ſicut & riſibilitas, omnibus & ſolis hominibus competit, adeóq; ad ultimā proprii ſpeciem pertinet. Ad ſecundam dico, eſſe bipedem oriri ex principiis materialibus, ſicut & eſſe maſculum, aut fœminam, propriam verò paſſionem oriri ex principiis formalibus; ſiquidem eſſe riſibilem, & diſciplinæ capacem homini competit, præſertim quia eſt rationalis. Ad tertiam dico ſimiliter caniciem non oriri ex hominis eſſentia, ſed ex tali illius complexione, ut docetur in Phyſica.

Dubitatur etiam qua ratione definiatur proprium quarto modo sumptum. Respondeo illud ex dictis posse hoc modo definiri. *Id quod omni, soli, & semper, speciei convenit, & cum ea reciprocatur.* Licet enim Porphyrius agendo de hoc proprio, speciem non nominaverit, quod tamen debeat subintelligi ex eo manifestum est, quia in aliis p opriis acceptionibus species exprimitur. Sicut ergo proprium in prima acceptione sumitur pro eo quod soli alicui speciei convenit, etsi non omni, & in secunda pro eo, quod accidit omni speciei, etsi non soli; ita in quarta sumi debet pro eo quod omni, & soli speciei competit, esto vox speciei ibi prætermissa fuerit. Unde nomen speciei sumi solet in dicta definitione pro specie infima, siquidem Porphyrius voluit tantùm definire proprium maximè propriè sumptum, quale non est nisi Proprium specificum. Nam illud dicitur proprium alicui, quod alteri commune non est, quare proprium genericùm cùm multis essentialiter distinctis competat, non tam propriè proprium dici potest, quàm proprium specificum, quod non nisi uni speciei convenit.

Si tamen definitionem prædictam, etiam ad propria generica extendi velis, nomen speciei sumendum erit pro natura vel essentia rei, ut sensus sit, proprium esse id, quod alicui naturæ quæcumque sit, ita competit, ut omni, & soli, & semper conveniat. Neque propterea existimes dari duo prædicabilia proprii, alterum specifici, alterum generici. Cùm enim eodem modo prædicentur de natura ad quam spectant, nempe in quale necessarium, non nisi unum prædicabile constituunt, ut infrà dicetur.

Verùm quod proprium non rectè definiatur, id quod soli, & semper competit, ex eo probatur: quia primæ qualitates sunt propria elementorum, neque tamen iis solis, aut semper competunt, cùm ex una parte calor, frigus, humiditas, & siccitas in mixtis reperiantur, & ex alia aqua non sit semper frigida, nec aër semper humidus, nec terra semper sicca. *Respond.* 1. qualitates elemẽtares in summo gradu esse propria elementorum, eoq; modo mixtis nõ competere, sed tantùm in aliquo gra-

du

du remisso; aut si iis interdum in summo gradu competunt, ut summus calor ferro candenti, id non oriri ex principiis internis, sed ab extrinseco. *Resp.* 2. non esse proprium aquæ, quòd actu sit frigida, sed quòd ex natura sua summam frigiditatem postulet, quemadmodum non est proprium hominis, quòd actu rideat, sed quòd ex natura sua sit aptus ad ridendum. Ea autem exigentia competit aquæ, etiam cùm intensè calida est; & similiter alia elementa exigunt qualitates connaturales, etiam cùm iis actu privatæ sunt.

Dubitatur tandem per ordinem ad quid proprium dicatur universale. Resp. non constitui per ordinem ad speciem, ut nonnulli existimant, sed per ordinem ad inferiora illius. Siquidem universale est unum aptum inesse multis, species autem, de qua proprium prædicatur, est quid unum, non multa; quare non dicitur universale respectu speciei, sed per ordinem ad illius inferiora, quæ multa sunt. Eodemque argumento probari potest, differentiam, de qua suprà actum est, non constitui in ratione universalis, per ordinem ad speciem quam constituit, sed per ordinem ad inferiora speciei. Confirmatur: nam universale dicit ex se aliquid superius, & latiùs patens respectu eorum, in quibus esse potest; at nec differentia, nec proprium sunt aliquid superius respectu speciei, eaque latiùs patens sed tantùm respectu individuorum; quare sunt universalia per ordinem duntaxat ad individua.

Objicies 1. Etsi species sit formaliter una, est tamen virtualiter multiplex ratione inferiorum, quod sufficit ut proprium, aut differentia sit universale respectu illius. Respondeo non sequi, tum quia universale respicit formaliter multa, non autem unum quod sit virtualiter multa: tum quia cùm species non sit multa nisi ratione individuorum, hinc fit ut differentia & proprium debeant potiùs dici universalia respectu individuorum, quàm speciei.

Objicies 2. quando differentia, aut proprium prædicantur de specie, prædicatio illa vel est universalis, vel singularis; non singularis, cùm subjectum non sit singulare,

lare, ergo universalis. *Resp.* neque esse singularem, neque universalem, quia ut sit prædicatio universalis, debet superiùs prædicari de inferioribus, quod hîc non contingit, ut ostendimus; est ergo prædicatio æqualis, quia subjectum & attributum æquè latè patent, ut cùm dico, homo est rationalis, homo est risibilis.

Objicies 3. Universalia constituuntur per ordinem ad id, de quo immediatè prædicantur, at differentia & proprium immediatè prædicantur de specie, non de individuis. Ergo sunt universalia respectu speciei, non ratione individuorum. *Resp.* 1. majorem negari posse, quia de ratione universalis tantùm est, quòd possit inesse multis, aut de illis prædicari, sive immediatè illis insit, sive immediatè duntaxat. *Resp.* 2. minorem etiam negari posse, si intelligatur de differentia, & proprio, ut sunt universalia, quia etsi differentia sit immediatè in specie, ut formale constitutivum illius, & proprium ut passio ab illa fluens; ut tamen habent rationem universalis, & prædicabilis, sic sunt immediatè in ipsis individuis, non autem in specie, ut probatum est.

ARTICULUS VII.

De variis acceptionibus, definitionibus, & prædicabilitate accidentis.

PRæmonea *accidens tripliciter sumi apud Philosophos*, 1. pro eo, quod est extra rei essentiam, eique accidit, sive sit substantia, sive accidens. Quâ ratione homo est accidens ad animal, & Petrus ad hominem; adeóque illæ prædicationes sunt accidentales, animal est homo, homo est Petrus. 2. pro eo, quod non est substantia, sive ab ea fluat, sive non; quomodo ens dividitur in substantiam, & accidens, propriúmque sub accidente collocatur. 3. Pressius pro eo, quod nec est substantia, nec à principiis essentiæ fluit; quomodo albedo est accidens hominis, quod ad distinctionem proprii, de quo suprà. Commune vocari solet; & de hoc accidente ut constituit quintum prædicabile, hîc breviter agendum est: Itaque

Quæritur

Quæritur 1. quid de accidente statuat Porphyrius c. 5. suæ Introductionis. *Respondeo* 1. accidens ab illo dividi in separabile, & inseparabile, *ut puta*, inquit, *dormire est accidens separabile, nigrum autem esse ita accidens. corvo, & Æthiopi ut separari nequeat.* Monet tamen posse intelligi corvum album, & Æthiopem abjectâ nigredine, sine interitu subjecti.

Respondeo 2. accidens tripliciter à Porphyrio definiri: primò sic, *Accidens est quod adest, & abest sine subjecti interitu.* Secundò hoc modo *accidens est quod contingit eidem inesse, & non inesse.* Tertiò his verbis *quod neque est genus, neque differentia, nec species, nec proprium semper autem in subjecto inhæret.* Addi potest quarta definitio accidentis, ut est quintum prædicabile, nimirum hæc. *Accidens est quod aptum est inesse pluribus, vel prædicari de pluribus contingenter, seu non necessariò, & per se.*

Ubi adverte secundam & tertiam definitionem sumptas esse ex 1. *Topic. c.* 5. ubi Aristoteles monet secundam esse meliorem tertiâ, quia ut tertiam intelligas, priùs scire debes quid sit genus, quid species, quid differentia, quid proprium. At secunda per se est sufficiens ad notificandum, quidnam sit id quod dicitur.

Quæritur 2. per ordinem ad quid accidens sit quintum prædicabile. *Responsio* communis est, constitui per ordinem ad subjecta, de quibus accidentariò prædicatur, non autem per ordinem ad inferiora, de quibus essentialiter dicitur. Sensus est, album v. c. non pertinere ad hoc prædicabile, quatenus dicitur de hoc, vel illo albo, sed quatenus dicitur de homine, de pariete, aliísque subjectis, quæ alba sunt. Unde quando dico, *hoc album est album*, prædicatio illa spectat ad speciem, quemadmodum & illa, *hic homo est homo*, quia prædicatum dicit totam essentiam subjecti: at quando dico, *Petrus est albus, paries est albus*, ejusmodi prædicationes sunt quinti prædicabilis, cùm album prædicetur de Petro, & de pariete in quale contingenter.

Quæritur 3. an ut accidens sit universale, debeat respicere plura subjecta actu existentia. *Resp.* aliquos id non requiri, sed sufficere quòd ea subjecta sint possibilia, ut quod

quòd plura possint esse corpora alba. Quia ad rationem universalis non requiritur actu prædicari, sed posse saltèm remotè de pluribus prædicari. Verùm quidquid sit de aliis universalibus, hoc certè falsum videtur in accidente; quomodo enim prædicabitur album de pariete, & de lapide, si nullus sit paries, aut lapis albus?

Nec dicas veram esse illam prædicationem, Petrus est homo, etsi non existat Petrus, non enim est par ratio, quia propositio illa vera est tantùm in sensu conditionato, non in absoluto; Siquidem cùm Petrus, ùt supponitur, non existat, non esse verum absolutè quod sit homo, sed dici tantùm potest conditionatè, si Petrus existit, est homo. At si nullus paries existat, non potest dici absolutè, paries est albus, quia quod caret existētiâ, caret à fortiori accidentibus cōmunibus, quæ supponunt existentiam. Nec etiam sub conditione, si paries existit est albus, quia nulla est connexio necessaria inter parietem & albedinem, sicut est inter Petrum & humanitatem, potéstque fieri ut paries non sit albus, etsi existat. Cùm ergo aliquid immeritò dicatur universale, pro statu quo non potest de multis prædicari, hinc fit ut universalitas accidentis necessariò exigat plurium subjectorum, de quibus prædicari possit existentiam.

Quæritur 4. an ut album v. c. sit universale, requiratur quod respiciat plura subjecta habentia plures albedines, vel sufficiat quod unica & eadem albedo in pluribus subjectis divinitus cōstituatur. Nonnulli existimāt id sufficere, quia non obstante illâ identitate albedinis, plura subjecta dicentur plura habentia albedinem, sicq; ex iis abstrahi poterit una ratio communis subjecti habentis albedinem.

Verùm hoc etiam patitur difficultatem, nec satis consequenter à præfatis auctoribus dictum videtur. Illi enim dum explicant quâ ratione universale sit unum in multis, sedulò inculcant ad illud requiri, ut inferiora sint plura in ratione ipsa universali, v. c. ut Petrus & Paulus sint plures in ratione hominis, id est plures homines, adeò ut quilibet habeat suā humanitatem realiter distinctam ab humanitate alterius. Hoc autem nō satis

cohæret cum doctrina quam hîc tradunt, cùm ajunt ut album sit universale, satis esse quod respiciat multa subjecta habentia eandem albedinem. Perspicuum enim est ea non esse multa in ratione universali albi, sed unum, cùm unica sit albedo in omnibus, ùt supponitur. Quemadmodum Petrus & Paulus, non essent multi in ratione universali hominis, si eadem esset in utroque humanitas.

ARTICULUS VIII.

Annumerus Vniversalium, seu Prædicabilium à Porphyr o rectè sit assignatus.

EX hactenus dictis patet quinque prædicabilia assignari à Porphyrio; nempe genus, speciem, differentiam, proprium, & accidens. Dubitatur autem *an iste numerus rectè sit assignatus?* ita ut nec plura sint prædicabilia quàm quinque memorata, nec pauciora.

Resp. & dico 1. *non esse admittenda plura universalia, seu prædicabilia quam quinque.* Probatur, quia cum universale sit unum aptum inesse multis, vel prædicari de multis, non debent plura assignari universalia, quàm sint varii modi quibus unum in multis esse potest, vel prædicari de multis: at modi illi non sunt plures quàm quinque relati, quia nihil potest inesse multis, vel de iis prædicari, nisi aut tanquā tota essentia, quomodo constituit speciem; aut tanquam pars essentiæ veluti materialis quomodo constituit genus; aut tanquam pars illius formalis, quomodo constituit differentiam; aut tanquam accidens necessariò fluens ab essentia, quomodo constituit proprium; aut tanquam ei contingenter adveniens, quomodo constituit accidens quinti prædicabilis. Neque alius modus essendi in multis, aut de iis prædicandi excogitari potest, qui ad aliquem ex istis facilè non reducatur.

Objicies 1. Individuum vagum dicitur de multis, ut aliquis homo de multis hominibus, ergo sunt sex universalia,

ſalia, cùm hoc ad alia non referatur. *Reſp.* individuum vagum dici de multis disjunctivè, non tamen copulativè, ut requiritur ad univerſale. Exempli causâ aliquis homo dicitur de Petro, vel de Paulo, non tamen de Petro & Paulo ſimul; cùm illi non ſint aliquis homo, ſed aliqui homines, nempe duo.

Objicies 2. ſicut genus & ſpecies conſtituunt duo univerſalia, ita differentia generica & ſpecifica duo alia conſtituere debent. Itémque proprium genericum & ſpecificum. Et idem dicendum de accidente generico & ſpecifico, ſicque erunt octo univerſalia. Reſpondeo nõ ſequi & ratio diſcriminis eſt, quia genus prædicatur ut pars materialis, ſpecies ùt totum, adeóque conſtituunt duo univerſalia; at differentiâ generica & ſpecifica prædicantur eodem modo, nempe ut pars eſſentialis reſpondens formæ; proprium genericum & ſpecificum prædicantur in quale neceſſariò & reciprocè: accidens verò genericum & ſpecificum, prædicantur in quale contingenter, quò fit ut unum ſit tantùm univerſale differentiæ, unum proprii & unum accidentis.

Reſp. & dico 2. *duo tantùm univerſalia ſtrictè & propriè loquendo admittenda eſſe; abſolutè tamen quinque vulgaria eſſe recipienda.* Prior pars probatur, quia univerſale ſtrictè loquendo ſumi ſolet, ex communi ſententia pro eo quod immediatè reſpicit multa tanquam inferiora, à quibus abſtrahitur per mentis operationem; ſic autem non dantur niſi duo univerſalia, nempe genus, & ſpecies, quia non poteſt natura abſtrahi ab inferioribus niſi ſpecie, aut numero diſtinctis.

Confirmatur, nam cùm ſeries categoriarum, ex communi Philoſophorum conſenſu, conſtituta ſit, & in recta earum linea non alia ponantur univerſalia quàm genera & ſpecies, hinc perſpicuè videtur colligi, differentiam, proprium, & accidens non cenſeri propriè univerſalia, niſi quatenus participant rationem generis, aut ſpeciei. Ita ut differentia non ſit propriè univerſale, quatenus reſpicit ſubjectum conſtitutionis, ſed quatenus dicit ordinem ad inferiores differentias, v. c. rationale ad hoc & illud rationale. Proprium ſit univer-

ſale,

sale,non quatenus respicit subjectum reciprocationis, sed quatenus dicit ordinem ad hoc, & illud proprium, risibile v. c. ad hoc & illud risibile. Accidens sit universale,non ut respicit subjectum inhæsionis;sed hæc & illa accidentia,ut color hunc & illum colorem , albedo hanc & illam albedinem.

Posterior pars ostenditur,quia universale latiùs sumptùm dicitur de eo omni,quod quovis modo potest prædicari de multis,sive mediatè,sive immediatè , sive tanquam de subjectis , sive tanquam de inferioribus, quâ ratione clarum est dari quinque universalia. Confirmatur,quia in hac quæstione,quæ magis est de modo loquendi,quam de re ipsa , communis sententia amplectenda est,quæ quinque prædicabilia cum Porphyrio admittit.

CAPUT III.

De collatione quinque Prædicabiliûm à Porphyrio tradita à capite sexto suæ Introductionis.

ARTICULUS I.

De generali collatione quinque Vniversalium.

ETsi sequentes collationes à Logicis omitti soleant, à nobis non videntur prætermittendæ , cùm multa scitu digna contineant,quæ ad majorem universalium intelligentiam non parum conducunt.

Prædicta quinq; universalia in hoc conveniunt,quòd *omnia de pluribus prædicantur.* Differunt autem inter se, quòd genus attribuitur speciebus,& individuis sub ea contentis.Itemque differentiâ,scilicet genericâ ; species autem individuis sub se constitutis.Proprium verò dicitur de specie,cujus est proprium , & de individuis illius ; Accidens autem speciebus & individuis attribuitur.Exempli causâ,animal attribuitur equo;& bovi; & huic

& huic equo, & huic bovi; itémque rationis expers; at homo solis particularibus hominibus attribuitur, aptū autem ad ridendum & homini, & huic, illique homini; moveri verò homini & equo, itemque huic homini, & huic equo.

Ubi adverte ex *Porphyrio cap. 6. Introd.* accidens primò attribui individuis, secundo autem loco iis quæ continent individua, quibus verbis innuit illud esse discriminis inter accidens, & proprium, quod accidens primò dicitur de individuis, secundò verò de specie; ideo enim homo est albus, quia Petrus est albus: proprium verò è contra primò dicitur de specie, secundò de individuis; ideo quippe Petrus est risibilis, quia homo est risibilis.

ARTICULUS II.

De Collatione generis & differentiæ.

T*Ria sunt generi & differentiæ communia*: primò, habere vim continendi species, sed cum discrimine, nam differentia constitutiva continet tot species, quot genus, v.c. sensitivum quot animal; divisiva verò pauciores, ut rationale hominem tantùm.

Secundò, quæcunque attribuuntur generi ut genus est, etiam speciebus ei subjectis attribuuntur, & similiter quæcunque attribuuntur differentiæ ut differentia est, etiam speciei ex ea ortæ attribuuntur. Verùm hoc intellige de iis, quæ attribuuntur generi, & differentiæ essentialiter, non ut sunt secundæ intentiones, aut voces.

Tertiò, sublato genere aut differentia, tolluntur etiam quæ sub eis sunt: ut enim nisi sit animal non est equus, aut homo; ita nisi sit rationale, nullus erit ratione utens.

Sunt autem sex, in quibus genus à differentia distinguitur. Primò genus de pluribus dicitur quàm differentia generis divisiva. Nam animal dicitur de homine, & equo, aliisque speciebus animalium; at rationale non nisi de homine prædicatur.

Secundò

Secundò, genus differentiam continet potestate, nam animal partim est rationale, partim irrationale, differentiæ verò non continent genera.

Tertiò, genera sunt priora differentiis sub se positis, unde ablato genere tolluntur differentiæ, non vice versâ; sublato enim animali simul tollitur rationale & irrationale, at iis differentiis ablatis intelligitur substantia animata, sentiendi facultate prædita, adeóque animal manet saltèm per operationem intellectûs.

Quartò, genus attribuitur in quæstione quid est, differentia verò in quæstione quale quid est.

Quintò, in quacunque specie unum est genus, ut hominis genus est animal, differentiæ autem multæ, ut rationale, intelligentiæ, aut scientiæ capax, quibus homo differt ab aliis animalibus.

Sextò, genus assimilatur materiæ, & differentia formæ; quod quâ ratione intelligendum sit, in Metaphysica expendetur.

ARTICULUS III.

De Collatione generis & speciei.

G*Enus & species infima tria habent communia inter se, primò* pluribus attribui, seu de multis prædicari, ùt patet ex suprà dictis.

Secundò, priora esse iis quibus attribuuntur, ut priùs est animal quàm homo, & homo quàm Petrus.

Tertiò, utrumque esse totum quoddam continens inferiora, genus quidem species, & species individua.

Differunt autem 1, quia genus continet species, at species continentur, non continent genera. Quod intellige adæquatè, & secundùm totam eorum potentialitatem.

Secundò, hinc oritur alia differentia, nimirum genus de pluribus prædicari quàm species.

Tertiò differunt, quod genus est priùs natura quàm species, cùm ex illo & differentiis specificis constituantur species.

Quartò differunt, quia si species sit, est etiam genus; at quamvis genus sit, non ideo est species. Ut posito homine ponitur animal, non vice versâ.

Quintò, genera dicuntur univocè de speciebus sibi subjectis, non autem species de generibus, de quibus prædicantur tantùm indirectè, & per accidens, ut cùm dico, *animal est homo*.

Sextò, genera superant singulas species sibi subjectas comprehensione, seu potestate, quia aliàs complectuntur; species autem superant genera propriis differentiis.

Septimò, species non potest fieri genus generalissimum, nec genus species specialissima.

ARTICULUS IV.

De Collatione generis & proprii.

Tria sunt generi & proprio communia, primò sequi species, nam si quid est homo, est animal; & si quid est homo, est aptum ad ridendum.

Secundò, genus æquè attribui speciebus, & proprium individuis quæ ipsum participant, animal enim æquè dicitur de bove & equo, & risibile æquè de Socrate & Platone.

Tertiò, genus synonymè attribui propriis speciebus, & proprium iis quorum est proprium.

Differunt autem primò, quia genus est prius, & proprium posterius; primùm enim oportet esse animal, & postea dividi differentiis & propriis.

Secundo, quia genus pluribus speciebus attribuitur, proprium verò de una tantùm specie prædicatur. Quod intellige de proprio specifico, siquidem genericum de multis speciebus dici perspicuum est.

Tertio, quia proprium reciprocatur cum eo cujus est proprium, genus autem cum nullo reciprocatur. Neque enim si quid est animal, continuò est homo, aut aptum ad ridendum; at si quid est homo, est aptum ad ridendum, & vice versâ.

Quarto, quia proprium inest in tota specie cujus est pro-

proprium, & sola, & semper; genus verò inest quidem in tota specie cujus est genus, & semper, non tamen sola, cùm de pluribus dicatur, iisque insit.

Quinto, quia proprio sublato non tollitur genus, sed ablato genere tolluntur species, adeóque earum propria. Ut ablato animali tollitur homo, & consequenter admirativum, risibile, *&c.*

ARTICULUS V.

De Collatione generis & accidentis.

CONveniunt, quia de multis prædicantur, quod verum est tam de accidentibus separabilibus ut currere, moveri; quàm de inseparabilibus, ut nigrum esse, quod Æthiopibus corvis aliisque competit.

Differunt autem primo, quia genus est prius propriis speciebus, accidentia verò sunt speciebus posteriora. Nam etsi accipiatur accidens inseparabile, priùs est id cui accidit, quàm accidens.

Secundo, quia quæ genus participant, æquè illud participant; accidens autem non æquè, cùm possit intendi & remitti.

Tertio, quia accidentia primùm sunt in individuis, genera verò & species naturâ priora sunt individuis substantiis.

Quarto, quia genera prædicantur in quæstione quale est, aut quomodo se habet unumquódque. Interrogatus enim qualis est Æthiops, dices esse nigrum; aut quomodo se habet Socrates, dices eum ægrotare, aut valere.

ARTICULUS VI.

De Collatione differentiæ & speciei.

COnveniunt primo, quod æquè communicantur, homo enim & rationale æquè participantur à particularibus hominibus. *Secundo*, quia semper adsunt iis

quibus communicantur, Socrates enim est semper homo, & semper rationalis.

Differunt autem primò, quod differentia attribuitur in quæstione quale quid est, & species in quæstione quid est. Quod si illud interdum tribuitur speciei, id fit non quatenus est species, sed quia ex differentia componitur.

Differunt secundò, quod differentia in multis speciebus sæpe cernitur, ut quadrupes in multis speciebus animalium; species autem, scilicet specialissima, in solis individuis sibi subditis.

Differunt tertiò, quod differentia est prior specie, quam constituit, ablato enim rationali tollitur homo, sed ablato homine non tollitur rationale, cùm Angelus sit. Ubi nota hoc exemplum procedere ex errore Porphyrii, de quo supra.

Differunt quartò, quòd una differentia conjungitur cum alia, v.c. rationale & mortale ad hominem constituendum; species verò non conjungitur cum alia specie, ut ex iis tertia constituatur. Nam etsi ex coitione cujusdam equæ cum quodam asino mulus oriatur, equus tamen simpliciter asino conjunctus, nequaquam mulum efficiet.

ARTICULUS VII.

De Collatione differentiæ, & proprii.

Conveniunt primò, quod æquè communicantur iis quibus insunt, nam rationalia sunt æquè rationalia, & apta ad ridendum sunt æquè apta ad ridendum.

Secundò, quòd semper, & omni adsunt, scilicet secundùm aptitudinem, non secundùm actum; quatenus homo v.c. ex natura sua semper postulat ut sit bipes, & aptus ad ridendum, etsi non semper sit actu bipes, nec semper actu rideat.

Differunt autem primò, quòd differentia de pluribus speciebus sæpe dicitur, ut rationale de Angelo & homine; at proprium de una specie cujus est proprium.

Se-

Secundò, quòd differentia non reciprocatur cum specie, sed latiùs patet; proprium autem cum ea reciprocatur. Quo loco adverte ista discrimina procedere de differentiis genericis, & propriis specificis.

ARTICULUS VIII.

De Collatione differentiæ & accidentis.

Conveniunt primò, differentia & accidens quodcunq; sit, quòd de pluribus dicantur.

Secundò, differentia & accidens inseparabile id commune habent, quod semper, & omni adsunt; nam v. c. rationale semper adest homini, & nigredo omnibus corvis.

Differunt autem primò, quia differentia continet species, nec ab eis continetur, quod intellige de generica: at accidentia partim continent subjecta, quia in pluribus existunt; partim ab iis continentur, quia subjecta plura accidentia recipere possunt.

Secundò, quia differentia non potest intendi aut remitti, accidentia verò intensionem & remissionem admittunt.

Tertiò, quod differentiæ contrariæ misceri non possunt, at contraria accidentia interdum possunt.

ARTICULUS IX.

De Collatione speciei & proprii.

Conveniunt primò, in mutua attributione, si quid enim est homo, est aptum ad ridendum; & vice versâ.

Secundò, quòd æqualiter adsunt iis quibus insunt, esse enim hominem, & aptum ad ridendum; æquè Socrati & Platoni convenit, non autem secundùm magis & minùs.

Differunt autem *primò*, quòd species, scilicet subalterna, possit etiam esse genus respectu aliorum; at pro-

prium ita eſt unius ſpeciei proprium, ut non poſſit eſſe alterius proprium: quod intellige de proprio ſpecifico, cùm genericum multis ſpeciebus conveniat.

Secundo, quod ſpecies ante propium ſubſiſtit, proprium verò ſpeciei adnaſcitur, cùm aptum ad ridendum ſupponat hominem eſſe.

Tertio, quod ſpecies ſemper adeſt actu ſubjecto, proprium verò interdum poteſtate; Socrates enim ſemper eſt actu homo, at non ſemper actu ridet, quamvis ſemper naturâ ſit aptus ad ridendum.

Quarto, quòd habeant diverſas definitiones, ut patet ex dictis.

ARTICULUS X.

De Collatione ſpeciei & accidentis.

CONveniunt quòd de pluribus dicantur. Raræ autem ſunt aliæ communitates, quia plurimum inter ſe diſtant accidens, & id cui accidit.

Differunt primo, quòd quælibet ſubſtantia unius tantùm ſpeciei particeps eſſe poteſt, plurium verò accidentium tam inſeparabilium, quàm ſeparabilium.

Secundo, quòd ſpecies priùs intelliguntur quàm accidentia, etiam inſeparabilia, oportet enim eſſe ſubjectum ut ei aliquid accidat: accidentia verò natura ſunt poſteriora, & naturam in eo habent conſtitutam, ut ſubſtantiæ inhæreant.

Tertio, quòd ſpeciei participatio eſt æqualis, non autem accidentis etiam inſeparabilis; etenim unus Æthiops poteſt eſſe nigrior alio.

ARTICULUS XI.

De Collatione proprii & accidentis.

CONveniunt primo, proprium & accidens inſeparabile; quòd ſine illis ea non conſiſtunt in quibus ſpectantur.

Se-

Secundo, quemadmodum & omni, & semper accidit proprium, ita & accidens inseparabile.

Differunt autem primò, quòd proprium uni tantùm speciei adest, at accidens inseparabile multis, ut nigrum corvo, & aliis.

Secundo, quod proprium reciprocatur cum eo cujus est proprium, & æquè latè patet, inseparabile autem accidens non reciprocatur.

Tertio, quia propriorum æqualis est participatio, accidentium verò alia major, alia minor. Atque hæc pro captu tyronum de universalibus satis; quæstiones enim difficiliores ad hanc materiam spectantes, congruentiùs, & majori cum fructu in Metaphysica expendentur.

CAPUT IV.

De Prædicamentis in genere.

ARTICULUS I.

Duas Divisiones ante-prædicamentales complectens.

ARistoteles lib. Categoriarum cap. 1. tradit definitiones & exempla homonymorum, synonymorum & denominativorum de quibus egimus, ubi de terminis. Capite autem 2. tradit duas divisiones quæ hîc breviter explicandæ sunt.

Prima divisio ad voces spectans, hæc est, *Eorum quæ dicuntur, alia sunt conjuncta, alia sine conjunctione*. Id est, verborum alia sunt complexa, seu composita; alia incomplexa seu simplicia, ut homo currit, homo vincit, sunt voces complexæ; at homo, currit, vincit, incomplexæ.

Aliquis fortè existimabit in ista divisione haberi rationẽ solius vocis, ita ut ille dicatur terminus cõplexus, qui constat duabus vocibus, incomplexus verò qui unica. Verùm cùm ex communi interpretum sententia, ad vocum significationem præcipuè hîc attendamus, ille

terminus dicitur complexus, qui sive ex una tantùm, sive ex pluribus dictionibus constet, aliquid complexum significat, incomplexus verò qui aliquid incomplexū. Unde voces illæ legitur, curritur, pluit, grandinat, & similes, cùm multa significent, ad terminos cōplexos reducuntur; istæ verò, corpus animatū, animal rationale, aliæque ejusmodi ad incomplexos, quia eorum significatum est simplex; quò fit ut locum habeant in Categoriis, etsi termini complexi ab iis excludi soleant.

Posterior divisio, eáque quadripartita, talis est: primò, *Eorum quæ sunt, alia de subjecto aliquo dicuntur, sed in nullo subjecto sunt*, ut homo de subjecto dicitur, nempe de aliquo homine, sed in nullo subjecto est. Secundò, *alia in subjecto aliquo sunt, de subjecto autem nullo dicuntur*, ut quædam grammatica est in subjecto, nempe in anima, sed de nullo subjecto dicitur; & hoc album est in subjectō, nempe in corpore, verùm de subjecto nullo dicitur. Tertiò, *quædam & de subjecto dicuntur, & in subjecto sunt*, ut scientia est in subjecto, nimirum in anima, dicitúrq; de subjecto, nempe de grammatica. Quartò, *nonnulla nec in subjecto sunt, nec de subjecto aliquo dicuntur*, ut quidam homo, & quidam equus.

Ubi observandum 1. in hac quadrimembri divisione *primum membrum* intelligi *de substantiis universalibus*, eæ enim ut universales, dicuntur de subjecto, id est prædicantur essentialiter de suis inferioribus, quæ respectu illarum dicuntur subjecta attributionis; ut autem sunt substantiæ, non sunt in subjecto, scilicet inhæsionis. *Secundùm de accidentibus singularibus*, ea enim quatenùs accidentia, sunt in subjecto inhæsionis; & quia sunt singularia, non possunt dici de inferioribus, cùm nulla habeant. *Tertiùm de accidentibus universalibus*, ea enim ut accidentia subjecto insunt, & ut universalia de inferioribus prædicantur. *Quartùm de substantiis particularibus*, eæ enim neque subjecto insunt, cùm sint substantiæ, neque dicuntur de inferioribus, cùm sint particulares.

Ex quo patet prædictam divisionem eò tendere, ut detur generalis divisio entis in substantiam, & accidens; in universale & particulare, idq; per proprias ho-

rum quatuor membrorum descriptiones. Inter quæ illa connexio observanda est, ut substantia non possit connecti cum accidente, neque universale cum particulari; possit tamen substantia, itémque accidens conjungi cum universali & particulari.

Observandum 2. id quod est esse in subjecto, quod proprium est accidentis, his verbis ab Aristot. explicari, *In subjecto esse dico, quod cùm in aliquo non quasi pars sit, non potest esse sine eo in quo est.* Circa quæ verba occurrit difficultas, tum quia forma substantialis corporea est in materia, non tanquam pars, nec extra illam naturaliter existere potest: tum quia res materialis est in loco, & in tempore, non tanquam pars, nec ab eis separari potest. Unde videtur colligi descriptionem prædictam non solùm accidentibus, sed & aliis competere.

Verùm hæc facilè solvuntur, nam in primis, quando dicimus accidens esse in subjecto, non partem, sensus non est tantùm, accidens non esse partem subjecti, in quo recipitur, sed etiam non esse partem alicujus tertii, quod ex ipso & subjecto coalescat: at quamvis forma substantialis materialis non sit pars materiæ, est tamen pars essentialis compositi, quod ex ipsa & materia constituitur.

Deinde accidens est in alio tanquam in subjecto inhæsionis, res verò corporeæ non sunt in loco, aut tempore tanquam in subjecto inhæsionis, sed tanquam in mensura externa. Unde accidens ut sic, non potest naturaliter existere sine subjecto singulari cui inhæret, at corpus potest modò in hoc loco; modò in alio existere, & sub variis temporibus conservari.

ARTICULUS II.

Duas Regulas ante-prædicamentales continens.

Duas etiam tradit *Regulas* Aristoteles cap. 3. quarum *prima* ad rectam lineam prædicamentalem

ſpectans, eſt. *Cùm alterum alteri attribuitur tanquam ſubjecto, quidquid dicitur de attributo, dicitur & de ſubjecto*; ut homo cuidam homini attribuitur, & animal homini, ergo & alicui homini animal attribuitur, nam quidam homo eſt homo & animal. Quæ verba ita communiter intelliguntur ut ſenſus ſit, quando aliquid eſſentialiter tanquam genus, aut ſpecies prædicatur de ſuo inferiori, tunc quidquid eſſentialiter convenit prædicato, convenire etiam ſubjecto illius. Unde quia ſubſtantia tanquā genus, eſſentialiter prædicatur de corpore, corpus de vivente, vivens de animali, animal de homine, & homo tanquam ſpecies de Petro, hinc fit ut animal, vivens, corpus, & ſubſtantia de Petro eſſentialiter prædicentur.

Ubi nota ex hac regula intelligi poſſe ſub quo genere prædicamentali res quælibet conſtitui debeat, ut ſi ſcire velis in qua Categoria ponatur Petrus, inquirere debes, quid de Petro prædicetur primùm eſſentialiter tanquā ſpecies, ac rurſus quid illius prædicato eſſentialiter competat, ſicq; tandem aſcendendo deprehendes illum in prædicamento ſubſtantiæ collocandum eſſe; cum eſſentialiter ſit homo, & homo eſſentialiter animal, & animal eſſentialiter vivens, & vivens eſſentialiter corpus, & corpus eſſentialiter ſubſtantia.

Secunda regula, ſpectans ad ordinationem lineæ indirectæ, ſeu collateralis prædicamentorum duas partes complectitur, quarum prior eſt hæc; *Heterogeneorum ſeu diverſorum generum, quorum alterum ſub altero non collocatur, diverſæ ſpecie ſunt etiam differentiæ, ut animalis & ſcientiæ*. Animalis enim differentiæ ſunt terreſtre & bipes, & volucre, & aquatile; quarum nulla eſt differentia ſcientiæ, non enim ſcientia à ſcientia differt eò quòd bipes ſit.

Senſus eſt, eorum generum quæ ſunt prorſus diverſa ſeu quæ in diverſis Categoriis conſtituuntur, differentias eſſe diverſas. Hoc patet exemplo animalis, & ſcientiæ quæ ſunt genera planè diverſa, cùm animal ſit in Categoria ſubſtantiæ, & ſcientia in Categoria qualitatis. Eorum enim differentiæ non modo conſtitutivæ, de quibus dubitari non poteſt, cùm per ſe notum ſit aliud

aliud esse quod constituit animal, aliud quod constituit scientiam, sed etiam divisivæ, omnino sunt diversæ, & essentialiter inter se distinguuntur, siquidem animal dividitur per rationale & irrationale, scientia verò per has aliasve animalis differentias dividi non potest, sed per speculativam & practicam, *&c.*

Supposità autem hàc doctrinâ, quæ vulgò ùt vera ab omnibus recipitur, fieri non potest ut in duabus lineis collateralibus diversorum prædicamentorum, occurrant differentiæ inter se essentialiter consentientes. Quare differentia corporeum, quæ constituit corpus in prædicamento substantiæ, non nisi voce consentit cùm differentia corporeum, quâ constituitur corpus in prædicamento quantitatis. Et rationale quod convenit homini, essentialiter differt à rationali quod de scientia dicitur.

Posterior pars ejusdem secundæ Regulæ hæc est: *Subalternorum autem generum, seu quorum unum sub altero ponitur, ut brutum sub animali, & animal sub vivente, nihil prohibet easdem differentias esse:* nam superiora inferioribus generibus attribuuntur, quare quotcunque attributi differentiæ sunt, totidem etiam subjecti erunt. Verùm ut clariùs intelligatur, quomodo hæc pars regulæ locum habeat non modò in differentiis constitutivis, sed etiam in divisivis.

Observandum 1. omnes differentias quæ constituunt genus superius, constituere etiam inferius, quomodo esse corporeum & animatum, quæ sunt differentiæ viventis constitutivæ, constituunt animal, cui tamen additur sensibile, tanquam differentia propria. Et ratio quam assignat Aristoteles ea est, quia hæ differentiæ dicuntur essentialiter de generibus superioribus, quod autem dicitur essentialiter de superioribus, dicitur eodem modo de inferioribus, juxta primam regulam ante explicatam.

Observandum 2. unam ex differentiis oppositis quæ dividunt genus superius, constituere inferius; quomodo cùm vivens dividatur per sensibile & insensibile, animal per sensibile constituitur.

Observandum 3. genus superius & inferius iisdem interdum differentiis dividi, quomodo animal dividitur per carnivorum, herbivorum & seminivorum; avisque similiter quæ est genus sub animali positum, dividitur in carnivoram, herbivoram & seminivoram.

Observandum 4. non tamen esse necesse ut genus superius & inferius per easdem differentias semper dividantur. Nam vivens dividitur in sensibile & insensibile, quâ ratione animal quod sub vivente continetur, dividi nequit, ùt perspicuum est; cùm omne animal necessariò sit sensibile.

ARTICULUS III.

Quâ Ratione series prædicamentalis constituenda sit.

PRæmoneo, undecunque nomen Categoriæ deductum sit, de quo non satis convenit inter auctores, illud communiter à Philosophis Græcis, ut & nomen prædicamenti à Latinis usurpari, pro serie & coordinatione prædicatorum essentialium, à supremo genere usque ad individua, quâ ratione describi solet, *Alicujus generis summi realis, & eorum quæ sub ipso sunt naturalis quædam dispositio.* Ubi non dicitur dispositio naturalis, quòd à parte rei existat coordinatio illa generum specierum & individuorum, sed quia fit ab intellectu cum fundamento in re, quatenus consentaneum est naturis rerum, ut à conceptibus universalioribus & simplicioribus ad minùs universales, magisque compositos descendamus. Jam verò quæritur quâ ratione series illa, seu coordinatio prædicamentalis constituenda sit.

Respondeo & dico 1. *in prædicamento constituendas esse duas lineas, unam rectam, & aliam indirectam seu lateralem.* In quarum *prima* ponuntur individua, species infimæ, & genera omnia intermedia usque ad summum; v. c. in prædicamento substantiæ Petrus & Paulus, homo, animal, vivens, corpus & substantia, hocque

hócque à nonnullis vocatur profunditas prædicamenti. In *secunda verò linea*, seu in lateribus lineæ rectæ ponuntur differentiæ tam dividentes, quàm constituentes ea quæ in recta linea ponuntur. Et sic à lateribus substantiæ ponuntur corporea & incorporea, quæ sunt differentiæ illius divisivæ. A lateribus corporis quòd constituitur per priorem ex illis differentiis, ponuntur animatum & inanimatum; A lateribus viventis constituti per animatum, ponuntur sensitivum, & non sensitivum: A lateribus animalis constituti per sensitivum, ponitur rationale, quo constituitur homo, & irrationale quo constituitur brutum.

Dico 2. *rectam lineam prædicamentalem duobus modis posse construi, nempe per ascensum, & per descensum.* Ut per ascensum rectè constituatur, sic procedendum est. Cùm vides Petrum & Paulum non differre inter se essentialiter, sed tantùm penes differentias individuales, ab iis abstrahis rationem communem hominis, quâ species infima constituitur. Et similiter videndo plures equos quoad essentiam similes, abstrahis ab illis communem rationem equi; tum verò comparando hominem cum equo, advertis eos convenire in eo quòd sentiant, sicq; ab iis abstrahis rationem illam communem sensibilis, facísque genus animalis univocè prædicabile de homine, & de equo. Deinde comparando animal cum planta, cognoscis utrumque vivere, adeóque constituis genus viventis supra animal. Rursus advertens lapides, aliáque corpora inanimata id habere commune cum viventibus, quòd sint corpora, ab iis abstrahis rationem corporis, & ita corpus constituit genus supra vivens. Ac tandem videns corpora in eo convenire cum spiritibus, quod sint substantiæ, hinc supra corpus constituis substantiam, tanquam genus summum in quo sistendum est, saltem juxta communiorem sententiam quæ ait, ens non esse genus univocum respectu substantiæ & accidentis.

In descensu verò contraria via procedendum est, ut à supremo genere pervenias ad Petrum & Paulum. Nam in primis cùm substantia dividatur in corpoream, & spi-

ſpiritualem, dimiſsâ ſpirituali ſumis corpoream, quæ corpus vocari ſolet. Deinde quia corpus aliud eſt vivens, aliud non vivens, relicto non vivente, aſſumis vivens. Præterea quia viventium alia ſenſibilia ſunt, alia minimè, relictis inſenſibilibus, aſſumis ſenſibilia. Rurſus quia ſenſibile ſeu animal dividitur in rationale, & irrationale, miſſo irrationali, aſſumis rationale quod eſt homo, ſub quo tanquam ſub ſpecie infima, Petrum & Paulum collocas, ùt patet ex hoc paradigmate.

Quo loco *adverte* 1. quod ſicut à Petro & Paulo, ita & ab individuis aliarum ſpecierum ſubſtantialium lineæ rectæ ad ſubſtantiam duci poſſunt, idque totidem quot ſunt ejuſmodi individua; cum eo tamen diſcrimine, ut quò aliquod individuum plures gradus entis participat, eò plura genera & ſpecies in linea ab illo ad ſupremum genus tendente conſtituantur, adeóque eò longior ſit linea. Unde à Bucephalo ad ſubſtantiam longior eſt linea; quàm à Petro ad illam, eò quòd inter Bucephalum & animal mediat genus bruti, quod in varias ſpecies dividi debet, ut ſub equina Bucephalus reperiatur; cum tamen inter Petrum & animal nullum mediet genus, ſed ſola ſpecies humana, ſub qua Petrus immediatè collocatur. Contra verò linea à Michaële tendens ad ſubſtantiam, brevior eſt quàm linea à Petro ad ſubſtantiam ducta. Quia Michaël eſt ſub ſpecie Archangeli, Archangelus ſub genere ſpiritûs, & ſpiritus ſub genere ſubſtantiæ, cùm hæc immediatè dividatur in ſpiritualem & corpoream.

Adverte 2. non ſolùm in prædicamento ſubſtantiæ, de quo prædicta exempla procedunt, ſed etiam in aliis reperiri lineas ex prædicatis ſuperioribus, & inferioribus conſtitutas. *Exempli causâ*, quantitas ex communi ſententia, vel eſt continua, vel diſcreta; continua vel eſt permanens, vel ſucceſſiva; permanens vel eſt linea, vel ſuperficies, vel corpus, & linea hæc, vel illa, *&c.* Qualitas eſt vel habitus, vel vis naturalis, *&c.* habitus eſt vel acquiſitus, vel infuſus; acquiſitus vel eſt moralis, vel intellectualis; moralis aut eſt virtus, aut vitium; virtus aut temperantia, aut fortitudo, *&c.* tempe-

perantia hæc, vel illa. Idem in aliis prædicamentis observari poteſt; verùm quia in categoria ſubſtantiæ res eſt facilior & certior, illius tantùm paradigma placuit hoc loco, juxta morem conſuetum, proponere.

ARTICULUS IV.

De Numero & Diſtinctione prædicamentorum.

DUbitatur 1. quotnam ſint prædicamenta. Reſpondeo ex communi ſententia decem aſſignari, totidem enim aſſignantur ab *Ariſt. lib. Categoriarum cap. 4.* his verbis: *Eorum quæ ſine complexione dicuntur, unumquodque aut ſubſtantiam ſignificat, aut quantum, aut quale, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut ſitum eſſe, aut habere, aut agere, aut pati.* Quorum omnium ſubjicit exempla dicens: *Eſt autem ſubſtantia velut homo, equus; quantum, ut quod eſt duorum aut trium cubitorum, quale ut album, grammaticum: ad aliquid ut duplum dimidium, majus; ubi, ut in foro, in liceo; quando, ut heri, ſuperiori anno; ſitum eſſe, ut jacet, ſedet; habere, ut calceatum eſſe, armatum eſſe: facere, ut ſecare, urere: pati, ut ſecari, uri.*

Variis autem modis numerus ille prædicamentalis colligi ſolet, ſed aliis prætermiſſis duos tantùm, qui commodiores videntur, hic apponemus. *Prior* ita procedit. Numerus prædicamentorum ſumi debet ex modis eſſendi in prima ſubſtantia; & prædicandi de illa, quidquid autem eſt in prima ſubſtantia, v. c. in Socrate, vel prædicatur de illa eſſentialiter, vel accidentaliter, ſi eſſentialiter conſtituit prædicamentum ſubſtantiæ, ſi accidentaliter vel inhæret ipſi ſubſtantiæ, vel eſt omnino extra illam, vel partim eſt in illa, partim extra illam. Si inhæret, vel eſt relativum, vel abſolutum; ſi relativum conſtituit prædicamentum relationis, ſi abſolutum, vel convenit ratione materiæ, & eſt quantitas, hæc enim non reperitur niſi in rebus materialibus, quò fit ut Angeli quantitatis ſint expertes, quia materiâ carent; vel ratione formæ, & eſt qualitas, hæc enim puris formis ineſt, ùt patet in Angelis qui variis habi-

habitibus scientiarum,& virtutum præditi sunt. Si non inhæret substantiæ,sed est omnino extra illam, vel est illius mensura,vel non ; si non est mensura substantiæ; sed illi circumjacet,est prædicamentum habere, ut esse vestitum,calceatum,*&c.* Si est mensura,vel est mensura quantitatis subjecti,&sic constituit ubi,vel est mensura corporis secundùm ordinem partium, & est situs ; vel mensura durationis rei,& est quando. Si autem partim est in subjecto,& partim extra illud, vel est in eo secundùm principium, vel secundùm finem ; si secundùm principium,est actio,hæc enim procedit ab agente ; si secundùm finem,est passio; quia hæc in subjecto recipitur,ùt patet in calefactione , quæ ùt actio ab igne procedit,ùt passio in ligno calefacto recipitur.

Posterior modus breviùs & faciliùs rem sic conficit. Tot sunt Categoriæ quot modi essendi, at hi sunt decem:nam quidquid est in Petro,vel illum substantialiter constituit,vel tantùm accidentaliter perficit; si substantialiter constituit,est substantia;si tantùm accidentaliter perficit,vel id facit illius substantiam extendendo,& est quantitas;vel illam,qualificando & determinando,& est qualitas ; vel illam aliò referendo , & est relatio; vel illam agentem constituendo , & est actio; vel patientem,& est passio;vel illam ponendo in tempore,& est quando ; vel in loco,& est ubi ; vel disponendo certo modo illius partes in ordine ad locum, & est situs;vel illam circumvestiendo, & est habere. Atque hìc modus non valde distat ab eo , qui numerum prædicamentorum colligit ex variis quæstionibus, quæ de Petro fieri possunt,nam quæri potest quid sit, quantus,qualis,quo referatur,quid agat, quid patiatur , ubi sit,quomodo ad locum se habeat, quo existat tempore, qua veste indutus sit.

Nota 1. nonnulla posse objici contra numerum assignatum Categoriarum , itémque contra modos eum colligendi jam traditos. Verùm in iis objectionibus solvendis immorandum non est,quia libenter fatemur numerum denarium prædicamentorum esse arbitrarium;adeóque plura,aut pauciora quàm decem prædi-

camenta

camenta constitui posse. Maximè cùm nonnulla ex assignatis non dicant nisi denominationem extrinsecam, ùt ex singulorum tractatione constabit.

Nota 2. vulgarem tamen prædicamentorum numerum retinendum esse, tum quia ab Arist. constitutus est, & ab illius Interpretibus magno consensu admissus; tum quia satis commodus est ad dirigendum intellectum nostrum in prima rerum omnium apprehensione, ad quem maximè finem Categoriæ institutæ sunt.

Nota 3. ut prædictus numerus memoriæ meliùs infigatur, hos duos versus in gratiam tyronum fuisse excogitatos:

Arbor, sex, servos, ardore, refrigerat, ustos,
Ruri, cras stabo, nec tunicatus ero.

Ubi *arbor* significat substantiam, *sex* quantitatem, *servos* relationem, *ardore* qualitatem, *refrigerat* actionem, *ustos* passionem, *ruri* ubi, *cras* quando, *stabo* situm esse, *tunicatus* habere.

Dubitatur 2. quodnam discrimen inter prædicamenta constituendum sit. *Resp.* 1. nonnulla prædicamenta de facto ab aliis distingui realiter. *Probatur*, quia ex communi sententia substantia realiter distinguitur à quantitate, & à qualitate, & hæc duo accidentia inter se. *Resp.* 2. non tamen esse absolutè necessariam realem distinctionem inter prædicamenta, sed formalem seu rationis ratiocinatæ ad id sufficere. *Probatur*, tum quia multa sunt prædicamenta, quæ non habent inter se distinctionem realem, ut actio & passio, relatio, & fundamentum, *&c.* tum quia Categoriæ præsertim institutæ sunt ad distinguendas varias formalitates, quæ in eadem re confusè reperiuntur, ad quod distinctio formalis sufficit. *Resp.* 3. distinctionem formalem ad diversorum prædicamentorum constitutionem omnino esse necessariam. Ratio est, quia in diversis prædicamentis constitui non debent, nisi quæ habent diversum genus, & diversam differentiam, adeóque diversam definitionem essentialem, quod sine distinctione formali constare non potest.

ARTI-

ARTICULUS V.

De Conditionibus requisitis, ut aliquid ponatur in prædicamento.

DUbitatur I. an quod ponitur directè, & per se in prædicamento, debeat esse ens per se, seu unius naturæ, responsio communis est affirmativa, quia cùm prædicamenta sint instituta ad res omnes, in varias classes distinguendas, ut faciliùs & certiùs apprehendi possint; in eorum ordinatione id observari debet, ut non nisi entia per se & unius essentiæ in illis constituantur. Quia si entia per accidens, quæ ex variis essentiis constituta sunt, in iis ponerentur, hinc non exigua rerum perturbatio, & intellectûs confusio nasceretur: Siquidem substantia misceretur cum accidentibus, & accidentia inter se confunderentur, sicque intellectus unum ens pro alio omnino diversæ naturæ conciperet.

Verùm etsi hæc responsio ostendat, quid jure fieri debuerit in prædicamentorum ordinatione, dubitari tamen potest, an quod ea præscribitur, in constitutione omnium Categoriarum religiosè hactenus fuerit observatum, cùm multi inter species quantitatis reponant numerum, & orationem, quæ sunt entia per accidens: sic etiam probabiliùs relationem nihil reale dicere præter entitates extremorum, ut suo loco ostendetur; & pleraque ex ultimis prædicamentis inter entia per se vix constitui possint. Imò & ipse Aristoteles concreta accidentium ut quantum, quale, & similia in prædicamento reponat.

Dubitatur 2. an quod ponitur in prædicamento debeat esse ens completum. Responsio communis est etiam affirmativa, quâ statuitur entia incompleta & partialia, cujusmodi sunt materia, & forma; itémque partes integrantes, ut caput, manus, à directa serie prædicamentali excludi. Quod autem congruum sit ita fieri, eâ ratione à nonnullis probatur, quia cùm entia

entia totalia & completa sint per se & directè in prædicamento,& consequenter partes in eo sint ratione totius quod constituunt, frustra illæ iterum per se & separatim in eadem serie collocarentur,ùt corpus humanum & anima rationalis in recta linea substantiæ , in qua est homo.

Verùm ists non carent difficultate , cùm constet ex una parte animal supra homieem in recta linea substantiæ constitui,& aliunde manifestum sit animal esse partem hominis essentialem,quæ cum rationali illum intrinsecè constituit. Hinc enim evidenter sequitur non esse verum generatim , quòd omnia entia incompleta excludanrur à recta linea Categoriæ:& rationem congruentiæ,quà probatur excludenda esse vulgò à Philosophis,parvi pendi , cùm nullus sit qui animas in recta linea substantiæ supra hominem non constituat.

Dici tamen potest,ab illa regula generali excipiendum esse genus,quia præter quam quod est pars speciei,quâ ratione non ponitur per se in prædicamento; omnes fatentur illud se habere tanquam totum potentiale , quod prædicatur de multis speciebus in quid, sicque per se locum habere in prædicamento. Eo vel maximè,quia ita prædicatur de specie,ut ab illo directè ascendi possit ad summum genus per prædicationes formales;homo enim est formaliter animal , animal formaliter vivens,vivens formaliter corpus , & corpus formaliter substantia.

Atque hinc refellitur quod objiciunr aliqui ; si genus ponitur in recta linea Categoriæ,in ea etiam differentiam esse collocandam. Non enim est par ratio, quia recta linea Categoriæ non constituitur , nisi ex gradibus superioribus & inferioribus , quorum illi de istis formaliter prædicantur; at quamvis rationale v. c. prædicetur formaliter de homine,gradus tamen superiores non prædicantur formaliter de rationali , sed tantùm identicè,adeóque non potest ab homine duci linea recta ad substantiam per rationale , sicut ducitur per animal.

Dubitatur 3. an quod directè ponitur in prędicamēto, debeat

debeat esse universale. *Resp.* cum distinctione, nam si quæratur quidnam ponatur in serie prædicamentali tanquam attributum, seu prædicatum essentiale, dicendum est, quidquid eo titulo ponitur in prædicamento, debere esse universale. Si verò quæratur quidnam possit constitui in prædicamento tanquam fundamentum, aut subjectum prædicatorum essentialium dubitari nequit quin eo modo individua iu recta serie prædicamentali constitui possint. Quod intellige non modò de individuis substantialibus, sed etiam de accidentalibus proportione servatâ; quia hæc se habent ad suas species, & genera, sicut illa ad sua.

Objicies, non ponuntur in prædicamento nisi univoca, at individua non sunt univoca, cùm non dicantur eâdem ratione de pluribus: ergo individua non debent poni in prædicamento. *Resp.* hinc tantùm colligi individua non poni in prædicamento ùt prædicabilia, id tamen non impedire quin debeant in eo constitui ùt subjecta, de quibus omnia prædicata superiora enunciantur. Unde hoc discrimen adverte inter illa, quæ in prædicamento collocantur, nam summa genera univocè participantur à pluribus, sed non participant; individua è contra univocè participant, & non participantur: at genera intermedia univocè participant, & participantur.

CAPUT V.

De Prædicamento Substantiæ.

ARTICULUS I.

De divisione Substantiæ in primam & secundam.

Celebris est divisio Substantiæ in primam & secundam, de qua agit *Aristot. lib. Categoriar. c. 5.* Et quidem de prima hæc habet: *Substantia autem*

quæ

quæ propriè & primùm & maximè dicitur, ea est, quæ neque de subjecto dicitur, neque in subjecto aliquo est, ut quidam homo, & quidam equus. Quorum verborum sensus est, primam substantiam, quæ comparata cum secunda, propriè & principaliter, & maximè est substantia, ùt postea explicabitur eam esse quæ nec de inferioribus prædicatur, nec est in subjecto inhæsionis, id est, quæ neque est substantia universalis, neque accidens.

De secundis verò substantiis ita scribit: *Secundæ autem substantiæ dicuntur species, in quibus ii sunt, quæ primum substantiæ dicuntur, & harum specierum genera, ùt quidam homo est tanquam in specie in homine, genus verò speciei est animal; hæ igitur secundæ substantiæ dicuntur ut homo & animal.* Quibus verbis duo tradit: *Primò* secundas substantias esse substantias universales, nempe genera & species; *Secundò* primas substantias seu individua inesse in secundis, quod ita intellige ut sint in illis, non ut in subjecto inhæsionis, cùm ita inesse sit proprium accidentium, sed ut partes subiectivæ sunt in toto potentiali, seu attributivo, quod scilicet eas aliquo modo continet, & de iis prædicatur, ut homo, & animal de Socrate.

Ut autem tam illa, quàm quæ de variis collationibus harum substantiarum sequuntur, in textu clariùs percipias, *adverte* 1. primam substantiam dici maximè & principaliter substantiam, quia maximè & principaliter subjicitur. Maximè quidem, cætera enim omnia vel de primis substantiis, tanquam de subjectis, seu de inferioribus dicuntur, puta substantiæ secundæ, vel iis tanquam subjectis inhærent, nempe accidentia. Principaliter verò, quia si substantiæ secundæ sustentant accidentia, hoc habent virtute primarum; at primæ propriâ virtute, & per seipsas illa sustentant. Quòd si substantia propriè sumatur pro eo quod per se existit, sic etiam prima substantia est principaliter substantia, cùm per illam omnia reliqua existant.

Adverte 2. illud esse discrimen inter ea, quæ dicuntur de primis substantiis, & ea quæ illis insunt, quod quæ dicuntur de primis substantiis, & nomen & definitionem

rionem iis tribuunt,ùt homo secundùm nomen,&definitionem dicitur de Petro & Paulo. Eorum verò, quæ insunt primis substantiis,alia nomen illis tribuunt, sed non definitionem;ùt albedo, quæ Petrum denominat album,sed eum essentialiter album non constituit; alia neque nomen,neque definitionem,ùt virtus, quæ inest Petro, nec tamen apud Latinos eum denominat virtuosum.

Hinc autem colligit Aristoteles nullam rem aliam posse existere sine primis substantiis, quia quod est aliarum omnium rerum subjectum,sine eo res aliæ existere non possunt; atqui primæ substantiæ sunt aliarum omnium rerum subjectum, cùm alia quæcunque vel dicantur de primis substantiis tanquam de subjectis,ùt animal & homo de particularibus hominibus, vel sint in illis tanquam in subjectis,ut colores in corporibus particularibus.

Adverte 3. primas substantias esse perfectione, & tempore priores secundis; perfectione quidem, quia non modò secundæ habent à primis quòd substent accidentibus, sed etiam primæ ipsis secundis substant: tempore verò,quia primæ existunt in rerum natura independenter ab intellectu,secundæ autem non nisi per operationem mentis. Secundæ tamen substantiæ dicuntur priores naturâ primis,in quantum ab iis ad primas non valet subsistendi consequentia; non enim valet,est homo,ergo est Petrus; licèt valeat vice versâ, est Petrus, ergo est homo.

Adverte 4. speciem esse magis substantiam quàm genus,tum quia magis accedit ad primam substantiam, ejúsque naturam distinctiùs explicat. Si enim quæratur quid sit Petrus,meliùs naturam illius explicabis respondendo esse hominem;quàm si dicas esse animal; quia què prædicatum est communius,eò magis confusè per se loquendo naturam rei explicat. Tū quia species plura supra se habet quàm genus, quibus subjiciatur;species enim subjicitur ipsi generi,at genus è contra non subjicitur speciei.

Adverte 5. omnes species infimas inter se collatas esse

esse æquè substantias, quia æquè attribuuntur primæ substantiæ, v.c. homo Socrati, & equus Bucephalo. Et similiter individua dicuntur esse æquè substantiæ; nam aliquis homo non est magis substantia, quàm aliquis bos.

Adverte 6. nomen substantiæ non extendi ad accidentia, sed tantùm ad genera & species, tum quia hæc sola declarant naturam primæ substantiæ; tum quia substantia dicitur à substando, quo fit ut individua sint maximè substantiæ, quia aliis omnibus substant: cùm ergo genera & species substent accidentibus, accidentia verò non substent, sed substantiis inhæreant, hinc fit illa dici substantias, non hæc.

Adverte 7. quod jam diximus, accidentia non substare, intelligendum esse de subjecto substante ùt quod; nam quòd accidens aliquod substet ùt quo; perspicuum est in sententia communi, quæ docet, qualitates immediatè inhærere quantitati, hancque à materia realiter distingui, ùt ex conversione, quæ fit in Eucharistis, sufficienter colligi videtur.

ARTICULUS II.

Quid sentiendum sit de divisione allata substantiæ in primam & secundam.

NOn immeritò sanè existimabit aliquis, Aristotelem loco citato non dividere aliquam substantiam in primam & secundam, cùm statim ordinatur à prima, tum verò ad secundam procedat quam ait complecti species & genera. Unde hæc videtur mera enumeratio substantiarum, quæ in recta serie Categoriæ repònuntur, nempe generum, specierum, & individuorum, non autem divisio propriè dicta, cùm hæc aliquod divisum necessariò supponat. Quòd si cùm communi sententia contendas, ibi veram esse divisionem alicujus substantiæ.

RESPONDEO, & dico 1. *divisum hujus divisionis non esse genus generalissimum substantiæ, nec substantiam univer-*

universalem, nec particularem. Non primum, quia cùm genus generalissimum substantiæ sit substantia secunda seu universalis, totum divisum coincideret cum altero ex membris dividentibus, quod repugnat legibus rectæ divisionis. Non etiam secundum aut tertium propter eandem rationem. Cùm enim substantia dividatur in primam & secundam, seu in universalem & particularem, si divisum esset substantia universalis, aut particularis, illud coincideret cum altero membro dividente. Sequeretur etiam eandem substantiam esse simul universalem, & particularem, quod repugnat divisioni eorum, quæ sunt traditæ cap. præcedenti.

Dico 2. *divisum in ea divisione posse dici substantiam prædicamentalem.* Cùm enim hoc loco agatur de coordinatione prædicamenti substantiæ, nullum congruentius assignari potest divisum, quàm substantia prædicamentalis, seu quæ directè in hac Categoria constitui potest. Eo vel maximè, quia membra dividentia cum illo diviso optimè consentiunt; siquidem nihil ponitur in recta linea substantiæ præter substantias primas & secundas, id est, particulares & universales. Est autem non levis difficultas, sub qua ratione substantia prædicamentalis dividatur in primam & secundam; an secundùm rationem realem, seu primò intentionaliter, an secundùm rationem rationis, seu secundò intentionaliter.

Dico 3. *Substantiam prædicamentalem hic dividi secundùm suam rationem realem & essentialem, non autem secundùm aliquam proprietatem, vel secundùm rationem intentionalem.* Ratio est, quia substantia debet dividi prout constituitur in prædicamento, at constituitur in prædicamento secundùm suam rationem realem & essentialem, non autem secundùm aliquam proprietatem, vel rationem intentionalem; cùm prædicamenta sint classes quædam institutæ ad ordinandas, & cognoscendas rerum omnium naturas, & quidditates, ergo debet dividi secundùm rationem realem & essentialem, nimirum quatenus est ens per se existens, ùt probabitur in Metaphysica, non autem secundùm alias rationes minimè

nimè essentiales, sive sint reales, ùt est ratio substandi accidentibus, sive rationis, ùt esse prædicatum, & subjectum.

Neque dicas 1. Aristotelem toto cap. 5. *libri Categor.* agere tantùm de substantia, ùt substat accidentibus, hoc enim falsum est; nam etsi expressiùs agat de substantia eo modo, quia ratio substandi est clarior quàm ratio per se existendi, tamen inter proprietates, quas substantiæ assignat, primam numerat non esse in subjecto; & supra in divisione eorum quæ sunt, docet esse commune substantiis tam particularibus, quàm universalibus non esse in subjecto, quæ negotio supponit modum realem & positivum existendi per se in quo fundetur.

Neq; dicas 2. in prædicamento substantiæ poni species & genera, quæ sunt substantiæ universales, & individua quæ sunt substantiæ particulares, quòd autem substantia aliqua sit universalis, aut particularis, id esse opus rationis nostræ, adeóq; substantiam non dividi per rationem suam essentialem, sed per rationem intentionalem. *Resp.* enim id non sequi; nam quamvis substantia, ùt est totum divisum, consideretur secundùm suam essentiam, nihil impedit quin dividatur in substantiam particularem, & universalem, hoc modo; *substantia, ùt est ens per se existens, alia est particularis, alia universalis.* Siquidem per se existere utriq; substantiæ cōpetit, quamvis non planè eodē modo, ùt patet ex dictis.

Dico 4. *Divisionem illam substantiæ in primam & secundam, seu in particularem & universalem, posse dici divisionem subjecti in accidentia.* Siquidem substantia secundùm rationem essentialem considerata, est subjectum, cui singularitas & universalitas adveniunt, quare sicut cùm divido parietem in album & nigrum, ea est divisio subjecti in accidentia; ita & cùm divido substantiam in particularem, & universalem; quia singularitas & universalitas se habent ùt rationes accidentales, advenientes substantiæ per se spectatæ; sicut albedo & nigredo sunt formæ accidentales, quæ inhærent parieti secundùm se sumpto.

ARTICULUS III.

De Proprietatibus substantiæ ab Aristotele allatis.

ARistoteles cap. citato proponit *sex proprietates substantiæ*, quarum *prima est non esse in subjecto*. Et hæc convenit omni substantiæ; primæ quidem, quia nec in subjecto est, nec de subjecto aliquo dicitur; secundę etiam, quia etsi de quodam subjecto dicatur, ut homo de quodam homine, non tamen est in subjecto; homo namque non est in quodam homine, eo scilicet modo, quo accidentia sunt in subjecto, ei inhærendo. *Confirmatur*, quia si secunda substantia esset in subjecto, ea nomen suum & propriam definitionem ei non attribueret, quod repugnat antedictis. Verùm Aristoteles notat hanc proprietatem convenire non modò substantiæ, sed etiam differentiæ; nam terrestre & bipes de subjecto quidem dicitur, nempe de homine, non tamen est in subjecto; non enim in homine est bipes, aut terrestre, more scilicet accidentium. Hocque confirmat, quia definitio differentiæ competit ei de quo differentia prædicatur, ut definitio terrestris homini; quod autem est in aliquo ut in subjecto, ei definitionem suam seu rationem essentialem non communicat, ut suprà diximus. Cæterùm ideo Aristoteles separat differentiam à substantia, quia etsi in re sit substantia, habet tamen modum qualitatis.

Secunda proprietas est, dici synonymè de suis inferioribus, id est secundùm nomen, & definitionem. Verùm hæc proprietas non competit primis substantiis, cùm ea nullum habeant inferius, de quo dicantur; sed secundis, quæ & nomine, & definitione de primis enuntiantur. Ubi nota non competere solis substantiis secundis dici univocè de inferioribus, siquidem etiam accidentia de suis inferioribus univocè dicuntur, v. c. qualitas de colore, & color de albedine. Proprium ergo illarum est dici univocè de primis substantiis, cùm accidentia non nisi denominativè de illis enuntientur.

Tertia

Tertia est, significare hoc aliquid, id est rem aliquam singularem, & quæ veluti digito demonstrari possit, quæ proprietas propriè convenit primæ substantiæ, quia significat rem individuam & unam numero, non autem secundæ, quia etsi secundis substantiis tribuantur nomina, quæ videntur significare hoc aliquid, ea tamen potiùs significant quale quid, quia significant aliquid multis commune. Neque propterea putandum est secundas substantias ad ordinem accidentium revocari, nam accidentia significant quale simpliciter, ut album, quod solam qualitatem significat, at verò secundæ substantiæ ut homo, animal, aliquam substantiæ qualitatem, nempe communitatem illius significant.

Quo loco observandum est, ex eo quod nomina naturarum communium videntur significare hoc aliquid, oriri Sophisma illud, quod vocatur figuræ dictionis, de quo infrà agetur, ut cùm dico: *quod ego sum, tu non es, ego sum homo, ergo tu non es homo*; Ibi enim particulæ *ego*, & *tu*, significant aliquid singulare, at vox homo significat aliquid commune utrique, etsi videatur significare aliquid singulare, eò quod profertur in singulari. Quare ex eo, quod tu non sis quod ego sum, malè colligitur te non esse hominem, sed inde tantùm colligi debet, te non esse mecum eundem hominem.

Quarta est, substantiæ nihil esse contrarium, quod tam primæ, quàm secundæ substantiæ competit; nihil enim est contrarium Petro, aut Bucephalo; nihil homini, vel equo. Nec dicas ignem esse contrarium aquæ & aquam igni, nam ista contrarietas non est ratione substantiarum, sed ratione qualitatum, ut patet ex *Aristot. lib. 2. de ortu & interitu cap. 4.* neque enim substantia ignis contrariatur substantiæ aquæ, sed illius calor istius frigori adversatur.

Quinta est, non recipere magis aut minus, ut homo non magis nunc homo est aut minùs quàm fuerit anteà, aut postea futurus sit. Nec unus homo est magis aut minùs homo quàm alius. Cujus oppositum contingit in plerisq; accidentibus, nã potest aqua esse nunc magis

nunc minùs calida, & una aqua est calidior aut minùs calida aliâ. Dico in plerisque, nam non omnia accidentia suscipiunt magìs aut minùs, ùt ex tractatione sequentium Categoriarum intelligetur.

Neque subjicias ista non cohærere cum iis, quæ supra ex Arist. retulimus, scilicet primas substantias esse magis substantias quàm secundas; & inter illas, species esse magis substantias quàm genera; nam primæ ibi dicuntur magìs substantiæ, quia magìs substant, seu quia pluribus subjiciuntur, non autem quòd in entitate substantiæ reperiatur quædam gradnum latitudo, quæ magìs participetur à prima substantia quàm à secunda, eo modo, quo calor magìs participatur ab uno corpore calido quàm ab alio: quâ ratione hîc negatur substantię secundæ secundùm se competere magis & minùs.

Sexta proprietas, eaque maximè propria substantiæ, est, quod eadem numero substantia potest sui mutatione contraria suscipere, ùt idem homo potest interdum esse calidus, interdum frigidus, & improbus ac probns. Neque hoc ulli alteri rei competit, nam non idem nnmero color est albus & niger: neque eadem actio est vitiosa & recta.

Quòd si objicias eandem illam orationem, Petrus sedet, Petro sedenre esse veram, & stante falsam; *Resp.* 1. dubium esse an hæc sit eadem oratio. 2. Etsi eadem sit, eam non fieri falsam ex vera, per intrinsecam sui mutationem; sed ob solam extrinsecam mutationem objecti falsum denominari. Ab eo enim quod res est, vel non est, oratio vera, vel falsa est, seu dicitur.

Quòd si rursus opponas, non videri verum quod ait Arist. eandem actionem non posse esse vitiosam & rectam; *Resp.* etsi hoc admittatur, quod tamen alibi expendendum erit, inde nihil colligi contra proprietatem substantiæ assignatam; quia dici poterit eandem actionē voluntatis non fieri malam ex bona per intrinsecam sui mutationem, sed per mutationem externæ cogitationis: substantiam verò mutari intrinsecè, quando suscipit denominationes oppositas.

ARTICULUS IV.

Quænam poni debeant in prædicamento Substantiæ.

Præmoneo, certum esse in prædicamento Substantiæ directè constitui substantias corruptibiles], completas, ut sunt elementa, lapides, plantæ, animalia, & homines. Ista enim & similia componuntur ex materia & forma, & à fortiori ex genere & differentia, eò quòd hæc compositio multò minor est illa; quare nulla est ratio, cur sub genere substantiæ non constituantur. Dubitatur autem an idem de cœlis, de Angelis, ac de Deo ipso dici debeat.

Respondeo, & dico 1. *Cœlos ponendos esse in Categoria substantiæ.* Ratio est, quia cùm Cœli sint corpora substantialia, composita ex materia & forma, ut ex communi sententia alibi dicetur, fatendum est nihil impedire quin in Categoria substantiæ cum aliis substantiis materialibus reponantur. *Confirmatur*, quia quamvis gratis daretur cœlos non componi ex materia & forma, cùm tamen sint substantiæ corporeæ completæ, in hoc univocè conveniunt cum substantiis corruptibilibus, & ab iis per proprias differentias distinguuntur; sicque constant ex genere substantiæ aliis communi, & propria differentia, per quam ab aliis distinguuntur.

Contra hanc assertionem duo solent objici, *primò*, corruptibile & incorruptibile genere differunt ex 10. Metaph. cap. ult. atqui cœli sunt incorruptibiles, & hæc inferiora sunt corruptibilia, ergo genere differunt, adeòque non collocantur sub eodem genere substantiæ. *Resp.* priorem partem minoris propositionis à nonnullis negari, sicque corruit argumentum. Verùm eâ admissâ, ad maiorem dico, corruptibile & incorruptibile genere physico differre, id est materiâ, siquidem materia cœlorum, ex sententia communi, est alterius rationis à materia sublunarium, non tamen differre genere logico, seu metaphysico, cùm in ratione substantiæ corporeæ & completæ conveniant,

niant, idque sufficere ut in eodem prædicamento constituantur.

Objicitur 2. substantia prædicamentalis potest successivè suscipere contraria ex dictis, at cœli non possunt suscipere contraria, cùm sint inalterabiles, & immutabiles, ergo non spectant ad prædicamentum substantiæ. *Resp.* cœlos capaces esse aliquorum contrariorum, cùm moveantur ab Oriente in Occidentem, & è contra ab Occidente in Orientem; cùm motum aliquem incrementi & decrementi circa lucem recipere possint; cùm partes alias habeant rariores, alias densiores, saltèm ex communi sententia. Quare id sufficit, ut cœli à prædicamento substantiæ non excludantur.

Confirmatur, quia cùm cœli habeant quod necessarium videtur ad essentiam substantiæ prædicamentalis, ut ostensum fuit, satius est negare proprietatem allatam intelligi de contrarietate strictè sumpta, quàm illius defectu cœlos à Categoria excludere.

Dico 2. *etiam Angelos debere constitui in prædicamento substantiæ.* Probatur 1. quia cùm ens finitum & completum dividatur, ex communi Philosophorum consensu, in decem summa genera, necesse est ut omnis substantia finita & completa ad primum ex his generibus pertineat. Atqui Angeli sunt substantiæ finitæ & completæ: ergo sub genere substantiæ constitui debent.

Probatur 2. quia quæ constant genere & differentiâ, sub aliquo genere constitui debent, atqui intelligentiæ constant genere & differentiâ, ergo sub aliquo genere constitui debent, non sub ullo genere accidentis, ergo sub genere substantiæ. *Major probatur*, quia compositio ex genere & differentia nihil est aliud quàm unio gradus generici variis speciebus communis, cum proprio quo talis species constituitur; ut in homine compositio ex animali & rationali nihil est aliud quàm unio gradus generici omnibus animalibus communis, cum proprio quo homo constituitur, & ab aliis animalibus distinguitur. *Minor* verò suadetur, nam ea dicuntur constare ex genere & differentia, quæ

possunt

possunt terminare duos conceptus, alterum communem, quo univocè cum aliis conveniant, alterum specialem & determinatum, quo ab iis distinguantur. Id autem reperitur in intelligentiis; nam quatenus sunt quædam substantiæ creatæ & finitæ, in hoc conveniunt univocè cum aliis substantiis creatis, etiam corporeis: quælibet verò habet quòd sit talis substantia per propriam differentiam, quâ ab aliis substantiis essentialiter distinguitur.

Objicies 1. Angeli non constant ex materia & forma, ergo neque ex genere & differentia, adeóque non ponuntur in prædicamento. Prior sequela probatur, quia genus sumitur à materia, & differentia à forma. *Resp.* 1. antecedens à nonnullis negari, qui compositionem quandam ex materia spirituali in Angelis agnoscunt. 2. eo admisso negandam esse priorem consequentiam, & ad illius probationem dicendum, genus etiam in rebus materialibus non sumi præcisè à materia, & differentiam à forma, ut in Metaphysica ostendemus; sed utrumque sumi à tota materia, genus quidem ab illa, ut habet rationem potentiæ, & determinabilis, differentiam verò ut habet rationem actûs & determinantis; quod à fortiori sufficit in substantiis spiritualibus, esto careant materia & forma.

Objicies 2. substantia, quæ constituit summum genus, vel est corporea, vel incorporea, si est corporea, non potest convenire univocè substantiis incorporeis, si verò est incorporea, non potest esse communis substantiis materialibus, adeóq; vel substantiæ spirituales, vel materiales à Categoria substantiæ excludendæ sunt. *Resp.* hoc argumentum retorqueri posse contra genera prædicamentalia, quæ ab omnibus admittuntur, nam vel corpus est vivens, vel non vivens, si vivens, non potest convenire univocè non viventibus, si non vivens, viventibus convenire nequit. Animal etiam vel est rationale, vel irrationale, si rationale, non potest dici de irrationali, si irrationale de rationali prædicari nequit. Sicut ergo in hoc casu respondendum est, corpus prædicamentale abs rahere à vivente & non vivente,

 & animal

& animal à rationali & irrationali; ita dicimus ſubſtantiam ex ſe abſtrahere à corporea,& incorporea, & eſſe indifferentem ad utramque.

Dico 3. *Deum ex probabiliori ſententia,in Categoria ſubſtantiæ non eſſe conſtituendum.* Probatur 1. ex Ariſt. qui ponit tantùm in hoc prædicamento ſubſtantias quæ ſubſtant accidentibus;at Deus non ſubſtat accidentibus, ut conſtat ex 12. *Metaph. tex.* 41. & ex iis, quæ *in Idea Theologiæ ſpeculat. lib.* 1. *cap.* 3. docuimus. Docet etiam non poni in hoc prædicamento niſi ſubſtantiam primam,vel ſecundam;at Deus non eſt prima ſubſtantia, quia hæc ſubſtat ſecundis,& accidentibus; nec ſecunda,cùm nec ſit genus,nec ſpecies.

Probatur 2. quia ſi Deus poneretur in prædicamento ſubſtantiæ,poneretur in illo vel tanquam ſpecies ſub genere,vel tanquam individuum ſub ſpecie ; at neutrum dici poteſt;non primum,quia ſi Deus poneretur ut ſpecies ſub genere,ſequeretur Deum ut ſic eſſe ſpeciem,adeóque plures eſſe,vel eſſe poſſe Deos numero diſtinctos , quod repugnat ſummæ & illimitatæ Dei perfectioni; quia ſi plures eſſent dii, quilibet haberet aliquam perfectionem ſibi propriam,per quam ab aliis diſtingueretur,& quâ proinde ipſi carerent ſicque nullus eorum eſſet infinite perfectus. Non etiam ſecundum,quia cùm repugnet Deum eſſe ſpeciem, repugnat etiam quòd Deus ponatur in Categoria ſubſtantiæ, tanquam individuum ſub ſpecie.

Probatur 3. quia ſi Deus poneretur ſub genere ſubſtantiæ , ſequeretur creaturas omnes rationem illam genericam ex æquo cum illo participare , quod ſanè nobis valde durum videtur ; eò quòd Deus quoad conceptum ſubſtantiæ, eſt eſſentialiter infinitè perfectus , & ens à ſe ; ſubſtantia verò creata eſt eſſentialiter finita,& ens à Deo dependens.

Unde refelluntur qui dicunt;ſubſtantiam ſecundùm ſe abſtrahere à finita,& infinita, à dependente , & non dependente;ſicut animal abſtrahit à rationali, & irrationali;quia hæc ſunt differentiæ,quæ non includuntur in ratione generica. Non enim eſt par ratio,ſiquidem

Deus

Deus secundùm quamlibet formalitatem suam est essentialiter infinitus, & ens à se; quare cùm ab illo abstrahis rationem substantiæ, debes simul cum substantia præscindere infinitatem, & independentiam tanquam aliquid ad intrinsecam illius constitutionem spectans. E contra creatura secundùm quamlibet formalitatem suam est essentialite finita & dependens, adeoque cùm ab illa præscinditur ratio substantiæ, simul etiam debet præscindi aliquid finitum & participatum. Quare rationes abstractæ à Deo, & à creatura non possunt in unum genus univocum substantiæ, inferioribus ex æquo competens, coalescere. At verò homo secundùm rationem animalis non est quidditativè rationalis, ac proinde potest ab illo præscindi ratio generica animalis, in qua non includatur rationalitas, quæque ex consequenti ab equo & bove univocè participari possit, cùm aliunde constet animalitatem brutorum non pendere essentialiter ab animalitate hominis.

Probatur 4. quia ut præscindam rationem communem univocam à singularibus, oportet ut ratio illa non sit essentialiter singularis; quia si singularitas esset de essentiali illius conceptu, non magis posset ab ea abstrahi, quàm à qualibet alia ratione sibi intrinseca & essentiali. At ratio substantiæ, ut & quæcunque alia est in Deo essentialiter singularis, cùm absolutè repugnet eam multiplicari. Quare non potest à Deo abstrahi ratio substantiæ communis, quæ univocè ipsi, rebúsque creatis conveniat.

Confirmatur, nam cùm non nisi singularia actu existant, qui abstrahit rationem communem à singularitate, abstrahit etiam illam ab actuali existentia; unde homo abstractus à Petro & Paulo, non est ut sic quid apud existens. At impossibile est quòd ratio substantiæ, vel cujusvis alterius formalitatis divinæ abstrahatur ab actuali illius existentia; eò quòd quidquid est in Deo, est essentialiter actu existens. Ergo fieri nequit ut à Deo & creaturis abstrahatur communis ratio substantiæ, quæ illis univocè conveniat.

Objicitur 1. definitionem substantiæ prædicamenta-

lis, quâ dicitur ens per se existens, Deo competere, ac proinde Deum esse substantiam prædicamentalem. *Verùm negandum est antecedens*, quia substantia prædicamentalis non est quodcunq; ens per se existens, sed finitum, & limitatum, ùt patet ex dictis.

Objicitur 2. infinitas non potest impedire, quin Deus ponatur in prædicamento substantiæ, quia si daretur linea infinita, ea in prædicamento quantitatis sedem haberet. *Respondetur*, non esse parem rationem, quia etsi lineâ illa esset accidentariò infinita, nempe quoad longitudinem, essentialiter tamen esset finita; quia esset vera quantitas habens longitudinem sine latitudine, adeòque ut sic poneretur in Categoria quantitatis. Deus autem est essentialiter infinitus, omniumque prædicamentorum perfectiones eminenter continet, sicque nullius Categoriæ cancellis concludi potest.

Objicitur 3. Christus ponitur in prædicamento substantiæ, ergo & Deus, sequela patet, quia Christus est Deus. *Resp.* Christum non ùt Deum, sed ùt hominem poni in prædicamento substantiæ, quia ùt sic, verè est animal, vivens, corpus, substantia, univocè quoad hæc conveniens cum aliis substantiis prædicamentalibus. Nec dicas, Christum ùt hominem includere suppositum divinum, sicque ùt Deum poni in Categoria substantiæ; non enim id sequitur, quia homo non ponitur in prædicamento ratione suppositi, sed ratione naturæ, & attributorum essentialium. Unde, quia Christus ùt homo convenit univocè cum aliis hominibus in prædicatis essentialibus naturæ humanæ, hinc fit ut sub eo respectu ponatur in prædicamento substantiæ, esto suppositum sit divinum.

Objicitur 4. ex August. quædam prædicamenta dici de Deo propriè, nempe substantiam, relationem, & actionem; quædam metaphoricè & abusivè ùt tempus, locum, situm esse, habere. *Resp.* Augustinum nihil aliud velle quàm in Deo verè esse substantiam, seu essentiam, relationem, & actionem; non autem quòd hæc sint in illo eodem modo ac in creaturis. Siquidem substantia divina nullis substat accidentibus &

quæ

quæ ponuntur in Deo relationes, vel actiones, sunt ipsamet substantia divina; cùm tamen in creatis relationes, & actiones sint accidentia. Quò fit ut interdum Augustinus dicat substantiam esse in Deo abusivè, sumptâ scilicet substantia pro subjecto accidentium. Imò perfectiones omnes quæ sunt in Deo tanto excessu superant quidquid est in creatis, ut non immeritò Patres frequenter dicant, Deum non esse ens, nec substantiam, sed aliquid supereminentiùs ente & substantia.

Quæret hic aliquis, *an Deus possit saltèm reductivè constitui in aliquo prædicamento, aut in omnibus simul tanquam principium illorum.* Respondeo etsi eo sensu hoc utcunq; tolerari possit, satiùs tamen esse negare absolutè Deum constitui reductivè in aliquo prædicamento, quia illud solet poni reductivè in aliquo prædicamento quod imperfectè participat rationem illius: Deus autem omnes perfectiones prædicamentorum eminentissimè includit, quare potiùs dicendum est Deum eminere supra omnia genera, quàm esse reductivè in aliquo illorum. Quo refertur illud Augustini lib. 5. de Trinit. cap. 1. *Intelligamus Deum si possumus, quantùm possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubiq; totum, sine tempo[illegible]piternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem.*

CAPUT VI.

De Prædicamento quantitatis.

ARTICULUS I.

Summa eorum quæ tradit Aristoteles de Quantitate.

CAput 6. libri Categoriarum in duas partes dividitur, in quarum prima agitur de divisionibus quanti, in secunda verò de proprietatibus illius.

Quod spectat ad priorem partem, *quantùm primò dividi-*

viditur in discretum & continuum. *Discretum est cujus partes nullo communi termino copulantur*, quale est numerus, non enim v.c. in numero denario quinque priores unitates communi aliquo termino colligantur cum quinque posterioribus, nec tres cum septem. Idem dicendum de oratione vocali, quæ quidem est quanta, quia Syllabâ brevi & longa mensuratur, est autem discreta, quia syllabæ ex quibus constat, nullum inter se habent commune vinculum, sed singulæ sunt ab aliis sejunctæ.

Continuum verò dicitur, cujus partes aliquo termino communi inter se uniuntur, ut linea cujus partes puncto copulantur, superficies cujus partes linea conjunguntur, corpus cujus partes mediante superficie connectuntur; ut etiam tempus, quia præsens conjungitur cum præterito & futuro: Imò & locus, quia sicut in corpore locato sunt partes, eæque conjunctæ, ita & in loco proportione servatâ.

Quantùm dividitur secundò in ea quæ situm & positionem partium inter se habent, & alia quæ non habent; prioris generis sunt linea, superficies, corpus & locus; ista enim habent partes inter se positionem habentes, ita ut alia sit dextra, alia sinistra; una superior, alia inferior, *&c.* Posterioris verò numerus, oratio & tempus, cùm enim hæc habeant partes aut non continuas, ut numerus & oratio; aut non permanentes ut oratio, & tempus, hinc fit ut non dicantur habere positionem partium inter se, quia ad hoc requiritur ut partes sint in continuo, & quod sint permanentes. Licèt autem istarum trium quantitatum partes non habeant propriè positionem inter se, habent tamen ordinem prioris & posterioris; nam orationis & temporis alia pars est prior, alia posterior; & in numero unum prius numeratur, quàm duo, & duo quàm tria.

Additur tertia divisio quanti in quantum per se, & quantum per accidens; quanta per se sunt septem illæ species jam enumeratæ, alia verò omnia quæ quanta dicuntur, sunt quanta per accidens, quia eorum rationem aliquo modo participant; veluti album dicitur multum, quia

su-

ſuperficies cui inexiſtit albedo, magna eſt, & actio dicitur longa quia longo tempore duravit.

In altera capitis parte *tres proprietates quantitatis* explicantur, quarum *prima eſt, quanto nihil eſſe contrarium*, etenim bicubito, tricubito, ſuperficiei, & ſimilibus nihil eſt contrarium. Dices magnum parvo, & multum pauco eſſe contraria, hæc autem eſſe quanta. *Reſpondeo* 1. gratis ſupponi hæc ad quantitatem ſpectare, cùm potiùs ſint de genere relatorum. Nam omne quantùm per ordinem ad ſe dicitur quantum, magnum autem & parvum non niſi per ordinem ad aliud dicuntur. Quemadmodum dicitur milium magnum reſpectu alterius gravi minoris, & mons dicitur parvus per ordinem ad montem majorem. Aliàs ſi dicerentur talia per ſe & absolutè, nunquam vocaretur milium magnum, aut mons parvus. *Reſpond.* 2. etſi gratis iſta reducerentur ad quantitatem, non ſequi quantitatem habere contrarium ſtrictè ſumptum, ut de eo hîc agitur; tum quia contraria ita ſpectata ſunt naturæ abſolutæ, & per ſe qualia non ſunt magnum & parvum: tum quia cùm idem poſſit eſſe majus & minus reſpectu diverſorum, ſequeretur duo contraria ſimul eſſe, & idem ſibi eſſe contrarium.

Secunda proprietas quanti eſt, non recipere magis & minus, ut unum bicubitum non eſt alio magis bicubitum, & unus numerus non eſt alio magis numerus, nec unum tempus magis tempus quàm aliud.

Tertia proprietas, eáque maximè propria quanti, eſt ſecundùm id dici æquale & inæquale, ut corpus, numerus, tempus, & alia quanta ſuprà aſſignata dicuntur æqualia vel inæqualia. Cætera verò quæ non ſunt quanta, non debent dici æqualia, nec inæqualia; ut album non dicitur æquale, vel inæquale, ſed potiùs ſimile.

ARTICULUS II.

De Quantitate continua permanente, ac primò de linea, ſuperficie & corpore.

P*Ramoneo* 1. in quantitate continua permanente à Philoſophis communiter poni lineas & ſuperficies, ta-

copulantes, quàm terminantes; ficut & in lineis puncta alia terminantia, alia copulantia ab iisdem conftituuntur.

Præmoneo 2. lineam communiter definiri *longitudinem fine latitudine*, fuperficiem vero *longitudinem & latitudinem fine profunditate*; corpus autem, *craßitiem cum longitudine & latitudine.*

Præmoneo 3. in quantitate continua permanente non alias poffe concipi fpecies quàm tres jam affignatas, nimirum *lineam, fuperficiem & corpus*; cùm omnis extenfio vel fit longa, vel lata, vel profunda; ficut tres tantùm funt, differentiæ pofitionum, nempe furfum & deorfum, dextrum & finiftrum, ante & retro; quarum *prima* refpondet longitudini, *fecunda* latitudini, *tertia* profunditati.

His præmiffis tria hìc inquiri poffent: *primò* an verè in rebus quantis reperiantur lineæ, & fuperficies modo prædicto verùm hæc difficultas, ficut & alia quæ fpectat ad effentiam quantitatis, commodiùs tractabitur in Phyfica. *Secunda* an ex hypothefi quod linea, & fuperficies dentur, eæ poffint dici veræ fpecies quantitatis. *Tertiò* an fint fpecies inter fe effentialiter diftinctæ.

Refpondeo & dico 1. *lineam fuperficiem & corpus, fi dantur, poffe dici veras fpecies quantitatis.* Hoc patet tum ex Arift. lib. Categor. cap. 6. quem communiffime fequuntur alii Philofophi, tum quia ea quæ habent rationem formalem quantitatis, inter fpecies quantitatis poni debent; atqui prædicta eam habent, cùm linea fit per fe extenfa quoad longitudinem, fuperficies quoad longitudinem & latitudinem; & corpus quoad longitudinem, latitudinem & profunditatem. Ergo, &c. *Confirmatur*, quia nemo negat quin corpus fit vera fpecies quantitatis, ergo idem dicendum eft de linea & fuperficie: fequela patet, quia ideo corpus eft vera quantitas, quia habet partes extra partes in ordine ad locum replendum: at linea & fuperficies habent etiam eodem modo partes extra partes quoad locum, ergo funt veræ fpecies quantitatis.

Objicies 1. linea terminat fuperficiem, & fuperficies ter-

terminat corpus,sic autem sunt quid indivisibile & negatio extensionis, adeóque non possunt saltem directè poni in prædicamento quantitatis, sed tantùm indirectè & reductivè. *Confirmatur*, nam ideo punctum reductivè tantùm ponitur in quantitate, quia est terminus lineæ. *Resp.* hâc objectione tantùm probari, lineam ut terminat superficiem secundùm latitudinem, & superficiem ut terminat corpus secundùm crassitiem, non spectare directè ad hoc prædicamentum, quia sic dicunt meram negationem extensionis.Non tamen inde sequitur lineam,ut dicit positivam extensionem secundum longitudinem, & superficiem ut eam includit secundùm latitudinem non esse veras species quantitatis. *Unde ad confirmationem respondeo*, non esse parem rationem, quia cùm punctum undequaque sit indivisibile,non nisi reductivè in prædicamento quantitatis constitui debet.

Objicies 2. ens incompletum in aliquo genere, non potest poni directè in illo genere, sed tantùm reductivè, ut patet ex materia & forma quæ non nisi reductivè ponuntur in Categoria substantiæ, quia sunt substantiæ incompletæ : atqui linea & superficies sunt entia incompleta in genere quantitatis, cùm linea aliquo modo componat superficiem,&superficies componat corpus: ergo linea & superficies non nisi reductivè in prædicamento quantitatis constitui debent. *Resp.* majorem veram esse de ente, quod ex omni parte est incompletum in illo genere, eo modo quo materia & forma sunt entia incompleta in genere substantiæ; falsam verò de ente quod etsi aliquo sensu sit incompletum in illo genere, alio tamen est completum, cujusmodi sunt linea & superficies. Illa enim est completa in ratione longitudinis, etsi sit incompleta in ratione latitudinis; & hæc est completa in ratione latitudinis, licèt sit incompleta in ratione profunditatis; quare in prædicamento quantitatis constitui debent.

Dico 2. *lineam, superficiem, & corpus posse dici tres species quantitatis, essentialiter inter se distinctas.* Probatur, quia eæ sunt species quantitatis distinctæ, quæ habent ex-

extensiones formaliter diversas; atqui linea, superficies, & corpus habent extensiones formaliter diversas, ergo sunt species quantitatis distinctæ. *Major patet*, quia ratio formalis quantitatis in extensione consistit, modo alias explicando; minor verò suadetur, nam linea dicit formaliter longitudinem, superficies latitudinem, & corpus profunditatem; istæ autem extensiones sunt diversæ rationis, ut perspicuum est, & ex eo suadetur, quia ex longitudine numquam fieri potest superficies, nisi aliquid diversum addatur, neque corpus ex latitudine.

Objicies, una species non potest includere aliam, sed superficies includit lineam, & corpus utramque; ergo linea non est species distincta à superficie, nec superficies est species distincta à corpore, ac proinde solùm corpus est vera species quantitatis continuæ, & permanentis. *Responsio communis est*, unam speciem non posse aliam includere formaliter, posse tamen materialiter & præsuppositivè; ut patet in numero quaternario qui includit ternarium, non formaliter ut ternarius est, sed materialiter ratione trium unitatum; superficies enim materialiter tantùm aut præsuppositivè includit lineam; corpus verò superficiem; sicque illa inclusio non impedit quin linea, superficies, & corpus sint species distinctæ quantitatis; sicut ternarius, & quaternarius sunt distinctæ numeri species.

Verùm quia instari potest superficiem includere formaliter longitudinem cùm latitudine, & corpus includere formaliter utramque, cùm profunditate; eò quòd superficies est formaliter longa & lata, corpus verò est formaliter longum, latum & profundum; ideo addendum est superficiem, cùm non tantùm sit longa, sed etiam lata, non includere formaliter longitudinem, ut est propria lineæ, quia longitudo propria lineæ non est præcisè longitudo, sed longitudo excludens latitudinem; eodémque modo corpus cùm non tantùm sit longum & latum, sed etiam profundum, non includere formaliter latitudinem superficiei; quia hæc non dicit latitudinem quomodocunque, sed ut excludentem
pro-

profunditatem, seu crassitiem. Atque hæc responsio illustrari potest exemplo hominis, qui etsi sit formaliter vivens & sentiens, non tamen est planta, aut brutum; quia non includit gradus vitæ & sensûs, ut sunt contracti ad plantam & brutum.

ARTICULUS III.

An Locus corporeus sit vera species quantitatis continuæ permanentis.

PRæmoneo in loco corporeo *duo* posse considerari, de quibus est difficultas, *primò* spatium illud, seu intervallum quod à corpore repletur, *secundò* superficiem ultimam corporis ambientis; quo posito

Respondeo & dico 1. *Spatium quod à corpore repletur, non esse veram quantitatem.* Ita omnes communiter contra Stoicos, & Academicos qui oppositum sentiebant. *Probatur*, tum quia spatium illud non est quid reale & positivum, sed quædam vacuitas quæ repleri potest; quantitas autem est quid reale & positivum, ùt omnes fatentur. Tum quia si illud spatium est quantitas; tantùm abest ut corpora quanta & extensa in se reciperet, quin potiùs ea excluderet, ne daretur penetratio dimensionum quæ naturaliter est impossibilis.

Dico 2. *locum ut est superficies corporis ambientis, non esse per se quantitatem ab ipsa superficie distinctam.* Probatur, quia locus præter superficiem nihil aliud dicit quàm continentiam vel aptitudinalem, vel actualem; at ex neutro capite addit novam rationem extensionis à superficie distinctam, nam ùt dicit continentiam aptitudinalem, id tantùm habet, ut possit denominari continens; ùt autem dicit continentiam actualem, hinc accipit tantùm denominationem actu continentis, quæ denominationes nullam inferunt formalem extensionem, ùt perspicuum est; & declaratur exemplo vestis, quæ sive actu circumdet hominem, sive tantùm aptitudine, nulla ei hinc superadditur extensio distincta ab extensione ipsius vestis.

Ob-

Objicies 1. Aristotelem lib. Categoriarum cap. 6. ponere locum inter species quantitatis, ut patet ex dictis Articulo 1. *Resp.* ex communi sententia, Categorias ab Arist. non ideo accuratè fuisse pertractatas, multáque in iis collocata magis juxta sensum aliorum, quàm ex rei veritate. Unde 5. *Metaph. cap.* 13. ubi proprias species quantitatis continuæ exactiùs enumerat, locum omittit.

Objicies 2. illud est quantùm quod est magnum & extensum, atqui locus est magnus, & extensus, cùm corpora magna, & extensa capiat; ergo locus est quantus. *Resp.* hoc totum verum esse, & à nobis ultrò concedi, sed inde non probatur, locum esse speciem quantitatis à superficie distinctam, de quo est difficultas: quia esse magnum & extensum, adeóque quantùm illi competit ratione superficiei cum quâ identificatur.

Objicies 3. superficies ut sic, est mensura interna corporis continentis, & ut locus est mensura externa corporis contenti seu locati; ergo superficies, & locus sunt species quantitatis distinctæ. *Respond.* non sequi, quia per eandem extensionem quâ intrinsecè mensuratur corpus continens, mensuratur extrinsecè corpus contentum seu locatum. Unde sicut ulna non ponitur in nova specie quantitatis, quatenus mensurat pannum; ita nec superficies, quatenus mensurat locatum.

ARTICULUS IV.

De Quantitate continua successiva.

QUæritur 1. àn motus sit vera species quantitatis. Quod ut intelligas adverte hic agi de motu propriè dicto, ut distinguitur à mutatione; Nam cum mutatio fiat in instanti, adeóque sit inextensa, & partibus carens, eo ipso à prædicamento quantitatis excluditur. Agitur ergo de motu strictè sumpto, quo forma aliqua successivè acquiritur, ut est v. c. motus calefactionis

quo

quo alii, & alii gradus caloris paulatim producuntur. Cúmque in tali motu sit quædam successio & continuitas, adeóque partium extensio, quæritur an id sufficiat ut motus generatim inter veras species quantitatis numerari debeat.

Resp. 1. *motum ipsum quoad suam entitatem spectatum, non esse propriam speciem quantitatis.* Probatur 1. quia Aristoteles neque hoc loco, neque 5. Metaph. posuit motum inter species quantitatis, sed inter quanta per accidens. Et infrà illum inter postprædicamenta collocat.

Probatur 2. quia non nisi ens completum inter species quantitatis collocari debet, ut constat ex supradictis; at motus quoad suam entitatem spectatus, non est ens completum, cùm sit essentialiter fluxus, & via ad terminum qui paulatim acquiritur, ut ex allato exemplo calefactionis facilè intelligi potest: ergo motus inter veras species quantitatis numerari non debet.

Probatur 3. quia motus est quid analogum, quod prius dicitur de motu locali, ut de nobiliori analogato, quàm de aliis motibus; adeóque non potest esse vera species quantitatis, imò nec in una aliqua Categoria constitui.

Resp. 2. *probabile tamen videri aliquid reperiri in motu, quod inter species quantitatis non incongruè numerari potest.* Probatur, nam cùm quantitas dicat quandam partium extensionem, quarum una est extra aliam, & in motu reperiatur ejusmodi extensio, quatenus una pars illius alteri immediatè succedit; hinc fit ut si non motus ipse quoad suam entitatem spectatus, aliquid tamen illius, nimirum extensio jam dicta, inter species quantitatis numerari possit.

Confirmatur, nam aliquid potest duobus modis extendi, vel per ordinem ad spatium loci, vel per ordinem ad spatium temporis: at prior extensio omnium consensu, constituit veram speciem quantitatis permanentis; ergo & posterior à pari veram speciem quantitatis successivæ constituere debet.

Quod tamen intellige de extensione motûs, ex hy-

hypothesi quòd non sit de essentia illius; si enim est quid illi intrinsecum & essentiale, non magis debet poni in Categoria quantitatis quàm motus ipse. An autem extensio sit de essentia motûs, necne, alibi expendendum erit.

Quæritur 2. an tempus sit species quantitatis successivæ ab extensione motûs distincta. *Respond.* non videri speciem distinctam, siquidem quantitas motûs nihil est aliud quàm illius extensio quoad spatium temporis; at extensio rei alicujus, quoad spatium temporis, nihil est aliud formaliter quàm tempus quo durat, ac proinde extensio seu quantitas motûs, ab extensione seu quantitate temporis quo peragitur, distingui non debet. *Confirmatur*, nam præcisâ per intellectum duratione à motu, nulla superest motui extensio. Quò fit ut Aristoteles interdum dicat motum esse quantum per accidens, quia scilicet suam quantitatem seu extensionem habet à tempore quo peragitur.

Objicies, interdum parva est temporis & magna motûs extensio, ut cùm spatium magnum celerrimè percurritur; nonnunquam verò è contra magna est temporis & parva motûs extensio, ut cùm spatium exiguum lento gradu pertransitur. Ergo non est eadem extensio motûs & temporis. *Resp.* hinc bene colligi non esse eandem extensionem motûs & temporis externi, quod à motu cœli sumitur; non tamen motum & durationem illius intrinsecam, de qua tantùm hic agimus, diversas habere extensiones. Cùm enim motus non extendatur nisi per suam durationem, ùt ostensum est, fieri nequit quin alia sit extensio motûs, & alia durationis, aut quòd una sit longior, vel brevior alia. Eò vel maximè quia alioqui præcisâ per mentem duratione motûs, adhuc extensionem propriam haberet, quod planè repugnat.

* * *

ARTI-

ARTICULUS V.

De Quantitate discreta.

QUæritur 1. an numerus sit vera species quantitatis. Quod ut clariùs percipias,

Adverte 1. in numero duo consideranda esse, *primò* quandam & determinatam unitatum multitudinem, *Secundò* collectionem seu adunationem ejusmodi unitatum, per quam multæ unitates confluunt in unam numeri speciem, puta ternarium, aut quaternarium. Cùm enim multæ unitates sint inter se divisæ & dissitæ, ut ex iis unus aliquis numerus resultet, aliqua earum adunatio necessaria est; Unde talis adunationis defectu duo homines quorum alter Lutetiæ, alter Romæ existit, non constituunt propriè binarium hominum, sed sunt tantùm unus, & unus homo. Contrà verò quia in senario numero requiritur unio duorum ternariorum, ideo *Aristoteles* 5. *Metaph. cap.* 11. ait sex non esse bis tria, sed semel sex.

Adverte 2. quæstionem non procedere de numero, quoad multitudinem unitatum spectato, quâ ratione numerus materialis dici potest; quia sic certum est apud omnes eum non esse speciem quantitatis, imò nec posse in una aliqua categoria collocari; cùm sub ea ratione non sit ens per se unum. Tota ergo dubitatio procedit de numero secundo modo spectato, seu prout dicit collectionem & unitatem quandam multarum unitatum, quâ ratione numerus formalis dici potest.

Resp. numerum eo modo spectatum non esse propriam speciem quantitatis. Probatur, nam in primis illud non est vera species quantitatis, quod secundùm suam rationem formalem pendet ab intellectu; atqui numerus secundùm suam rationem formalem pendet ab intellectu; ergo non est vera species quantitatis. *Major* perspicua est, cùm non nisi entia realia in Categoriis constituantur. *Minor* verò suadetur, quia ad numerum formaliter spectatum requiritur aliqua unitatum collectio & uni-

unitas, ùt probatum eſt; talis autem collectio & unitas non eſt in rerum multitudine niſi per intellectum. Siquidem ſepoſitâ operatione mentis, non eſt potior ratio cur v. c. Apoſtoli conſtituant unum duodenarium, quàm duos ſenarios, aut tres quaternarios, aut quatuor ternarios. Unde refelluntur qui objiciunt mentem noſtram non facere, ut Apoſtoli ſint duodecim; nam etſi non faciat ut ſint tot materialiter, facit tamen ut ex iis unicus formaliter numerus, nempe duodenarius coaleſcat potiùs quàm duo ſenarii.

Deinde illud non eſt propria ſpecies quantitatis, quod non eſt ens per ſe, atqui numerus non eſt ens per ſe, ergo non eſt propria ſpecies quantitatis. *Major* ab omnibus admittitur, ùt patet ex ſupradictis: minor verò probatur; quia illud non eſt ens per ſe, quod conſtat ex ente reali & ex ente rationis; at numerus conſtat ex ente reali, & ex ente rationis, ex jam dictis; ergo non eſt ens per ſe, ac proinde non eſt vera ſpecies quantitatis. Accedit, quòd in numero eſt multitudo rerum, quæ nullâ unione Phyſica inter ſe copulantur, ex quibus proinde non poteſt quid unum per ſe coaleſcere.

Neque dicas in numero reperiri quendam ordinem unitatum, ratione cujus una eſt prima, alia ſecunda, alia tertia, *&c.* ita ut priores unitates referantur ad ultimam tanquam indeterminatum ad determinatum, & ultima ut ſic ſe habeat tanquam forma reſpectu aliarum, idque ſufficere ùt numerus dicatur ens per ſe unum. Ne, inquam, id dicas, tum quia hæc unitas ordinis non eſt in numero niſi per intellectum; cùm nulla unitas magis ex ſe habeat quòd ſit prima, aut ſecunda, quàm tertia vel quarta. Tum quia quovis modo illi conveniat unitas, ea non ſufficit ut numerus ſit ens per ſe unum, conſtituens ſpeciem quantitatis prædicamentalem, ùt patet in exercitu. Reſpublica, aliiſque ejuſmodi quæ etſi unitatem aliquam ordinis habeant, non conſtituuntur per ſe in uno aliquo prædicamento.

Objicies 1. ſi numerus non eſt vera quantitatis ſpecies, ideo maximè non eſt, quia eſt ens per accidens: at non eſt ens per accidens, ſed ens per ſe, ergo eſt vera quanti-

titatis species. *Major* patet ex dictis, minor ostenditur, quia objectum scientiæ est ens per se, at numerus est objectum Arithmeticæ. *Resp.* negando minorem, & ad illius probationem dico *primò*, ea non magis concludi numerum esse ens per se, quàm Arithmeticam esse veram scientiam. *Secundò*, dato quòd vera sit scientia, non requiri absolutè ut objectum scientiæ sit ens per se, sed satis esse quod sit ens aliquo modo ordinatum, ùt patet ex civitate quæ est objectum Politicæ, etsi non sit ens per se, sed multitudo hominum ordinata sub uno principe. Cùm ergo numerus dicat formaliter multitudinem unitatum certo ordine per intellectum dispositam, & in unum collectam, id sufficit ut Arithmetica circa illum, tanquam circa proprium objectum versari possit, & consequenter varias passiones de eo demonstrare.

Objicies 2. illud est vera species quantitatis, quod habet essentiam, & proprietates quantitatis; at numerus habet essentiam, & proprietates quantitatis; ergo est vera species quantitatis. *Probatur minor*, nam numerus habet rationem extensionis & mensuræ; est etiam æqualis vel inæqualis, &c. *Resp.* ista competere numero per aliquam tantùm similitudinem, quia cùm sit ens per se unum, ùt ostensum est, prædicta ei propriè convenire non possunt. Et sanè in numero non tam est extensio, quàm unitatum multiplicatio; nec numerus est mensura extensionis, sed multiplicationis. Non etiam dicitur unus numerus æqualis alteri, per unicam aliquam relationem sicut una quantitas continua dicitur alteri inæqualis, sed quia totidem unitatibus constat; & dicitur alteri inæqualis, quia plures, aut pauciores unitates habet.

Quæritur 2. an Oratio sit vera species quantitatis. *Resp.* negativè, siquidem oratio est vox articulata, variis syllabis constans, quàm perspicuum est esse ens per accidens, constans ex sono, motu aliquo, temporis morula, syllabarum multitudine, ordinatione & significatione; ex quibus omnibus vera aliqua species quantitatis coalescere non potest.

Decla-

& animal à rationali & irrationali; ita dicimus substantiam ex se abstrahere à corporea, & incorporea, & esse indifferentem ad utramque.

Dico 3. *Deum ex probabiliori sententia, in Categoria substantiæ non esse constituendum.* Probatur 1. ex Arist. qui ponit tantùm in hoc prædicamento, substantias quæ substant accidentibus; at Deus non substat accidentibus, ut constat ex 12. *Metaph. tex.* 41. & ex iis, quæ *in Idea Theologiæ speculat. lib. 1. cap. 3.* docuimus. Docet etiam non poni in hoc prædicamento nisi substantiam primam, vel secundam; at Deus non est prima substantia, quia hæc substat secundis, & accidentibus; nec secunda, cùm nec sit genus, nec species.

Probatur 2. quia si Deus poneretur in prædicamento substantiæ, poneretur in illo vel tanquam species sub genere, vel tanquam individuum sub specie; at neutrum dici potest; non primum, quia si Deus poneretur ut species sub genere, sequeretur Deum ut sic esse speciem, adeóque plures esse, vel esse posse Deos numero distinctos, quod repugnat summæ & illimitatæ Dei perfectioni, quia si plures essent dii, quilibet haberet aliquam perfectionem sibi propriam, per quam ab aliis distingueretur, & quâ proinde ipsi carerent sicque nullus eorum esset infinite perfectus. Non etiam secundum, quia cùm repugnet Deum esse speciem, repugnat etiam quòd Deus ponatur in Categoria substantiæ, tanquam individuum sub specie.

Probatur 3. quia si Deus poneretur sub genere substantiæ, sequeretur creaturas omnes rationem illam genericam ex æquo cum illo participare, quod sanè nobis valde durum videtur; eò quòd Deus quoad conceptum substantiæ, est essentialiter infinitè perfectus, & ens à se; substantia verò creata est essentialiter finita, & ens à Deo dependens.

Unde refelluntur qui dicunt; substantiam secundùm se abstrahere à finita, & infinita, à dependente, & non dependente; sicut animal abstrahit à rationali, & irrationali; quia hæc sunt differentiæ, quæ non includuntur in ratione generica. Non enim est par ratio, siquidem

Deus

Deus ſecundùm quamlibet formalitatem ſuam eſt eſſentialiter infinitus,& ens à ſe; quare cùm ab illo abſtrahis rationem ſubſtantiæ, debes ſimul cum ſubſtantia præſcindere infinitatem , & independentiam tanquam aliquid ad intrinſecam illius conſtitutionem ſpectans. E contra creatura ſecundùm quamlibet formalitatem ſuam eſt eſſentialite. finita &dependens,adeoque cùm ab illa præſcinditur ratio ſubſtantiæ , ſimul etiam debet præſcindi aliquid finitum & participatum. Quare rationes abſtractæ à Deo,& à creatura non poſſunt in unum genus univocum ſubſtantiæ , inferioribus ex æquo competens , coaleſcere. At verò homo ſecundùm rationem animalis non eſt quidditativè rationalis,ac proinde poteſt ab illo præſcindi ratio generica animalis,in qua non includatur rationalitas , quæque ex conſequenti ab equo & bove univocè participari poſſit , cùm aliunde conſtet animalitatem brutorum non pendere eſſentialiter ab animalitate hominis.

Probatur 4. quia ut præſcindam rationem communem univocam à ſingularibus,oportet ut ratio illa non ſit eſſentialiter ſingularis; quia ſi ſingularitas eſſet de eſſentiali illius conceptu,non magis poſſet ab ea abſtrahi, quàm à qualibet alia ratione ſibi intrinſeca & eſſentiali. At ratio ſubſtantiæ,ut & quæcunque alia eſt in Deo eſſentialiter ſingularis;cùm abſolute repugnet eam multiplicari. Quare non poteſt à Deo abſtrahi ratio ſubſtantiæ communis, quæ univocè ipſi,rebuſque creatis conveniat.

Confirmatur , nam cùm non niſi ſingularia actu exiſtant,qui abſtrahit rationem communem à ſingularitate,abſtrahit etiam illam ab actuali exiſtentia ; unde homo abſtractus à Petro & Paulo , non eſt ut ſic quid actu exiſtens. At impoſſibile eſt quod ratio ſubſtantiæ, vel cujusvis alteriu formalitatis divinæ abſtrahatur ab actuali illius exiſtentia ; eò quòd quidquid eſt in Deo, eſt eſſentialiter actu exiſtens. Ergo fieri nequit ut à Deo & creaturis abſtrahatur communis ratio ſubſtantiæ,quæ illis univocè conveniat.

Objicitur 1. definitionem ſubſtantiæ prædicamentalis

lis, quâ dicitur ens per se existens, Deo competere, ac proinde Deum esse substantiam prædicamentalem. *Verùm negandum est antecedens*, quia substantia prædicamentalis non est quodcunq; ens per se existens, sed finitum, & limitatum, ùt patet ex dictis.

Objicitur 2. infinitas non potest impedire, quin Deus ponatur in prædicamento substantiæ, quia si daretur linea infinita, ea in prædicamento quantitatis sedem haberet. *Respondetur*, non esse parem rationem, quia etsi lineâ illa esset accidentariò infinita, nempe quoad longitudinem, essentialiter tamen esset finita; quia esset vera quantitas habens longitudinem sine latitudine, adeòque ut sic poneretur in Categoria quantitatis. Deus autem est essentialiter infinitus, omniumque prædicamentorum perfectiones eminenter continet, sicque nullius Categoriæ cancellis concludi potest.

Objicitur 3. Christus ponitur in prædicamento substantiæ, ergo & Deus, sequela patet, quia Christus est Deus. *Resp.* Christum non ùt Deum, sed ùt hominem poni in prædicamento substantiæ, quia ùt sic, verè est animal, vivens, corpus, substantia, univocè quoad hæc conveniens cum aliis substantiis prædicamentalibus. Nec dicas, Christum ùt hominem includere suppositum divinum, sicque ùt Deum poni in Categoria substantiæ; non enim id sequitur, quia homo non ponitur in prædicamento ratione suppositi, sed ratione naturæ, & attributorum essentialium. Unde quia Christus ùt homo convenit univocè cum aliis hominibus in prædicatis essentialibus naturæ humanæ, hinc fit ut sub eo respectu ponatur in prædicamento substantiæ, esto suppositum sit divinum.

Objicitur 4. ex August. quædam prædicamenta dici de Deo propriè, nempe substantiam, relationem, & actionem; quædam metaphoricè & abusivè ùt tempus, locum, situm esse, habere. *Resp.* Augustinum nihil aliud velle quàm in Deo verè esse substantiam, seu essentiam, relationem, & actionem; non autem quòd hæc sint in illo eodem modo ac in creaturis. Siquidem substantia divina nullis substat accidentibus &

quæ

quæ ponuntur in Deo relationes, vel actiones, sunt ipsamet substantia divina; cùm tamen in creatis relationes, & actiones sint accidentia. Quò fit ut interdum Augustinus dicat substantiam esse in Deo abusivè, sumptâ scilicet substantia pro subjecto accidentium. Imò perfectiones omnes quæ sunt in Deo tanto excessu superant quidquid est in creatis, ut non immeritò Patres frequenter dicant, Deum non esse ens, nec substantiam, sed aliquid supereminentius ente & substantia.

Quæret hic aliquis, *an Deus possit saltem reductivè constitui in aliquo prædicamento, aut in omnibus simul tanquam principium illorum.* Respondeo etsi eo sensu hoc utcunq; tolerari possit, satius tamen esse negare absolutè Deum constitui reductivè in aliquo prædicamento, quia illud solet poni reductivè in aliquo prædicamento quod imperfectè participat rationem illius: Deus autem omnes perfectiones prædicamentorum eminentissimè includit, quare potiùs dicendum est Deum eminere supra omnia genera, quàm esse reductivè in aliquo illorum. Quo refertur illud Augustini lib. 5. de Trinit. cap. 1. *Intelligamus Deum si possumus, quantùm possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubiq; totum, sine tempo[illegible]piternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem.*

CAPUT VI.

De Prædicamento quantitatis.

ARTICULUS I.

Summa eorum quæ tradit Aristoteles de Quantitate.

CAput 6. libri Categoriarum in duas partes dividitur, in quarum prima agitur de divisionibus quanti, in secunda verò de proprietatibus illius.

Quod spectat ad priorem partem, *quantùm primò di-*

viditur in discretum & continuum. *Discretum est cujus partes nullo communi termino copulantur*, quale est numerus, non enim v.c. in numero denario quinque priores unitates communi aliquo termino colligantur cum quinque posterioribus, nec tres cum septem. Idem dicendum de oratione vocali, quæ quidem est quanta, quia Syllabâ brevi & longa mensuratur, est autem discreta, quia syllabæ ex quibus constat, nullum inter se habent commune vinculum, sed singulæ sunt ab aliis sejunctæ.

Continuum verò dicitur, cujus partes aliquo termino communi inter se uniuntur, ut linea cujus partes puncto copulantur, superficies cujus partes linea conjunguntur, corpus cujus partes mediante superficie connectuntur; ut etiam tempus, quia præsens conjungitur cum præterito & futuro: Imò & locus, quia sicut in corpore locato sunt partes, eæque conjunctæ, ita & in loco proportione servatâ.

Quantùm dividitur secundo in ea quæ situm & positionem partium inter se habent, & alia quæ non habent; prioris generis sunt linea, superficies, corpus & locus; ista enim habent partes inter se positionem habentes, ita ut alia sit dextra, alia sinistra; una superior, alia inferior, *&c.* Posterioris verò numerus, oratio & [illegible]pus, cùm enim hæc habeant partes aut non continuas, ut numerus & oratio; aut non permanentes ut oratio, & tempus, hinc fit ut non dicantur habere positionem partium inter se, quia ad hoc requiritur ut partes sint in continuo, & quod sint permanentes. Licèt autem istarum trium quantitatum partes non habeant propriè positionem inter se, habent tamen ordinem prioris & posterioris; nam orationis & temporis alia pars est prior, alia posterior; & in numero unum prius numeratur, quàm duo, & duo quàm tria.

Additur tertia divisio quanti in quantum per se, & quantum per accidens; quanta per se sunt septem illæ species jam enumeratæ, alia verò omnia quæ quanta dicuntur, sunt quanta per accidens, quia eorum rationem aliquo modo participant; veluti album dicitur multum, quia su-

superficies cui inexistit albedo, magna est, & actio dicitur longa quia longo tempore duravit.

In altera capitis parte *tres proprietates quantitatis* explicantur, quarum *prima est, quanto nihil esse contrarium,* etenim bicubito, tricubito, superficiei, & similibus nihil est contrarium. Dices magnum parvo, & multum pauco esse contraria, hæc autem esse quanta. *Respondeo* 1. gratis supponi hæc ad quantitatem spectare, cùm potiùs sint de genere relatorum. Nam omne quantum per ordinem ad se dicitur quantum, magnum autem & parvum non nisi per ordinem ad aliud dicuntur. Quemadmodum dicitur milium magnum respectu alterius gravi minoris, & mons dicitur parvus per ordinem ad montem majorem. Aliàs si dicerentur talia per se & absolutè, nunquam vocaretur milium magnum, aut mons parvus. *Respond.* 2. etsi gratis ista reducerentur ad quantitatem, non sequi quantitatem habere contrarium strictè sumptum, ut de eo hîc agitur; tum quia contraria ita spectata sunt naturæ absolutæ, & per se qualia non sunt magnum & parvum: tum quia cùm idem possit esse majus & minus respectu diversorum, sequeretur duo contraria simul esse, & idem sibi esse contrarium.

Secunda proprietas quanti est, non recipere magis & minus, ut unum bicubitum non est alio magis bicubitum, & unus numerus non est alio magis numerus; nec unum tempus magis tempus quàm aliud.

Tertia proprietas, eaque maximè propria quanti, est secundùm id dici æquale & inæquale, ut corpus, numerus, tempus, & alia quanta suprà assignata dicuntur æqualia vel inæqualia. Cætera verò quæ non sunt quanta, non debent dici æqualia, nec inæqualia; ut album non dicitur æquale, vel inæquale, sed potiùs simile.

ARTICULUS II.

De Quantitate continua permanente, ac primò de linea, superficie & corpore.

PRæmoneo 1. in quantitate continua permanente à Philosophis communiter poni lineas & superficies, ta-

copulantes, quàm terminantes; ſicut & in lineis puncta alia terminantia, alia copulantia ab iiſdem conſtituuntur.

Præmoneo 2. lineam communiter definiri *longitudinem ſine latitudine*, ſuperficiem verò *longitudinem & latitudinem ſine profunditate*; corpus autem, *craſſitiem cum longitudine & latitudine*.

Præmoneo 3. in quantitate continua permanente non alias poſſe concipi ſpecies quàm tres jam aſſignatas, nimirum *lineam, ſuperficiem & corpus*; cùm omnis extenſio vel ſit longa, vel lata, vel profunda; ſicut tres tantùm ſunt, differentiæ poſitionum, nempe ſurſum & deorſum, dextrum & ſiniſtrum, antè & retro; quarum *prima* reſpondet longitudini, *ſecunda* latitudini, *tertia* profunditati.

His præmiſſis tria hîc inquiri poſſent: *primò* an verè in rebus quantis reperiantur lineæ, & ſuperficies modo prædicto verùm hæc difficultas, ſicut & alia quæ ſpectat ad eſſentiam quantitatis, commodiùs tractabitur in Phyſica. *Secunda* an ex hypotheſi quod linea, & ſuperficies dentur, eæ poſſint dici veræ ſpecies quantitatis. *Tertiò* an ſint ſpecies inter ſe eſſentialiter diſtinctæ.

Reſpondeo & dico 1. *lineam ſuperficiem & corpus, ſi dantur, poſſe dici veras ſpecies quantitatis.* Hoc patet tum ex Ariſt. lib. Categor. cap. 6. quem communiſſimè ſequuntur alii Philoſophi, tum quia ea quæ habent rationem formalem quantitatis, inter ſpecies quantitatis poni debent; atqui prædicta eam habent, cùm linea ſit per ſe extenſa quoad longitudinem, ſuperficies quoad longitudinem & latitudinem; & corpus quoad longitudinem, latitudinem & profunditatem. Ergo, &c. *Confirmatur*, quia nemo negat quin corpus ſit vera ſpecies quantitatis, ergò idem dicendum eſt de linea & ſuperficie: ſequela patet, quia ideo corpus eſt vera quantitas, quia habet partes extra partes in ordine ad locum replendum: at linea & ſuperficies habent etiam eodem modo partes extra partes quoad locum, ergo ſunt veræ ſpecies quantitatis.

Objicies 1. linea terminat ſuperficiem, & ſuperficies tex-

terminat corpus, sic autem sunt quid indivisibile & negatio extensionis, adeóque non possunt saltèm directè poni in prædicamento quantitatis, sed tantùm indirectè & reductivè. *Confirmatur*, nam ideo punctum reductivè tantùm ponitur in quantitate, quia est terminus lineæ. *Resp.* hâc objectione tantùm probari, lineam ut terminat superficiem secundùm latitudinem, & superficiem ut terminat corpus secundùm crassitiem, non spectare directè ad hoc prædicamentum, quia sic dicunt meram negationem extensionis. Non tamen inde sequitur lineam, ut dicit positivam extensionem secundum longitudinem, & superficiem ut eam includit secundùm latitudinem non esse veras species quantitatis. *Unde ad confirmationem respondeo*, non esse parem rationem, quia cùm punctum undequaque sit indivisibile, non nisi reductivè in prædicamento quantitatis constitui debet.

Objicies 2. ens incompletum in aliquo genere, non potest poni directè in illo genere, sed tantùm reductivè, ut patet ex materia & forma quæ non nisi reductivè ponuntur in Categoria substantiæ, quia sunt substantiæ incompletæ: atqui linea & superficies sunt entia incompleta in genere quantitatis, cùm linea aliquo modo componat superficiem, & superficies componat corpus: ergo linea & superficies non nisi reductivè in prædicamento quantitatis constitui debent. *Resp.* majorem veram esse de ente, quod ex omni parte est incompletum in illo genere, eo modo quo materia & forma sunt entia incompleta in genere substantiæ; falsam verò de ente quod etsi aliquo sensu sit incompletum in illo genere, alio tamen est completum, cujusmodi sunt linea & superficies. Illa enim est completa in ratione longitudinis, etsi sit incompleta in ratione latitudinis; & hæc est completa in ratione latitudinis, licèt sit incompleta in ratione profunditatis; quare in prædicamento quantitatis constitui debent.

Dico 2. *lineam, superficiem, & corpus posse dici tres species quantitatis, essentialiter inter se distinctas.* Probatur, quia eæ sunt species quantitatis distinctæ, quæ habent

ex-

profunditatem, seu crassitiem. Atque hæc responsio illustrari potest exemplo hominis, qui etsi sit formaliter vivens & sentiens, non tamen est planta, aut brutum; quia non includit gradus vitæ & sensûs, ut sunt contracti ad plantam & brutum.

ARTICULUS III.

An Locus corporeus sit vera species quantitatis continuæ permanentis.

PRæmoneo in loco corporeo *duo* posse considerari, de quibus est difficultas, *primò* spatium illud, seu intervallum quod à corpore repletur, *secundò* superficiem ultimam corporis ambientis; quo posito

Respondeo & dico 1. *Spatium quod à corpore repletur, non esse veram quantitatem.* Ita omnes communiter contra Stoicos, & Academicos qui oppositum sentiebant. *Probatur*, tum quia spatium illud non est quid reale & positivum, sed quædam vacuitas quæ repleri potest; quantitas autem est quid reale & positivum, ut omnes fatentur. Tum quia si illud spatium est quantitas; tantùm abest ut corpora quanta & extensa in se reciperet, quin potiùs ea excluderet, ne daretur penetratio dimensionum quæ naturaliter est impossibilis.

Dico 2. *locum ut est superficies corporis ambientis, non esse per se quantitatem ab ipsa superficie distinctam.* Probatur, quia locus præter superficiem nihil aliud dicit quàm continentiam vel aptitudinalem, vel actualem; at ex neutro capite addit novam rationem extensionis à superficie distinctam, nam ut dicit continentiam aptitudinalem, id tantùm habet, ut possit denominari continens; ut autem dicit continentiam actualem, hinc accipit tantùm denominationem actu continentis, quæ denominationes nullam inferunt formalem extensionem, ut perspicuum est; & declaratur exemplo vestis, quæ sive actu circumdet hominem, sive tantùm aptitudine, nulla ei hinc superadditur extensio distincta ab extensione ipsius vestis.

Ob-

Objicies 1. Aristotelem lib. Categoriarum cap. 6. ponere locum inter species quantitatis, ùt patet ex dictis Articulo 1. *Resp.* ex communi sententia, Categorias ab Arist. non ideo accuratè fuisse pertractatas, multáque in iis collocata magis juxta sensum aliorum, quàm ex rei veritate. Unde 5. *Metaph cap.* 13. ubi proprias species quantitatis continuæ exactiùs enumerat, locum omittit.

Objicies 2. illud est quantùm quod est magnum & extensum, atqui locus est magnus, & extensus, cùm corpora magna, & extensa capiat; ergo locus est quantus. *Resp.* hoc totum verum esse, & à nobis ultrò concedi, sed inde non probatur, locum esse speciem quantitatis à superficie distinctam, de quo est difficultas: quia esse magnum & extensum, adeóque quantùm illi competit ratione superficiei cum quâ identificatur.

Objicies 3. superficies ut sic, est mensura interna corporis continentis, & ut locus est mensura externa corporis contenti seu locati; ergo superficies, & locus sunt species quantitatis distinctæ. *Respond.* non sequi, quia per eandem extensionem quâ intrinsecè mensuratur corpus continens, mensuratur extrinsecè corpus contentum seu locatum. Unde sicut ulna non ponitur in nova specie quantitatis, quatenus mensurat pannum; ita nec superficies, quatenus mensurat locatum.

ARTICULUS IV.

De Quantitate continua successiva.

Q*Væritur* 1. àn motus sit vera species quantitatis. Quod ut intelligas adverte hic agi de motu propriè dicto, ùt distinguitur à mutatione; Nam cum mutatio fiat in instanti, adeóque sit inextensa, & partibus carens, eo ipso à prædicamento quantitatis excluditur. Agitur ergo de motu strictè sumpto, quo forma aliqua successivè acquiritur, ut est v. c. motus calefactionis

quo

quo alii, & alii gradus caloris paulatim producuntur. Cúmque in tali motu sit quædam successio & continuitas, adeóque partium extensio, quæritur an id sufficiat ut motus generatim inter veras species quantitatis numerari debeat.

Resp. 1. *motum ipsum quoad suam entitatem spectatum, non esse propriam speciem quantitatis.* Probatur 1. quia Aristoteles neque hoc loco, neque 5. Metaph. posuit motum inter species quantitatis; sed inter quanta per accidens. Et infrà illum inter postprædicamenta collocat.

Probatur 2. quia non nisi ens completum inter species quantitatis collocari debet, ut constat ex supradictis; at motus quoad suam entitatem spectatus, non est ens completum, cùm sit essentialiter fluxus, & via ad terminum qui paulatim acquiritur, ut ex allato exemplo calefactionis facilè intelligi potest: ergo motus inter veras species quantitatis numerari non debet.

Probatur 3. quia motus est quid analogum, quod priùs dicitur de motu locali, ut de nobiliori analogato, quàm de aliis motibus; adeóque non potest esse vera species quantitatis, imò nec in una aliqua Categoria constitui.

Resp. 2. *probabile tamen videri aliquid reperiri in motu, quod inter species quantitatis non incongruè numerari potest.* Probatur, nam cùm quantitas dicat quandam partium extensionem, quarum una est extra aliam, & in motu reperiatur ejusmodi extensio, quatenus una pars illius alteri immediatè succedit; hinc fit ut si non motus ipse quoad suam entitatem spectatus, aliquid tamen illius, nimirum extensio jam dicta, inter species quantitatis numerari possit.

Confirmatur, nam aliquid potest duobus modis extendi, vel per ordinem ad spatium loci, vel per ordinem ad spatium temporis: at prior extensio omnium consensu, constituit veram speciem quantitatis permanentis; ergo & posterior à pari veram speciem quantitatis successivæ constituere debet.

Quod tamen intellige de extensione motûs, ex hy-

hypotheſi, quòd non ſit de eſſentia illius; ſi enim eſt quid illi intrinſecum & eſſentiale, non magis debet poni in Categoria quantitatis quàm motus ipſe. An autem extenſio ſit de eſſentia motûs, nécne, alibi expendendum erit.

Quæritur 2. an tempus ſit ſpecies quantitatis ſucceſſivæ ab extenſione motûs diſtincta. *Reſpond.* non videri ſpeciem diſtinctam, ſiquidem quantitas motûs nihil eſt aliud quàm illius extenſio, quoad ſpatium temporis; at extenſio rei alicujus, quoad ſpatium temporis, nihil eſt aliud formaliter quàm tempus quo durat; ac proinde extenſio ſeu quantitas motûs, ab extenſione ſeu quantitate temporis quo peragitur, diſtingui non debet, (*confirmatur*, nam præciſâ per intellectum duratione à motu, nulla ſupereſt motui extenſio. Quò fit ut Ariſtoteles interdum dicat motum eſſe quantum per accidens, quia ſcilicet ſuam quantitatem ſeu extenſionem habet à tempore quo peragitur.

Objicies, interdum parva eſt temporis & magna motûs extenſio, ut cùm ſpatium magnum celerrimè percurritur; nonnunquam verò è contra magna eſt temporis & parva motûs extenſio, ut cùm ſpatium exiguum lento gradu pertranſitur. Ergo non eſt eadem extenſio motûs & temporis. *Reſp.* hinc bene colligi non eſſe eandem extenſionem motûs & temporis externi, quod à motu cœli ſumitur; non tamen motum & durationem illius intrinſecam, de qua tantùm hic agimus, diverſas habere extenſiones. Cùm enim motus non extendatur niſi per ſuam durationem, ut oſtenſum eſt, fieri nequit quòn alia ſit extenſio motûs, & alia durationis, aut quòd una ſit longior, vel brevior alia. Eò vel maximè quia alioqui præciſâ per mentem duratione motûs, adhuc extenſionem propriam haberet, quod planè repugnat.

* *
*

ARTI-

ARTICULUS V.

De Quantitate discreta.

QVæritur I. an numerus sit vera species quantitatis. Quod ut clariùs percipias,

Adverte I. in numero duo consideranda esse, *primò* quandam & determinatam unitatum multitudinem, *Secundò* collectionem seu adunationem ejusmodi unitatum, per quam multæ unitates confluunt in unam numeri speciem, puta ternarium, aut quaternarium. Cùm enim multæ unitates sint inter se divisæ & dissitæ, ut ex iis unus aliquis numerus resultet, aliqua earum adunatio necessaria est; Unde talis adunationis defectu duo homines quorum alter Lutetiæ, alter Romæ existit, non constituunt propriè binarium hominum, sed sunt tantùm unus, & unus homo. Contrà verò quia in senario numero requiritur unio duorum ternariorum, ideo *Aristoteles* 5. *Metaph. cap.* II. ait sex non esse bis tria, sed semel sex.

Adverte 2. quæstionem non procedere de numero, quoad multitudinem unitatum spectato, quâ ratione numerus materialis dici potest; quia sic certum est apud omnes eum non esse speciem quantitatis, imò nec posse in una aliqua categoria collocari; cùm sub ea ratione non sit ens per se unum. Tota ergo dubitatio procedit de numero secundo modo spectato, seu prout dicit collectionem & unitatem quandam multarum unitatum, quâ ratione numerus formalis dici potest.

Resp. numerum eo modo spectatum non esse propriam speciem quantitatis. Probatur, nam in primis illud non est vera species quantitatis, quod secundùm suam rationem formalem pendet ab intellectu; atqui numerus secundùm suam rationem formalem pendet ab intellectu; ergo non est vera species quantitatis. *Major* perspicua est, cùm non nisi entia realia in Categoriis constituantur. *Minor* verò suadetur, quia ad numerum formaliter spectatum requiritur aliqua unitatum collectio & uni-

unitas, ùt probatum eſt; talis autem collectio & unitas non eſt in rerum multitudine niſi per intellectum. Siquidem ſepoſitâ operatione mentis, non eſt potior ratio cur v. c. Apoſtoli conſtituant unum duodenarium, quàm duos ſenarios, aut tres quaternarios, aut quatuor ternarios. Unde refelluntur qui objiciunt mentem noſtram non facere, ut Apoſtoli ſint duodecim; nam etſi non faciat ut ſint tot materialiter, facit tamen ut ex iis unicus formaliter numerus, nempe duodenarius coaleſcat potiùs quàm duo ſenarii.

Deinde illud non eſt propria ſpecies quantitatis, quod non eſt ens per ſe, atqui numerus non eſt ens per ſe, ergo non eſt propria ſpecies quantitatis. *Major* ab omnibus admittitur, ùt patet ex ſupradictis: minor verò probatur; quia illud non eſt ens per ſe, quod conſtat ex ente reali & ex ente rationis; at numerus conſtat ex ente reali, & ex ente rationis, ex jam dictis; ergo non eſt ens per ſe, ac proinde non eſt vera ſpecies quantitatis. Accedit, quòd in numero eſt multitudo rerum, quæ nullâ unione Phyſica inter ſe copulantur, ex quibus proinde non poteſt quid unum per ſe coaleſcere.

Neque dicas in numero reperiri quendam ordinem unitatum, ratione cujus una eſt prima, alia ſecunda, alia tertia, *&c.* ita ut priores unitates referantur ad ultimam tanquam indeterminatum ad determinatum, & ultima ut ſic ſe habeat tanquam forma reſpectu aliarum, idque ſufficere ut numerus dicatur ens per ſe unum. Ne, inquam, id dicas, tum quia hæc unitas ordinis non eſt in numero niſi per intellectum; cùm nulla unitas magis ex ſe habeat quòd ſit prima, aut ſecunda, quàm tertia, vel quarta. Tum quia quovis modo illi conveniat unitas, ea non ſufficit ut numerus ſit ens per ſe unum, conſtituens ſpeciem quantitatis prædicamentalem, ùt patet in exercitu. Reſpublica, aliiſque ejuſmodi quæ etſi unitatem aliquam ordinis habeant, non conſtituuntur per ſe in uno aliquo prædicamento.

Objicies 1. ſi numerus non eſt vera quantitatis ſpecies, ideo maximè non eſt, quia eſt ens per accidens: at non eſt ens per accidens, ſed ens per ſe, ergo eſt vera quanti-

titatis species. *Major* patet ex dictis, minor ostenditur, quia objectum scientiæ est ens per se, at numerus est objectum Arithmeticæ. *Resp.* negando minorem, & ad illius probationem dico *primò*, ea non magis concludi numerum esse ens per se, quàm Arithmeticam esse veram scientiam. *Secundò*, dato quòd vera sit scientia, non requiri absolutè ut objectum scientiæ sit ens per se, sed satis esse quod sit ens aliquo modo ordinatum, ùt patet ex civitate quæ est objectum Politicæ, etsi non sit ens per se, sed multitudo hominum ordinata sub uno principe. Cùm ergo numerus dicat formaliter multitudinem unitatum certo ordine per intellectum dispositam, & in unum collectam, id sufficit ut Arithmetica circa illum, tanquam circa proprium objectum versari possit, & consequenter varias passiones de eo demonstrare.

Objicies 2, illud est vera species quantitatis, quod habet essentiam, & proprietates quantitatis; at numerus habet essentiam, & proprietates quantitatis; ergo est vera species quantitatis. *Probatur minor*, nam numerus habet rationem extensionis & mensuræ; est etiam æqualis vel inæqualis, &c. *Resp.* ista competere numero per aliquam tantùm similitudinem, quia cùm sit ens per se unum, ùt ostensum est, prædicta ei propriè convenire non possunt. Et sanè in numero non tam est extensio, quàm unitatum multiplicatio; nec numerus est mensura extensionis, sed multiplicationis. Non etiam dicitur unus numerus æqualis alteri, per unicam aliquam relationem sicut una quantitas continua dicitur alteri inæqualis, sed quia totidem unitatibus constat; & dicitur alteri inæqualis, quia plures, aut pauciores unitates habet.

Quæritur 2. an Oratio sit vera species quantitatis. *Resp.* negativè; siquidem oratio est vox articulata, variis syllabis constans, quàm perspicuum est esse ens per accidens, constans ex sono, motu aliquo, temporis morula, syllabarum multitudine, ordinatione & significatione; ex quibus omnibus vera aliqua species quantitatis coalescere non potest.

Decla-

Declaratur; nam sonus non est quantitas, sed qualitas; motus quo fit sonus, ad quantitatem per se non pertinet, ut suprà vidimus; morula quæ in prolatione orationis impenditur, non est quid distinctum à tempore, adeóque non habet extensionem distinctam ab illius extensione; multitudo ordinata syllabarum non videtur distingui à numero, & includit opus rationis; earum verò significatio est quædam relatio, aut denominatio externa ab hominum institutione pendens. Qui ergo fieri potest ut unum ens per se, unáque species quantitatis à cæteris distincta, ex istis omnibus compingatur?

Objicies, Aristotelem in Categoriis cap. de quantitate ponere orationem inter species quantitatis. *Resp.* hinc tantùm sequi orationem esse impropriè quantitatem, ut vel ex eo non obscurè colligitur, quod Aristoteles in Metaph. ubi species quantitatis exactiùs enumerat, ne verbum quidem de oratione habet.

CAPUT VII.

De Prædicamento relationis.

ARTICULUS I.

Summam eorum quæ habet Aristoteles de relatis, complectens.

IN cap. 7. lib. Categor. tria tractantur: *primò*, affertur quædam definitio relatorum; *secundò*, quatuor relatorum proprietates declarantur; *tertiò*, prædicta definitio rejicitur, & alia traditur ex qua quinta relatorum proprietas colligitur.

In primis hæc traditur relatorum definitio, ex sententia antiquorum; *Relata dicuntur quæcunque id quòd sunt aliorum esse dicuntur, vel quocunque alio modo ad aliud referuntur*. Id est, quæ vel in genitivo casu referuntur, ut pater dicitur filii pater; vel in dativo, ut æquale est

æquali

æquali æquale; vel in accusativo, ut verberans verberatum verberat; vel in ablativo ut majus est minore majus; vel in nullo casu ut mons magnus, etsi dicatur per relationem ad alterum minorem, non tamen dicitur parvi magnus, aut parvo.

Secundò, proferuntur *quatuor proprietates relatorum*, quarum *prima est, habere contrarium*, ut virtus est vitio contraria, & scientia ignorantiæ. Non tamen in omnibus relatis est contrarietas: nihil enim est contrarium duplo & triplo, nec aliis ejusmodi.

Secunda est quod relata admittunt magis & minùs, ut patet in simili & dissimili. Verùm hoc non competit omnibus relatis; quia duplum non dicitur magis & minùs duplum.

Tertia est quod relata referuntur ad ea quæ reciprocantur, seu quæ ad illa vicissim referuntur. Ut Dominus dicitur servi Dominus, & servus Domini servus: nec non duplum dimidii duplum, & dimidium dupli dimidium.

Quarta proprietas relatorum est, esse simul natura; simul enim est duplum & dimidium, & cùm est Dominus, est servus, ac vice versâ. Hæc etiam se mutuò tollunt, nisi enim duplum sit, non est dimidium, & nisi dimidium sit, non est duplum.

Jam *tertio loco* contra dictam definitionem relatorum objicit Aristot. ex ea sequi aliquam substantiam, nempe partialem, esse de numero relatorum. Caput enim dicitur alicujus caput, & manus alicujus manus; quare cùm absurdum sit substantiam sive totalem, sive partialem constitui in Categoria relatorum, inde movetur ad aliam tradendam definitionem relatorum quæ nulli substantiæ competat, nimirum istam; *Relata sunt quorum essentia tota in eo posita est, ut ad aliud se aliquo modo habeant*; quâ ratione certum est partes substantiæ non esse relata, quia etsi dicantur ad aliud, juxta priorem definitionem, hoc illis non competit ex natura sua, cùm sic sint tantùm ad se. Caput enim secundùm suam essentiam est caput, & manus, manus, *&c.* iis verò supra suam essentiam accidit, quod dicantur esse aliorum, ut quod caput dicatur capitati caput; verà autem

relata nullam habent essentiam quàm ad aliud, pater enim non potest intelligi nisi per ordinem ad filium, nec filius nisi per ordinem ad patrem. Porrò ex illa definitione Aristotelica, hæc quæ vulgò traditur à Philosophis desumpta est. *Relata sunt ea quorum totum suum esse est ad aliud.*

Hinc autem colligitur *quinta proprietas relatorum; nempe non posse unum relatum definitè seu determinatè cognosci, quin aliud determinatè cognoscatur:* quia cùm relatum ex natura sua tendat ad aliud, non potest talis natura definitè cognosci, quin etiam aliud cognoscatur; ut si quis cognoscat determinatè aliquod duplum, v. c. quatuor esse duplum à duo, determinatè etiam cognoscit duo esse dimidium ad quatuor.

ARTICULUS II.

Illustratio prædictæ relatorum definitionis.

COntra allatam relatorum definitionem *duæ hic se offerunt difficultates* breviter enodandæ, quarum *prima est*, quia hic tantùm debent definiri relata prædicamentalia, quæ scilicet prædicamentum distinctum à cæteris constituunt, non autem relata transcendentalia quæ per omnes Categorias vagantur. Et tamen definitio allata non minùs videtur competere relatis transcendentalibus, quàm prædicamentalibus; siquidem scientia est tota ad objectum, & actio ad terminum; sicut pater est totus ad filium, & simile totum ad simile. Itaque ut relata prædicamentalia clariùs distinguantur à transcendentalibus, non immeritò dicendum videtur relata prædicamentalia debere definiri, *quorum esse est ad aliud, ut ad purum terminum*; *& transcendentalia, quorum esse est ad aliud non ut ad purum terminum*, sed sub quadam alia ratione determinata vel objecti, vel effectûs, vel causæ, ùt infrà explicabitur.

Neque dicas patrem respicere filium ut terminum quem

quem producit, adeóque non ut purè terminum, & vice versâ creaturam respicere Deum ut purè terminum, cùm tamen relatio patris ad filium sit prædicamentalis, & relatio creaturæ ad Deum sit transcendentalis. Ne inquam id dicas, nam pater ut principium quidem productivum, filium generat; ut autem pater, nihil agit circa filium, sed supponit eum productum, adeóque ut sic ad eum refertur ut ad purum terminum: contrà verò creatura Deum respicit non ut purè terminum, sed ut causam primam à qua essentialiter dependet.

Altera difficultas est, quia supposito quòd relatio sit verum accidens, distinctum saltèm modaliter ab aliis entibus categoricis, ùt multi existimant, dicendum est eam secundùm se totam esse accidens, adeóque totam debere subjecto inhærere, eò quòd accidentis esse est inesse: qui ergo fieri potest in ea sententia, cujus veritas alibi expendetur, ùt totum esse relationis consistat in habitudine ad aliud?

Respondent aliqui relationem, in ratione accidentis, quam habet communem cum aliis accidentibus, dicere in, secundùm propriam verò rationem talis accidentis, seu relationis dicere ad; verùm hoc, ùt patet, nō satisfacit, nam relatio ut relatio, est accidens aliquod reale ùt supponitur, ac proinde debet inhærere subjecto, non modò secundùm rationem communem accidentis, sed etiam secundùm rationem propriam relationis. Eò vel maximè quia rationes illæ à parte rei non distinguuntur, nec posset subjectum denominari relatum, nisi relatio secundùm propriam rationem ei inhæreret.

Fatendum ergo relationem ut relatio est, explicitè quidem non dicere ordinem ad subjectum, dicere tamen implicitè, quatenus id quo relatio differt ab aliis accidentibus, est necessariò ratio aliqua accidentalis, quæ non potest non esse in subjecto. Unde ad propositā difficultatem respondendum est, cùm dicitur totum esse relationis esse ad aliud, iis particulis non excludi rationem accidentis subjecto inhærentis, sed solùm

excludi esse absolutum; ita ut sensus sit, relationem afficere subjectum illud denominando, non in ordine ad se, sed per ordinem ad aliud. Similitudinem v.c. secundùm totam suam entitativam realitatem, sive communem, sive propriam, inesse parieti albo; illum tamen sic afficere ut eum denominet similem, per ordinem ad alium parietem album.

ARTICULUS III.

Allatæ relatorum proprietates expenduntur.

Circa *proprietates relatorum* ab Aristotele superiùs assignatas, nonnulla observanda sunt. *In primis certum* est primam proprietatem non convenire propriè relativis, ùt vel ex eo patet, quia possumus unum contrarium cognoscere alio non cognito ut frigus non cognito calore, & vice versâ; non tamen possumus cognoscere unum relativum sine alio, patrem v. c. sine filio, aut filium sine patre. Unde ipsemet *Arist. cap* 6. disertè docet relativa non habere contrarium. Quare cùm in *cap. 7.* oppositum statuit, vel loquitur ad mentem aliorum, ùt putant aliqui, vel omnino impropriè loquitur, ut etiam non obscurè colligi potest ex probatione quâ adducit, ut contrarietatem inter relata stabiliat; profert enim quædam exempla rerum, quæ etsi contrarietatem inter se habeant, non tamen propriè sunt correlata, nimirum vitii & virtutis, scientiæ & ignorantiæ. Nam etsi vitium contrarietur virtuti, non tamen ad illam refertur, sed ad vitiosum cui non contrariatur: & similiter licèt scientia sit contraria ignorantiæ, ut hæc sumitur pro errore positivo, non tamen ad illam refertur, sed ad scibile, cui non contrariatur.

Deinde ex multorum sententia, relatio secundùm se non suscipit magis & minùs, sed tantùm ratione fundamenti, quando est qualitas. Quia suscipere magis & minùs non dicitur nisi de iis in quorum entitate est quædam latitudo

tudo gradualis, secundùm quam possunt augeri vel minui, quod solis qualitatibus competit. Si autem contra hoc objicias 1. relationes æqualitatis & inæqualitatis posse suscipere magis & minùs, etsi earum fundamentum nempe quantitas non suscipiat magis & minùs. 2. ipsas relationes similitudinis & dissimilitudinis posse augeri quando fundamentum remittitur, & minui quando intenditur. Ad hæc uno verbo respondent, relationes consistere in indivisibili; ac proinde quando augetur, vel minuitur quantitas, aut qualitas, non augeri vel minui relationes, sed variari, ita ut priores deperdantur, & novæ succedant. Hoc modo coguntur respondere qui putant, relationem esse entitatem aliquam à fundamento realiter distinctam: in opposita tamen sententia faciliùs dici potest, ut res denominantur relatæ ex positione fundamenti & termini, ita denominari magis & minùs relatas juxta diversas extremorum conjunctiones.

Præterea *ad intelligentiam tertiæ proprietatis*, quâ relata dicuntur reciproca, seu ad convertentiam, *observandum primò*, ut hæc reciprocatio bene fiat, assignandum esse verum correlativum. Unde dicendum non est, ala est avis ala, cùm non possit vicissim dici, avis est alæ, aut ala avis; sed dicendum est ala est alati ala, quia vicissim rectè dicimus, alatum est ala alatum. Et ratio est quia primum non rectè adhibitum fuit, id est ala ad avem, non enim quâ est avis, ala ipsius dicitur, sed quâ est alatum; quandoquidem alæ dicuntur multarum aliarum rerum quæ non sunt aves, ejusmodi sunt muscæ & vespæ. *Observandum secundò*, nomen novum fingendum esse, & à relativo deducendum quando relativum quod assignandum est, nomine caret; ut si velimus assignare correlativum clavi, non benè illum referemus ad navem, quia non quà navis est, illius clavus dicitur, cùm sint naves quædam quæ clavo carent; sed convenientior erit locutio si dicamus, clavus est clavati clavus, sic enim rectè reciprocabitur, quia clavatum est clavo clavatum. Eodem modo res se habet in aliis, nam caput non bene dicitur animalis caput, quia animal nō ha-

habet caput qua animal est, cùm multa animalia ut vermes, conchylia, *&c.* capite careant. Dicendum ergo, caput est capitati caput, & capitatum est capite capitatum. *Observandum* 3. tunc correlativum rectè assignatum esse, quando eo manente, & reliquis omnibus ablatis, manet relatio. Contrà verò correlativum malè assignari, quando relatio fit ad aliquid, quo manente, aliisque demptis, non manet relatio. Hinc si quis maneat dominus, relatio quoque servi ad illum manet, esto ab illo abstrahas rationem hominis, vel bipedis, aliáve quæ domino, ut domino accidunt. Quòd, si maneat homo, & bipes, non autem dominus, relatio servi ad illum non manebit, unde servus non est referendus ad hominem, vel ad bipedem, sed ad dominum.

Circa quartam proprietatem relatorum nota 1. ea dici simul naturâ, quorum uno posito necessariò ponitur alterum, & uno ablato fertur alterum; nec tamen unum est causa alterius. Unde rationale & risibile defectu posterioris conditionis non sunt simul natura, adeóque nec relata propriè dicta. Quamvis autem pater sit causa filii, non tamen formaliter ut pater, sed quatenus eum genuit; adeóque illa causalitas non impedit quin sint verè relata, cùm aliunde se mutuò ponant & tollant. *Nota* 2. non omnibus relatis convenire esse simul natura, nam scibile priùs est quàm scientia, & scibile sublatum simul tollit scientiam; scientia verò sublata rem scibilem simul non tollit, nam sublato homine non erit scientia, neque tamen omne scibile auferetur. Similis est ratio de sensu, nam sensibile priùs est sensu, & eo ablato simul tollitur sensus; sensus verò ablatus sensibile non tollit, quia ablato animali sensus tollitur, manet tamen adhuc corpus calidum, dulce, amarum, & cætera omnia quæ sub sensum cadunt. Ista tamen non sunt relata categorica, sed transcendentalia, de quorum discrimine posteà aliquid dicetur.

Denique ut quinta proprietas clariùs percipiatur, advertendum est nos posse unum relatum cognoscere aut in communi, & confusè, aut in particulari & determinatè, ut v.c. duplum quatenus duplum, aut quatenus est

tale

tale duplum in particulari, puta decem respectu quinque. Inter istas autem cognitiones illud est discriminis, quod ut cognoscamus duplum in communi, sufficit quod cognoscamus illius correlatum, nempe dimidium in communi. Ut autem cognoscamus tale duplum determinatè, puta decem, non sufficit quod cognoscamus dimidium in genere, sed requiritur ut tale dimidium, nimirum quinque cognoscamus.

ARTICULUS IV.

De nonnullis relationum Divisionibus.

VAriæ solent assignari à Philosophis relationis divisiones, *prima est in relationem realem, & relationem rationis.* Relatio realis illa dicitur, quæ existit in rerum natura independenter ab intellectu, quomodo relatio similis, quæ est in pariete albo ad alium parietem album, est realis; item relatio patris ad filium, & filii ad patrem, aliæque hujusmodi. *Relatio verò rationis* illa dicitur, quæ non existit nisi per fictionem intellectûs, ita ut mens concipiat aliquid tanquam relatum ad aliud, quod verè ad aliud non refertur; ut cùm concipio animal referri ad hominem, & equum. Cùm enim animal non nisi per intellectum distinguatur ab homine & equo, relatio tantùm rationis inter illa esse potest.

Secunda divisio relationis est in relationem secundùm esse, & relationem secundùm dici, quam aliqui putant coincidere cum præcedenti, ita ut relatio secundùm esse idem sit ac relatio realis, relatio verò secundùm dici coincidat cum relatione rationis; quia cùm illa dicamus quæ cognoscimus, idem est relatio secundùm dici, ac secundùm cognosci; quod propriè competit relationi rationis, quæ nullũ aliud esse habet quam cognosci. Alii tamen putant relationem secundùm dici non in eo consistere, quod intellectus alicui rei affingit ordinem ad aliud, ut fit in relatione rationis, sed in

 eo

eo quod ob imperfectionem intellectûs non concipiatur nisi per modum habentis talem ordinem, ut cùm in hoc statu concipimus res spirituales ad modum materialem. Alii verò hanc relationem aliter explicant, quod parum interest.

Tertia divisio relationis est in prædicamentalem, & transcendentalem. Prædicamentalis ea dicitur quæ in hoc solo prædicamento constituitur, transcendentalis verò quæ spectat ad alia prædicamenta. Primi generis sunt æqualitas & inæqualitas, similitudo & dissimilitudo, itémq; ex communi sententia, paternitas & filiatio; secundi verò potentia, habitus, actio, aliaque id genus quæ essentialiter dicunt ordinem ad aliud.

Sunt autem observanda quædam discrimina inter istas relationes. *In primis relatio prædicamentalis necessariò postulat terminum existentem;* transcendentalis verò potest ferri in terminum non existentem, de quo latiùs in Metaphysica.

Secundò relatio prædicamentalis merè accidentariò advenit rebus relatis, ut similitudo parieti albo, æqualitas rei quantæ, *&c.* transcendentalis verò est de essentia rei relatæ, ùt patet in accidente, quod dicit essentialiter ordinem ad subjectum, in potentiis quæ intrinsecè dicunt ordinem ad actus & objecta; & in omnibus aliis relatis quæ transcendentalia appellantur.

Tertiò relatio prædicamentalis respicit terminum purè ut terminum, ita ut hic nullam aliam denominationem accipiat quàm termini, quia tantùm terminat relationem, nullúmque aliud munus quàm terminandi circa illam exercet; at verò relatio transcendentalis respicit terminum, non ut purè terminum, sed sub ratione objecti, vel causæ, vel effectûs. *Exemplum relationis prædicamentalis* sit paries albus, qui ut respicitur ab alio, est tantùm terminus talis respectûs. Exemplum verò *relationis transcendentalis* sit terminus cognitionis, qui præcisè ut cognitionem terminat, denominatur objectum cognitum; & terminus actionis, qui ut sic, denominatur productus.

Quarta divisio relationis est in mutuam, & non mutuam;

mu-

mutua est cui alia relatio respondet ex parte termini, ut sunt paternitas & filiatio; non mutua verò cui alia non respondet, ut relatio creaturæ ad Deum, cui ex communi sententia, non respondet aliqua relatio ex parte Dei, quâ realiter referatur ad creaturas.

Quinta divisio relationis (seu potiùs relationis mutuæ subdivisio) est in relationem æquiparantiæ & disquiparantiæ. Vocatur relatio æquiparantiæ, quando respondet in termino alia relatio ejusdem rationis, ut est relatio similitudinis in utroque pariete existens. Dicitur autem relatio disquiparantiæ, quando respondet in termino relatio diversæ rationis; ut est paternitas respectu filiationis, & vice versâ.

CAPUT VIII.

De reliquis Prædicamentis.

ARTICULUS I.

Summa eorum quæ tradit Aristoteles de Qualitate.

Quatuor præstat Aristoteles *cap. 8. libri de Categor. in primis* tradit definitionem qualitatis in abstracto, *secundò* assignat quatuor species illius, *tertiò* affert descriptionem qualis in concreto, ac tandem tres qualitatis proprietates expendit.

Quod ad primum spectat, qualitatem appellat *à qua aliqui dicuntur quales*, ut albus ab albedine, justus à justitia, *&c.* Nec immeritò qualitas eo modo describitur, si enim quæras qualis sit homo, non bene respondetur eum esse quantum, aut aliò referri, aut agere, aut pati, aut stare, vel sedere, aut esse in loco, vel in tempore, aut esse vestitum, sed esse album aut nigrum, calidum, aut frigidum. Quò fit ut propriè non denominemur quales ab ullo accidente, præterquam à qualitate, quæ proinde rectè describitur, *accidens à quo denominamur quales*.

Verùm quia hæc descriptio non satis explicat naturam qualitatis, an qualitas accuratiùs definiri possit, inMetaphysica inquirendum erit.

Quod ad secundum attinet, qualitatem dividit in quatuor species, quarum *prima dicitur habitus, & affectio seu dispositio.* Est autem inter illa discrimen, quòd habitus est res diuturnior & permanentior, cujusmodi sunt scientiæ & virtutes; affectiones verò dicuntur quæ facilè amoveri possunt, & citò mutantur, ut calor, frigus, morbus & sanitas. Interdum tamen affectiones diuturnitate temporis fiunt quasi naturales, & amoveri non possunt, quâ ratione habitus meritò appellantur.

Secunda species qualitatis est naturalis facultas & imbecillitas, seu naturalis potentia & impotentia. Ubi per potentiam significatur vis quælibet naturalis ad facilè agendum, v.c. ad currendum in animalibus, ad calefaciendum in igne, &c. Item vis facilè resistendi, quomodo ferri durities ad naturalem potentiam spectat; per impotentiam vero significatur qualitas quæ aliquid difficilè agit, ut hebetudo mentis, visûs imbecillitas, &c. aut difficilè resistit, ut aquæ, vel aëris fluiditas.

Tertia species qualitatis est patibilis qualitas & passio, ut dulcedo & acerbitas, calor & frigus, albedo & nigredo. Hæc autem dicuntur qualitates patibiles, non quod subjecta eas recipientia quidquam patiantur, non enim mel dicitur dulce quod aliquid patiatur, sed vel quia efficiant passionem in sensibus, nam dulcedo passione quâdam afficit gustum, calor tactum, &c. vel quia ex passione aliqua oriuntur, ut albedo & nigredo. Cùm enim colores qui fiunt ex accidenti, oriantur ex aliqua passione, ut patet in rubore qui ex verecundia, & in pallore qui ex timore procedit; existimandum similiter est eos qui ex natura procedunt, ab aliqua passione oriri.

Quo loco *adverte* discrimen inter qualitates istas quæ ex passione oriuntur, nam quæ principium sumunt à quibusdam passionibus, quæ non facilè amoveri possunt, sed permanent, qualitates propriè dicuntur;

qua-

quales enim appellamur à pallore, vel nigredine, sive hæc ortum duxerint à nativa constitutione, sive ex accidente aliquo, ut à longo morbo aut æstu. At verò qualitates quæ oriuntur ex passione aliqua citò transeunte, non dicuntur qualitates sed passiones; non enim quis ab iis denominatur qualis, ut qui ex erubescentia rubore perfunditur, non dicitur ruber, nec qui ex timore pallescit, dicitur pallidus, sed potiùs dicitur aliquid passus esse.

Adverte præterea hæc non tantùm habere locum in corpore, sed etiam in anima; nam quæ in ipso ortu à quibusdam passionibus, quæ non facilè amoveri possunt, effecta sunt, qualitates dicuntur, ut amentia, ira, & cætera ejusmodi, ab iis enim quales dicuntur, nempe iracundi, & amentes. Et idem dic de quacunque alia qualitate, casu effecta, sed permanente, ut est amentia ex morbo diu perseverans; at verò amentia ex subita perturbatione orta, brevique transiens, nôn tam qualitas quàm passio dicenda est; qui enim eâ affectus est, non denominatur demens, sed dementiam passus.

Quarta species qualitatis, est figura, & circa rem consistens forma, id est, forma rei externa, ab his enim res denominantur quales; ut linea recta, vel obliqua, à rectitudine, vel obliquitate; superficies triangularis, vel quadrata, à figura triangulari, aut quadrangulari.

Jam *tertiò loco* Aristoteles definit qualia, *quæ à qualitatibus denominantur, vel quovis alio modo ab eis dicuntur.* Interdum enim quale denominationem accipit à qualitate, ut album ab albedine, & justus à justitia; aliàs verò denominationem ab ea non accipit, quia nomine caret, sicut cursorius, qui secundùm naturalem aptitudinem quam habet ad currendum, dicitur, à nulla qualitate denominationem accipit, quia nullum nomen impositum est qualitati secundùm quam ille dicitur cursorius. Imò interdum advenit, ut etsi qualitas proprium nomen habeat, denominatio non fiat ab illo ut à virtute non denominatur quis virtuosus, sed studiosus, ut alibi advertimus.

Tandem Aristoteles tradit tres proprietates qualitatis, quarum *prima* est habere contrarium, ut justitia injustitiæ contraria est, albedo nigredini, *&c.* Verùm hæc proprietas non omnibus qualitatibus competit, nam flavo, pallido, aliisque coloribus mediis nihil per se est contrarium.

Secunda proprietas est recipere intensionem & remissionem; album enim magis & minùs album altero dicitur, & justum alterum altero magìs & minùs justum. Imò unum & idem potest intendi & remitti, ut esse magìs & minùs candidum. Verùm hæc proprietas non competit qualitatibus in abstracto, etsi qualitatibus in concreto conveniat, nam justitia, sanitas, grammatica non dicuntur magìs & minùs; sed alter altero dicitur justior, sanior, & magis grammaticus.

Præterea figuræ non recipiunt magìs & minùs, non enim unus circulus, aut triangulus est magìs aut minùs alio circulus, aut triangulus. Et ratio est, quia vel ea cum quibus circulus aut triangulus conferuntur, recipiunt circuli aut trianguli definitionem, vel non; si recipiunt, ea æquè sunt circuli aut trianguli, si verò non recipiunt, ea nullo modo sunt circuli aut trianguli; adeóque nec magis aut minùs.

Tertia proprietas, eaque solis qualitatibus competens, est ut aliqua dicantur similia, aut dissimilia ratione qualitatum quas participant; ut album est simile albo, & dissimile nigro.

Si quis verò objiciat contra prædicta, malè scientiam & habitum in duobus prædicamentis ab Arist. collocari, nempe in isto, & in præcedenti: *Respondetur* ex eodem, unum & idem posse sub diversa consideratione ad aliud, & aliud prædicamentum spectare; sicque scientiam & habitum, quatenus denominant quale, ad prædicamentum qualitatis pertinere; ut autem dicunt respectum quemdam ad objectum, esse in prædicamento relationis.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Divisione qualitatis in quatuor species assignatas.

QUæri hic potest, *an divisio qualitatis, in illas quatuor species suprà assignatas, sit univoca, & omnino adæquata*; ita ut non contineat aliquid, quod non sit vera qualitas, neque ulla sit vera qualitas, quæ in ea non includatur.

Communis responsio est affirmativa, tum propter auctoritatem Arist. quæ in rebus philosophicis non exigui est momenti, tum propter varias rationes à variis excogitatas in favorem allatæ divisionis. Fatendum tamen hanc sententiam si ratio illius exquiratur, parum certam esse. Nam in primis, cùm ratio essentialis qualitatis nondum satis perspecta sit, ùt ex aliàs dicendis constabit, non potest solidè statui essentiam illius speciebus vulgaribus qualitatis univocè convenire, ejúsque divisionem in illas esse omnino adæquatam; sicut qui clarè nescit quid sit animal, non potest certò statuere an homo, & equus in ratione animalis univocè conveniant; nec quænam sint, aut non sint veræ species animalis. Deinde etsi varii modi excogitati sint ad defendendam divisionem prædictam, nullus tamen occurrit qui illius sufficientiam efficaciter ostendat, quod sic probo.

Duo sunt modi præcipui, quibus allata divisio defendi solet: Prior ita concipitur; Qualitas comparari potest vel cum natura subjecti, vel cum ejusdem subjecti ratione & passione, vel denique cum illius quantitate. Si cum natura subjecti; quatenus illud bene, aut malè afficit, est habitus & dispositio : si cum actione & passione, ut illius principium, est naturalis potentia & impotentia, si ut illius terminus, quia scilicet fit per motum, est patibilis qualitas & passio, si cum quantitate, est forma, & figura. Verùm hic modus refellitur, quia habitus operativi non tantùm comparantur cum natura subjecti, sed etiam cum actione, ut principia agendi; contrà verò natu-

turalis potentia & impotentia, imò & omnes qualitates comparantur cum natura subjecti, quatenus subjectum afficiunt, & quale denominant. Deinde multæ species qualitatis id habent commune, ut per motum producantur, & sint termini actionis; quare non bene sola tertia species eâ ratione colligitur.

Posterior modus ita declarari solet: qualitas vel est in sola superficie, vel intra subjectum; si in sola superficie, est forma & figura; si intra subjectum, vel subjacet sensibus, vel non; si subjacet, est patibilis qualitas & passio; si non subjacet, vel est innata, vel adventitia; si innata, est naturalis potentia & impotentia; si adventitia, est habitus & dispositio. At neque hic modus placet, tum quia in prima specie constituit qualitates adventitias, cùm tamen quædam figuræ quæ ad ultimam speciem spectant, & quædam patibiles qualitates quæ ad tertiam, sint adventitiæ: tum quia qualitatem innatam restringit ad potentiam & impotentiam, cùm tamen certum sit multas qualitates patibiles esse innatas. Tum denique quia supponit figuram esse in sola rei superficie, cùm tamen etiam in partibus intimis reperiatur: siquidem annulus v. c. secundùm totam suam entitatem est circularis.

ARTICULUS III.

De Prædicamento Actionis.

QUæritur 1. quid per actionem intelligatur. *Resp.* nomen actionis variis modis sumi apud Philosophos; 1. pro sola actione libera nostræ voluntatis. 2. prout distinguitur à factione seu effectione; ita ut factio sit actio quâ aliquid producitur in subjecto externo, actio verò quamcumque actionem non-factivam, cujuscunque sit potentiæ, comprehendat. 3. generatim pro quacunque actione sive immanente, sive transeunte; quomodo videtur hîc sumi ab Aristotele, ut non obscurè ex eo intelligitur, quod cùm agit de proprietatibus actionis & passionis, affert in exemplum ca-

lefacere, frigefacere, lætari, ac dolere. Duo enim priora spectant ad actionem transeuntem, duo verò posteriora ad immanentem. Neque dicas lætitiam & dolorem non sistere in anima, sed ad corpus transire, sicque non esse actiones immanentes: nam etsi quædam indicia horum motuum in corpore cernantur; ipsi tamen præcipuè resident in anima, & eatenus sunt propriè immanentes. Immò etsi omnino transirent in corpus, manerent tamen in eodem supposito, sicque non essent propriè actiones transeuntes; quia actiones illæ dicuntur transeuntes, quæ transeunt in subjectum ab operante realiter, & supposito distinctum.

Quæritur 2. quomodo definiatur actio. *Resp.* eam sic definiri à Gilberto Porretano: *Est forma, secundùm quam denominamur agere in subjectam materiam.* Verùm hæc definitio est valde imperfecta, tum quia discrimen non constituit inter actionem, & principium agendi, quod æquè ac actio definiri potest, *forma secundùm quam denominatur agere*, ùt patet in igne, qui non modò per actionem caloris, sed etiam per calorem ipsam denominatur calefaciens. Tum quia non procedit nisi de actionibus transeuntibus, ac proinde non est adæquata.

Unde intelligitur definitionem illam vulgarem actionis, *actio est actus agentis, ùt agens est*, non esse satis accuratam. Quia tamen consentanea est doctrinæ *Arist.* 3. *Physic. cap.* 3. nonnulli putant in gratiam illius eam sic illustrari; *Actio est ultimus actus agentis ùt agens est, quo mediante aliquid efficit.* Dicitur actus ultimus, ut excludantur omnia principia agendi, quia nisi iis addatur actio, nihil fiet. Dicitur agentis ùt agens est, quia actio denominat tantùm in actuali effectione. Dicitur, aliquid fit, ut magis exprimatur natura & efficacia actionis, quæ in eo consistit, ut sit medium, quo effectus ab agente dependet.

Quæritur 3. quot modis actio generatim dividi possit. *Respondeo* quinque præcipuè, *ac primò dividitur* in eam, quæ versatur circa aliquod subjectum, ex quo forma producenda est, & vocatur eductio, quales sunt actiones creaturarum; & in eam, quæ nullo subjecto

indiget,

indiget,qualis eſt creatio; quæ eſt productio rei ex nihilo.

Secundò ratione ſubjecti dividitur in immanentem,& transeuntem.Immanens dicitur,quæ manet in eodem ſubjecto,à quo oritur,ùt intellectio, volitio, viſio, *&c.* Tranſiens verò,quæ tranſit in ſubjectum ab operante realiter diſtinctum ; ùt dum ignis aquam , vel lignum calefacit.

Tertiò ratione termini dividitur in ſubſtantialem , & accidenralem;ſubſtantialis dicitur , per quam ſubſtantia generatur, qualis eſt productio animalis ; accidentalis vero,per quam accidens aliquod producitur, ùt frigefactio quâ frigus , calefactio quâ calor producitur.

Quartò ratione principii dividitur in ſupernaturalem,naturalem,& artificialem. Supernaturalis eſt,quæ oritur à principio ſupernaturali, cujusmodi ſunt actus fidei,ſpei,& charitatis;naturalis dicitur,quæ habet ortum à principiis naturæ intrinſecis , quales ſunt actiones omnes in præcedentibus diviſionibus relatæ;artificialis autem eſt , cujus principium eſt ars , ùt domûs conſtructio,cathedræ fabricatio, *&c.*

Quintò ratione durationis dividitur in inſtantaneam, & ſucceſſivam;Inſtantanea eſt,quæ in inſtanti perficitur,ùt illuminatio,generatio,*&c.* ſucceſſiva vero,quæ tempore indiget,ùt calefactio,nutritio,accretio: Quod dictum ſit ex communi ſententia , quæ ponit inſtantia in tempore,ùt & puncta in continuo, de quo alibi.

ARTICULUS IV.

De Prædicamento Paſſionis.

Q*Væritur primò* quid per paſſionem intelligatur. *Reſp.* hoc nomen variis modis ſumi:*Primò* ſignificat proprietatem ex rei eſſentia fluentem;quo ſenſu riſibilitas eſt paſſio hominis,& hinnibilitas equi. *Secundò,*qualitatem ſenſibilem citò transeuntem , quo ſenſu ſpectat ad tertiam ſpeciem qualitatis, quæ eſt patibilis qualitas

litas & passio. *Tertiò* motionem seu perturbationem appetitûs sensitivi, quâ ratione undecim passiones numerantur, de quibus agetur in Philosophia morali. *Quartò* receptionem formæ ab agente productæ, quomodo sumitur hoc loco, solétque definiri, *actus patientis, ut patiens est*

Quæritur 2. quâ ratione passio distinguatur ab actione. Nonnulli putant distingui realiter, ii nimirum qui docent actionem esse in agente, & passionem in patiente, cùm perspicuum sit idem accidens non posse esse naturæ vi in duobus subjectis realiter distinctis. Verùm *sententia communis*, de qua aliàs, statuit actionem & passionem non distingui realiter, sed tantùm formaliter; ita ut idem actus, quatenus est ab agente, dicatur actio; & quatenus recipitur in patiente, dicatur passio, idque sufficere, ut actio & passio constituant diversa prædicamenta.

Confirmatur, quia si duo non constituerent prædicamenta, vel haberent aliquod prædicamentum commune, quod utrique conveniret univocè; vel unà esset in prædicamento alterius; at neutrum dici potest; non primum, quia nihil assignari potest univocum actioni & passioni, cùm non conveniant nisi in communi ratione accidentis, quæ non est univoca, sed analoga. Non etiam secundum, quia actio & passio sunt rationes primò diversæ, adeoque una non potest locari in prædicamento alterius.

Dices 1. posse constitui unum prædicamentum motus, & ad illud actionem & passionem reduci; cùm in ratione motus conveniant. *Resp.* motum non posse aliquod prædicamentum constituere, cùm ex sua ratione sit quid incompletum, ùt dictum est cap. 6. art. 3. At verò actio ex se dicit aliquam rationem completam, itémque passio, adeóque quælibet unum prædicamentum constituit. Explico; calefactio v. c. *tribus modis* considerari potest: *Primò* ùt est motus ad calorem, qui paulatim producitur; *Secundò* ùt est actio procedens ab igne; *Tertiò*, ùt est passio recepta in aqua, vel ligno. Calefactio primo modo est quid essentialiter incompletum,

relata nullam habent essentiam quàm ad aliud, pater enim non potest intelligi nisi per ordinem ad filium, nec filius nisi per ordinem ad patrem. Porrò ex illa definitione Aristotelica, hæc quæ vulgò traditur à Philosophis desumpta est. *Relata sunt ea quorum totum suum esse est ad aliud.*

Hinc autem colligitur *quinta proprietas relatorum; nempe non posse unum relatum definitè seu determinatè cognosci, quin aliud determinatè cognoscatur:* quia cùm relatum ex natura sua tendat ad aliud, non potest talis natura definitè cognosci, quin etiam aliud cognoscatur; ut si quis cognoscat determinatè aliquod duplum, v. c. quatuor esse duplum à duo, determinatè etiam cognoscit duo esse dimidium ad quatuor.

ARTICULUS II.

Illustratio prædictæ relatorum definitionis.

Contra allatam relatorum definitionem *duæ hic se offerunt difficultates* breviter enodandæ, quarum *prima est,* quia hic tantùm debent definiri relata prædicamentalia, quæ scilicet prædicamentum distinctum à cæteris constituunt, non autem relata transcendentalia quæ per omnes Categorias vagantur. Et tamen definitio allata non minùs videtur competere relatis transcendentalibus, quàm prædicamentalibus; siquidem scientia est tota ad objectum, & actio ad terminum; sicut pater est totus ad filium, & simile totum ad simile. Itaque ut relata prædicamentalia clariùs distinguantur à transcendentalibus, non immeritò dicendum videtur relata prædicamentalia debere definiri, *quorum esse est ad aliud, ut ad purum terminum; & transcendentalia, quorum esse est ad aliud non ut ad purum terminum,* sed sub quadam alia ratione determinata vel objecti, vel effectûs, vel causæ, ut infrà explicabitur.

Neque dicas patrem respicere filium ut terminum quem

quem producit, adeóque non ut purè terminum, & vice versâ creaturam respicere Deum ut purè terminum, cùm tamen relatio patris ad filium sit prædicamentalis, & relatio creaturæ ad Deum sit transcendentalis. Ne inquam id dicas, nam pater ut principium quidem productivum, filium generat; ut autem pater, nihil agit circa filium, sed supponit eum productum, adeóque ut sic ad eum refertur ut ad purum terminum: contrà verò creatura Deum respicit non ut purè terminum, sed ut causam primam à qua essentialiter dependet.

Altera difficultas est, quia supposito quòd relatio sit verum accidens, distinctum saltem modaliter ab aliis entibus categoricis, ut multi existimant, dicendum est eam secundùm se totam esse accidens, adeóque totam debere subjecto inhærere, eò quòd accidentis esse est inesse: qui ergo fieri potest in ea sententia, cujus veritas alibi expendetur, ut totum esse relationis consistat in habitudine ad aliud?

Respondent aliqui relationem, in ratione accidentis, quam habet communem cum aliis accidentibus, dicere in, secundùm propriam verò rationem talis accidentis, seu relationis dicere ad; verùm hoc, ut patet, nō satisfacit, nam relatio ut relatio, est accidens aliquod reale ut supponitur, ac proinde debet inhærere subjecto, non modò secundùm rationem communem accidentis, sed etiam secundùm rationem propriam relationis. Eò vel maximè quia rationes illæ à parte rei non distinguuntur, nec posset subjectum denominari relatum, nisi relatio secundùm propriam rationem ei inhæreret.

Fatendum ergo relationem ut relatio est, explicitè quidem non dicere ordinem ad subjectum, dicere tamen implicitè, quatenus id quo relatio differt ab aliis accidentibus, est necessariò ratio aliqua accidentalis, quæ non potest non esse in subjecto. Unde ad propositā difficultatem respondendum est, cùm dicitur totum esse relationis esse ad aliud, iis particulis non excludi rationem accidentis subjecto inhærentis, sed solùm

 ex-

excludi esse absolutum; ita ut sensus sit, relationem afficere subjectum illud denominando, non in ordine ad se, sed per ordinem ad aliud. Similitudinem v. c. secundùm totam suam entitativam realitatem, sive communem, sive propriam, inesse parieti albo; illum tamen sic afficere ut eum denominet similem, per ordinem ad alium parietem album.

ARTICULUS III.

Allata relatorum proprietates expenduntur.

CIrca *proprietates relatorum* ab Aristotele superiùs assignatas, nonnulla observanda sunt. *In primis certum* est primam proprietatem non convenire propriè relativis, ùt vel ex eo patet, quia possumus unum contrarium cognoscere alio non cognito ut frigus non cognito calore, & vice versâ; non tamen possumus cognoscere unum relativum sine alio, patrem v. c. sine filio, aut filium sine patre. Unde ipsemet *Arist. cap.* ♠ disertè docet relativa non habere contrarium. Quare cùm in *cap.7.* oppositum statuit, vel loquitur ad mentem aliorum, ùt putant aliqui, vel omnino impropriè loquitur, ut etiam non obscurè colligi potest ex probatione quā adducit, ut contrarietatem inter relata stabiliat; profert enim quædam exempla rerum, quæ etsi contrarietatem inter se habeant, non tamen propriè sunt correlata, nimirum vitii & virtutis, scientiæ & ignorantiæ. Nam etsi vitium contrarietur virtuti, non tamen ad illam refertur, sed ad vitiosum cui non contrariatur: & similiter licèt scientia sit contraria ignorantiæ, ut hæc sumitur pro errore positivo, non tamèn ad illam refertur, sed ad scibile, cui non contrariatur.

Deinde ex multorum sententia, relatio secundùm se non suscipit magis & minùs, sed tantùm ratione fundamenti, quando est qualitas. Quia suscipere magis & minùs non dicitur nisi de iis in quorum entitate est quædam lati-

tudo

tudo gradualis, secundùm quam possunt augeri vel minui, quod solis qualitatibus competit. Si autem contra hoc objicias 1. relationes æqualitatis & inæqualitatis posse suscipere magis & minùs, etsi earum fundamentum nempe quantitas non suscipiat magis & minùs. 2. ipsas relationes similitudinis & dissimilitudinis posse augeri quando fundamentum remittitur, & minui quando intenditur. Ad hæc uno verbo respondent, relationes consistere in indivisibili; ac proinde quando augetur, vel minuitur quantitas, aut qualitas, non augeri vel minui relationes, sed variari, ita ut priores deperdantur, & novæ succedant. Hoc modo coguntur respondere qui putant, relationem esse entitatem aliquam à fundamento realiter distinctam: in opposita tamen sententia faciliùs dici potest, ut res denominantur relatæ ex positione fundamenti & termini, ita denominari magis & minùs relatas juxta diversas extremorum conjunctiones.

Prætorea *ad intelligentiam tertiæ proprietatis*, quâ relata dicuntur reciproca, seu ad convertentiam, *observandum primò*, ut hæc reciprocatio bene fiat, assignandum esse verum correlativum. Unde dicendum non est, ala est avis ala, cùm non possit vicissim dici, avis est alæ, aut ala avis; sed dicendum est ala est alati ala, quia vicissim rectè dicimus, alatum est ala alatum. Et ratio est quia primum non rectè adhibitum fuit, id est ala ad avem, non enim quâ est avis, ala ipsius dicitur, sed quâ est alatum; quandoquidem alæ dicuntur multarum aliarum rerum quæ non sunt aves, ejusmodi sunt muscæ & vespæ. *Observandum secundò*, nomen novum fingendum esse, & à relativo deducendum quando relativum quod assignandum est, nomine caret; ut si velimus assignare correlativum clavi, non bene illum referemus ad navem, quia non quâ navis est, illius clavus dicitur, cùm sint naves quædam quæ clavo carent; sed convenientior erit locutio si dicamus, clavus est clavati clavus, sic enim rectè reciprocabitur, quia clavatum est clavo clavatum. Eodem modo res se habet in aliis, nam caput non bene dicitur animalis caput, quia animal nō ha-

habet caput qua animal est, cùm multa animalia ut vermes, conchylia, *&c.* capite careant. Dicendum ergo, caput est capitati caput, & capitatum est capite capitatum. *Observandum 3.* tunc correlativum rectè assignatum esse, quando eo manente, & reliquis omnibus ablatis, manet relatio. Contrà verò correlativum malè assignari, quando relatio fit ad aliquid, quo manente, aliísque demptis, non manet relatio. Hinc si quis maneat dominus, relatio quoque servi ad illum manet, esto ab illo abstrahas rationem hominis, vel bipedis, aliáve quæ domino, ut domino accidunt. Quod, si maneat homo, & bipes, non autem dominus, relatio servi ad illum non manebit, unde servus non est referendus ad hominem, vel ad bipedem, sed ad dominum.

Circa quartam proprietatem relatorum nota 1. ea dici simul naturâ, quorum uno posito necessariò ponitur alterum, & uno ablato fertur alterum; nec tamen unum est causa alterius. Unde rationale & risibile defectu posterioris conditionis non sunt simul natura, adeóque nec relata propriè dicta. Quamvis autem pater sit causa filii, non tamen formaliter ut pater, sed quatenus eum genuit; adeóque illa causalitas non impedit quin sint verè relata, cùm aliunde se mutuò ponant & tollant. *Nota* 2. non omnibus relatis convenire esse simul natura, nam scibile priùs est quàm scientia, & scibile sublatum simul tollit scientiam; scientia verò sublata rem scibilem simul non tollit, nam sublato homine non erit scientia, neque tamen omne scibile auferetur. Similis est ratio de sensu, nam sensibile priùs est sensu, & eo ablato simul tollitur sensus; sensus verò ablatus sensibile non tollit, quia ablato animali sensus tollitur, manet tamen adhuc corpus calidum, dulce, amarum, & cætera omnia quæ sub sensum cadunt. Ista tamen non sunt relata categorica, sed transcendentalia, de quorum discrimine postea aliquid dicetur.

Denique ut quinta proprietas clariùs percipiatur, advertendum est nos posse unum relatum cognoscere aut in communi, & confusè, aut in particulari & determinatè, ut v.c. duplum quatenus duplum, aut quatenus est

tale

tale duplum in particulari, puta decem respectu quinque. Inter istas autem cognitiones illud est discriminis, quod ut cognoscamus duplum in communi, sufficit quod cognoscamus illius correlatum, nempe dimidium in communi. Ut autem cognoscamus tale duplum determinatè, puta decem, non sufficit quod cognoscamus dimidium in genere, sed requiritur ut tale dimidium, nimirum quinque cognoscamus.

ARTICULUS IV.

De nonnullis relationum Divisionibus.

VAriæ solent assignari à Philosophis relationis divisiones, *prima est in relationem realem, & relationem rationis.* Relatio realis illa dicitur, quæ existit in rerum natura independenter ab intellectu, quomodo relatio similis, quæ est in pariete albo ad alium parietem album, est realis; item relatio patris ad filium, & filii ad patrem, aliæque hujusmodi. *Relatio verò rationis* illa dicitur, quæ non existit nisi per fictionem intellectûs, ita ut mens concipiat aliquid tanquam relatum ad aliud, quod verè ad aliud non refertur; ut cùm concipio animal referri ad hominem, & equum. Cùm enim animal non nisi per intellectum distinguatur ab homine & equo, relatio tantùm rationis inter illa esse potest.

Secunda divisio relationis est in relationem secundùm esse, & relationem secundùm dici, quam aliqui putant coincidere cum præcedenti, ita ut relatio secundùm esse idem sit ac relatio realis, relatio verò secundùm dici coincidat cum relatione rationis; quia cùm illa dicamus quæ cognoscimus, idem est relatio secundùm dici, ac secundùm cognosci; quod propriè competit relationi rationis, quæ nullũ aliud esse habet quàm cognosci. Alii tamen putant relationem secundùm dici non in eo consistere, quod intellectus alicui rei affingit ordinem ad aliud, ùt fit in relatione rationis, sed in eo

eo quod ob imperfectionem intellectûs non concipiatur nisi per modum habentis talem ordinem, ut cùm in hoc statu concipimus res spirituales ad modum materialem. Alii verò hanc relationem aliter explicant, quod parum interest.

Tertia divisio relationis est in prædicamentalem, & transcendentalem. Prædicamentalis ea dicitur quæ in hoc solo prædicamento constituitur, transcendentalis verò quæ spectat ad alia prædicamenta. Primi generis sunt æqualitas & inæqualitas, similitudo & dissimilitudo, itémq; ex communi sententia, paternitas & filiatio; secundi verò potentia, habitus, actio , aliaque id genus quæ essentialiter dicunt ordinem ad aliud.

Sunt autem observanda quædam discrimina inter istas relationes. *In primis relatio prædicamentalis necessariò postulat terminum existentem;* transcendentalis verò potest ferri in terminum non existentem, de quo latiùs in Metaphysica.

Secundò relatio prædicamentalis merè accidentariò advenit rebus relatis, ut similitudo parieti albo, æqualitas rei quantæ, *&c.* transcendentalis verò est de essentia rei relatæ, ut patet in accidente, quod dicit essentialiter ordinem ad subjectum, in potentiis quæ intrinsecè dicunt ordinem ad actus & objecta; & in omnibus aliis relatis quæ transcendentalia appellantur.

Tertiò relatio prædicamentalis respicit terminum purè ut terminum, ita ut hic nullam aliam denominationem accipiat quàm termini, quia tantùm terminat relationem, nullúmque aliud munus quàm terminandi circa illam exercet; at verò relatio transcendentalis respicit terminum, non ut purè terminum, sed sub ratione objecti, vel causæ, vel effectûs. *Exemplum relationis prædicamentalis* sit paries albus, qui ut respicitur ab alio, est tantùm terminus talis respectûs. Exemplum verò *relationis transcendentalis* sit terminus cognitionis, qui præcisè ut cognitionem terminat, denominatur objectum cognitum; & terminus actionis, qui ut sic, denominatur productus.

Quarta divisio relationis est in mutuam, & non mutuam; mu-

mutua est cui alia relatio respondet ex parte termini, ut sunt paternitas & filiatio; non mutua verò cui alia non respondet, ut relatio creaturæ ad Deum, cui ex communi sententia, nôn respondet aliqua relatio ex parte Dei, quâ realiter referatur ad creaturas.

Quinta divisio relationis (seu potiùs relationis mutuæ subdivisio) est in relationem æquiparantiæ & disquiparantiæ. Vocatur relatio æquiparantiæ, quando respondet in termino alia relatio ejusdem rationis, ut est relatio similitudinis in utroque pariete existens. Dicitur autem relatio disquiparantiæ, quando respondet in termino relatio diversæ rationis; ut est paternitas respectu filiationis, & vice versâ.

CAPUT VIII.

De reliquis Prædicamentis.

ARTICULUS I.

Summa eorum quæ tradit Aristoteles de Qualitate.

QUatuor præstat Aristoteles *cap. 8. libri de Categor. in primis* tradit definitionem qualitatis in abstracto, *secundò* assignat quatuor species illius, *tertiò* affert descriptionem qualis in concreto, ac tandem tres qualitatis proprietates expendit.

Quod ad primum spectat, qualitatem appellat *à qua aliqui dicuntur quales*, ut albus ab albedine, justus à justitia, *&c.* Nec immeritò qualitas eo modo describitur, si enim quæras qualis sit homo, non bene respondetur eum esse quantum, aut aliò referri, aut agere, aut pati, aut stare, vel sedere, aut esse in loco, vel in tempore, aut esse vestitum, sed esse album aut nigrum, calidum, aut frigidum. Quò fit ut propriè non denominemur quales ab ullo accidente, præterquam à qualitate, quæ proinde rectè describitur, *accidens à quo denominamur quales*,

quales enim appellamur à pallore, vel nigredine, sive hæc ortum duxerint à nativa constitutione, sive ex accidente aliquo, ut à longo morbo aut æstu. At verò qualitates quæ oriuntur ex passione aliqua citò transeunte, non dicuntur qualitates sed passiones; non enim quis ab iis denominatur qualis, ut qui ex erubescentia rubore perfunditur, non dicitur ruber, nec qui ex timore pallescit, dicitur pallidus, sed potiùs dicitur aliquid passus esse.

Adverte præterea hæc non tantùm habere locum in corpore, sed etiam in anima; nam quæ in ipso ortu à quibusdam passionibus, quæ non facilè amoveri possunt, effecta sunt, qualitates dicuntur, ut amentia, ira, & cætera ejusmodi, ab iis enim quales dicuntur, nempe iracundi, & amentes. Et idem dic de quacunque alia qualitate, casu effecta, sed permanente, ut est amentia ex morbo diu perseverans; at verò amentia ex subita perturbatione orta, brevique transiens, non tam qualitas quàm passio dicenda est; qui enim eâ affectus est, non denominatur demens, sed dementiam passus.

Quarta species qualitatis, est figura, & circa rem consistens forma, id est, forma rei externa, ab his enim res denominantur quales; ut linea recta, vel obliqua, à rectitudine, vel obliquitate; superficies triangularis, vel quadrata, à figura triangulari, aut quadrangulari.

Jam *tertio loco* Aristoteles definit qualia, *quæ à qualitatibus denominantur, vel quovis alio modo ab eis dicuntur.* Interdùm enim quale denominationem accipit à qualitate, ut album ab albedine, & justus à justitia; aliàs verò denominationem ab ea non accipit, quia nomine caret, sicut cursorius, qui secundùm naturalem aptitudinem quam habet ad currendum, dicitur, à nulla qualitate denominationem accipit, quia nullum nomen impositum est qualitati secundùm quam ille dicitur cursorius. Imò interdum advenit, ut etsi qualitas proprium nomen habeat, denominatio non fiat ab illo ut à virtute non denominatur quis virtuosus, sed studiosus, ut alibi advertimus.

Tandem Aristoteles tradit tres proprietates qualitatis, quarum *prima* est habere contrarium, ut justitia injustitiæ contraria est, albedo nigredini, *&c.* Verùm hæc proprietas non omnibus qualitatibus competit, nam flavo, pallido, aliisque coloribus mediis nihil per se est contrarium.

Secunda proprietas est recipere intensionem & remissionem; album enim magis & minùs album altero dicitur, & justum alterum altero magis & minùs justum. Imò unum & idem potest intendi & remitti, ut esse magis & minùs candidum. Verùm hæc proprietas non competit qualitatibus in abstracto, etsi qualitatibus in concreto conveniat, nam justitia, sanitas, grammatica non dicuntur magis & minùs; sed alter altero dicitur justior, sanior, & magis grammaticus.

Præterea figuræ non recipiunt magis & minùs, non, enim unus circulus, aut triangulus est magis aut minus alio circulus, aut triangulus. Et ratio est, quia vel ea cum quibus circulus aut triangulus conferuntur, recipiunt circuli aut trianguli definitionem, vel non; si recipiunt, ea æquè sunt circuli aut trianguli, si verò non recipiunt, ea nullo modo sunt circuli aut trianguli; adeóque nec magis aut minùs.

Tertia proprietas, eaque solis qualitatibus competens, est ut aliqua dicantur similia, aut dissimilia ratione qualitatum quas participant; ut album est simile albo, & dissimile nigro.

Si quis verò objiciat contra prædicta, malè scientiam & habitum in duobus prædicamentis ab Arist. collocari, nempe in isto, & in præcedenti: *Respondetur* ex eodem, unum & idem posse sub diversa consideratione ad aliud, & aliud prædicamentum spectare; sicque scientiam & habitum, quatenus denominant quale, ad prædicamentum qualitatis pertinere; ut autem dicunt respectum quemdam ad objectum, esse in prædicamento relationis.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Divisione qualitatis in quatuor species assignatas.

QUæri hìc potest, *an divisio qualitatis, in illas quatuor species suprà assignatas, sit univoca, & omnino adæquata;* ita ut non contineat aliquid, quod non sit vera qualitas, neque ulla sit vera qualitas, quæ in ea non includatur.

Communis responsio est affirmativa, tum propter auctoritatem Arist. quæ in rebus philosophicis non exigui est momenti, tum propter varias rationes à variis excogitatas in favorem allatæ divisionis. Fatendum tamen hanc sententiam si ratio illius exquiratur, parum certam esse. Nam in primis, cùm ratio essentialis qualitatis nondum satìs perspecta sit, ùt ex aliàs dicendis constabit, non potest solidè statui essentiam illius speciebus vulgaribus qualitatis univocè convenire, ejúsque divisionem in illas esse omnino adæquatam; sicut qui clarè nescit quid sit animal, non potest certò statuere an homo, & equus in ratione animalis univocè conveniant; nec quænam sint, aut non sint veræ species animalis. Deinde etsi varii modi excogitati sint ad defendendam divisionem prædictam, nullus tamen occurrit qui illius sufficientiam efficaciter ostendat; quod sic probo.

Duo sunt modi præcipui, quibus allata divisio defendi solet: Prior ita concipitur; Qualitas comparari potest vel cum natura subjecti, vel cum ejusdem subjecti ratione & passione, vel denique cum illius quantitate. Si cum natura subjecti, quatenus illud bene, aut malè afficit, est habitus & dispositio: si cum actione & passione, ut illius principium, est naturalis potentia & impotentia, si ut illius terminus, quia scilicet fit per motum, est patibilis qualitas & passio, si cùm quantitate, est forma, & figura. Verùm hic modus refellitur, quia habitus operativi non tantùm comparantur cùm natura subjecti, sed etiam cum actione, ut principia agendi; contra verò na-

turalis potentia & impotentia, imò & omnes qualitates comparantur cum natura subjecti, quatenus subjectum afficiunt, & quale denominant. Deinde multæ species qualitatis id habent commune, ut per motum producantur, & sint termini actionis; quare non bene sola tertia species eâ ratione colligitur.

Posterior modus ita declarari solet: qualitas vel est in sola superficie, vel intra subjectum; si in sola superficie, est forma & figura; si intra subjectum, vel subjacet sensibus, vel non; si subjacet, est patibilis qualitas & passio; si non subjacet, vel est innata, vel adventitia; si innata, est naturalis potentia & impotentia; si adventitia, est habitus & dispositio. At neque hic modus placet, tum quia in prima specie constituit qualitates adventitias, cùm tamen quædam figuræ quæ ad ultimam speciem spectant, & quædam patibiles qualitates quæ ad tertiam, sint adventitiæ: tum quia qualitatem innatam restringit ad potentiam & impotentiam, cùm tamen certum sit multas qualitates patibiles esse innatas. Tum denique quia supponit figuram esse in sola rei superficie, cùm tamen etiam in partibus intimis reperiatur: siquidem annulus v. c. secundùm totam suam entitatem est circularis.

ARTICULUS III.

De Prædicamento Actionis.

Quæritur 1. quid per actionem intelligatur. *Resp.* nomen actionis variis modis sumi apud Philosophos; 1. pro sola actione libera nostræ voluntatis. 2. prout distinguitur à factione seu effectione; ita ut factio sit actio quâ aliquid producitur in subjecto externo, actio verò quamcumque actionem non factivam, cujuscunque sit potentiæ, comprehendat. 3. generatim pro quacunque actione sive immanente, sive transeunte; quomodo videtur hîc sumi ab Aristotele, ut non obscurè ex eo intelligitur, quod cùm agit de proprietatibus actionis & passionis, affert in exemplum ca-

lefa-

fefacere,frigefacere,lætari,ac dolere. Duo enim priora spectant ad actionem transeuntem,duo verò posteriora ad immanentem. Neque dicas lætitiam & dolorem non sistere in anima,sed ad corpus transire, sicque non esse actiones immanentes: nam etsi quædam indicia horum motuum in corpore cernantur;ipsi tamen præcipuè resident in anima,& eatenus sunt propriè immanentes. Immò etsi omnino transirent in corpus, manerent tamen in eodem supposito,sicque non essent propriè actiones transeuntes; quia actiones illæ dicuntur transeuntes,quæ transeunt in subjectum ab operante realiter,& supposito distinctum.

Quæritur 2. quomodo definiatur actio. *Resp.* eam sic definiri à Gilberto Porretano: *Est forma, secundùm quam denominamur agere in subjectam materiam.* Verùm hæc definitio est valde imperfecta, tum quia discrimen non constituit inter actionem,& principium agendi, quod æquè ac actio definiri potest, *forma secundùm quam denominatur agere*, ùt patet in igne,qui non modò per actionem caloris,sed etiam per calorem ipsam denominatur calefaciens. Tum quia non procedit nisi de actionibus transeuntibus,ac proinde non est adæquata.

Unde intelligitur definitionem illam vulgarem actionis, *actio est actus agentis,ùt agens est*, non esse satis accuratam. Quia tamen consentanea est doctrinæ *Arist.* 3. *Physic. cap.* 3. nonnulli putant in gratiam illius eam sic illustrari; *Actio est ultimus actus agentis ùt agens est, quo mediante aliquid efficit.* Dicitur actus ultimus, ut excludantur omnia principia agendi,quia nisi iis addatur actio,nihil fiet. Dicitur agentis ùt agens est, quia actio denominat tantùm in actuali effectione. Dicitur, aliquid fit; ut magis exprimatur natura & efficacia actionis,quæ in eo consistit,ut sit medium, quo effectus ab agente dependet.

Quæritur 3. quot modis actio generatim dividi possit. *Respondeo* quinque præcipuè, *ac primò dividitur* in eam, quæ versatur circa aliquod subjectum, ex quo forma producenda est,& vocatur eductio, quales sunt actiones creaturarum; & in eam, quæ nullo subjecto

indiget,

indiget, qualis est creatio; quæ est productio rei ex nihilo.

Secundò ratione subjecti dividitur in immanentem, & transeuntem. Immanens dicitur, quæ manet in eodem subjecto, à quo oritur, ùt intellectio, volitio, visio, *&c.* Transiens verò, quæ transit in subjectum ab operante realiter distinctum; ùt dum ignis aquam, vel lignum calefacit.

Tertiò ratione termini dividitur in substantialem, & accidentalem; substantialis dicitur, per quam substantia generatur, qualis est productio animalis; accidentalis vero, per quam accidens aliquod producitur, ùt frigefactio quâ frigus, calefactio quâ calor producitur.

Quartò ratione principii dividitur in supernaturalem, naturalem, & artificialem. Supernaturalis est, quæ oritur à principio supernaturali, cujusmodi sunt actus fidei, spei, & charitatis; naturalis dicitur, quæ habet ortum à principiis naturæ intrinsecis, quales sunt actiones omnes in præcedentibus divisionibus relatæ; artificialis autem est, cujus principium est ars, ùt domûs constructio, cathedræ fabricatio, *&c.*

Quintò ratione durationis dividitur in instantaneam, & successivam; Instantanea est, quæ in instanti perficitur, ùt illuminatio, generatio, *&c.* successiva verò, quæ tempore indiget, ùt calefactio, nutritio, accretio. Quod dictum sit ex communi sententia, quæ ponit instantia in tempore, ùt & puncta in continuo, de quo alibi.

ARTICULUS IV.

De Prædicamento Passionis.

QVæritur primò quid per passionem intelligatur. *Resp.* hoc nomen variis modis sumi: *Primò* significat proprietatem ex rei essentia fluentem; quo sensu risibilitas est passio hominis, & hinnibilitas equi. *Secundò*, qualitatem sensibilem citò transeuntem, quo sensu spectat ad tertiam speciem qualitatis, quæ est patibilis qualitas

litas & passio. *Tertiò* motionem seu perturbationem appetitûs sensitivi, quâ ratione undecim passiones numerantur, de quibus agetur in Philosophia morali. *Quartò* receptionem formæ ab agente productæ, quomodo sumitur hoc loco, solétque definiri, *actus patientis, ut patiens est*

Quæritur 2. quâ ratione passio distinguatur ab actione. Nonnulli putant distingui realiter, ii nimirum qui docent actionem esse in agente, & passionem in patiente, cùm perspicuum sit idem accidens non posse esse naturæ vi in duobus subjectis realiter distinctis. Verùm *sententia communis*, de qua aliàs, statuit actionem & passionem non distingui realiter, sed tantùm formaliter; ita ut idem actus, quatenus est ab agente, dicatur actio; & quatenus recipitur in patiente, dicatur passio, idque sufficere, ut actio & passio constituant diversa prædicamenta.

Confirmatur, quia si duo non constituerent prædicamenta, vel haberent aliquod prædicamentum commune, quod utrique conveniret univocè; vel unà esset in prædicamento alterius; at neutrum dici potest, non primum, quia nihil assignari potest univocum actioni & passioni, cùm non conveniant nisi in communi ratione accidentis, quæ non est univoca, sed analoga. Non etiam secundum, quia actio & passio sunt rationes primò diversæ, adeoque una non potest locari in prædicamento alterius.

Dices I. posse constitui unum prædicamentum motus, & ad illud actionem & passionem reduci; cùm in ratione motus conveniant. *Resp.* motum non posse aliquod prædicamentum constituere, cùm ex sua ratione sit quid incompletum, ùt dictum est cap. 6. art. 3. At verò actio ex se dicit aliquam rationem completam, itémque passio, adeóque quælibet unum prædicamentum constituit. Explico; calefactio v. c. *tribus modis* considerari potest: *Primò* ùt est motus ad calorem, qui paulatim producitur; *Secundò* ùt est actio procedens ab igne; *Tertiò*, ùt est passio recepta in aqua, vel ligno. Calefactio primo modo est quid essentialiter incompletum,

pletum, cùm dicat ex se successivam acquisitionem caloris, qui paulatim producitur: at verò eadem calefactio ùt actio, & ùt passio dicit duas rationes ex suo genere completas; cùm ut sic abstrahant ab illa ratione motûs, quæ realiter iis annexa est.

Dices 2. actionem & passionem reduci posse ad prædicamentum relationis, cùm actio nihil aliud esse videatur, quàm relatio agentis ad patiens, & passio quàm relatio patientis ad agens. *Resp.* hoc totum gratis confingi, quamvis enim sit relatio agentis ad patiens, & patientis ad agens; relationes tamen illæ non sunt actio & passio, ùt ex eo constat, quod relatio non est effectio alicujus rei; sed merus respectus ad terminum; actio verò est productio formæ in subjecto. Ac prætereà relatio agentis ad patiens est in agente, actio verò ex communi sententia est in ipso patiente, cùm sit effectio formæ in subjecto, quæ à forma, quæ fit realiter, non distinguitur, adeóque est in eodem subjecto cum illa. Quare etsi relationes prædictæ fundentur in actione & passione: actio tamen & passio non sunt formaliter relationes,

Quæritur 3. quænam sint proprietates actionis & passionis. *Resp.* duas ab *Arist. cap.* 9. assignari, quarum *prima* est recipere contrarietatem; nam calefacere & refrigerare, nec non calefieri & refrigerari contrarietatem recipiunt. *Secunda* est, recipere magis & minùs, ùt patet in iisdem exemplis; nam agentia calefacere & refrigerate, & subjecta calefieri & refrigerari magis & minùs contingit.

Ubi *observandum* est, proprietates illas competere actioni & passioni ratione qualitatis, nam ideo calefacere & frigefacere, calefieri & frigefieri sunt contraria, quia calor & frigus sunt contraria. Et rursus ideo calefacere & frigefacere, calefieri & refrigerari recipiunt magis & minùs, quia calor & frigus possunt intendi & remitti.

ARTI-

ARTICULUS V.

De Prædicamentis, Quando & Vbi.

QUæritur 1. quid per *Quando* hic intelligatur: *Resp. quando* ex Gilberto esse *id quod ex adjacentia temporis relinquitur*. Id est, quod in re temporali resultat ex eo, quod hoc vel illo tempore existit. Verùm quid illud sit, quod ex temporis adjacentia relinquitur, non satis exploratum est.

Nonnulli dicunt *Quando* constitui per intrinsecam durationem cujusque rei, ita ut forma hujus prædicamenti sit duratio ipsa, subjectum sit motus, vel alia res durans, effectus verò formalis sit durare in esse. Verùm hæc opinio non satis cohæret cum sententia Arist. qui cap. 4. ubi enumerat Categorias, de ista hæc tantum habet. *Quando, ut heri, superiori anno*. Quibus verbis aperte innuit hoc prædicamentum sumi per ordinem ad tempus externum, quod à motu primi mobilis sumitur, ac proinde non consistere in duratione rei interna. Et hoc satis patet ex ipso usu, siquidem interrogati, quando res duravit in esse, respondemus per tempus externum.

Cùm ergo fatendum sit hoc prædicamentum explicandum esse per ordinem ad tempus externum, dubium manet, *quidnam illud sit, quod ex talis temporis adjacentia relinquitur*, seu quod v. c. in Petro resultat ex eo, quod hoc tempore existit, aut resultavit in illo ex eo, quòd extiterit tempore præterito; aut resultabit in illo ex eo, quòd anno sequenti extiturus sit.

Qua in re tres sunt dicendi modi, *primus* eorum, qui putant id, quod ex adjacentia temporis relinquitur, aliud nihil esse quàm relationem quandam, quæ ex applicatione temporis ad rem temporalem resultat, sicut mensuræ ad mensuratum, eo modo quo ex applicatione ulnæ ad pannum, consurgit quidam respectus conformitatis inter ulnam & pannum. *Alii putant* ex adjacentia temporis resultare modum quendam realé absolutum in ipsis rebus tempori subjectis. *Alii tandem* existi-

existimant. Quando prædicamentale nihil aliud esse, quàm extrinsecam denominationem sumptam à tempore externo, quá res dicitur esse hodie, hoc mense, hoc anno, aut fuisse hesternâ luce, mense, vel anno præterito; aut futura esse crastinâ die, mense, vel anno sequenti. Et hic tertius modus videtur aliis præferendus, ùt ex aliàs dicendis supponitur.

Ex quibus *collige*, res tantùm temporales propriè loquendo constitui in hoc prædicamento, quoad denominationem illam existendi in tempore, cùm res spirituales à tempore sint absolutæ. Aliqui tamen putant ejusmodi denominationem etiam Angelis convenire, quia sunt in tempore per quandam existentiam, dicimus enim Angelos esse hodie, & omni tempore. Verùm si hæc ratio valeret, æquè concluderet denominationem hujus prædicamenti ipsi Deo competere, cùm verè Deus sit hodie, & omni tempore.

Quæritur 2. quænam sint proprietates hujus prædicamenti. *Resp.* duas communiter assignari: *Prima* est, non habere contrarium; esse enim hodie, vel hoc mense non habet contrarium. *Secunda*, non suscipere magis & minùs, licèt suscipiat majus & minus; rerum enim, quæ hodie existunt, una non dicitur magis existere quàm alia: Si tamen una pereunte aliâ cras existat, hæc dicetur majori seu longiori tempore existere.

Quæritur 3. quid sit Ubi. *Resp.* hoc prædicamentum ab *Aristot. cap.* 9. explicari tantùm per exempla, ùt esse in Licæo, in foro; à Gilberto verò sic definiri: *Ubi est circumscriptio corporis à circumscriptione loci proveniens*, quibus verbis innuere videtur, ubi esse aliquid resultans in re ubicata ex circumscriptione loci; quid autem illud sit non explicat, adeóque inquirendum superest, per quid res formaliter dicatur esse in loco, an per seipsam, ùt nos existimamus, an verò per modum aliquem realem illi superadditum, ùt alii arbitrantur; sed de hoc aliàs.

Quæritur 4. quænam sint proprietates ubi. *Resp.* à Gilberto duas assignari, quarum prima est; non habere contrarium, nam esse in hoc, vel illo loco non sunt pro-

prie

priè contraria, etsi eidem simul competere non possint. Secunda non suscipere magìs & minùs ; non enim unum corpus est magìs in loco quàm aliud, etsi majorem fortè locum occupet.

ARTICULUS VI.

De Prædicamentis situs & habitus.

QUæritur 1. quid sit situs. *Resp.* situm nihil aliud esse quàm dispositionem partium in loco, ùt dum quis stat, vel sedet, vel jacet. Ex quibus verbis patet situm in eo differre ab ubi, quod ubi dicit tantùm præsentiam rei in loco, situs verò addit certam dispositionem partium per ordinem ad locum. Unde dum quæritur, ubi est Petrus, respondetur eum esse in templo, in cubiculo, in claustro ; dum verò quæritur quomodo ibi est, respondetur esse flexis genibus, sedere, stare. Quare etsi situs & ubi non nisi ratione distinguantur, id sufficit ut distincta prædicamenta constituant; præsertim cùm dictis interrogationibus, quæ distinctæ sunt, non nisi distinctis responsionibus satisfieri possit. An autem situs addat modum aliquem realem supra rem situatam, per quem denominetur jacens, vel sedens, ex dicendis de ubi determinandum erit.

Quæritur 2. quot sint proprietates situs. *Resp.* tres posse assignari, quarum *prima* est, non habere contrarium; licèt enim una positio corporis in loco alteri repugnet, ùt stare, & sedere , hæc tamen non est propria contrarietas, sed diversitas essentialis, qualis inter figuras reperitur.

Secunda est, non suscipere magìs & minùs ; nam etsi ex usu communi dicamus , aliquid esse modò magìs, modò minùs erectum, aut curvatum, hoc habet locum respectu diversarum positionum , non respectu ejusdem; ut requiri ad veram intensionem & remissionem patet exemplo qualitatum, quæ in se graduum intensionem & remissionem admittunt.

Tertia est, non convenire nisi rei materiali & corporeæ,

reæ, cùm ſpiritualis, utpote carens partibus, non poſſit habere partes diſpoſitas in ordine ad locum. Quamvis autem ſitus propriè competat animalibus, quia ob diverſitatem & mobilitatem membrorum varias poſitiones ad locum habere poſſunt; negari tamen non poteſt, quin etiam aliquo modo competat rebus inanimatis, quarum aliæ ſunt erectæ, aliæ jacentes, aliæ alio modo ad locum diſpoſitæ.

Quæritur 3. quid ſit habitus. *Reſp.* ab Ariſt. habitum non explicari cap. 9. niſi exemplis, cùm ait: *habere quidem ſignificat calceatum eſſe, armatum eſſe*, à Gilberto verò ſic definiri: *Habitus eſt corporum, & eorum, quæ circa corpus ſunt, adjacentia*, ex quibus verbis aliqui colligunt, habere eſſe quemdam modum realem ex veſtibus reſultantem in corpore veſtito; quod tamen ab aliis communiſſimè negatur, ùt aliàs dicemus.

Quæritur 4. quarumnam rerum habitus ſpectet ad hoc prædicamentum. *Reſp.* 1. ad illud non pertinere veſtes & arma, quæ natura conceſſit ènimalibus, quia ſunt potiùs partes ad eorum integritatem ſpectantes. 2. ad illud propriè ſpectare veſtes arte confectas, quæ primariò inſtitutæ ſunt ad uſum hominum. 3. ad hoc etiã extendi veſtes, quæ interdum tribuuntur animalibus, ùt ſimiis, aut etiam rebus inanimatis, ùt imaginibus & ſtatuis. 4. ad illud quoque pertinere tapetia, & aulæa, quibus palatia & templa ornantur. 5. ad illud præterea ex uſu communi reduci omnes denominationes provenientes ab aliqua ſubſtantia, per modum ornamenti alteri appoſita, quales ſunt deauratio, dealbatio, & ſimiles, quæ ad nullum aliud prædicamentum propriè ſpectant.

Quæritur 5. quot ſint proprietates habitus. *Reſp.* tres aſſignari, quarum *prima* eſt, non habere contrarium; ſiquidem pileatum, aut galeatum eſſe non ſunt contraria. *Secunda*, ſuſcipere magìs & minùs, non quidem per intenſionem & remiſſionem, ùt fit in qualitatibus, ſed per additionem aut detractionem alicujus veſtis; quâ ratione, qui pluribus veſtimentis indutus eſt, dicitur magìs veſtitus. *Tertia* ùt veſtis propria unius par-

tis

tis totum denominet, quâ ratione homo dicitur pileatus, calceatus, etsi pileum in solo capite gestet, & calceos in pedibus.

Hactenus de Categoriis cùm in genere, cùm in specie pro nostro instituto satis, reliqua enim, quæ huc congeri solent, in Metaphysica commodiorem sedem habebunt. Quia tamen in Logica tradenpa sunt, quæ ad directionem cognitionis magis necessaria videntur, non abs re erit, brevem hoc loco rerum omnium delineationem, huic directioni non parum profuturam, antequam ulteriùs progrediamur, ob oculos ponere.

SCHEMA GENERALIS *totius Entis.*

ENs aliud est simpliciter increatum, aliud simpliciter creatum, aliud quodammodò mixtum ex creato & increato.

Ens simpliciter increatum est Deus unus in essentia, & trinus in personis, quarum prima est Pater, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus.

Ens simpliciter creatum, vel est substantia, vel accidens. *Substantia* verò alia est completa, alia incompleta. *Substantia completa* vel est essentialis, vel integrans; *essentialis substantia incompleta*, vel est Metaphysica, quæ continet genus & differentiam; vel Physica, quæ materiam tam cœlestem, quàm sublunarem complectitur; itémque formam sub qua comprehenduntur formæ omnes rerum inanimatarum, ùt lapidum, metallorum, &c. & animatarum, sive sint vegetativæ, ùt plantæ, sive sensitivæ, ùt bruta; sive rationales, ùt homo; at verò integrans vel est homogenea, ùt guttæ aquæ, vini, olei; vel heterogenea, ùt manus, pes, oculus.

Substantia completa vel est spiritualis, vel corporea, spiritualis dividitur in tres Hierarchias, & novem Ordines Angelorum, nempe in Seraphinos, Cherubinos, & Thronos, qui ad primam Hierarchiam: in Dominationes, Principatus & Potestates, quæ ad secundam: in Virtutes, Archangelos, & Angelos, qui ad tertiam & infimam spectant. Item

Sub-

Substantia corporea vel est simplex, vel mixta: simplex continet cœlos omnes, quorum numerus incertus est; & quatuor elementa, nempe Ignem, Aërem, Aquam, & Terram. Mixta verò complectitur reliqua omnia corpora sublunaria, cùm hæc ex elementis componantur.

Verùm *substantia mixta* alia est imperfecta, alia perfecta. Imperfecta continet meteora, ùt pluviam, grandinem, ventos; perfecta verò vel est inanimata, ad quam reducuntur metalla, ùt aurum, argentum, *&c.* mineralia, ùt sulphur & sal: liquores naturales ùt vinum & lac, itemque arte confecti, ùt aquæ stillatæ; ac denique lapides sive pretiosi, sive communes. Perfecta verò continet animata. Animata seu Viventia sunt duplicia, nimirum aut sensitiva ad quæ spectat animal, tum rationale quod est homo, tum irrationale quod in species ferè innumeras brutorum dividitur, aut in sensitiva, quæ species omnes arborum, fruticum, herbarum & radicum complectitur.

Hæc de substantia. Jam verò *accidens dividitur in novem prædicamenta,* nempe in quantitatem, qualitatem, relationem, actionem, passionem, quando, ubi, situm, habitum.

Quantitas vulgò dividitur in continuam & discretam; continua ponitur duplex, alia permanens, cujus tres assignantur species, nempe linea, superficies, & corpus; alia successiva, quæ à nonnullis dividitur in tempus & motum. Discreta etiam dividi solet in permanentem & successivam, quarum illa est numerus, hæc verò oratio, ùt nonnulli arbitrantur.

Qualitas dividitur in habitum & dispositionem, naturalem potentiam & impotentiam, patibilem qualitatem & passionem, formam & figuram.

Habitus alius est infusus, alius acquisitus; ad infusum spectant lumen gloriæ, gratia sanctificans, virtutes theologicæ, & dona Spiritus sancti; ad acquisitum verò omnes habitus, sive sint corporis, sive animi, sive intellectus, sive voluntatis, alteriùsve potentiæ, qui naturaliter acquiruntur; adeóque omnes scientiæ tam speculativæ,

tivæ, quàm practicæ; omnes artes tam liberales, quàm mechanicæ; omnésque virtutes morales, & habitos iis oppositi.

Naturalis potentia includit vires omnes à natura tributas, sive spiritibus ad intelligendum, volendum, loco movendum; sive corporibus tam simplicibus, quàm mixtis; tam perfectis, quàm imperfectis; tam animatis, quàm inanimatis, ad proprias & connaturales operationes eliciendas. Unde huc referuntur facultates omnes animæ vegetativæ, quæ ad nutritionem, augmentum, & generationem spectant. Itémque omnes vires animæ sensitivæ, quarum ope animalia actiones sensuum tam externas, quam internas eliciunt, objecta sibi congrua appetunt, & quærunt, nociva verò aversantur & fugiunt. Huc etiam referuntur proprietates mirabiles, quæ in quibusdam plantis, herbis, lapidibus, aliisq; corporibus reperiuntur.

Patibilis qualitas complectitur maximè omnia sensibilia, quæ unico sensu percipiuntur, ùt lucem, & colores omnes, qui visu; & sonos, qui auditu; & odores, qui olfactu; & sapores, qui gustu; & qualitates tactiles, seu primas & elementares, nempe calorem, frigus, humiditatem, & siccitatem, quæ tactu percipiuntur. Ad illam etiam reduci possunt sensibilia, quæ communia dicuntur, seu qualitates, quæ pluribus sensibus percipiuntur, ùt sunt rarum & densum, asperum & læve, molle & durum.

Forma & figura complectitur tùm formas naturales externas rerum omnium, ùt hominum, brutorum, lapidum, *&c.* tum formas rerum artefactarum, ùt ædificiorum, vestium, supellectilium, & instrumentorum, quæ ad innumeros usus confici solent; tum figuras mathematicas sive planas, ùt circulus, triangulus; sive solidas, ùt globus, cubus, pyramis.

Variæ sunt *divisiones relationis*, quæ ex supradictis repeti possunt. Præcipua est in transcendentalem, qualis est accidentis ad subjectum, materiæ ad formam, & formæ ad materiam, potentiæ & habitus ad actus & objecta, & creaturæ ad creatorem; & prædicamenta-

lem seu categoricam, quam multi agunt fundari vel in unitate sive generica, qualis est inter hominem, & equum in ratione animalis, sive specifica, qualis inter Petrum & Paulum ut homines reperitur. Vel in actione & passione, ut relatio patris ad filium, & filii ad patrem. Vel in mensura & mensurato, ut relatio imaginis ad prototypum & prototypi ad imaginem.

Actio alia est supernaturalis, alia naturalis, alia artificiosa. Supernaturalis vel est extraordinaria, & miraculosa, ut suscitatio mortui, caeci curatio, & similia; vel ordinaria, ut operationes omnes, quae per principia gratiae supernaturalia fiunt.

Actio naturalis vel est spiritualis, vel corporea; spiritualis spectat ad Angelos & animas rationales; estque vel intellectio, vel volitio, vel motio localis; corporea vel est rerum animatarum, vel inanimatarum, quarum prior spectat vel ad animam vegetativam, ut generatio, nutritio, accretio, vel ad sensitivam, ut operationes sensuum internorum, & externorum: Itémque motiones omnes appetitûs sensitivi, sive concupiscibilis, sive irascibilis, & facultatis motricis. Posterior verò continet actiones omnes elementorum, aliorúmque corporum inanimatorum, sive à qualitatibus communibus, sive à specialibus eorum proprietatibus oriantur.

Actio artificiosa est omnis illa, quae à directione artis alicuius proficiscitur, sive relinquat aliquod opus post se, ut aedificatio; sive non, ut saltatio, citharizatio, & similes.

Praeterea actio quadrupliciter dividi potest: 1. in creativam & eductivam. 2. in immanentem & transeuntem. 3. in substantialem & accidentalem. 4. in instantaneam & successivam, de quibus suprà actum est. Porrò quae jam de actione dicta sunt, ad passionem facilè aptari possunt, cùm cuilibet actioni sua passio respondeat.

Quando, cùm nihil sit aliud quàm denominatio à tempore externo, dividi potest juxta varias temporis differentias: Ita ut aliud sit praeteritum, aliud praesens, aliud futurum. Latiùs tamen interdum sumitur pro duratione, quae duplex est, permanens & successiva,

quarum

quarum prior adhuc duplex est, alia Angelorum, animarum rationalium, aliarúmque rerum incorruptibilium, quæ cùm principium habeat, caret fine, vocatúrq; ævum: alia substantiarum corruptibilium, quæ principium & finem habet, vocatúrque modus ævi. Posterior verò competit motui, vocatúrque tempus, quod dividitur in præteritum, præsens, & futurum; itemque in annos, menses, dies, horas, *&c.*

Ubi aliud est naturale, aliud supernaturale, aliud præter, vel contra naturam; supernaturale est, quod alicui corpori supernaturaliter competit, quale est ubi, quod corpori Christi in Sacramento confertur. Naturale vel est commune, ùt esse in templo, in foro; vel proprium, ídque aut non circumscriptivum, seu, ùt vulgò loquuntur, definitivum, quod spiritibus competit; aut circumscriptivum, quod rebus materialibus; præternaturale, ùt si homo esset supra cœlos: & contra naturam, ùt dum lapis detinetur extra centrum.

Situs adæquatè dividi potest in naturalem, & voluntarium seu spontaneum, quem aliqui artificiosum, vel accidentalem vocant. Naturalis est, qui à natura rei convenit, ùt homini habere caput sursum, pedes deorsum; spontaneus verò, qui sponte assumitur, potéstq; innumeris modis variari, ùt patet in circulatoribus.

Habere vel spectat ad simplicem vestitum, ùt esse tunicatum, palliatum, pileatum, calceatum; vel ad ornatum, ùt esse vittis redimitum; vel ad dignitatis signũ, ùt esse coronatum in Rege, infulatum in Pontifice; vel ad tuitionem contra hostes, ùt esse galeatum, loricatum.

Atque hæc de ente simpliciter increato, & de ente simpliciter creato; superest tertium membrum hujus divisionis, nempe ens mixtum ex increato & creato, quod est Christus Dominus, verus Deus ab æterno à Deo Patre genitus; & verus homo, in tempore à Virgine Matre procreatus.

* * *

CAPUT IX.

De Post-Prædicamentis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Oppositis.

SEquuntur *Post-Prædicamenta*, quæ aliud nihil continent, quàm explicationem quorundam terminorum, de quibus sæpe in Categoriis actum est. Itaque

Observandum I. ex cap. 10. libri Categor. *quatuor modis* aliqua inter se opponi posse. *Primò* relativè, quâ ratione duplum dimidio opponitur; *Secundò* contrariè, quomodo malum bono opponitur; *Tertiò* ùt privatio & habitus, sed privativè, ùt cæcitas, & visus; *Quartò* ùt affirmatio & negatio; seu contradictoriè, ùt sedet, non sedet. Verùm ad clariorem horum intelligentiam nonnulla addit Aristoteles loco citato, quæ propriè non sunt hujus loci, cùm ad Logicum non spectet agere de oppositione, quæ inter res reperitur, sed tantùm de illa, quæ inter propositiones intercedit, cujus varios modos infrà expendemus. Dimissâ ergo in Metaphysicam accuratiori hac de oppositis tractatione.

Observandum 2. quinque assignari ab *Arist. cap.* 11. proprietates contrariorum: *Prima* est, quidquid bono contrariatur esse malum, ùt sanitati contrarius est morbus, justitiæ injustitia, *&c.* malo autem & bonum repugnare & malum; ùt defectui excessus, & mediocritas: v. c. timiditati, quæ malum est, temeritas, quæ etiam est malum, & fortitudo, quæ bonum est.

Secunda, si unum contrariorum est in rerum natura, non est necesse alterum esse; nam si omnes bene valeant, sanitas erit, non morbus; & si omnes sunt albi, albedo erit, non nigredo.

Tertia, contraria non possunt esse simul in eodem subjecto singulari, ùt non potest Socrates simul valere & ægrotare.

Quarta,

Quarta, contraria sunt in eodem genere aut specie subjecto, ùt morbus & sanitas in corpore animalis, albedo & nigredo simpliciter in corpore, justitia & injustitia in eadem hominis anima.

Quinta, contraria vel sunt in eodem genere, ùt albedo & nigredo in genere coloris; vel in contrariis generibus, ùt justitia in genere virtutis, & injustitia in genere vitii; vel ipsa sunt genera, nec tamen sunt in genere, ùt bonum & malum: verùm de his plura loco citato.

ARTICULUS II.

De Modis Prioris.

Aliquid *dicitur prius alio quinque modis*, ùt patet ex cap. 12. *Primò*, ac maximè propriè ratione temporis, ex quo unum alio antiquius dicitur, quomodo Alexander est prior Julio Cæsare. Dicitur autem hæc prioris acceptio maximè propria, quia prioritas sumpta à tempore notissima est, & ab illa res primùm priores fuere nuncupatæ.

Secundò, id prius dicitur, à quo non reciprocatur existendi consequentia, seu quod infertur, sed non infert; ùt unum est prius duobus, quia si sunt duo, est unum, at non si unum est, statim sequitur duo esse: atq; hoc modo superiora sunt priora inferioribus, quia rectè colligitur, si homo est, animal est; at non, si animal est, homo est. Item si Petrus est, homo est; at non, si homo est, Petrus est.

Tertiò, aliquid dicitur prius ordine, quod scilicet priori loco est collocandum, quâ ratione in Grammatica priùs docentur litteræ quàm syllabæ, & hæ priùs quàm integræ dictiones; & in oratione exordium præcedit ordine narrationem, & narratio confirmationem, hæcque epilogum.

Quartò, id videtur prius, quod est melius & præstantius, imò vulgò dicitur eos priores haberi, qui magis diliguntur, & honorantur: qui tamen loquendi modus

est valde alienus & improprius; cùm non in re ipsa, sed in hominum existimatione, plerumque vana & falsa fundetur.

Quintus modus prioris habet locum in re, quæ cum alia convertitur in subsistendi consequentia, éstque causa ut sit; dicitur enim prior naturâ respectu illius; ùt esse hominem reciprocatur secundùm existendi consequentiam, cum oratione, quæ verè affirmat hominem esse; nam si homo est, vera est talis oratio, & si talis oratio vera est, homo est: præterea hominem esse, est causa, quòd hæc oratio sit vera, quia ex eo quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa: quare est naturâ prius illâ. Similiter rationale & risibile reciprocantur, & illud est causa istius, adeóque prius naturâ. Cæterùm quinque hi modi prioris hoc disticho, memoriæ causâ, comprehensi sunt:

Tempore, naturâ prius ordine, dic & honore.
Causam causato dicimus esse prius.

Verùm hîc observandum est præter hos omnes modos prioris, qui ab Aristotele in Logica assignantur, alium admitti à Theologis ipsi ignotum, quo una persona, à qua in divinis alia procedit, dicitur prior illâ, prioritate originis, quæ cùm nulla sive temporis, sive naturæ, aut causalitatis prioritate conjuncta est. Unde non dicitur prioritas in quo, sed à quo, quatenus una persona verè est ab alia, quæ non prius tempore, vel naturâ existit.

ARTICULUS III.

De Modis simul.

Tribus modis aliqua dicuntur esse simul, ùt patet ex cap. 13. *primò* simpliciter & maximè propriè, quorum ortus est in eodem tempore.

Secundò, aliqua dicuntur simul naturâ, quæ scilicet reciprocantur quidem secundùm existendi consecutionem, sed nullo modo alterum est causa cur alterum sit, ut patet in duplo & dimidio; hæc enim reciprocantur,

tur, quia cùm duplum est, dimidium quoque est, & cùm dimidium est, duplum quoque est; neutrum verò est causa cur alterum sit.

Tertiò, ea simul naturâ dicuntur, quæ ex eodem genere sibi invicem in divisione opponuntur; ùt volucre, terrestre, & aquatile, quæ animal ex æquo dividunt: genera verò speciebus semper priora sunt, quia non reciprocantur secundùm existendi consequentiam; ùt si est aquatile, est animal, ut si est animal, non illico est aquatile. Ad pleniorem autem horum intelligentiam

Observandum 1 simultatem, ùt hic sumitur, dicere negationem prioris & posterioris; ita ut ea sint simul, quæ sic existunt, ut unum non sit prius, aut posterius alio sub eadem ratione quâ sunt simul. Quod adeo, quia non repugnat ea, quæ sunt simul uno modo, habere inter se prioritatem & posterioritatem alio modo; ùt patet, quia sol & lux illius sunt simul tempore; & tamen sol est prius naturâ suâ luce, cùm sit causa illius.

Observandum 2 non solùm tribus modis ab Arist. assignatis quædam posse esse simul, sed etiam plerisque aliis, ùt simul loco, non quidem proprio, agatur de viribus, naturæ, sed tantùm communi, ùt esse in schola, in templo: simul causalitate, ut duo boves eundem currum trahentes, simul dignitate, ut duo habentes eandem autoritatem in populum, adeo ut unus nihil possit sine consensu alterius: simul opinione, affectu &c

Observandum 3, circa primam simultatem assignatam ab Arist. etsi simul tempore ii tantùm ab eo dicantur, qui eodem nascuntur tempore; non absimili ratione dici posse simul tempore eos qui eodem tempore moriuntur, ita ut priores sint simul tempore quoad inceptionem, posteriores verò quoad desitionem, & qui simul nascuntur & intereunt, quoad utrumque. Plerumque tamen qui aliquanto vitæ tempore invicem coexistunt, dicuntur esse simul tempore, adeoque & contemporanei appellantur, etsi simul nec inceperint, nec desierint; quâ ratione Plato & Aristoteles simul tempore fuerunt.

Observandum 2. circa secundam simultatem, ut aliqua dicantur simul naturâ, requiri duas conditiones, alteram, ut reciprocentur tam quoad positionem, quàm quoad ablationem, ita scilicet ut uno posito vel ablato, aliud ponatur vel tollatur; alterum ut neutrum sit propriè causa alterius; Et hoc modo relativa omnia sunt simul naturâ, cùm inter se reciprocentur, & ut sic unum non sit causa alterius, quin potius sibi invicem opponantur. Unde etsi homo ùt generans, sit causa filii ùt geniti, & ita sit illo prior naturâ; pater tamen, ùt pater, non est causa filii, ùt filius est, neque est illo prior naturâ, sed ambo sunt simul naturâ.

Observandum 3. circa tertiam simultatem, ut aliqua dicantur simul naturâ in divisione generis, ea debere ex æquo genus dividere, seu sine ordine prioris & posterioris, quomodo rationale & irrationale dividunt animal, non enim rationale prius participat rationem animalis, quàm irrationale, esto si secundùm se consideretur, sit perfectius irrationali, & eatenus prioritatem perfectionis habeat respectu illius.

ARTICULUS IV.

De variis generibus motus.

ARistoteles cap. 14. *docet primò sex esse species motus*; nempe ortum, interitum, auctionem, diminutionem, variationem & secundùm locum mutationem.

Quo loco *adverte* 1. motum hîc sumi latè pro quacunque mutatione sive instantanea, sive successiva. 2. ortum seu generationem esse motum à non esse substantiæ ad esse substantiæ. 3. Interitum seu corruptionem esse motum ab esse substantiæ ad non esse substantiæ. 4. Auctionem, seu augmentum vel accretionem esse motum à minori ad majorem quantitatem. 5. Diminutionem seu decretionem esse motum à majori ad minorem quantitatem. 6. Variationem seu alteratio-

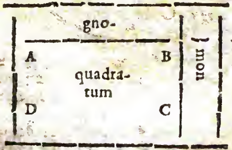
nem

nem esse motum ab una qualitate ad oppositam, ut à calore ad frigus. 7. Mutationem secundùm locum, seu lationem esse transitum ab uno loco ad alium.

Docet secundò, clarum esse ortum non esse interitum, auctionem non esse diminutionem, nec secundùm locum mutationem. Dubitari verò posse num alteratio sit distincta ab omnibus aliis motibus; quia quod alteratur videtur secundùm aliquem reliquorum motuum variari.

Verùm quòd ab iis distinguatur, probat dupliciter, *primò* quia contingit nos secundùm omnes, aut plurimas passiones variari, nullâ aliâ mutatione in nobis facta: qui enim ira afficitur, non generatur, nec corrumpitur, non augetur, nec minuitur, nec necesse est ut localiter moveatur: at aliqua ex iis mutationibus deberet illi contingere, si alteratio ab iis non distingueretur.

Probat secundò, quia si alteratio coincideret cum aliis mutationibus, oporteret alterari id quod augetur, vel alio modo movetur, quod tamen falsum est: si quidem quadratum, ABCD, circumposito gnomine, augetur, nec tamen variatur, cum addito tali augmento, semper manent quadratum, ùt patet in ista figura,



Docet tertiò, motui simpliciter oppositam esse quietem, cujus ratio afferri potest, quia quies nihil aliud esse videtur quàm privatio motûs, singulas verò species motûs in particulari sua habere contraria, nam ortui repugnat interitus, augmento decretio, loci mutationem quies in loco, & maximè mutatio in locum contra-

rium,ut deſcenſui aſcenſus,& aſcenſui deſcenſus. Ac ſimiliter dici poteſt alterationi ſecundùm qualitatem opponi quietem in qualitate,vel mutationem in contrariam qualitatem. Ut autem hoc clariùs percipias,

Adverte 1. in motu duos eſſe terminos, alterum à quo,alterum ad quem,ùt in aquæ calefactione terminus à quo eſt frigiditas,terminus verò ad quem eſt calor:ſiquidem aqua per calefactionem ex frigida fit calida,adeóque à frigiditate ùt à termino à quo tendit ad calorem ùt ad terminum ad quem.

Adverte 2. aliter opponi motum motui,aliter quietem;ſiquidem motui opponitur motus ratione termini ad quem,ut frigefactioni,quæ eſt motus ad frigus, calefactio quæ eſt motus ad calorem frigori contrarium; at motui non opponitur quies in termino ad quem, cùm motus ad illam quietem per ſe tendat, ut calefactio ad quietem in calore producto,& motus naturalis gravium ad quietem in loco inferiori ſed quies in termino à quo,ut calefactioni quies in frigore, ad cujus deſtructionem calefactio tendit. Sicut enim frigus repugnat calori, ita & quietem in frigore calefactioni, quæ eſt quidam diſceſſus à frigore, repugnare neceſſe eſt.

ARTICULUS V.

De Modis habendi.

HAbere multis modis ſumitur, ut patet ex cap. 15. *primò* ſecundùm habitum aut diſpoſitionem,aliámve qualitatem;nam dicimus ſcientiam habere & virtutem.

Secundò, ſecundùm quantitatem;ut dum quis dicitur habere magnitudinem quatuor,aut quinque cubitorum.

Tertiò,ſecundum ea,quæ ſunt circa corpus,ut habere veſtimentum,aut tunicam.

Quartò,ut in parte; ſicut dicimus habere annulum in manu,& pileum in capite.

Quintò, ut partem, ſicut dicimus habere manum, aut pedem.

Sextò,

Sextò, ut in vase, quomodo modius habet triticum, & amphora vinum.

Septimò, ut possessionem; dicimur enim habere domum, aut argentum.

Octavò, dicitur etiam vir mulierem habere, & mulier virum, sed valde impropriè, quia hoc nihil aliud significat quam virum esse matrimonio junctum fœminæ, & vice versâ.

CAPUT X.

De Definitione.

ARTICULUS I.

Quid sit Definitio.

PRamoneo 1. non opus esse hîc inquirere an possibilis sit, aut detur definitio, cùm nemo ignoret innumeras circumferri rerum definitiones; & aliunde dici non posse frustraneum esse, prorsúsque inanem appetitum illum naturalem qui viget in omnibus hominibus, cognoscendi naturas & quidditates rerum, quod fit per definitionem.

Pramoneo 2. non immeritò hoc loco tractari de definitione, postquam actum est de universalibus, & categoriis. Cùm enim universalia & categoriæ sint simplices termini, eorum tractatio præcedere debet tractationem definitionis, quæ est oratio constans ut minimum ex duobus terminis, ut statim dicetur. Accedit quod Porphyrius monet in præfatione suæ Introductionis, tractatum quinque prædicabilium non parum iuvare ad definitiones rectè construendas. Nec dubium est quin Categoriarum tractatio ad id etiam valde conducat, ut res ipsa ostendit.

Pramoneo 3. tractationem definitionis præmittendam esse disputationibus sequentibus, quibus agetur de iis quæ propriè spectant ad secundam mentis operationē. Licèt enim definitio quatenus sumitur pro enunciatione, quâ ipsa affirmatur de definito, spectet ad secundam

mentis operationem, ut cùm dico, homo est animal rationale; si tamen sumatur præcisè ut est definitio, seu quatenus dicit solam hominis quidditatem sub illis terminis, animal rationale, sine ulla affimatione apprehensam; certum est hoc modo eam spectare ad primam mentis operationem, ac proinde de illa agendum, priusquam de enunciatione, aut de divisione disputetur.

Præmoneo 4. definitionem in primis multùm juvare ad directionem primæ mentis operationis, quæ est simplex apprehensio; cùm res nunquam meliùs apprehendatur, quàm cùm explicitè concipitur illius essentia, quod fit per definitionem. Hinc autem manifestum fit definitionem etiam non parum conducere ad alias operationes mentis dirigendas; quia cognita explicitè rei natura per partes illius essentiales, facilè intelligitur quid de ea affirmandum, quod negandum sit, quod fit per enunciationem; item quid per discursum ex ea colligi debeat, aut non debeat.

Atque his suppositis ad propositam difficultatem. *Resp.* definitionem non modò communiter describi, *Definitio est oratio explicans naturam rei.* Dicitur *oratio*, non quidem perfecta, quâ unum affirmatur de alio, sed imperfecta constans ex pluribus terminis sine ulla affirmatione, ùt patet ex antedictis. Additur verò, *explicans naturam rei*, quia cùm per nomen rei definitæ illius natura confusè intelligatur, definitio id habet proprium, ut naturam rei clarè & distinctè explicet, ùt constat ex definitione illa hominis, animal rationale, quâ explicitè declaratur quod non nisi confusè sub voce, *homo* continetur.

Ex quibus *collige 1.* quidquid propriè definitur, debere aliquo modo constare ex partibus, nam cùm definitio distinctè explicet naturam & essentiam rei, constetque ex partibus, hinc necessariò sequitur in re definita ponendas esse proportionaliter eas partes quæ sunt in definitione. Unde cùm homo definiatur animal rationale, necesse est in homine reperiri conceptus objectivos animalis & rationalis, qui per definitionem illam repræsentantur. Contrà verò cùm in Deo nulla sit com-

compoſitio ex partibus, hinc ſequitur Deum propriè definiri non poſſe.

Collige 2. definitionem accuratam debere conſtare ex genere & differentia. Cùm enim diſtinctè explicet naturam rei, & res definita in ſua eſſentia contineat duos conceptus, alterum quem habet communem cum aliis rebus, alterum ſibi proprium quo ab iis diſtinguitur, neceſſariò conſtare debet ex genere, quod eſt gradus communis, & ex differentia quæ eſt gradus proprius, & diſtinctivus.

Collige 3. definitionem debere conſtare ex ſolo genere proximo, & ex ultima differentia; ex illo quidem, quia fruſtra alia genera adhiberentur, cùm in eo eſſentialiter contineantur, ut vivens, corpus, & ſubſtantia in animali: ex iſta verò, quia collectio multarum differentiarum communium non tam accuratè eſſentiam rei explicat, quàm differentia illius ultima, quæ cum ea reciprocatur; hácque poſitâ cum genere proximo, aliæ ſunt ſuperfluæ. Interdum tamen deficiente differentiâ ultimâ, aſſumi poteſt loco illius proprietas, vel collectio differentiarum genericarum, ut omnes fatentur.

ARTICULUS II.

Quotuplex ſit Definitio.

VAriæ afferri poſſunt diviſiones definitionis: *In primis* definitio dividitur in definitionem nominis, & definitionem rei. Definitio nominis eſt cùm quid nomen ſignificet utcumque declaratur, ut cùm dico triangulum eſſe quod habet tres angulos, ducem eum eſſe qui ducit exercitum, *&c.* Definitio verò rei eſt quæ naturam rei declarat, ut cùm homo definitur, animal rationale.

Deinde definitio rei vel eſt eſſentialis, vel non eſſentialis; eſſentialis dicitur quæ fit per partes rei eſſentiales, éſtque *duplex*, nempe Phyſica & Metaphyſica. *Phyſica* eſt quæ fit per partes eſſentiales phyſicas, nempe materiam & formam, ut cùm homo definitur compoſi-

tum constans ex corpore organico, & anima rationali; *Metaphysica* verò quæ fit per partes essentiales metaphysicas, genus nempe & differentiam, ut cùm homo definitur animal rationale. Non essentialis verò dicitur, quæ fit per aliud quàm per partes essentiales sive physicas, sive metaphysicas.

Præterea non essentialis vel est descriptiva, vel causalis; descriptiva dicitur quæ fit vel per proprium genus, & proprietatem, ùt cùm homo definitur animal risibile; vel per multa accidentia communia, quorum collectio soli definito competit; ut cùm juxta Platonem homo definitur animal implume, bipes, magni cerebri: causalis verò dicitur, quæ fit per causas rei quæ definitur.

Rursus quia quatuor sunt genera causarum, nempe efficiens, formalis, finalis, & materialis; quidam dicunt definitionem causalem esse illam quæ fit per aliquam ex his causis quæcumque sit. Verùm quia materia & forma sunt partes essentiales compositi, adeóque definitio essentialis per illas dari potest ut antè advertimus; congruentiùs videtur ad definitiones purè causales eas tantùm reducere, quæ sumuntur à causa efficiente, vel finali.

Unde *definitio causalis potest esse triplex*, prima à causa efficiente solâ, ut si definias hominem animal à Deo creatum. *Secunda* à causa finali sola, ut si hominem definias, animal creatum ad beatitudinem æternam. *Tertia* à causa efficiente simul & finali, ut si hominem definias, animal creatum à Deo ad beatitudinem æternam. Verùm prima ex iis definitionibus omnino est imperfecta & inutilis, cùm omnibus animalibus conveniat, ùt perspicuum est; aliæ verò naturam hominis meliùs declarant quàm descriptio illa quæ suprà ex Platone allata est, adeóque magis ad rationem veræ definitionis accedunt.

Definitio essentialis potest adhuc dividi in puram & mixtam; essentialis pura, ea est quæ fit tantùm per partes rei definitæ essentiales sive physicas, sive metaphysicas; mixta verò dicitur quæ declarat essentiam rei, per or-

dinem

dinem ad aliquid quod ipsi est extrinsecum, quod *variis modis* contingere potest; *primò* cùm relativum definitur per ordinem ad suum correlativum; ut cùm pater dicitur filii pater & filius patris filius. *Secundò* cùm accidens definitur per ordinem ad subjectum, ut si risibile definiatur, homo aptus ad ridendum. *Tertiò* cùm potentia definitur per ordinem ad objectum, ut si visus definiatur, sensus externus quo res coloratæ percipiuntur. Quamvis enim ordo relativi ad correlativum, accidentis ad subjectum, & potentiæ ad objectum sit intrinsecus & essentialis; termini tamen ipsi sunt extrinseci rei definitæ, & ad illius essentiam spectare non possunt.

ARTICULUS III.

Quænam sint Conditiones, seu præcepta & canones legitimæ definitionis.

RESP. istas conditiones definitionis à Logicis assignari, ad quas aliæ nonnullæ reduci possunt. *Prima est*, ut definitio sit clarior definito, quod non modò definitioni essentiali sed etiam descriptivæ, & uno verbo cuicunque definitioni competere debet. Quia cùm definitio instituta sit ad declarandam rei naturam, frustra adhiberetur nisi esset clarior re definitâ, ac multò magis si esset obscurior. *Dicitur* autem definitio clarior definito, quando conceptus formalis illi respondens clariùs & expressiùs repræsentat naturam definiti, quam conceptus formalis illius nomini respondens. Quomodo illa definitio hominis, animal rationale, est clarior definito, cùm conceptus illi respondens meliùs repræsentet essentiam hominis, quam conceptus respondens voci, homo. Unde collige, quando homo dicitur arbor inversa, & somnus mortis imago, has similésque descriptiones à Philosophia ablegandas esse, cùm sint obscuriores re definitâ, esto ab oratoribus & poëtis plerumque usurpentur.

Se-

Secunda est ut definitio convertatur cum definito, ita scilicet ut neque alteri competat quàm definitio, neq; ullum sit definitum, cui non conveniat. Et ratio est quia cùm legitima definitio debeat explicare naturam rei, ea debet tantùm extendi quantùm natura quam explicat; hæc autem omni definito, & nulli alteri competit. Unde si quis definiret equum animal quadrupes, ea definitio non esset legitima, quia non tantùm equo, sed etiam innumeris aliis brutorum speciebus competeret. Item si equus definiretur animal ferox & bellicosum, definitio esset diminuta, quia qualitates istæ omnibus equis non competunt.

Tertia ut definitio nihil superfluum contineat, nihilq; necessarium illi desit. *Ratio prioris partis* est, quia si aliquid superfluum contineret, in errorem facilè conduceret: vel enim terminus superfluè additus exprimeret aliquid extrinsecum rei definitæ, vel aliquid essentiale per aliam particulam sufficienter expressum. Si aliquid extrinsecum, occasio esset existimandi illud extrinsecum esset de essentia rei definitæ, si verò aliquid essentiale, sufficienter aliàs expressum, occasio daretur credendi unum & idem attributum esse duo attributa distincta; v.c. sentiens distingui ab animali, & in eo non contineri, si equus definiretur animal sentiens, hinnibile. *Ratio posterioris partis* est, quia definitio debet explicare totam essentiam rei definitæ; quare nihil prætermittere debet, sive ex parte generis, sive ex parte differentiæ, quod ad eam sufficienter declarandam sit necessarium. Unde intelligis hominem diminutè definiri, substantiam rationalem, cùm ex parte generis non exprimatur ratio corporis, viventis, & sentientis quæ ad essentiam hominis spectat; & aliunde homo per illa verba non satis distinguatur ab Angelo, qui substantia rationalis non incongruè dici potest.

Quarta est, ut definitio sit brevis & paucis verbis contineatur: Cùm enim definitiones rerum sint præcipui momenti in Philosophia, earùmque frequentissimus sit usus, tales esse debent ut facilè memoriæ mandari possint, & sæpe sine tædio in disputationibus repeti; quod

non

non fieret si multis verbis constarent. Unde quamvis essentia hominis longè meliùs declaretur si definiatur substantia, corporea,vivens,sensitiva & rationalis, quã si definiatur animal rationale, quia superiora illa prædicata non nisi implicitè & confusè in animali continentur,posterior tamen ex his definitionibus communiter usurpatur in scholis, alteríque vel ex eo capite præfertur,quia est brevior, & ad usum opportunior.

Nota hìc à nonnullis afferri quasdam proprietates definitionis, ut quod definitio non possit demonstrari, quod sit medium potissimæ demonstrationis,quod explicet naturam rei, quod nec verum nec falsum significet. Verùm duæ priores proprietates satis intelligentur ex infrà dicendis, cùm de demonstratione agetur; tertia verò non tam est proprretas definitionis quàm essentia illius, ùt patet ex Artic. 1. Ac denique quarta ulteriori expositione non indiget, cùm omnium consensu prima mentis operatio ad quam definitio spectat non sit capax veritatis aut falsitatis complexæ, sed tantùm incomplexæ,quæ consistit in simplici conformitate cum objecto, aut deformitate ab illo, sine ulla affirmatione, aut negatione.

ARTICULUS IV.

Quanam Res definiri possint.

RESpondeo primò entia fictitia & imaginaria non posse verè & propriè definiri.Ratio est quia cùm definitio sit oratio explicans naturam & essentiam definiti, non potest propriè definiri nisi res quæ veram aliquam naturam & essentiam habet; qualia non sunt entia fictitia & imaginaria. *Confirmatur*, quia vera & accurata definitio debet constare ex genere & differentia; at entia fictitia & imaginaria non habent propriè genus & differentiam. Atque hinc collige privationes & negationes non posse propriè definiri, cùm non sint entia vera,nec habeant propriè genus & differentiam. Dico propriè, nam cùm privationes & negationes, itémque entia ratio-

tionis aliqualem entitatem & essentiam habeant, dubium non est quin eorum ratio qualiscumque sit, per definitionem aliquam imperfectam declarari possit; ut etiam patet ex definitionibus vulgaribus quæ de illis traduntur.

Resp. 2. entia per accidens non posse unâ aliquâ definitione accuratâ explicari. Cujus ratio est, quia etsi ens per accidens, quod est compositum ex variis entibus per se, possit variis definitionibus explicari, ita ut quodlibet ex illis entibus suam definitionem peculiarem habeat; repugnat tamē quod totum compositum unicâ definitione explicetur, cùm ex rebus essentialiter distinctis, & accidentariò unitis coalescat, v. c. album ex homine & albedine.

Confirmatur, nam si album, ut includit hominem, & albedinem, posset unicâ definitione accuratâ declarari, consequenter ei competeret passio aliqua quæ per talem definitionem posset de illo demonstrari: at nulla ejusmodi passio assignari potest, quæ scilicet æqualiter competat homini & albedini, & ab utriusque essentia fluat, cùm habeant essentias omnino diversas. Non tamen negandum entia per accidens, sicut aliquo modo unum constituunt, ita posse unicâ definitione utcunq; declarari, ut si album definiatur corpus disgregans visum.

Resp. 3. substantias completas & specificas propriè posse definiri. Ratio est quia vel nihil propriè definiri potest, quod absurdum est, vel posse propriè definiri ejusmodi substantiis competit, cùm constent ex genere & differentia, aliásque omnes conditiones habeant quæ ad propriam definitionem jure exigi possunt. Imò cùm suprà dictum sit, id quod propriè definitur debere constare ex genere & differentia, *hinc concludimus* non nisi species propriè definiri, cùm illæ solæ constent ex genere & differentia. Unde *ulteriùs colligitur* summa genera non posse propriè definiri; ea enim cùm nullum suprà se genus agnoscant, non possunt intrinsecè constare ex genere & differentia. Adde nec genera interjecta ut genera, propriè definiri; quia etsi propriè definiantur,

antur, id habent ùt constant ex genere & differentia, adeóque ut species non ut genera.

Resp. 4. etsi accidentia in concreto propriè non possint definiri, ùt colligitur ex antedictis, nihil tamen impedire quin per se sumpta & in abstracto, possint habere propriam definitionem. Ratio est quia cùm sint vera entia, in quibus genus & differentia non minùs quàm in substantiis assignari possunt, nihil prohibet quin per illa propriè possint definiri. *Confirmatur*, nam definitio illa albedinis, albedo est color visûs disgregativus, non minùs propria est quàm definitio illa equi, equus est animal hinnibile; quare cùm hæc vulgò admittatur, etsi hinnibile non sit nisi proprietas equi, quia ponitur pro differentia illius quæ ignota est; nulla ratio est cur illa rejiciatur, cùm esse disgregativum visûs vel sit differentia albedinis, vel certè proprietas quæ locum differentiæ ignotæ tenere potest.

Si dicas accidens ex *Arist.* 7. *Metaph. text.* 12. & sequentibus non posse propriè definiri. *Resp.* Aristotelem nihil aliud velle quàm accidens non posse tam propriè definiri quàm substantiam; quia substantia per se ipsam definitur, accidens verò per ordinem ad substantiam, adeóque definitione per additamentum, ùt vocant, quæ non est tam perfecta quàm definitio quæ ex solis essentialibus, & intrinsecis constituitur. Non tamen necesse est ut accidens semper definiatur per ordinem ad subjectum cui inhæret, ùt patet ex definitione albedinis antè allata, in qua etsi supponatur inhærentia albedinis in subjecto, id tamen non exprimitur.

Resp. 5. ex communi sententia singularia sive substantiarum, sive accidentium propriè non definiri, sed tantùm universalia. Ratio est quia si definiatur individuū, vel definitio tradetur per gradus essentiales, vel per individuales, si per individuales definitio non erit essentialis; si verò per essentiales, cùm illi sint communes omnibus individuis, jam definitio non erit singularis, sed universalis.

ARTI-

ARTICULUS V.

Quâ viâ inquiri debet Definitio accurata.

D*Uplex modus assignari potest inquirendi definitionem accuratam*, quæ scilicet componitur ex genere & differentia, *prior* est per divisionem, seu descendendo à supremo genere prædicamenti, in quo reperitur res definienda, usque ad genus sub quo proximè collocatur, & ad differentiam per quam constituitur. Ut si definiendus sit homo, dividenda est substantia in corpoream, & incorpoream; Deinde cùm homo sit substantia corporea, dividendum corpus in animatum, & inanimatum; tum verò quia homo est animatus, corpus animatum seu vivens dividi debet in sensitivum, & non sensitivum. Rursus quia homo est sensitivus, sensitivum seu animal dividi debet in rationale & irrationale ac tandem cùm homo sit animal rationale, neque rationale dividi possit nisi in particulares homines, hinc colligendum rationale esse propriam hominis differentiam adeóque genus ultimum, quod est animal, junctum rationali, constituere definitionem hominis.

Verùm hoc modo non tantùm deprehendi potest definitio speciei infimæ, qualis est homo, sed etiam subalternæ, quale est animal: cùm in illo descensu à substantia ad hominem, priùs occurrat vivens, sensitivum, quod est definitio animalis, quàm animal rationale; quod est definitio hominis.

Ut autem hic modus meliùs percipiatur, alio exemplo juxta communem sententiam, illustrandus est. Ut definitio lineæ deprehendatur, in primis investigandum est illius genus, quod est quantitas. Deinde hæc dividenda in continuam & discretam; & quia linea non est quantitas discreta, continua dividenda est in permanentem & successivam; & quia linea non spectat ad quantitatem successivam, permanens dividenda est in longam, latam & profundam; & quia linea est longa

sine

sine latitudine aut profunditate; nec quantitas longa amplius dividi potest, hinc concludendum propriam definitionem lineæ esse, quod sit *quantitas permanens habens longitudinem sine latitudine.*

Posterior modus investigandæ definitionis est per compositionem, quæ fit ascendendo ab individuis ad species infimas, & à speciebus ad genera hoc modo. Vides v. c. Petrum & Paulum aliósque omnes homines discrepare inter se quoad differentias individuales, & essentialiter convenire tum in gradibus substantiæ, corporis, viventis, & animalis; tum in gradu rationalis. Deinde relictis differentiis individualibus, comparas homines quoad ea in quibus inter se essentialiter conveniunt, cum rebus aliis, & advertis eos ab omnibus differre quatenus sunt rationales, unde colligis rationale esse propriam hominis differentiam. Rursus quia observas hominem minùs distare à brutis quàm à plantis, eò quòd sentit; & minùs à plantis quàm à lapidibus, quia est animatus; & minùs à lapidibus quàm ab Angelis, quia est corporeus, hinc colligis animal esse genus proximius respectu hominis quàm vivens, vel corpus; indéque tandem concludis, animal rationale esse propriam hominis definitionem, utpote constantem ex genere proximo, & differentia specifica.

Eodem modo construi potest definitio albedinis, nam relictis hæcceitatibus seu differentiis individualibus duarum albedinum, id sumendum in quo essentialiter inter se conveniunt, & cùm id in quo ita conveniunt, vel sit ipsis proprium, vel aliis qualitatibus, conveniat, id quod illis est proprium, nempe quod visum disgregent, erit earum differentia; inter ea verò quæ ipsis cum aliis qualitatibus sunt communia, ut quod sint qualitates, & naturales, & patibiles, pro genere proximo hoc postremum sumendum est; eò quòd albedo minùs distat à qualitatibus patibilibus quàm ab aliis, adeóque albedo rectè definitur qualitas patibilis visus disgregativa.

Verùm, quia ut definitio alicujus rei rectè constituatur, ea ad suam Categoriam reducenda est, ùt ante monui-

nuimus, inquiret aliquis quonam modo cognosci possit, ad quam Categoriam spectet id cujus definitio investigatur. *Resp.* id duplici viâ cognosci posse *primò* discurrendo per proprietates omnium prædicamentorum. Cùm enim compertum fuerit omnes alicujus prædicamenti proprietates rei definiendæ competere, certum erit eam ad illud prædicatum spectare, v. c. hominem spectare ad prædicamentum substantiæ, quia substantiæ proprietates illi conveniunt, *&c.*

Secundò considerando quid de re definienda primò essentialiter prædicetur, tum verò quid de tali attributo essentialiter dicatur; sic enim nullo negotio illius prædicatum investigabitur, per regulam primam anteprædicamentalem; de qua superiùs actum est. Atque hic modus eò facilior est, quòd plerumque primum rei cujuslibet prædicatum essentiale notissimum est; cùm nemo ignoret v. c. hominem esse animal, albedinem esse colorem, *&c.* Hic etiam modus non est adeò operosus ac præcedens, quia cùm decem sint prædicamenta, & quodlibet multas habeat proprietates, non nisi longo tempore, deprehendi potest discurrendo per illas, in qua Categoria res definienda constitui debeat. Est etiam illo tutior, cùm non rarò eædem proprietates diversis prædicamentis tribuantur, ùt patet ex supradictis.

* *

*

L I-

LIBER II.

De iis quæ ſpectant ad directionem ſecundæ mentis operationis.

Agendum eſt hoc libro de Enunciatione, variiſque ſpeciebus & affectionibus illius: ac præterea de diviſione, quia hæc ſpeciatim ad directionem ſecundæ operationis intellectûs conducunt.

CAPVT I.

De Principiis Enunciationis.

ARTICVLVS I.

De Signo.

PRÆMONEO 1. quæ hactenus à nobis tractata ſunt ſpectare præſertim ad directionem primæ mentis operationis, quæ in ſimplici apprehenſione ſine ulla affirmatione aut negatione conſiſtit. Quæ verò ſequuntur pertinere ad directionem ſecundæ, quâ aliquid de aliquo affirmamus aut negamus.

Præmoneo 2. Enunciationem eſſe orationem, ad orationem verò requiri nomen & verbum, nomen autem & verbum eſſe voces, & voces eſſe ſigna, adeóque non incongruè priuſquam de ipſa Enunciatione diſſeramus, de ſigno, de voce, de nomine, de verbo, ac de oratione aliqua à nobis prælibanda eſſe.

Præmoneo 3. Ariſtotelem poſtquam egit in libro Categor. de vocibus ſimplicibus, tractare in libro de Interpretatione (quem Latini expoſitores vulgò in duos dividunt) de terminis complexis, ſeu de Enunciatione-

ne:ut tandem perveniat ad Syllogismi constructionem, quam maximè intendit. Ideo autem liber ille inscriptus est de interpretatione, quia per Enunciationem, de qua ex professo disputat, sensa nostra aliis aperimus, & veluti interpretamur. His præmissis

Quæritur 1. quid sit signum. *Resp.* 1. signum ex August. lib. 1. de doctrina Christiana cap. 1. communiter à Theologis, & Philosophis definiri, *Id quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire.* Verùm hæc definitio non videtur satis accurata, tum quia non complectitur signa formalia, sed instrumentalia duntaxat; cùm ista tantùm mediante sui cognitione in cognitionem alterius rei nos ducant; tum quia juxta illam, causæ possunt dici signa suorum effectuum, cùm in eorum cognitionem nos ducant; quod tamen communi sensui repugnat.

Resp. 2. signum propriè acceptum definiri posse, *Id quod est institutum ad aliquid significandum.* Licèt enim ad signum improprium sufficiat quod ducat in cognitionem alterius rei, ad proprium tamen signum requiritur, quod vel à natura, vel ab hominum voluntate sit institutum ad rem illam significandam. Quâ ratione cognitio est propriè signum objecti, quod naturaliter repræsentat; voces sunt signa rerum, quas ex hominum instituto significant; & picturæ sunt signa eorum quæ per illas repræsentantur. Contrà verò nec causæ sunt signa effectuum quos producunt, nec effectus signa causarum à quibus pendent; cùm nec causæ sint institutæ ad significandos effectus, nec effectus ad causas significandas.

Quæritur 2. quid sit id per quod res aliqua formaliter constituitur in ratione signi. Et difficultas est præcipuè de signis ad placitum, cùm constet signa naturalia sive propria, sive impropria, per se ducere in cognitionem alterius, v.c. intellectionem, & visionem, objectū, intellectum, & visum per se repræsentare, fumum per se ducere in cognitionem ignis, &c. Dubitatur ergo per quid signa ad placitum, seu quæ ab hominum institutione pendent, formaliter cōstituantur in ratione signi

per

per quid v. c. vox illa *homo* constituatur significativa animalis ratione præditi; vox *equus* animalis hinnibilis, & ita de aliis.

Respondent aliqui ejusmodi signa constitui per relationem quandam realem, & prædicamentalem in iis resultantem, ex vi humanæ voluntatis, quâ destinata sunt ad tale quid significandum. Verùm hæc responsio statim refellitur, tum quia aliàs ostendemus relationem prædicamentalem non esse quid realiter distinctum ab extremis, tum quia licèt ab iis sic distingueretur, non posset intelligi quomodo verba instituens potuerit iis relationem aliquam realem imprimere, ex eo præcisè quod voluerit ut hanc, vel illam rem significarent. Siquidem idem nomen quod significat animal rationale, potuit significare animal hinnibile, aut quidvis aliud, vel etiam nihil significare; adeóque ex se potuit esse fundamentum hujus vel illius relationis, vel nullius: atqui fieri potest ut eadem rès manens in se omnino immutata, possit ex sola alicujus hominis voluntate relationes innumeras fundare, aut sine ulla relatione existere? Hoc sanè non minùs intellectu difficilè est, quàm si quis diceret parietem sine ulla sua intrinseca mutatione, posse distinctas specie, easque innumeras relationes fundare, aut etiam carere omni relatione.

Tum denique quia licèt verborum institutor posset iis relationem aliquam imprimere cùm primùm ea destinat ad aliquid significandum; ridiculum tamen esset existimare ex vi talis institutionis, ex iisdem verbis similem semper relationem pullulare, etiam multis seculis post mortem institutoris quoties ab aliquo proferuntur ad idem significandum, quod ex primæva institutione significant.

Alii igitur meliùs respondent, verba & res quæ ad placitum significant, constitui formaliter in ratione signi, per denominationem extrinsecam à voluntate illius qui talia signa instituit. Quod enim v. c. vox illa *equus*, ex se, seu in actu primo significet animal hinnibile, id aliunde repeti non debet quàm ex voluntate instituen-

tis, quæ adhuc habitualiter perseverare censetur, cùm talis institutio nunquam imminutata fuerit. Et similiter quòd hædera appensa vinum vendibile significet, id referri non debet nisi in hominum voluntatem, qui ex mutuo consensu instituerunt ut hædera præ foribus appensa, vinum ibi esse venale judicaret. Quod enim voluntas præcesserit, & nunquam fuerit sive formaliter, sive virtualiter retractata, id omnino sufficit ut vox, vel res id adhuc significet in actu primo, ad quod significandum instituta est, seclusâ quâcunque relatione sive reali, sive rationis ex ea resultante.

Objicies, si ratio formalis signi consisteret in denominatione extrinseca à voluntate instituentis, nemo cognosceret signum aliquod sub ratione signi, quin voluntatem illam perspectam haberet; at consequens est absurdum, cùm cognoscamus verborum, aliarúmque rerum significationem tali institutione nullo modo cognita. *Resp.* majorem veram esse de cognitione voluntatis illius sive clara & explicita, sive obscura & implicita, quo sensu minor distinguenda est; non enim scimus quid res aut verba significent, nisi ab aliquo audiamus ad quid significandum instituta sint; quare eo ipso intelligimus saltèm implicitè, virtualiter & confusè, eorum significationem esse denominationem à præcedente institutione ortam.

Quæritur 3. quomodo signum moveat potentiam intellectivam, ut eo præcepto statim in notitiam rei significatæ veniat. *Resp.* signum non exercere causalitatem realem & physicam in potentiam intellectivam; res siquidem materialis non potest sic movere potentiam spiritualem, qualis est intellectus, sed tantùm causalitatem moralem; quatenus intellectus, visâ re quam scit destinatam ad aliquid significandum, statim in seipso excitat cogitationem objecti per illam significati.

ARTI-

ARTICULUS II.
De Voce.

ARistoteles lib. de Interpret. cap. 1. *docet* 1. voces esse *notas, seu signa passionum quæ sunt in anima,* id est conceptuum, & scripta esse *notas eorum quæ sunt in voce.*

Docet 2. litteras quidem & voces non esse easdem apud omnes; esse tamen eosdem apud omnes rerum conceptus, sicut eædem etiam sunt apud omnes res quæ conceptibus repræsentantur. Eadem enim est bovis natura apud omnes nationes, & omnes eodem modo bovem concipiunt; sed in modo hæc enunciandi per voces, aut per scripturam, magna inter homines est diversitas.

Docet 3. quemadmodum in anima est duplex operatio; alia apprehensio simplex, in qua nec est verum, nec falsum; alia judicium seu compositio & divisio, in qua est veritas, aut falsitas; ita etiam voces alias esse simplices, quæ nec verum nec falsum significant; alias compositas quæ veritatem, aut falsitatem continent: sic homo significat quidem aliquid, non tamen verum aut falsum, donec adjiciatur est vel non est. Circa hæc autem

Quæritur 1 quid propriè sit vox. *Respond.* vocem esse sonum ore animalis prolatum. In primis ut est sonus, convenit cum sono tubæ, campanæ, bombardæ aliarúmq; rerum, & distinguitur ab omni re quæ non est sonus; ut autem est sonus prolatus voce animalis distinguitur à quocunque sono non ita, etiam ab ipso animali edito; ut si manibus, vel pedibus excitetur. Vox enim præterquam quod est animalis, certis instrumentis producitur & dearticulatur, quorum nonnulla de quibus alius erit dicendi locus, os animalis constituunt, quo propriè voces emittuntur.

Quæritur 2. an voces ab hominibus institutæ naturaliter significent. Quidam antiqui Philosophi, ut Socra-

tes, Cratilus, & alii affirmabant; sed oppositum manifestè colligitur ex Aristotele loco citato, cùm ponit illud discrimen inter voces & conceptus, quod conceptus sunt iidem apud omnes nationes, non autem voces. Ratio enim quare conceptus sunt iidem apud omnes, ea est quia naturaliter res significant, & quæ sunt naturalia eadem sunt apud omnes. Et consequenter cùm tanta sit inter nationes idiomatum diversitas, hinc evidens est naturalem vim significandi iis non competere.

Confirmatur, nam si vocibus naturalis vis significandi competeret, eadem vox non posset res diversas significare, neque diversæ eandem: at constat eandem vocem interdum diversa significare, non modò apud diversas nationes, sed etiam apud eandem, ut facilè quisque in lingua patria observare potest. Constat etiam eandem rem sæpissimè pluribus nominibus longè diversis significari.

Objicies, Adamum laudatum quia animalibus propria nomina imposuit, unde sequi videtur ea nomina ex se naturas, & proprietates animalium significasse: *Respond.* nomina animalibus ab Adamo imposita propria dici, quia singulis speciebus data sunt singula nomina quibus inter se distinguerentur, non quod ea nomina ex se naturas & proprietates animalium, quibus imposita sunt significarent; ut vel ex eo ostenditur, quod si quis ejusmodi nominum significationem non callens, ea legat, & aliunde animalium quibus imposita sunt naturas & proprietates perspectas habeat; ex iis numquam colliget quod nomen equo, quod leoni, quod bovi competat; quod tamen facilè perciperet, si ejusmodi nominibus vis naturaliter, ea quibus imposita sunt significandi, competeret. Sicut qui Regem novit, cùm primùm illius effigiem percipit, illico intelligit eam esse Regis imaginem.

Deinde quamvis totum argumentum gratis admitteretur, inde ad summum fieret voces Hebraicas, quibus Adam usus est, habere vim naturalem significandi; neq; illud

illud privilegium linguæ ſanctæ meritò extendi poſſet ad innumera alia idiomata, quibus homines à tempore confuſionis Babylonicæ utuntur.

Non tamen negandum quin multa nomina rationabiliter rebus ſint impoſita, propter quandam proportionem quam cum illis habent & peculiarem vim eas ſignificandi; ut lapis dictus eſt à lædendo pedem, homo quia ex humo compactus eſt, *&c.* Congruè etiam ad res aſperas, aut ſuaves ſignificandas, impoſita ſunt nomina quæ aſperam, aut ſuavem habent pronunciationem. Verùm ejuſmodi proportio etſi ſufficiat ut nomina illa non omnino temerè & caſu impoſita cenſeantur, non tamen ut dicantur habere vim naturalem ſignificandi res quibus impoſita ſunt, ùt perſpicuum eſt.

Quæritur 5. quid per voces directè & immediatè ſignificetur, an res, an conceptus. Ubi non eſt difficultas de nonnullis vocibus quæ ſunt inventæ ad declarandos ipſos conceptus, ut voces iſtæ; *conceptus, intellectio, verbum mentis,* & ſimiles, ſed de iis quæ circa res externas verſantur, ut voces *homo, equus, leo, &c.* priores enim omnium conſenſu, ipſos conceptus directè & immediatè ſignificant.

Reſp. per voces ſignificari directè & immediatè res ipſas, non conceptus qui à loquente habentur de rebus. *Probatur primò,* vulgari illo axiomate philoſophico ex Ariſtotele ſumpto, *ab eo quod res eſt, vel non eſt propoſitio vera, aut falſa eſt,* hinc enim non evidenter colligitur per voces immediatè & directè res ipſas ſignificari, non conceptus; quia ſi conceptus per illas ſignificarentur, eſſent veræ ex hypotheſi quod eſſent conformes conceptibus, licèt res eſſent falſæ; & vice verſâ eſſent falſæ ſi à conceptibus diſſentirent, eſto rebus eſſent accommodatæ.

Probatur ſecundò, nam per voces illud ſignificatur ad quod ſignificandum ſunt inſtitutæ; atqui voces ſunt inſtitutæ ad ſignificandas res ipſas, non conceptus, ergo voces non conceptus, ſed res ſignificant. Major perſpicua eſt, ſuadetur minor, quia nomina illa *equus,*

leo, canis, sunt instituta ad significanda animalia quibus imposita sunt, non autem ad repræsentandos conceptus qui de ejusmodi animalibus finguntur. Et qui dicit canem latrare, non intendit significare se concipere latratum canis, sed canem ipsum verè latratum edere.

Objicies 1. ex Arist. loco citato voces esse notas passionum quæ sunt in anima, id est conceptuum. *Resp.* id intelligendum esse de significatione mediatâ & indirectâ, quatenus verbis res directè significantibus quid animo concipiamus consequenter aperimus. Si enim nesciam verba illa, lepus currit, significare tale animal, quod lepus appellatur, currere, nunquam intelligam eum qui illa profert, concipere, illud animal currere. Quare verba res directè & immediatè significant, conceptus verò tantùm indirectè & consequenter.

Objicies 2. voces substitui loco conceptuum, adeóque immediatè per voces significari. *Resp.* inde potiùs oppositum debere concludi, nam si voces substituuntur loco conceptuum, idem significare debent quod per conceptus significatur; at conceptus non significant seipsos, sed res conceptas, ergo & voces res, non conceptus significant. Atque hæc responsio inde evidenter confirmatur, quod Philosophi sæpe docent ex *Arist.* 1. *Elenchor. cap.* 1. voces substitui loco rerum, quia non possumus res ipsas de quibus tractamus, præsentes exhibere, & ad scholas adducere.

Objicies 3. si voces non essent signa conceptuum nullum daretur mendacium, quia mentiri, quod juxta vocis ethymologiam est contra mentem ire, nihil est aliud quàm verbis significare te habere in mente, quod verè non habes. *Resp.* id non sequi, nam mentiri non est directè verbis significare te habere in mente conceptum quem verè non habes; sed proferre voces rem aliam significantes, quàm quæ tuo conceptu repræsentatur. Cùm enim voces substituantur loco conceptuum, per eas debet significari quod per conceptus repræsentatur; adeóque quando aliud significant, illud est contra mentem ire, & mentiri.

Ob-

Objicies 4. res non sunt universales nisi mediis conceptibus, ergo voces quibus significantur, eas non significant nisi mediis conceptibus, ac proinde ipsi conceptus immediatè per eas cognoscuntur. *Respond* 1. ex hac ratione colligi voces omnes quæ singularia repræsentant, significare res immediatè, non conceptus. 2. eam nihil concludere contra res universales, quia etsi illæ ex communi sententia, fiant universales per conceptum, non opus est ut voces iis impositæ, eas non significent nisi mediante conceptu, ut vel ipsâ experientiâ manifestum est. Cùm enim audio vocem illam, *equus*, statim intelligo directè & immediatè naturā equinam, tanquam proprium illius significatum; etsi fortè de conceptu proferentis nihil cogitem. Et quamvis non conciperem naturam equinam, nisi etiam intelligendo modum quo per conceptum facta est universalis, inde non sequeretur ejusmodi conceptum voce, *equus*, significari: quemadmodum etsi non concipiam filium, quin etiam eum à quo genitus est, concipiam, inde non sequitur voce filii & genitum, & genitorem significari.

Quæritur 5. an scriptura res ipsas, non autem voces immediatè significet. *Resp.* res significare, non voces. *Probatur*, nam sicut se habent voces ad conceptus, ita & scriptura ad voces; atqui voces non significant immediatè conceptus, sed res conceptibus repræsentatas, ergo & scriptura non significat immediatè voces, sed res vocibus significatas. Major suadetur, quia scriptura gerit vices vocum, sicut voces conceptuum; minor verò ex jam dictis sufficienter probata relinquitur.

Confirmatur, nam sive verba illa, *Petrus studet*, voce prolatâ percipiam, sive scripta legam, illico mihi occurrit cogitatio de studio Petri, non autem de conceptu quem loquens, aut scribens de illo efformavit.

Objicies 1. si scriptura res immediatè significaret, non voces, sequeretur legentem scripturam eo ipso intelligere rem quam significat, quod tamen falsum est. *Resp.* id non sequi, nam cùm scriptura significet ad placitum, etsi quis sciat legere scripturam, non ideo

novit illius significationem. Quemadmodum qui voces audit, non illico intelligit earum significationem, etā res per illas, non conceptus significentur, etiam ex sententia arguentium.

Objicies 2. qui scripturam legit, ex illa potest formare conceptum vocis, etsi rem eā significatam non percipiat, ergo scriptura magis significat vocem quàm rem. *Resp.* 1. hoc argumento posse concludi, vocem potius significare scripturam quàm rem; cùm ex voce plerumq; faciliùs sit venire in conceptum scripturæ, quàm rei. 2. negandam esse consequentiam, quia quod scriptura ducat in notitiam vocis, hoc oriri potest ex proportione quæ inter utramque reperitur, cùm eadem sit vox ore prolata, & scripto exarata: hinc autem non debet sumi scripturæ significatio, sed ex intentione illius qui scripturam instituit.

Objicies 3. scriptura non nisi voces repræsentat, ei qui discit primò legere & scribere, ergo scriptura immediatè voces repræsentat, non res. *Resp.* non sequi, licèt enim voces tantùm repræsententur per scripturam ei, qui illius significationem ignorat, hoc est per accidens, eò quòd scriptura est per se primò instituta, ut res ipsas vocibus significatas repræsentet. *Confirmatur*, nam aliàs æquè concludi posset contra arguentes, voces primò & directè significare scripturam, non res, aut conceptus; cùm fieri possit ut quis per voces quarum significationem ignorat, ducatur in cognitionem scripturæ: ut si ignaro linguæ Latinæ ostendam, quâ ratione vox *equus* scribenda sit, ita ut quoties equum nominari audit, toties in notitiam veniat scripturæ, quâ vox illa repræsentatur, non autem animalis quod utrâque significatur.

ARTICULUS III.

De Nomine.

NOmen sic definitur ab Arist. lib. de Interpret. c. 2. *Nomen est vox significans ex instituto, sine tempore,* cujus

cujus nulla pars separatim significat. Dicitur 1. vox significans, ut distinguatur à vocibus nihil significantibus, ut est vox *Blitiri.*

Dicitur 2. significans ex instituto, ut distinguatur à vocibus, quæ à natura significant, ut sunt nonnullæ voces, quæ dolorem & tristitiam significant.

Dicitur 3. sine tempore, quâ ratione distinguitur à verbo, quod aliquam temporis differentiam adsignificat, ut infrà dicetur.

Dicitur 4. cujus nulla pars separatim significat, id est per se solam; ut est pars nominis, illúdque componit; alias enim extra talem compositionem significare potest, ut patet ex dictis ubi de terminis.

Nota 1. ex Arist. nomen infinitum non esse propriè & absolutè nomen, quia nomen aliquid determinatè significat, non autem nomen infinitum, cùm ita vocetur, quia infinita tam entia, quàm non entia complectitur. Exempli gratiâ, non homo est nomen infinitum, quod de omnibus entibus, & non entibus, excepto homine, dici potest; illa enim omnia sunt non homo.

Nota 2. casus nominis non esse propriè nomina, ut de iis hîc tractatur: siquidem addito verbo est non faciunt enunciationem, nec verum aut falsum significant, sicut vera nomina; si enim dicas Philonis est, aut Philonis non est: hæc verba præcisè nihil significant, nec verum aut falsum enunciant: secus si dicas, Philo est, aut Philo non est.

Ex his autem colligitur, ut integra sit nominis definitio, eam hoc modo concipiendam esse. *Nomen est vox significans ex instituto, sine tempore, cujus nulla pars separatim significat, finita & recta* Verùm contra jam dicta, quæ ob Aristotelis autoritatem pondus habent.

Objicitur 1. nomen immeritò definiri vocem; cùm vox sit à natura, & nomen ab instituto hominum. *Respondeo* vocem, ut præcisè est sonus quidam, esse à natura; ut autem est dearticulata, & significativa esse ab hominum instituto. Cæterùm nomen non dicitur

vox priori modo, sed tantùm posteriori, ùt nimirum significat ex instituto, quâ ratione se habet ut genus respectu nominis & verbi.

Objicitur 2. falsò dici nomen significare sine tempore, seu tempus non adsignificare, cùm voces istæ, hora, dies, mensis & similes ad tempus significandum sint impositæ.

Responsio communis est, nomina illa tempus quidem directè significare, sed non adsignificare sicut verba, quæ non tantùm actionem aliquam significant, sed etiam indicant tempus, quo ejusmodi actio ex natura sua fieri debet; ut amo & lego, actionem amandi & legendi significant, simúlque indicant eam fieri præsenti tempore; quâ ratione contendit Aristoteles hoc loco nomen distingui à verbo, adeóque tempus non adsignificare seu connotare; esto nomina aliqua sint imposita ad differentias temporis directè significandas.

Quod si instes nomina ista jentaculum, prandium, cœna non modò significare actionem sumendi cibum, sed etiam connotare tempus, quo talis actio fieri solet. Respondent ejusmodi voces propriè tempus non connotare ad modum verborum, siquidem qui dicit prandium, cœna, non significat an actiones iis nominibus indicatæ de facto sint hoc tempore, nec ne; qui verò dicit amo, lego, determinatè significat actionem amandi & legendi exerceri tempore præsenti.

Objicitur 3. nomen infinitum malè excludi à definitione nominis; quia cùm sit vox ad placitum significans, neque sit verbum, neque oratio, necessariò nomen esse debet. *Resp.* nomen infinitum non esse propriè vocem ad placitum significantem; quia etsi de multis enunciari possit, non tamen illa significat, ut non lapis non significat hominem, vel equum, vel leonem, etsi de iis dicatur, sed meram negationem; quod non sufficit ad veram rationem signi propriè dicti, quia significare est aliquid positivum potentiæ cognoscitivæ repræsentare.

Objicitur

Objicitur 4. casus nominum à ratione nominis non bene excludi, cùm integra nominis significatio illis conveniat; quod enim dictum est eos non efficere enunciationem,nec verum aut falsum significare, non satis cum veritate concordat,cum rectè dicamus, *pænitet me*, & similia,quæ integram enunciationem constituunt,& veritatem aut falsitatem continent. *Respondeo* hanc objectionem solvi posse ex ipso textu Aristotelis, cùm dicat definitionem nominis quoad cætera convenire casibus nominum, non tamen quoad hoc quod nomen conjunctum cum verbo est, vel erat, vel erit, significat verum aut falsum. Hoc enim casibus nominum non competit,ut patet in exemplo allato, Philonis est,Philonis non est. Quare esto casus nominum constituāt propositionem cum verbis impersonalibus, id non sufficit juxta Aristot.ut propriè dicantur nomina; quia conjuncti cum verbo substantivo est, nihil enunciant.Imò quod aliquid enuntient cum verbis impersonalibus, id non habent per se, sed per accidens, quatenus resolvuntur in casus rectos; ut verba illa, *pænitet me*,resolvuntur in ista, *pænitentiâ ducor*.

ARTICULUS IV.

De Verbo.

QVæritur 1. quid sit Verbum. *Respond.* verbum ab Arist. cap. 3. libri de Interpret. sic definiri: *Verbum est,quod adsignificat tempus,cujus nulla pars significat separatim,& est semper nota eorū,quæ de altero dicuntur.* Ubi particulæ illæ, *vox ad placitum significans*, quæ subintelligi debent, brevitatis causâ sunt prætermissæ, quia cap. 2. in definitione nominis sufficienter explicatæ fuerant.

Dicitur 1. *quod adsignificat tempus*, id est quod præter præcipuam significationem,quam habet, aliquam temporis differentiam adsignificat, ut articulo præcedenti observatum fuit: verùm majoris explicationis gratiâ

quia scilicet verbum est id, quod attributum cum subjecto connectit, sive attributum dicatur de subjecto in illa propositione, *homo est animal*; sive sit in subjecto, ut in ista, *Petrus est albus.*

Cæterum Aristoteles à prædicta definitione excludit primò verba infinita, ut non valet, non laborat; quia verbum significat determinatum animi conceptum, at verba infinita de infinitis entibus, & non entibus dici possunt,

Excludit secundò ab illa definitione casus verborum, ut amavi, amabo; quia quod in ea dicitur verbum adsignificare tempus, id de præsenti tempore intelligi debet, cùm cætera tempora ab illo dependeant; casus autem verborum non adsignificant tempus præsens, sed circa præsens, nempe præteritum & futurum.

Ex quibus omnibus collige, definitionem verbi ut perfecta & integra sit, in hunc modum concinnari posse. *Verbum est vox significans ad placitum, cum tempore præsenti, cujus nulla pars significat separatim, & est semper nota eorum, quæ de altero dicuntur, finita & recta.*

Quæritur 2. an verbum sit pars essentialis propositionis, non quatenus continet in se prædicatum, ut in illa propositione, Petrus currit, sic enim certum est verbum esse partem essentialem propositionis; eò quòd subjectum & prædicatum omnium consensu sunt partes, ex quibus propositio essentialiter componitur. Est ergo difficultas de verbo, quatenus est præcisè nexus seu copula subjecti cum prædicato; ut in illa propositione, homo est animal.

Resp. verbum hoc modo spectatum, ex communi sententia, esse partem essentialem & formalem propositionis: siquidem in propositione tria considerari debent, nempe subjectum, attributum, & copula; subjectum & attributum se habent tanquam materia, ex qua propositio componitur, copula verò se habet ut forma partes illas materiales uniens, iisque rationem propositionis tribuens. Quare verbum non tantùm spectat ad essentiam propositionis, sed etiam nobiliori modo quàm subjectum & attributum.

Objicies 1. ſubjectum habet rationem materiæ, reſpectu attributi,& attributum rationem formæ ; reſpectu ſubjecti,quia illud determinat ad tale eſſe. Ergo verbum non eſt pars eſſentialis propoſitionis, cùm partes illius eſſentiales ſint ex tantùm,quæ habent rationem materiæ,aut formæ. *Reſp.* negando id ſequi, quia licèt attributum & ſubjectum, quatenus ad ſe mutuò referuntur,habeant aliquo modo rationem materiæ & formæ,ſi tamen utrumque referatur ad propoſitionem,ùt hîc fit,eo ſenſu attributum & ſubjectum ſimul ſumpta ſunt pars materialis propoſitionis, verbum autem eſt pars illius formalis ; quatenus propoſitio conſiſtit formaliter in unione ſubjecti cum attributo,quæ fit per verbum.

Objicies 2. ex Ariſt.relato ubi de terminis, propoſitionem reſolvi in ſubjectum & prædicatum,non autem in verbum,ex quo ſequitur, ſubjectum tantùm & prædicatum eſſe partes propoſitionis,non autem verbum; ſiquidem unumquodque reſolvitur in partes, ex quibus componitur. *Reſp.* propoſitionem reſolvi in ſubjectum & prædicatum,ùt in terminos,unde ſequitur tantùm verbum non eſſe terminum propoſitionis. Quòd ſi inſtes,terminos eſſe partes,ex quibus propoſitio componitur. Reſpondetur eſſe partes propoſitionis materiales,quæ inter ſe uniùntur per verbum,quod proinde habet rationem partis formalis ; ad eum modum, quo pars formalis domûs eſt id,quo lapides,ligna, aliæque partes materiales inter ſe connectuntur.

Quæritur 3. an verbum infinitum maneat infinitum in propoſitione. *Reſp.* affirmativè,ùt patet ex Ariſt.loco citato ubi docet,verbum infinitum non eſſe propriè verbum,etſi tempus adſignificet, & ſemper de aliquo dicatur;non enim de aliquo dicitur,niſi in propoſitione,ùt perſpicuum eſt.

Patet 2.nam propoſitio illa Petrus non ſtudet,poteſt reſolvi vel in iſtam propoſitionem,Petrus non eſt ſtudens,vel in hanc,Petrus eſt non ſtudens,ac priori modo negatio ſumitur negativè, facitque propoſitionem negativam;poſteriori verò ſumitur affirmativè, facítq; propoſitionem infinitam. Quòd

Quod si dicas in utraque ex his propositionibus negari studium de Petro, adeóque utramque esse negativam. *Resp.* id non sequi, quia ut propositio sit negativa, negatio debet cadere expresse non modò suprà prædicatum, sed etiam suprà copulam, ut fit in illa propositione, Petrus non est studens; hoc autem non contingit in ista propositione, Petrus est non studens; ac proinde non est propositio negativa, sed infinita.

ARTICULUS V.

De Oratione.

DUo tractantur ab *Aristot. cap. 4. libri de Interpretatione:* primò definitio orationis, secundò illius divisio.

Quod ad primum attinet, oratio definitur, *Vox significans ex instituto, cujus aliqua pars significat separatim ut dictio, non ut affirmatio, vel negatio.* Hoc patet in illa oratione, homo currit, nam vox homo, per se significat præcisè hominem, nihil de illo affirmando, vel negando; & vox currit, similiter simplicem cursûs conceptum denotat, sine ulla affirmatione aut negatione; quia affirmatio aut negatio non fit nisi per voces conjunctas. Et per hanc definitionis partem oratio distinguitur à nomine & verbo, quorum partes separatim non significant, ut suprà dictum est. Verùm ut ista clariora evadant;

Nota 1. orationem dici vocem, etsi multæ voces in ea necessariò contineantur; quia illæ debent conjungi per modum unius, ita ut unum aliquem sensum conficiant.

Nota 2. cùm dentur Orationes compositæ, cujus partes separatim significant, non tantùm ut dictiones, sed etiam ut affirmationes, aut negationes, ut cùm dico, *quando sol nimis fervet, calor omnia exurit*, dictam definitionem non ita intelligendam esse, ut nullius Orationis pars significet tanquam affirmatio, aut negatio; sed ut in-

ut in Oratione semper sint partes aliquæ, quæ significent tantùm ùt dictiones, quod etiam in Orationibus compositis locum habet. cùm singulæ earum voces separatim eo modo significent.

Nota 3. Orationem non tantùm componi ex dictionibus integris, sed etiam ex partibus dictionum, seu ex syllabis. Unde cùm syllabæ per se non significent, ùt constat ex dictis ubi de nomine, hinc sequitur quod dicitur in allata definitione Orationis, *ejus aliquam partem significare ùt dictionem*, non esse intelligendum de syllabis, quæ tantùm sunt partes Orationis remotæ, sed de verbis & nominibus integris, quæ ex syllabis coalescunt, suntque illius partes proximæ, aliquid per se & separatim significantes.

Quod spectat ad secundum, de quo hîc agit Aristoteles, Oratio ab illo generatim dividitur in eam, quæ significat verum aut falsum, & eam, quæ veri & falsi est expers; & prior dicitur Enunciatio, posterior verò subdividitur in orationem deprecativam, imperativam, & alias, quæ nec verum, nec falsum significant; quarum consideratio ad inferiores disciplinas spectat cùm sola enunciatio propriè sit Logici instituti.

Observandum tamen ex S. Thoma hoc loco Lectione 7. Orationem aliam esse imperfectam, aliam perfectam, & imperfectam eam esse, quæ non generit sensum perfectum in animo audientis, ùt cùm dico, si dies esset; perfectam verò eam, quæ complet sententiam, cujus quinque facit species; nempe enunciativam, deprecativam, imperativam, interrogativam & vocativam. Quarum numerum ita colligit. Cùm ratio vel intellectus non solùm concipiat in seipso veritatem rei, sed etiam ad ejus officium spectet secundùm suum conceptum alia dirigere & ordinare, ideo necesse fuit ut præter orationem enunciativam, quâ absolutè significat ut conceptus intellectûs, in quo est verum aut falsum, essent etiam aliquæ aliæ orationes significantes ordinem rationis, secundùm quem alia diriguntur; dirigitur autem ex ratione unius hominis alius homo ad tria, primò quidem ad attendendum mente, & ad hoc pertinet

oratio

oratio vocativa; secundò ad respondendum voce, & ad hoc pertinet interrogativa, ad quam reducitur dubitativa; tertiò ad exequendum in opere, & ad hoc pertinet quantùm ad inferiores, oratio imperativa, quantū autem ad superiores, oratio deprecativa ad quam reducitur oratio optativa; quia respectu superioris homo non habet vim motivam, nisi per expressionem sui desiderii.

Addit S. Doctor quatuor illas species orationis non significare ipsum conceptum intellectûs, in quo est verum vel falsum, sed quendam ordinem ad hoc consequentem, adeoque in nulla earum inveniri verum vel falsum; sed solum in enunciativa, quæ significat id quod de rebus concipitur. Unde colligit omnes modos orationum in quibus invenitur verum, aut falsum, sub enunciatione contineri.

CAPUT II.

De Enunciatione, & variis Divisionibus illius.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Enunciatio.

ENunciatio vulgò definitur ex Arist. loco citato, *Oratio verum aut falsum significans.* Ubi vox Oratio tenet locum generis, in quo Enunciatio convenit cum aliis orationibus suprà memoratis, & distinguitur à nomine & verbo quæ rationem orationis non habent. Reliqua verò gerunt vices differentiæ, per quam Enunciatio distinguitur non modò ab orationibus imperfectis, quæ sensum completum non referunt; sed etiam à perfectis quæ verum aut falsum non significant, etsi alioqui sensum completū habeant; cujus varias species articulo præcedenti ex S. Thoma enumeravimus.

Ubi *nota* I. Enunciationem idem esse apud Logicos ac propositionem, cum eo tantùm discrimine, quod quan-

ex orationes specie distinctas necessariò constituerent, sicut rationale & irrationale distincta specie animalia constituunt.

Objicies, oratio in genere est enunciatio unius de alio; ergo enunciatio, quæ hîc ponitur ùt species orationis, aliquid amplius dicere debet; at præterquam, quod unum de altero enunciat, nihil est, quod dicere possit essentialiter nisi significationem veritatis vel falsitatis: igitur enunciatio essentialiter includit, quòd veritatem vel falsitatem significet. *Confirmatur*, quia in definitione enunciationis præter orationem, quæ habet, quod unum enunciet de alio, nihil aliud ponitur ex parte differentiæ, nisi quòd sit veri vel falsi significativa; ergo hoc spectst ad illius essentiam.

Respondeo antecedens argumenti falsum esse, ùt patet tum ex definitione orationis superiùs allata, in qua nulla fit mentio enunciationis unius de alio; tum ex eo quòd variæ dantur species orationis, quæ non sunt enunciativæ, ut ibidem ex Arist. & S. Thoma ostendimus; quod falsum esset, si oratio in genere diceret enunciationem unius de alio. Unde negatur consequentia, ut enim enunciatio addat aliquid supra orationem, satis est quòd per eam unum enuncietur de alio, neq; opus est ut essentialiter dicat veritatem aut falsitatem. Eò vel maximè, quia prius est quòd unum de alio enuncietur, quàm quòd enunciatio sit vera aut falsa: quare cùm ratiò essentialis alicujus rei in eo constitui debeat, quod primum in illa concipitur, hinc fit ut essentia enunciationis constituenda sit in eo, quod unum de alio enunciat, non autem in eo, quod verum aut falsum significat. Et ad confirmationem dicimus, nil referre quod in definitione illius fiat mentio veritatis & falsitatis; cùm plerumq; in definitionibus proprietates locum differentiæ essentialis tenere soleant.

Ex his autem intellige, Enunciationem posse congruentiùs sic definiri: *est oratio, quâ unum enunciatur de alio*, vel etiam hoc modo, *est oratio, quâ unum affirmatur, vel negatur de alio.* Siquidem hæ rationes sunt priores in enunciatione, quàm quòd verum aut falsum signi-

significet, ut ostensum est. Inter illas autem prior posteriori præferenda est, eò quòd Enunciatio secundùm suam quidditatem videtur tantùm dicere prædicationem unius de alio abstrahendo de affirmatione & negatione; quemadmodum animal abstrahit à rationali & irrationali.

ARTICULUS II.
De Enunciatione simplici.

Enunciatio vulgò dividitur in simplicem & compositam; *simplex seu categorica* ea est quâ unum de uno prædicatur; sive illud unum sit simplex, ut cùm dico, *equus est animal*, sive sit compositum, vel ex parte prædicati, ut in hac propositione, *equus est animal hinnibile*, vel ex parte subjecti ut in ista, *vir bonus est colendus*; vel ex parte utriusque ut in hac, *vir justus est amore dignus*: *Composita* verò est illa quæ plures propositiones simplices simul junctas complectitur, de quo infrà agemus.

Rursus. *Enunciatio simplex vel est de inesse, vel est modalis*; prior dicitur quæ simpliciter unum alteri inesse, vel non inesse enunciat, ut, *equus est animal*, *equus non est animal* unde etiam absoluta dici potest. Posterior verò significat modum quo unum alteri inest, vel non inest, ut cùm dico, *equus necessariò est animal, homo contingenter est doctus*. Verùm dimissâ modali, de qua latè inferiùs agendum erit.

Tertiò *enunciatio simplex de inesse alia est de secundo, alia de tertio adjacente*. Enunciatio de secundo adjacente ea dicitur, quæ constat tantùm ex subjecto & verbo est, ut, *Deus est*: de tertio verò, ea quæ post copulam habet prædicatum sive explicitè, ut, *Deus est infinitus*, sive implicitè, ut, *Socrates docet*, id enim perinde est ac, *Socrates est docens*.

Quartò *enunciatio de inesse triplex est, juxta triplicem materiam* in qua fieri potest; quæ sumitur per ordinem attributi ad subjectum. Nam quando attributum necessariò

sariò convenit subjecto, materia est necessaria; quando contingenter, materia est contingens; quando verò ei repugnat, materia est impossibilis. Unde propositio quæ est in materia necessaria, dicitur necessaria, ut *homo est animal*; quæ in materia contingenti, dicitur contingens, ut, *homo est albus*; quæ in materia repugnante, vel impossibili, dici potest repugnans, vel impossibilis; ut *homo est lapis*.

Quo loco observandum est, omnem enunciationem affirmativam in materia necessaria seu naturali esse veram, & negativam falsam; in materia contingenti quamlibet posse esse veram & falsam: & in materia impossibili omnem affirmantem esse falsam, & negantem veram, quod facilè ex propositionibus allatis, earúmque oppositis intelligi potest.

Quintò eadem enunciatio ratione qualitatis dicitur communiter affirmativa, aut negativa, itémque vera aut falsa. Enunciatio affirmativa dicitur quæ significat aliquid esse, ut, *homo sedet*, negativa quæ aliquid non esse, ut, *homo non sedet*. Vera quæ sive affirmet, sive neget, est conformis objecto; falsa quæ non est conformis. Verùm quòd enunciatio affirmet, aut neget, id potiùs ad essentiam quàm ad qualitatem illius spectat; quòd autem verum vel falsum dicat, id ad rationem illius accidentalem spectat, ùt constat ex articulo præcedenti.

Sextò si attendatur ad quantitatem dictæ propositionis, quæ aliud nihil est quàm extensio, aut limitatio principalis subjecti illius, dicendum est eam hoc modo esse quadruplicem; nempe universalem, particularem, singularem & indefinitam. Universalis illa est cujus subjecto præfigitur nota universalis, ut, *omne animal est sentiens, nullum animal est lapis*; particularis cui additur signum particulare ut, *aliquod animal est rationale*; singularis cujus subjectum est singulare ut, *Socrates docet, hic equus hinnit*: indefinita cujus subjectum est commune sine signo universali, aut particulari, ut equus est animal.

Atque hactenus de Enunciatione simplici.

ARTI-

& altera particularis, composita tunc est mixta, ut *omnis homo ridet, & aliquis equus hinnit.*

Denique *qualitas* enunciationis compositæ duplex est, alia essentialis, nempe affirmatio & negatio, alia accidentalis, nimirum veritas & falsitas, de quibus aliqua observanda sunt. Itaque

Advertendum 3. propositionem compositam esse affirmativam, quando particula conjunctiva est affirmativa, negativam verò quando est negativa, licèt ipsæ propositiones simplices aliter se habeant. Unde hæc conditionalis est affirmativa, *si sol non lucet, dies non est*, etsi simplices *Sol non lucet, dies non est*, sint negativæ: ista autem est negativa, *non si Sol lucet, dies est*, etsi, *Sol lucet* & *dies est*, sint propositiones secundùm se affirmativæ; & ita dicendum de aliis enunciationibus compositis.

Advertendum 4. veritatem & falsitatem non eodem modo reperiri in omnibus propositionibus compositis, nam ut copulativa sit vera, omnes propositiones simplices ex quibus constat, debent esse veræ; adeóque ista est falsa, *equus est animal irrationale & hinnibile, & quadrupes, & alatum.* Disjunctiva verò est vera modò una ex simplicibus sit vera, ut in hoc exemplo, *equus vel est rationalis, vel rudibilis, vel hinnibilis.*

At conditionalis est vera, quando illatio est legitima, etsi antecedens & consequens in se falsa sint, ut, *si bos habet alas, volare potest; si homo est equus, est hinnibilis.* Contrà verò est falsa, quando consequens non bene infertur ex antecedenti, etsi utrumque in se verum sit; ut, *si Aristoteles est homo, est Philosophus.*

Quod spectat ad causalem, ut ea sit vera, requiritur, tum ut propositiones simplices sint veræ, tum ut antecedens contineat veram causam consequentis. Unde prioris conditionis defectu illa propositio, *quia Sol lucet, dies est*, est falsa sole non lucente, etsi consequentia sit legitima. Posterioris verò defectu falsum est dicere, *quia homo est risibilis, est rationalis*, cùm risibilitas non sit causa, sed effectus rationalitatis.

Deniq; ad veritatem rationalis requiritur non modò

ut

ut legitima sit illatio, sed etiam ut simplices propositiones sint veræ: unde hæc propositio est falsa defectu legitimæ consequentiæ, *Petrus est homo ergo est doctus*; & ista defectu veritatis simplicium, *bos habet alas, ergo volare potest*.

ARTICULUS IV.

De Enunciatione exponibili.

AD Enunciationem compositam seu conjunctam reduci potest *exponibilis*, quæ ita vocatur quia cùm aliquam obscuritatem contineat, debet exponi seu resolvi in duas propositiones simplices, quæ ideo exponentes appellantur. Variæ autem sunt illius species, ac præsertim tres, nimirum exclusiva, exceptiva & reduplicativa.

Enunciatio exclusiva ea dicitur, quæ continet particulam exclusivam solùm, tantùm, *&c.* ut *homo tantùm est discursivus*; ubi si particula tantùm se tenet ex parte subjecti, ut sensus sit, homo solus, & nulla res alia utitur discursu; dicitur enunciatio exclusi subjecti, quia omnia alia præter hominem excluduntur à participatione prædicati; si verò se teneat ex parte prædicati; ut sensus sit, hominem nihil habere præter vim discurrendi dicitur exclusi prædicati; quia omnia alia prædicata ab homine removentur. Unde propositio prædicta si occurrat, distinguenda est, & in priori sensu admittenda in posteriori verò neganda.

Quo loco *adverte* particulam exclusivam non excludere concomitantia, sive se teneat ex parte subjecti, sive ex parte prædicati. Quare cùm dico priori sensu, *homo tantùm discurrit* à subjecto non excluditur animal, vivens, risibile & alia quæ hominem necessariò comitantur; & cùm dico posteriori sensu *Petrus vult tantùm beatitudinem*, à prædicato non excluduntur merita, & alia quæ sunt necessaria ad beatitudinē consequendā.

Enunciatio exceptiva est illa quæ continet particulam exceptivam præter, vel aliam similem, ut cùm dico,

nul-

nullum animal prater hominem, est rationale, quæ propositio resolvitur in duas, homo est rationalis, & nullum animal, quod non est homo, est rationale.

Ubi *nota* 1. ad propositionem exceptivam requiri, ut simplex ex qua componitur, constet signo distributivo; aliàs non fiet legitimè exceptio; ut si dicas, animal præter hominem est rationale. 2. ut quod excipitur sit inferius respectu à quo fit exceptio; unde non valet *omnis equus, prater asinum, est hinnibilis*, cùm asinus non sit inferius respectu equi.

Enunciatio reduplicativa illa dicitur quæ continet aliquam particulam reduplicativam, quales sunt: quatenus, in quantum, & similes, & denotat causam ob quam prædicatum convenit subjecto, ut cùm dico, *homo in quantum rationalis, est risibilis*; Siquidem risibilitas competit homini, quia est rationalis.

Quo loco observandum est, non omnes propositiones quæ constant aliquâ particulâ reduplicativâ sumi in sensu reduplicativo, sed interdum in sensu reduplicativo, aliàs in sensu specificativo. Eæ sumuntur ex usu communi in sensu reduplicativo, quæ reduplicant rationem formalem; ut cùm dico, *paries quatenus albus, disgregat visum*, etenim visum disgregare competit parieti formaliter quatenus albus est. Illæ autem vulgò dicuntur sumi in sensu specificativo, quæ reduplicant tantùm rationem materialem, ut si dicam, homo quatenus albus disputat; sensus enim est hominem qui albus est, disputare, cùm perspicuum sit albedinem non esse rationem formalem cur homo disputet.

Verùm modus iste loquendi satis videtur improprius, quia particula reduplicativa inutilis redditur in secundo sensu, & perinde est ac si non adesset in propositione, ut patet in exemplo allato; nam propositio illa reduplicativa, *homo quatenus est albus disputat*, æquivalet huic simplici, *homo albus disputat*.

Quare majoris distinctionis gratia, congruentiùs est ut cum aliis dicamus, enunciationem reduplicativam tunc sumi in sensu reduplicativo, quando reduplicatur causa cur attributum conveniat subjecto, ut cùm dico,

Petrus quatenus rationalis, est risibilis; sumi verò in sensu specificativo, quando reduplicatur ratio formalis, sed non causa cur attributum conveniat subjecto, ut cùm dico, *ens ut ens, est objectum intellectûs, color ut color est objectum visûs*; non enim ens est causa objecti intellectûs sicut rationale est causa risibilitatis, sed formaliter per seipsum, & per suam speciem seu naturam est intelligibile, adeóque specificativè est objectum intellectûs; sicut & color per suam rationem formalem, & specificam est objectum visûs.

Hinc autem collige propositionem illam, *homo, ut albus, disputat*, non esse veram in sensu reduplicativo, aut specificativo, sed tantùm in sensu materiali; cùm albedo nec sit causa, nec ratio formalis disputandi.

CAPUT III.

Quædam Dubia expenduntur circa traditas divisiones enunciationis.

ARTICULUS PRIMUS.

Qualis sit Divisio Enunciationis in affirmantem & negantem.

R*Espondeo* ex communi sententia, hanc esse propriè divisionem generis in suas species, de quibus univocè prædicatur. Ratio est, quia de essentia enunciationis est ut unum prædicetur de alio, quod duobus modis fieri potest, vel affirmando, vel negando; ergo enunciatio affirmativa & negativa essentiam enunciationis æqualiter participant, adeóque enunciatio est verum genus respectu illarum.

Confirmatur, nam in essentiali definitione enunciationis non ponitur quod unum affirmetur de alio, aut vice versâ quod de eo negetur, sed tantùm quod unum de alio enuncietur; hoc autem utrique enunciationi æqualiter competit, ac proinde quod una sit affirmativa, & altera negativa, hæ sunt differentiæ earũ specificæ

per

per quas inter se essentialiter distinguuntur sub genere enunciationis: quemadmodum homo & brutum distinguuntur essentialiter sub genere animalis, per rationale & irrationale.

Dices: illud analogicè prædicatur de multis, quod de iis dicitur secundùm prius & posterius, sed enunciatio dicitur prius de affirmativa, quàm de negativa, ergo de iis dicitur analogicè, adeóque non tanquam verum earum genus. Major supponitur ex communi sententia alibi tractanda, minor verò facilè suadetur, quia affirmatio prior est negatione, tum simplicitate, siquidem negatio addit aliquid supra affirmationem; tum cognitione, quia negatio cognoscitur per affirmationem; tum natura, quia aliquid esse, priùs est natura, quam non esse; tum perfectione, esse enim est perfectiùs quàm non esse.

Respondeo distinguendo majorem, est enim vera quando aliquid dicitur de multis per prius & posterius secundùm rationem communem, non autem quando dicitur secundùm rationes particulares, ut hic contingit. Nam si spectetur communis ratio enunciationis, ea convenit æqualiter dictis enunciationibus, non autem secundùm prius & posterius. Si verò spectetur ratio particularis talis enunciationis, hoc modo affirmativa est quid prius & perfectius negativa; ea autem inæqualitas non infert analogiam neque impedit univocationem, ùt patet in animali quod est verum genus respectu hominis & equi quia participatur ab illis æqualiter sub ratione communi animalis; etsi homo ut tale animal sit longè perfectior equo, aliísque omnibus animalibus.

ARTICULUS II.

Qualis sit Divisio enunciationis in simplicem & compositam.

R*Esponsio communis est*, non esse divisionem generis in species, sed analogi in analogata, quod eà ra-

non ſequitur convenire cum illa univocè in ratione eſſentiali enunciationis. Quemadmodum non ſequitur hominem, & equum convenire univocè in ratione eſſentiali animalis; etſi inter ſe conveniant in albedine & nigredine, quæ ſunt quædam accidentia animalis.

ARTICULUS III.

In quo ſenſu Propoſitio conditionalis ſumi poſſit.

R*Eſpondeo* 1. dubium non eſſe quin propoſitio conditionalis ſumi poſſit in ſenſu illativo. Ita omnes Philoſophi, & Theologi, patétque ex illa vulgari propoſitione conditionali, *ſi Sol lucet, dies eſt*, in qua infertur diei exiſtentia ex eo quòd ſol luceat, etſi neque ſolem lucere, neque diem eſſe affirmetur. Hoc enim proprium eſt enunciationis conditionalis in ſenſu illativo ſumptæ, ut ſola conſecutio conſequentis ex antecedenti affirmetur, non autem ipſum conſequens, vel antecedens. Quò fit ut etſi antecedens, & conſequens falſa ſint, enunciatio conditionalis in ſenſu illativo ſumpta vera ſit, dummodo conſequens legitimè inferatur ex antecedente, ut patet ex dictis.

Quo loco *adverte* propoſitionem conditionalem triplicem ſenſum illativum habere poſſe: *Primus* eſt in quo conſecutio eſt naturalis, & omnino neceſſaria, ut in exemplo allato; ſi enim ſol lucet, hinc ſequitur naturaliter & neceſſariò diem exiſtere. *Secundus* in quo conſecutio eſt moraliter infallibilis, ut cùm dixit Chriſtus, ſi ſciret Pater-familias quâ horâ fur venturus eſſet, vigilaret utique, & non ſineret perfodi domum ſuam. Licèt enim non ſit abſolutè neceſſarium Patrem-familias in ea hypotheſi vigilaturum, quia cùm ſit liber, poſſet abſolutè curam ſuæ domus negligere; eſt tamen moraliter infallibile eum excubias acturum, & domus ſuæ direptionem impediturum. *Tertius* eſt in quo conſecutio eſt probabilis, ut cùm dico: *Si pauper occurrat Petro, quo die peccata per confeſſionem expiavit, & ad Eucharistiam*

ARTICULUS IV.

De Enunciatione modali.

Cum ex dictis constet propositionem modalem eam esse, quæ non tantùm significat quid subjecto insit, vel non insit, sed etiam expressè tradit modum quo illi inest, vel non inest; *dubitari potest quid sentiendum sit de iis quæ spectant ad ejusmodi propositionem.*

Respondeo 1. propositionem modalem esse quadruplicem, juxta quatuor modos quibus declarari potest attributum inesse, vel non inesse subjecto. Alia enim est de contingenti, alia de necessario, alia de possibili, alia de impossibili, ut si dicam contingens est hominem esse album necesse est hominem esse rationalem, possibile est hominem esse doctum impossibile est hominem esse equum. Atque hæc divisio non tantùm habet locum in propositionibus affirmativis, sed etiam in negativis, ut, non contingens est hominem esse animal, &ita de aliis.

Respondeo 2. enunciationem modalem dupliciter efferri posse, primò ita ut modus sit adverbium, ut cùm dico, homo contingenter est doctus, equus necessariò est hinnibilis; secundò ita ut modus sit nomen, ut cùm dico, hominem esse doctum est contingens, equum esse hinnibilem est necessarium. Inter quas formulas illud est discriminis, quod in priori modus non sit attributum, sed tantùm modificat connexionem quæ aliàs inter attributum & subjectum reperitur; in posteriori vero modus fit attributum, & integra propositio de inesse quæ aliàs ex subjecto &attributo constabat, fit subjectum respectu illius, ut in illa propositione, *hominem esse album est contingens*, verba illa, hominem esse album, sunt subjectum, de quo contingens prædicatur.

Ubi *observandum* est enunciationem quæ fit posteriori ratione, constare ex dicto & modo; dictum

vocatur oratio illa quæ habet rationem subjecti respectu modi, modus verò est particula quæ tale subjectum afficit, & modificat: ut in exemplo proximè allato, hominem esse album vocatur dictum, & contingens est modus qui in illud dictum, tanquam attributum in subjectum cadit.

Respondeo 3. enunciationem modalem (& idem dici potest de quacunque alia) vel sumi in sensu composito, vel in sensu diviso. Tunc sumitur in sensu composito, quando extrema dicti possunt inter se componi, seu simul poni; sumitur autem in sensu diviso, quando extrema non possunt simul existere. Exempli causâ, propositio illa, *hominem esse doctum possibile est*, sumitur in sensu composito, quia doctrina cum homine conjungi potest: illa verò, *parietem album esse nigrum possibile est*, sumitur in sensu diviso, quia nigredo non potest esse in pariete quandiu albus est, sed tantùm pro alio tempore.

Respondeo 4. aliter se habere propositiones modales quoad qualitatem sive essentialem, sive accidentalem, quàm propositiones de inesse. Nam qualitas essentialis seu affirmatio & negatio ex modo sumi debet, non ex dicto; ita ut ea propositio sit affirmativa, in qua modus affirmat, etsi dictum neget, ut, *necesse est hominem non esse lapidem*; ea verò sit negativa in qua modus negat, etsi dictum affirmet, ut *non necesse est hominem currere*.

Quod spectat ad qualitatem accidentalem, seu veritatem & falsitatem, similiter dicendum est eam sumi ex modo, non ex dicto; adeò ut tunc propositio modalis sit vera, quando modus verè affirmatur aut negatur de dicto, etsi dictum secundùm se falsum sit, ut cùm dico, impossibile est equum ratiocinari; tunc autem sit falsa, quando modus falsò prædicatur de dicto, etsi dictum in se verum sit, ut cùm dico, impossibile est hominem ratiocinari.

Respondeo 5. propositiones modales duplicem habere posse quantitatem, aliam ex parte dicti, quod potest esse vel universale, vel particulare, vel singulare, vel indefinitum, ut ex suprà dictis intelligi potest: Dictum enim

enun-

enunciationis modalis nihil est aliud quàm propositio de inesse. Aliam ex parte modi, quæ duplex constitui solet, siquidem necesse & impossibile dicuntur modi universales, quia prior ponit rem pro omni tempore, id est facit ut res semper sit vera, ut, *necesse est hominem esse animal.* Posterior verò tollit rem pro omni tempore, seu facit ut semper sit falsa, ut, impossibile est hominem esse lapidem. At contingens & possibile dicuntur modi particulares, quia rem ponunt pro aliquo tempore, & pro alio tollunt, ut contingens seu possibile est hominem esse doctum; quòd enim homo doctus sit, id tantùm pro aliquo tempore verum est.

Moneo tamen duos priores modos præmissâ negatione fieri particulares, & duos posteriores vice versâ fieri universales; quemadmodum in propositionibus absolutis signa universalia fiunt particularia, & hæc universalia, præmissâ negatione. Unde sicut illa propositio, *non omnis homo currit*, est particularis, ita & ista, *non necesse est hominem currere*: & quemadmodum hæc est universalis, *non aliquis homo est animal*, ita & illa, *non contingens est hominem esse animal.*

Verùm hoc est discrimen observandum inter ejusmodi signa & modos, quod modi significant quantitatem temporis ut explicatum est, signa verò, quantitatem numeralem. Unde illa propositio, *necesse est omnem hominem esse rationalem*, est perfectè universalis; quia ratione signi *omnem* tribuit rationalitatem omnibus hominibus, & ratione modi, *necesse*, eam illis tribuit, pro omni tempore.

* * *

CAPUT IV.

De Veritate propositionum de futuro contingenti, sive absoluto, sive conditionato.

ARTICULUS I.

Quid sentiat Aristoteles de Veritate propositionum quæ versantur circa futurum contingens absolutum.

Quærit *Philosophus* cap. 9. lib. de Interpret. *an verum sit in omnibus propositionibus contradicentibus alteram esse determinatè veram, alteram determinatè falsam.* Cui difficultati respondet per distinctionem, nam si agatur de propositionibus quæ enunciant aliquid de præsenti, vel de præterito, dicendum putat alteram earum esse determinatè veram, alteram determinatè falsam; sive sint universales, sive singulares. Si verò quæstio sit de singularibus futuris & contingentibus.

Docet 1. neutram partem contradictionis esse determinatè veram aut determinatè falsam. Quod hâc ratione probat, quia cùm ab eo quod res est, vel non est, pro positio sit vera aut falsa; si affirmatio vel negatio est vera, aut falsa, necesse est rem esse, vel non esse. Ut si verè dicitur esse album, aut non esse album, necesse est esse album, aut non esse album, sicque tollitur rerum omnium contingentia. *Confirmatur*, nam si verè antea dici potuit fore album, quod nunc album est, non potuit hoc non esse album, adeóque impossibile est quod non fuerit album, & consequenter necesse est quod album fuerit; quia quod impossibile est non esse, necesse est esse. Absurdum autem est affirmare omnia evenire ex necessitate, tum quia sequeretur nulla dari contingentia, sive ex iis quæ rarò eveniunt, ut inventio thesauri; sive ex iis quæ sæpiùs accidunt, ut hominem nocte dormire, & die vigilare; sive ex iis quæ ad utrumlibet vocantur, id est quæ indifferenter modò in hanc, modò in illam partem inclinant, & æquè fieri, ac non fieri pos-

poffunt, ut federe, ftare, ambulare. Tum quia fatis conftat non omnia venire ex neceffitate: eft enim in nobis confilium & deliberatio de iis, quæ æquè poffunt fieri, & non fieri. Videmus veftem poffe fcindi, & non fcindi, atteri, & non atteri; & in rebus omnibus, quæ oriuntur, fimilis poteftas ad utrumlibet reperitur.

Docet 2. dici non poffe neutram ex dictis propofitionibus effe veram, tum quia ex duabus contradicentibus altera debet neceffariò effe vera, altera falfa; tum quia fi utraque effet falfa, quod per illas enunciatur non eveniret; atque adeo neque effet v.c. pugna navalis, neque non effet, quod planè abfurdum eft.

Docet 3. neceffe effe id quod eft, quando eft, effe, & id quod non eft, quando non eft, non effe; non tamen neceffe effe aut omne quod eft effe, aut omne quod non eft, non effe; quia non idem eft, omne quod eft neceffariò effe; cùm eft, & fimpliciter neceffariò effe; & omne quod non eft neceffariò non effe, cùm non eft, ac fimpliciter neceffariò non effe. Quibus verbis traditur vulgaris diftinctio neceffitatis in abfolutam & conditionatam: abfoluta eft, quando res neceffariò eft independenter ab hypothefi quod fit, ut hominem effe animal rationale; conditionata verò quando res ex fe poteft effe, vel non effe, at factâ hypotheſi quod eft, neceffariò eft, ut non eft neceffe hominem currere, aut non currere; ex hypothefi tamen quod currit, neceffe eft quod currat.

Docet 4. quamvis non fit abfolutè neceffarium ut res contingens fit, fed tantùm ex hypothefi quod fit, effe tamen neceffarium abfolutè ut fit, vel non fit; ita ut neceffitas non cadat fupra fingula membra, fed fupra totum disjunctum. Exempli gratiâ etfi non fit neceffe pugnam navalem cras fore, nec fit neceffe cras non fore; eft tamen abfolutè neceffarium cras fore, aut non fore.

Docet tandem cùm orationes fe habeant ad veritatem & falfitatem, ficut fe habent res ad effe & non effe, & res contingenter futuræ fint indeterminatæ ut fint, vel non fint, propofitiones de ejusmodi rebus effe indeterminatè veras aut falfas. Ex quibus omnibus evi-

denter colligi existimo, Aristotelem hoc saltèm loco in ea esse sententia, ut putet, ex duabus propositionibus contradictoriis de futuro contingenti singulari neutram esse determinatè veram, aut determinatè falsam. Ut sanè frustra laborent nonnulli qui in partem oppositam eum pertrahere conantur. Quid autem de hac illius sententia judicandum sit, hîc breviter expendendum est.

ARTICULUS II.

Ostenditur Propositiones de futuris contingentibus esse determinatè veras, aut falsas.

PRæmoneo 1. non hîc inquiri an propositiones de futuris necessariis sint determinatè veræ aut falsæ, quia pars affirmativa apud omnes est explorata, ut patet in illis propositionibus *sol cras orietur*, *sol cras non orietur*; certum enim est priorem ex illis esse determinatè veram,& posteriorem determinatè falsam. Tota ergo difficultas versatur circa propositiones quæ fiunt de futuris contingentibus; quia cùm futura illa possint esse,& non esse, dicendum videtur propositiones quæ de illis fiunt, non posse habere determinatam veritatem, aut falsitatem.

Præmoneo 2. quæstionem non procedere de propositionibus quæ fiunt de contingenti præterito, aut præsenti; quia dubitari non potest quin illa sint determinatè veræ aut falsæ, v.c. quo tempore Petrus Christum negabat, vera erat determinatè illa propositio de præsenti *Petrus Christum negat*,&hæc determinatè falsa, *Petrus Christum non negat*; atque ex illo tempore vera fuit determinatè illa propositio de præterito, *Petrus Christum negavit*,& ista determinatè falsa; *Petrus Christum non negavit.* Et ratio est, quia cùm in iis casibus res sit in se determinata, mirum non est quod propositio affirmans eam esse, sit determinatè vera, & negans determinatè falsa. Hinc autem oritur difficultas circa futura contingentia quia cùm pendeant à causa contingente quæ potest ea

ponere, vel non ponere, non satis intelligitur quomodo propositiones quæ circa illa versantur, sint determinatè veræ, aut falsæ.

Præmoneo 3. quando hîc quærimus, an propositiones de futuro contingenti sint determinatè veræ, aut determinatè falsæ, non esse sensum an sint necessariò veræ, aut necessariò falsæ; talis enim necessitas repugnat contingentiæ & libertati, sed an una ex illis distinctè sit vera, & altera distinctè falsa; an verò confusè tantùm alterutra sit vera, aut falsa: v.c. an sit distinctè verum, Petrum cras peccaturum, aut distinctè falsum, cras non peccaturum; an verò confusè alterutrum tantùm verum sit, nempe eum peccaturum, vel non peccaturum.

Respondeo ex communiori, longéque probabiliori Philosophorum, & Theologorum sententia, ex duabus propositionibus contradictoriis de futuro contingenti singulari, alteram esse determinatè, seu distinctè veram, alteram determinatè falsam. *Probatur* 1. quia illa propositio est determinatè vera, quæ est conformis objecto, illa verò est determinatè falsa, quæ est difformis objecto; atqui duarum propositionum contradictoriarum de futuro contingenti, altera est conformis objecto, altera difformis; ergo una est determinatè vera, & altera determinatè falsa. Major perspicua est, nam ideo v.c. illa propositio, *Petrus peccat*, est determinatè vera, quia est conformis objecto, seu quia Petrus peccat, & illa, *Petrus peccavit*, ideo est determinatè vera, quia est conformis objecto, seu quia Petrus peccavit. Ergo generatim dici potest eam propositionem esse determinatè veram quæ est conformis objecto: Siquidem *ab eo quod res est, vel non est, propositio vera aut falsa est*, ut sumitur ex Arist. variis locis. Minor verò suadetur, exempli gratiâ, in duabus istis propositionibus, *Petrus cras peccabit*, *Petrus cras non peccabit*, certum enim est Petrum crastinâ die adveniente peccaturum, vel non peccaturum. Si est peccaturus, illa propositio *Petrus cras peccabit*, haud dubiè est conformis objecto, & opposita difformis; si verò non est peccaturus, illa propositio, *Petrus cras non peccabit*, est difformis objecto, & opposita conformis; atque ita altera ex contra-

tradictoriis est determinatè vera, altera determinatè falsa.

Probatur 2. nam si altera ex dictis propositionibus non est determinatè vera, & altera determinatè falsa, sequitur utramque esse determinatè falsam: at repugnat quòd ambæ sint determinatè falsæ, ergo altera est determinatè vera, altera determinatè falsa. Ostendo sequelam majoris, nam ideo negant adversarii alteram esse determinatè veram, alteram determinatè falsam, quia peccatum Petri nec determinatè futurum est, nec determinatè futurum non est, sed tantùm sub disjunctione futurum, vel non futurum est. Hinc autem sequitur utramque propositionem esse determinatè falsam, cùm altera determinatè enunciet Petrum cras peccaturum, altera Petrum cras non peccaturum. Minor verò suadetur, quia si utraque propositio falsa est, ex eo, quod altera affirmat Petrum peccaturum, sequitur Petrum non peccaturum, ex eo verò, quod altera negat Petrum peccaturum, sequitur eum peccaturum; atque ita Petrus simul peccabit, & non peccabit, quod planè repugnat.

Probatur 3. nam illæ propositiones sunt determinatè veræ aut falsæ, quarum objectum à Deo cognoscitur determinatè futurum, aut non futurum; atqui objectum propositionum de futuris contingentibus videtur à Deo determinatè futurum, aut non futurum, ergo ejusmodi propositiones sunt determinatè veræ, aut falsæ. Major certa videtur, quia cùm propositiones illæ habeant objectum determinatè futurum, nulla ratio est cur ipsæ non sint determinatè veræ. Minor verò à Catholico negari non potest, cùm Deus infinitâ sui intellectûs perspicacitate ab æterno omnia futura distinctissimè & certissimè præviderit, multaque ex illis diu, antequam evenirent, revelaverit, quod fieri non posset, si futura non essent determinatè vera.

Probatur 4. nam Christus quando dixit Petro, *antequam gallus cantet, ter me negabis*, vel determinatè sciebat Petrum peccaturum, vel non; at hoc posterius dici non potest, quia si Christus id determinatè non sciebat,

bat, mentiebatur, quia contra propriam mentem proferebat verba, quæ determinatè significabant Petrum peccaturum; prius ergo fatendum est, nempe Christum determinatè scivisse Petrum peccaturum: at non poterat scire determinatè Petrum peccaturum, nisi Petri peccatum esset determinatè futurum, quia aliàs illius cognitio non habuisset omnimodam conformitatem cum objecto, neque sine erroris periculo potuisset determinatè revelare peccatum Petri futurum. Hinc ergo manifestè colligitur futurum contingens habere sufficientem determinationem, ut per certam & determinatam scientiam cognosci possit: adeóque nihil impedire quin propositio, quæ illud futurum enunciat, sit determinatè vera.

ARTICULUS III.

Solvuntur nonnullæ objectiones.

Contra Resolutionem allatam, *objicies* 1. propositio, quæ est determinatè vera, non potest non esse vera; at propositio de futuro contingenti potest non esse vera, ergo non est determinatè vera. Major probatur, quia aliàs eadem propositio posset simul esse vera & falsa. Minor ostenditur, quia cùm causa contingens possit agere, vel non agere, quod dicitur futurum, potest non esse futurum, & consequenter propositio, quæ affirmat illud futurum, potest non esse vera. *Respondeo* propositionem formaliter, ut est determinatè vera, non posse ut sic, & in sensu composito ut ajunt, non esse veram, posse verò secundùm se, & in sensu diviso; & hoc posteriori modo tantùm propositionem de futuro contingenti etsi determinatè veram, posse non esse veram. Quatenus etsi absolutè causa libera possit non elicere actum determinatum, ad illum tamen actu se determinabit; & ex suppositione talis determinationis futuræ propositio, quæ enunciat illum futurum, non potest non esse vera.

Objicies 2. propositio aliqua non potest esse determinatè vera, quandiu illius objectum non est determina-

tum;

tum; at futurum contingens non est determinatum, quamdiu est futurum, quia dicitur futurum pro toto tempore, quod præcedit illius existentiam, & cùm adhuc latet in potentia indifferenti suæ causæ. Quare cùm toto illo tempore illius causa sit indifferens & indeterminata ad illud ponendum, vel non ponendum, dici non potest illud tunc esse determinatum; ac proinde nequit esse vera determinatè propositio, quæ affirmat illud futurum. *Respondeo* propositionem aliquam non posse esse veram determinatè, nisi illius objectum sit determinatum vel in se, vel in sua causa; at futurum contingens etsi non sit determinatum in sua causa, in se tamen censetur determinatum: quia licet Petrus sit jam indifferens ad peccandum cras; vel non peccandum, certum tamen est quòd crastinâ die aut determinatè peccabit, aut determinatè non peccabit; sicque patet propositionem, quæ hodie affirmat eum cras peccaturum, esse determinatè veram, aut determinatè falsam: quemadmodum verba illa, *antequam gallus cantet ter me negabis*, erant determinatè vera, quando Christus illa protulit, quia verè Petrus Christum ter erat ante gallicinium negaturus, ut eventus monstravit.

Objicies 3. longè certiorem esse veritatem propositionum de futuris necessariò, quàm de futuris contingenter; quod tamen falsum esset, si altera harum propositionum esset determinatè vera, altera determinatè falsa. *Respondeo* minorem negandam esse, nam effectus necessariò futuri, sunt determinati, & in suis causis, & in seipsis; at effectus contingenter futuri non sunt determinati in suis causis, sed tantùm in seipsis, quatenus verè & determinatè futuri sunt. Unde fit majorem esse certitudinem propositionum de futuris necessariò, quàm de futuris contingenter; siquidem propositio de futuris necessariò ita est determinata, ut sit absolutè necessariò vera; propositio verò de futuris contingenter ita est determinata, ut non sit absolutè necessariò vera, sed tantùm ex hypothesi, & secundùm quid.

Objicies 4. veritas propositionum de futuro contin-

genti non tollit libertatem, at eam tolleret, si esset determinata; si enim hodie verum est determinate Petrum v. c. cras peccaturum, sequitur id ab æterno fuisse determinatè verum: quod autem ab æterno verum est, non potest non esse verum, adeóque est necessario verum, & consequenter per libertatem caveri non potest. *Respondeo* negando minorem, quia licèt determinatè vera foret ab æterno illa propositio, si ab aliquo proferretur, *Petrus ter Christum negabit*, absolutè tamen posset esse falsa, eò quod non esset vera nisi dependenter à negatione futura; quæ cùm contingenter & liberè esset ponenda, posset absolutè non poni.

Instabis, propositiones æternæ veritatis non possunt esse falsæ; at dictæ propositiones essent æternæ veritatis, ergo non possent esse falsæ. *Respondeo* negando minorem, in sensu quo de propositionibus æternæ veritatis apud Philosophos agi solet; quia illæ tantùm propositiones vocari solent æternæ veritatis, in quibus attributum habet necessariam connexionem cum subjecto, quales sunt istæ, *homo est animal*, *homo est rationalis*, *homo est risibilis*; talis autem connexio non reperitur inter negationem Christi, & Petrum, cum Petrus Christum non negare potuerit, ideóque propositio illa, *Petrus Christum negabit*, absolutè potuit esse falsa, etiam ab æterno.

Objicies 5. nos pugnare cum Arist. qui apertè statuit propositiones de futuro contingenti non esse determinatè veras aut falsas, ùt art. 1. ostendimus. *Respondeo* non mirum esse quòd ab Arist. hac in parte discedamus, cùm illius sententia parum tuta in fide videatur, ùt ex dictis sufficienter colligi potest. Siquidem ablatâ veritate determinatâ futurorum contingentium scientiam divinam, & revelationem, quæ de ejusmodi futuris habetur, planè incertam, ne dicam omnino falsam esse, necesse est. In eo verò hallucinatus est, quòd putaret positâ determinatâ veritate propositionum de futuris contingentibus, tolli contingentiam & libertatem; cùm determinatio illa non inferat nisi necessita-

tem

tem hypotheticam,& consequentem,quæ nullo modo contingentiæ aut libertati repugnat.

ARTICULUS IV.

An Propositiones de futuris contingentibus conditionatis sint determinatè vera aut falsa

P*Ramoneo* 1. futurum contingens aliud esse absolutum, aliud conditionatum,absolutum dicitur illud,quod aliquando existet , conditionatum verò,quod existeret,si poneretur talis conditio, sive aliquando ponenda,sive non.Unde propositiones de futuro contingenti sunt duplicis generis , aliæ de futuro absoluto, ut sunt istæ,*Petrus cras peccabit*, *Ioannes post mensem ad bellum proficiscetur*,aliæ de futuro sub conditione,ut cùm dico, *si Iacobus talem concionatorem audierit , pœnitentiam aget; si Stephanus tali gratiâ præventus fuerit , ad Deum convertetur.*

Prameneo 2. nos hactenus egisse præcedentibus articulis de determinata veritate aut falsitate propositionum de futuris contingentibus absolutis; jam verò similem quæstionem moveri de propositionibus , quæ spectant ad futura contingentia conditionata ; de quibus specialiter dubitatur,an sint determinatè veræ, aut falsæ;eò quòd ejusmodi futura spectantur pro eo signo rationis,quo non dicuntur futura absolutè,sed tantùm sub conditione.Quod enim aliquando determinatè futurum est,magis certum videtur quàm id , quod non dicitur futurum nisi sub conditione aliqua , quæ fortè nunquam existet ; ut patet in celebri illa propositione conditionali à Christo in Euangelio prolata , *si in Tyro & Sydone facta essent virtutes,quæ factæ sunt in vobis , pœnitentiam egissent.* Neque enim conditio illa unquam posita fuit , quia scilicet Christus non edidit miracula apud Tyrios & Sydonios;neque etiam pœnitentia,quæ sub illa conditione secutura dicebatur,unquam extitit.

Dicendum; tamen cum communi sententia Philosophorum & Theologorum , propositiones de futuris contingentibus conditionatis esse determinatè veras, aut

aut determinatè falsas. *Probatur* 1. quia illa propositio est determinatè vera, quæ est conformis objecto, illa determinatè falsa, quæ est objecto difformis; atqui omnis propositio de futuro contingenti conditionato vel est conformis objecto, vel difformis. Ergo vel est determinatè vera, vel determinatè falsa. Major probatione non indiget, cùm satis ex supradictis, imò ex seipsa perspicua sit; minor verò ostenditur, quia vel Petrus, si à Deo per talem gratiam vocaretur, pœnitentiam ageret; vel non ageret, si ageret, propositio affirmans eum pœnitentiam acturum si vocaretur, esset conformis objecto; si non ageret, esset difformis, atque ita esset determinatè vera, aut determinatè falsa.

Confirmatur, nam ex principio illo naturæ lumine evidentissimo, *quodlibet est, vel non est*, apertè colligitur de qualibet re posse dici eam esse vel non esse; fuisse, vel non fuisse; fore, vel non fore; nec tantùm absolutè, sed sub quacunque conditione, quia si poneretur talis conditio, vel hoc eveniret, vel non eveniret. Aliunde verò propositio est vera, eo ipso quo enunciat esse quod est; & falsa, eo ipso quod enunciat esse, quod non est. Quare sicut necesse est rem, de qua fit enunciatio, esse determinatè, vel non esse; ita necesse est quamlibet enunciationem esse determinatè veram aut falsam.

Probatur 2. nam illa propositio est determinatè vera, quam Deus scit esse determinatè veram, & illa determinatè falsa, quam scit esse determinatè falsam; at ex duabus propositionibus de futuro contingenti conditionato, Deus scit alteram esse determinatè veram, alteram determinatè falsam; ergo earum una est determinatè vera, alia determinatè falsa. Major perspicua est, quia aliàs scientia Dei falleretur, quod sine impietate affirmari nequit. Minor verò ostenditur; nam quis dubitat hanc fuisse ab æterno determinatam veritatem in mente Dei? si Christus apud Tyrios & Sydonios miracula patraret, converterentur; cùm Christus ipse conceptis verbis affirmaverit, gentes illas sub ea hypothesi convertendas? Idem dic de omnibus aliis propositionibus, non modò quæ in Scriptura sunt reve-

latæ

lata, sed etiam quæ à quovis fingi possunt, sub quacunque conditione ad rem faciente; certissimum enim est ex fide, Deum ab æterno determinatè cognoscere, quid quâvis ejusmodi conditione positâ, per nostram libertatem futurum esset, aut non futurum. Quò fit, ut ea propositio sit determinatè vera, quæ enunciat futurum sub aliqua conditione; quod Deus sub illa futurum videt.

Confirmatur, nam quę ratio est cur propositio illa conditionata de conversione Tyriorum & Sydoniorum sit determinatè vera, cùm à Christo profertur, & non sit determinatè vera si à me proferatur; esto illius veritas mihi ignota sit? non enim ideo, ut à Christo profertur, est determinatè vera, quia Christus determinatè novit illius veritatem; sed quia, si obvenisset conditio populi, illi verè conversi fuissent: at hoc non minùs verum est, dum propositio eadem à me profertur: ergo non minùs est vera determinatè hæc propositio, dum à me profertur, quàm fuerit cùm à Christo prolata est.

ARTICULUS V.

Dilutio quarundam objectionum.

O*bjicies* 1. ad veritatem propositionis conditionalis requiritur, ut antecedens non possit esse verum sine consequente, quò fit ut omnis conditionalis vera, sit necessaria, & omnis falsa, sit impossibilis: at in propositionibus de futuro contingenti conditionato antecedens potest esse verum sine consequente, ergo omnes ejusmodi propositiones sunt falsæ. Major est axioma logicum, minor verò facilè suadetur, quia quâcunque positâ conditione, voluntas hominis manet indifferens ad agendum, vel non agendum; adeóque antecedens potest esse verum sine consequenti; id est potest poni conditio, etsi non ponatur actio, quæ sub illa conditione dicitur sequutura.

Respondeo, hoc argumentum procedere de propositioni-

tionibus conditionalibus, quæ sumuntur in sensu illativo necessario, quales non sunt illæ, de quibus modò agimus: cùm enim nulla sit connexio necessaria inter conditionem & effectum, certum est eas omnes determinatas falsas esse, si sumantur illativè in eo sensu: agimus ergo de propositionibus conditionalibus, ut præcisè significant coexistentiam operationis liberæ, & alicujus conditionis, quæ absolutè eam non infert, etsi ad illam aliquo modo moveat; ùt cùm dico, *si Petrus in tali circumstantia tentetur, peccabit, si concioni interfuerit, dolorem concipiet de peccatis, &c.* & contendimus defectum necessariæ illationis non impedire, quin altera ex propositionibus contradictoriis sit determinatè vera, altera determinatè falsa.

Objicies 2. Ut propositio aliqua de futuro conditionato sit determinatè vera, necesse est ùt illius objectum sit determinatè verum; at non est, quia quod dicitur futurum sub conditione, neque est determinatum in sua causa, cùm voluntas maneat libera ad illud producendum, vel non producendum; neque in seipso, cùm nunquam futurum sit, ùt patet ex pœnitentia Tyriorum & Sydoniorum à Christo conditionaliter prævisa. *Verùm hæc objectio* imprimis est injuriosa Deo, cùm supponat eum non habere certam cognitionem futurorum sub conditione. Secundò nobis favet, cùm concedat conditionata, in quibus purificatur conditio, seu quæ aliquando evenient, esse determinatè vera. Tertiò inconsequenter loquitur, quia veritas conditionata est ratione prior absoluta: adeóque ab ea est omnino independens: quare qui concedit conditionalem esse veram, ubi purificatur conditio, consequenter fateri debet eam non minùs esse veram, quando non purificatur; ùt in pœnitentia Tyriorum ante memorata. Quartò refellitur, quia etsi objectum propositionis conditionalis non sit determinatum in sua causa, est tamen determinatum in seipso; quatenus si talis adesset conditio, revera existeret, hócque sufficit, ut propositio affirmans illud futurum sub tali conditione, sit determinatè vera.

Obji-

Objicies 3. si propositio aliqua de futuro conditionato esset determinatè vera, tolleret libertatem ; at non tollit, ergo non est determinatè vera. Majoris sequela probatur, quia si v.c. determinatè verum erat, Petrum Christum negaturum ex hypothesi , quòd ab ancilla tentaretur, ergo positâ illâ tentatione absolutè peccavit, adeóque non peccavit liberè. Minor verò ab omnibus admittitur, unde sequitur conclusio. *Respondeo* negando sequelam majoris, & ad illius probationem dico, Petrum quidem positâ tentatione absolutè , id est actu peccare, non tamen peccare necessariò, sed liberè; quia priusquam peccet, est indifferens ad peccandum, vel non peccandum.

Instabis, illud non fieri liberè, quod necessariò sequitur ex alio; sed peccatum actuale Petri positâ tentatione necessariò sequitur ex eo , quod priùs verum est, eum peccaturum si tentetur, ergo peccatum illius non fit liberè. *Respondeo* distinguendo majorem , est enim tantùm vera, quandò aliquid sequitur ex alio omnino independentè à voluntate , quod hîc non contingit; quia veritas propositionis conditionatæ, ex qua infertur actus ùt absolutè futurus, ab usu ipso libertatis sub conditione præviso dependet. Quod enim Petrus , si tentetur, consensurus sit, id omnino liberum est , quia posset in ea circumstantia non consentire. Quare etsi positâ tentatione necessariò consentiat, ea non est necessitas antecedens usum libertatis , sed cum consequens, adeóque cum illo optimè cohærens.

CAPUT V.

De quibusdam Affectionibus Propositionum absolutarum.

ARTICULUS I.

De oppositione Propositionum absolutarum.

P*Ramoneo* 1. præter affectiones seu proprietates enunciationum supra explicatas , quæ illis competunt per ordinem ad se , quatenus una est simplex,

plex,alia composita;una affirmativa,alia negativa; una vera,alia falsa;una universalis,aliaparticularis,*&c.* alias assignari posse,quæ iis conveniunt, quatenus una cum alia confertur,nimirum oppositionẽ, æquipollentiam, & conversionem,de quibus hîc breviter agendum est.

Pramoneo 2.cùm aliæ enunciationes sint absolutę seu de inesse,in quibus scilicet prædicatum simpliciter attribuitur subjecto,aliæ modales,quæ expressè indicant modum,quo attributum convenit subjecto, primò explicandum esse,quomodo oppositio,æquipollentia, & conversio enunciationibus absolutis conveniant,quod in hoc capite prę stabimus:tum verò quâ ratione in modalibus reperiantur,quod in sequenti cap.exequemur.

Pramoneo 2. triplicem communiter assignari oppositionem,primam rerum, qualis est inter calorem & frigus,& inter alias qualitates contrarias; aliam terminorum,de qua supra actum est, cùm divisimus terminos in contrarios,contradictorios,privativos,& relativos;&tertiam propositionum, de qua sola hîc agendum est. Itaque

Quæritur 1. quid sit oppositio. Respondeo oppositionem,ùt reperitur in propositionibus absolutis, sic à Logicis definiri. *Oppositio est duarum absolutarum enunciationum,eodem subjecto & prædicato constantium, repugnantia secundùm affirmationem & negationem, vel secundùm quantitatem.* Ut autem,quæ circa hanc oppositionem tradit Arist.c.6.l.de Interpret.intelligantur,

Adverte 1. affirmationem esse *enunciationem alicujus de aliquo*,nempe attributi de subjecto, ùt animalis de homine hoc modo,*homo est animal*: negationem verò esse *enunciationem alicujus ab aliquo*,seu quâ unũ ab alio separatur,ùt albedo à corvo in hũc modũ,*corvus non est albus*

Adverte 2. omni affirmationi oppositam esse negationem,& omni negationi affirmationem; siquidem non tantùm quidquid rei inest affirmari potest inesse, & quidquid non inest,negari inesse: sed etiam quidquid affirmatur inesse,negari potest inesse;& quidquid negatur inesse,affirmari potest inesse.

Adverte 3. multa requiri ad veram oppositionem:

Primò

primò ut affirmatio & negatio sint de eodem subjecto, cujus defectu istæ duæ propositiones non opponuntur inter se, *Socrates legit, Plato non legit. Secundò*, ut circa idem attributum versentur, quò fit ut non sit oppositio inter hanc propositionem, *Plato legit*, & istam *Plato non ambulat*: quia per unam non negatur quod per alteram affirmatur; neque inter istas, *Aristoteles qui est Philosophus docet, Aristoteles qui non est Philosophus, docet*, quia præcipuum utriusque attributum affirmatur; neque inter has, *Aristoteles doctè philosophatur*, *Aristoteles non philosophatur*, quia non est totale attributum in utraque. *Tertiò*, ut id, de quo aliquid affirmatur vel negatur, sit idem reipsâ, & non tantùm nomine, quæ ratio est cur non sit oppositio inter has duas præpositiones, *Taurus mugit, Taurus non mugit*, si in priori Taurus sumitur pro animali, & in posteriori pro sydere, aut monte. *Quartò*, ut ambæ propositiones sumantur secundùm idem tempus, & secundùm eundem locum, quò fit ut istæ non sint oppositæ, *Petrus legit, Petrus non legit*, si altera intelligatur de præsenti, & altera de præterito. Neque istæ, *Petrus est in sacello, Petrus non est in sacello*, si intelligas esse in sacello beatissimæ Virginis, non in sacello S. Bernardi.

Quæritur 2. quotuplex sit oppositio. *Respondeo* ex communi sententia oppositionem esse quadruplicem, nempe contradictoriam, contrariam, subcontrariam & subalternam. *Oppositio contradictoria* ex Arist. c. 7. libri citati est, quando altera propositio rem universalem significat esse universaliter, altera non esse universaliter, ut *omnis homo est albus, non omnis homo est albus*; & *nullus homo est albus, quidam homo est albus*. Non tamen ad hæc contradictio est limitanda, cùm illæ propositiones singulares *Plato docet, Plato non docet*, verè sint contradictoriæ, ut patet ex contextu ejusdem capitis.

Oppositio contraria juxta Philosophum ibid. est, cùm altera propositio universaliter de re universali enunciat aliquid inesse, altera non inesse, ut *omnis homo est albus, nullus homo est albus*. Quòd si de rebus universalibus non enūciatur universaliter, id est appositâ notâ univer-

sali,

sali, omnis, nullus, monet Philosophus propositiones non esse contrarias, etsi plerumque pro contrariis sumantur, ut, *homo est albus, homo non est albus*, sed indefinitas.

Oppositio subcontraria est quando duarum propositionum particularium alia affirmat, alia negat, ut *aliquis homo est doctus, aliquis homo non est doctus*. Fatendum tamen istam non esse propriam oppositionem, cùm non sit idem utriusque subjectum: ille enim aliquis homo qui dicitur doctus, distinguitur ab eo aliquo qui dicitur non doctus; vel si de eodem homine utrumque dicitur, jam propositiones sunt contradictoriæ, non autem subcontrariæ.

Oppositio subalterna est inter propositiones quæ habent eandem qualitatem essentialem, & distinguuntur tantùm quoad quantitatem, quatenus una est universalis, & altera particularis, ut cùm dico, *omnis homo est albus, aliquis homo est albus*. Unde patet has propositiones quarum universalis dicitur subalternans, & particularis subalternata, adhuc multò minùs esse oppositas quàm subcontrarias; cùm non distinguantur per affirmationem & negationem; imò particularis necessariò ex universali inferatur: si enim omnes homines sunt albi, sequitur necessariò aliquem hominem esse album. Quare in rigore duæ tantùm sunt oppositiones propositionum, nempe contradictoria, & contraria. Ne tamen hac in parte ab usu communi recedamus, quatuor vulgares oppositiones remittendæ sunt, quas in hoc schemate descriptas habes.

Omnis homo est justus — contrariæ — nullus homo est justus.

Contra dictoria — Contra dictoria

Subalterna — Subalterna

Aliquis homo est justus — ſubcontrariæ — Aliquis homo non eſt juſtus.

ARTICULUS II.

De Legibus prædictarum oppoſitionum.

E*Nunciationum contradictoriarum lex eſt* ſeu natura, ut in quacunque materia earum altera ſit vera, altera falſa, neque fieri poſſit ut ambæ ſint veræ,aut falſæ. Cujus ratio ſumitur ex illo principio per ſe noto: *Impoſſibile eſt aliquid ſimul eſſe, & non eſſe:* verbi cauſa Petrum eſſe hominem, & non eſſe hominem; eſſe lapidem,& non eſſe lapidem;eſſe doctum, & non eſſe doctum. Quare cùm ex propoſitionibus contradictoriis altera affirmet rem eſſe, altera neget eſſe, hinc fit ut earum altera neceſſariò ſit vera,nimirum affirmans rem eſſe quæ eſt,aut negans eſſe quæ non eſt; altera neceſſariò falſa, ſcilicet affir-

affirmans rem effe quæ non eft, aut negans effe quæ eft. Atque hoc univerfim verum eft in quacunque materia five neceffaria, five impoffibili, five contingenti, ùt patet in exemplis allatis.

Enunciationum contrariarum lex eft 1. ut in materia naturali altera neceffariò fit vera, altera falfa; ut cùm dico, *omnis homo eft animal, nullus homo eft animal*, itémque in materia remota feu impoffibili, ut fi dicam, *omnis homo eft lapis, nullus homo eft lapis*. 2. ut in materia contingenti non poffit utraque fimul effe vera, ambæ tamen poffint effe falfæ; ut cùm dico, *omnis homo eft albus, nullus homo eft albus*. Quare ex unius contrariæ veritate, alterius falfitas colligi poteft, non tamen ex unius falfitate veritas alterius.

Ratio autem cur ambæ contrariæ non poffunt fimul effe veræ, inde fumitur, quia hinc fequeretur duas contradictorias fimul effe veras, quod planè repugnat: fequela oftenditur, nam fi duæ illæ propofitiones contrariæ, *omnis homo eft juftus, nullus homo eft juftus*, funt fimul veræ, ergo hæ duæ earum fubalternæ, quæ funt inter fe fubcontrariæ, *aliquis homo eft juftus, aliquis homo non eft juftus*, funt veræ; atqui prior contraria eft contradictoria pofteriori fubcontrariæ, & pofterior priori, ùt patet ex paradigmate fuperiùs defcripto; ergo duæ contradictoriæ funt fimul veræ.

Enunciationum fubcontrariarum lex eft 1. ut in materia naturali, & remota, altera fit neceffariò vera, altera falfa; ut cùm dico, *aliquis homo eft rifibilis, aliquis homo non eft rifibilis*; item, *aliquis homo eft hinnibilis, aliquis homo non eft hinnibilis*. 2. ut in materia contingenti utraque poffit effe vera, ut *aliquis homo eft juftus, aliquis homo non eft juftus*; non tamen utraque falfa, quia fi ambæ effent falfæ, fequeretur duas contradictorias fimul effe falfas, ùt patet ex allato paradigmate, nam fi prior fubalternata, *aliquis homo eft juftus*, falfa eft, falfa item eft hæc illius fubalternans, *omnis homo eft juftus*; & fi pofterior fubalternata, *aliquis homo non eft juftus*, eft falfa, neceffe eft etiam hanc illius fubalternantem, *nullus homo eft juftus*, falfam effe. Unde hæ duæ contradictoriæ

erunt simul falsæ, *omnis homo est justus, aliquis homo non est justus*, & duæ istæ, *nullus homo est justus, aliquis homo est justus*.

Nec putes ex eo quod dicimus utramque subcontrariam posse simul esse veram, sequi duas contradictorias posse simul esse veras. Non enim est par ratio; quia etsi ex falsitate supposita subalternarum rectè deducatur falsita subalternantium, & consequenter falsitas contradictoriarum, ùt ostensum est; non tamen ex earum veritate veritas subalternantium colligi potest, ùt liquet ex allato exemplo. Nam licèt verum sit aliquem hominem esse justum, non ideo verum est omnem hominem esse justum: & quamvis verum sit aliquem hominem non esse justum, non propterea verum est, nullum hominem esse justum.

Enunciationum subalternatarum lex est 1. ut tam in materia naturali, quàm remota simul sint veræ, vel falsæ, ut *omnis homo est animal, aliquis homo est animal, omnis homo est lapis, aliquis homo est lapis*. 2. in materia contingenti ut si universalis sit vera, particularis sit vera, possit tamen universalis esse falsa, particulari existente vera, sed nequeat particularis esse falsa, quin etiam universalis sit falsa. Declaratur exemplis, si omnis homo est albus, sanè sequitur aliquem hominem esse album, sed non si aliquis homo est albus, sequitur omnem hominem esse album: si tamen falsum est aliquem hominem esse album, à fortiori falsum est omnem hominem esse album.

ARTICULUS III.

De Æquipollentiis propositionum absolutarum.

Æquipollentia nihil est aliud quàm *duarum enunciationum ex eodem subjecto, & prædicato constantium æquivalentia, ex diversis signis proveniens.* Cujus tres regulæ assignari solent, quarum prima spectat ad enunciationes contradictorias, secunda ad contrarias, tertia ad subalternas ut hoc versu indicatur:

Præ contradict, post contra, præ postque subalter,

ubi hæc verba, *præ contradict*, significant negationē subjecto præpositam facere ut propositio æquipolleat suæ contradictoriæ; illa verò, *post contra*, significant negationem subjecto postpositam facere ut propositio æquivaleat suæ contrariæ; at sequentes particulæ indicant negationem positam ante & post subjectum facere ut propositio æquivaleat suæ subalternæ; quæ omnia per sequentes regulas clariùs explicantur.

Prima regula: si particula *non* præponatur subjecto alicujus enunciationis, ea fiet æquipollens suæ contradictoriæ, v.c. istæ propositiones sunt contradictoriæ, *omnis homo est doctus, aliquis homo non est doctus*: si negationem præponas priori; ea fiet æquipollens posteriori; si verò negationem præponas posteriori, ea fiet æquipollens priori. Siquidem *non omnis homo est doctus*, idem valet ac, *aliquis homo non est doctus*, & *non aliquis homo non est doctus*, idem valet ac, *omnis homo est doctus*.

Secunda regula si particula, *non* postponatur subjecto enunciationis universalis, ea fiet æquipollens suæ contrariæ. Exempli gratiâ, istæ propositiones sunt contrariæ, *omnis homo est justus, nullus homo est justus*; si negationem ponas post subjectum prioris hoc modo, *omnis homo non est justus*, ea fiet æquipollens posteriori, est enim idem ac, *nullus homo est justus*: & similiter si dicas, *nullus homo non est justus*, hæc propositio fiet æquipollens illi, *omnis homo est justus*.

Tertia regula, quando negatio præponitur, & postponitur subjecto enunciationis subalternæ, ea fit æqui-pollens suæ subalternanti. Exempli gratia, *omnis homo est justus, aliquis homo est justus*, sunt propositiones subalternæ, quarum prior dicitur subalternans, & posterior subalternata; si subalternatam sic efferas, *non aliquis homo non est justus*, ea idem significabit ac, *omnis homo est justus*. Eodem modo si negatio præponatur & postponatur subjecto subalternantis, ea fit æquivalens subalternatæ, ut, *non omnis homo non est justus*, æquivalet isti, *aliquis homo est justus*.

Atque hæc quidem reciprocatio habet locum in subalternatis affirmativis, non tamen in negativis, quia quamvis subalternans negativa addita duplici negatione æquivaleat subalternatæ negativæ, ut hæc *non nullus homo non est justus*, isti, *aliquis homo non est justus*, dici non potest similiter hanc subalternatam additâ duplici negatione fieri æquipollentem suæ subalternanti: quia cùm habeat negationem post subjectum, duplex adhuc illi esset addenda negatio, altera ante subjectum, altera post subjectum; sicque post subjectum duas haberet negationes se immediatè sequentes, hoc modo, *non aliquis homo non non est justus*, quod esset ridiculum. Verùm ut prædicta clariùs percipiantur.

Adverte 1. non assignari quartam regulam pro subcontrariis, quia negatio non potest addi nisi aliquo ex modis prædictis, nempe vel ante subjectum, vel post subjectum, vel ante & post subjectum, ac primo modo facit contradictorias æquipollentes, secundo contrarias, tertio subalternas, ùt ostensum est. Quod autem quocunque ex his modis negatio addatur subcontrariis, non possit subcontrarias reddere æquivalentes, sic ostenditur. Istæ duæ propositiones, *aliquis homo est justus, aliquis homo non est justus*, sunt subcontraria, cùmque ambæ sint particulares, fieri nequit ut altera alteri æquivaleat, si ea cui fiet additio negationis, per talem additionem evadat universalis: at evadet universalis sive ei proponatur negatio, ùt patet ex contradictoriis, sive duplex ei addatur negatio, una ante subjectum, & altera post illud, ùt patet ex subalternis. Non ergo ullo ex iis modis negatio adjici potest alicui ex propositionibus subcontrariis. Quòd autem neque tertio modo addi possit, nempe post subjectum, ut fit in contrariis, probatur, quia si negatio addatur propositioni affirmativæ, hoc modo, *aliquis homo non est justus*, ea coincidet cum negativa opposita, quæ iisdem verbis concipitur; si autem addatur propositioni negativæ; jam illa cum duplici negatione efferenda erit hoc modo, *aliquis homo non non est justus*, quæ

quæ repetitio ridicula est, & à Philosopho caveri debet.

Adverte 2. tantam esse vim negationis, ut præmissa signo universali faciat illud particulare, & præmissa signo particulari illud reddat universale. Unde *non omnis*, & *non nullus* sunt signa particularia, at verò *non quidam*, & *non aliquis*, sunt signa universalia, ut intelligi potest ex allatis æquipollentiis, quarum vis ex his versibus percipit potest:

Non omnis, quidam non, omnis non, quasi nullus,
Non nullus, quidam; sed nullus non, valet omnis
Non aliquis nullus; non quidam non valet omnis.

Verùm faciliùs totum æquipollentiæ mysterium percipies ex hac tabella, in qua exempla propositionum contradictoriarum, contrariarum & subalternarum, earúmque æquipollentium traduntur.

Propositiones contradictoriæ.

Omnis homo est justus, aliquis homo non est justus:
Nullus homo est justus, aliquis homo est justus:

Æquipollentes.

Non omnis homo est justus; aliquis homo non est justus.
Non aliquis homo non est justus, omnis homo est justus.
Non nullus homo est justus; aliquis homo est justus.
Non aliquis homo est justus; nullus homo est justus.

Propositiones contrariæ.

Omnis homo est justus; nullus homo est justus.

Æquipollentes.

Omnis homo non est justus: nullus homo est justus.
Nullus homo non est justus; omnis homo est justus.

Propositiones subalternæ.

Omnis homo est justus; aliquis homo est justus.
Nullus homo est justus, aliquis homo non est justus.

Æquipollentes.

Non omnis homo non est justus, aliquis homo est justus.
Non aliquis homo non est justus, omnis homo est justus.
Non nullus homo non est justus, aliquis homo non est justus.

Sed non valet.

Non aliquis homo non non est justus, nullus homo est justus.

Adverte 3 etsi antedicta nonnullis inutilia & ridicula videantur, vulgò tamen etiam à viris doctissimis tradi & Logicæ studiosis inculcari, quæ causa est, cur à nobis prætermitti non debuerint. Maximè quia cùm frequens sit usus apud Philosophos, & Theologos propositionum negativarum, quarum sensus interdum non ita pervius est, ex allatis regulis facilè intelligi potest quo sensu accipiendæ sint. *Exempli gratiâ*, si quis non capiat vim istius propositionis, *non omnis homo est justus*, consulat primam regulam, & ex ea percipiet demptâ negatione, propositionem esse contradictoriè oppositam isti, *aliquis homo non est justus*, ac proinde cum particula negativa illi æquivalere: Et sic de aliis.

ARTICULUS IV.

De Conversionibus propositionum absolutarum.

Conversio, ut hîc sumitur, est *commutatio extremorum enunciationis servatâ qualitate, & veritate.* Unde ad conversionem tria requiruntur. 1. ut subjectum unius propositionis fiat prædicatum alterius, & prædicatum fiat illius subjectum. 2. ut servetur in utraque propositione eadem qualitas essentialis, quæ est affirmatio & negatio; ita scilicet ut propositio affirmativa convertatur in affirmativam, & negativa in negativam. 3. ut servetur eadem qualitas accidentalis seu veritas, adeò ut vera in veram tantùm convertatur. Cæterùm propositio cujus extrema convertuntur, dicitur conversa, quæ autem fit ex extremis commutatis, dicitur convertens.

Triplex vulgò assignatur conversio, quarum 1. dicitur simplex. 2. per accidens. 3. per contrapositionem. *Conversio simplex* est in qua servatur non modò eadem qualitas tam essentialis, quàm accidentalis propositionis, sed etiam eadem quantitas, ita scilicet ut universalis in universalem, & particularis in particularem convertatur. Ut *nullus homo est lapis, nullus lapis est homo; aliquis homo est albus, aliquod album est homo.*

Con-

Conversio per accidens dicitur ea in qua manet quidem eadem qualitas, sed quantitas mutatur; adeo ut universalis in particularem commutetur; ut, *omnis homo est animal, aliquod animal est homo* : *nullus equus est lapis, quidam lapis non est equus*; non tamen particularis in universalem, quia non semper ea conversio legitimè fieri potest, ut patet si dicas, *aliquis homo est albus, ergo omne album est homo* ; *aliquis homo non est albus, ergo nullum album est homo.*

Conversio verò per contrapositionem fit non mutatâ quantitate, aut qualitate propositionum, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos, ut si dicam, *omnis homo est animal, ergò omne non animal est non homo.* Item, *quidam equus non est lapis, ergo quidam non lapis non est non equus.* Ex quo patet hanc non esse propriam conversionem, cùm iidem termini non maneant.

Ut autem quæ ad conversionem propositionum spectant, meliùs percipias, observandum 1. tres modos prædictos his duobus versibus contineri.

> *Simpliciter fEcI, convertitur EvA per acci,*
> *AstO per contra, sic fit conversio tota.*

Quibus indicatur propositiones per, *feci*, denotatas mutari per simplicem conversionem, denotatas verò per *eva*, converti per accidens; & per, *asto*, indicatas converti per contrapositionem.

Observandum 2. in verbis illis includi quatuor vocales A E I O quarum prima denotat propositionem universalem affirmativam, secunda propositionem universalem negativam, tertia particularem affirmativam, quarta particularem negativam, quod his duobus versibus exprimi solet.

> *Asserit* A: *negat* E: *sunt universaliter ambo,*
> *Asserit* I: *negat* O: *sunt particulariter ambo.*

Unde intelligis vocales inclusas in *feci*, significare propositionem universalem negativam, & particularem affirmativam converti simplicitèr; vocales autem inclusas, in *eva*, innuere universalem negativam & universalem affirmativam converti per accidens; ac deniquc vocales inclusas, in *asto*, indicare propositionem

 uni-

universalem affirmativam & particularem negativam converti per contrapositionem. Verùm quia nondum capis, quales sint convertentes ejusmodi conversarum.

Observandum 3. hunc versum ad hoc intelligendum à Logicis fuisse concinnatum.

Ecce tibi prim. armigeros sec, arma dono ter:

nam illa verba *ecce tibi prim*, denotant primâ conversione seu simplici transmutari *Ecce* & *tibi*, id est *e* in *e* & *i* in *i* seu universalem negativam in universalem negativam, & particularem affirmativam in particularem affirmativam. Illa verò *armigeros sec*, denotant per secundam conversionem quæ est per accidens, converti *A* in *I* & *E* in *O*, id est universalem affirmativam in particularem affirmativam, & universalem negativam in particularem negativam. Illa autem *arma dono ter*, significant tertiâ conversione, quæ est per contrapositionem, converti *A* in *A* & *O* in *O*, id est universalem affirmativam in universalem affirmativam, & particularem negativam in particularem negativam.

Observandum 4. Aristotelem lib. 1. priorum Analyt. cap. 2. afferre rationem quarumdam ex dictis conversionibus: ac primò ostendit illam propositionem universalem negativam, *nullus homo est lapis*, rectè converti in istam, *nullus lapis est homo*; quia aliàs sequeretur aliquem lapidem esse hominem, adeóque aliquem hominem esse lapidem, quod est contradictorium primæ propositionis, *nullus homo est lapis*.

Deinde ostendit illam propositionem universalem affirmativam, *omnis homo est animal*, rectè converti in istam, *aliquod animal est homo*; quia aliàs fatendum esset nullum animal esse hominem, adeóque nullum hominem esse animal: sicque ista duo contraria essent simul vera, *omnis homo est animal*, *nullus homo est animal*.

Tertiò ostendit hanc propositionem particularem affirmativam, *quædam voluptas est bona*, rectè converti in istam, *quoddam bonum est voluptas*; quia aliàs sequeretur hanc illi contradicentem *nullum bonum est voluptas*, veram esse, & consequenter istam, *nulla voluptas est bona*.

Unde

Unde cùm hæc ultima primæ, quæ tanquam vera admittitur sit contradictoria, consequens esset duo contradictoria esse simul vera, nempe *nulla bona est voluptas, & quadam voluptas est bona.*

CAPUT VI.

De Affectionibus Propositionum modalium.

ARTICULUS I.

De Oppositione enunciationum modalium.

VT hæc oppositio intelligatur, *observandum est 1.* quod sicut quantitas propositionum simplicium explicatur per signa superiùs relata, ita quantitas modalium exprimitur per modos signis illis æquivalentes, ut ex his duobus versibus intelligi potest:

Omnis necesse valet, impossibile nullus,
Possibile quidam, quidam non possibile non.

Hinc enim colligitur *necesse* æquivalere signo *omnis*, adeóque esse modum universalem affirmativum; *impossibile* æquivalere signo universali *nullus*; *possibile* seu *contingens* æquivalere signo particulari affirmativo *quidam*, seu *aliquis*; & *possibile non*, seu *contingens non*, idem valere ac signum particulare negativum *quidam non*, seu *aliquis non.*

Observandum 2. eandem reperiri oppositionem inter modos, ac inter signa prædicta. Unde in primis sicut *omnis*, & *quidam non*; *nullus*, & *quidam* opponuntur contradictoriè, ita *necesse*, & *possibile non*; itémque *impossibile*, & *possibile contradictorie* opponuntur. Deinde sicut *omnis* & *nullus* opponuntur contrariè; ita *necesse* & *impossibile*. Rursus sicut *quidam*, & *quidam non* op-

opponuntur ſubcontrariè, ita *poſsibile & poſsibile non*. Ac tandem ſicut *omnis*, & *quidam*, *nullus* & *quidam non* ſunt ſubalterna, ita *neceſſe* & *poſsibile*, *impoſsibile & poſsibile non*, quæ omnia ex ſubjecta tabella facilè intelligi poterunt.

Omnis neceſſe — contraria — nullus impoſſibile

Subalterna — Contra dictoria — Contra dictoria — Subalterna

quidam poſſibile — ſubcontraria — Quidam non poſſibile non

Obſervandum 3. ex hac modorum oppoſitione facilè intelligi poſſe, quomodo propoſitiones modales inter ſe opponantur, non tamen erit inutile exemplum harum oppoſitionum oculis tyronum ſubjicere.

Ne-

Necesse est hominem esse animal — contrariæ — impossibile est hominem esse animal

Subalternæ — Contra dictoriæ — Contra dictoriæ — Subalternæ

possibile est hominem esse animal — subcontrariæ — possibile est hominem non esse animal.

Observandum 4. præter dictas oppositiones, quæ fiunt circa modos diversarum appellationum, alias esse quæ versantur circa modos ejusdem nominis. Quâ ratione in primis illæ propositiones censendæ sunt contradictoriæ, quarum altera habet modum affirmativum, altera negativum, ut patet ex *Arist. lib. de Interpret. cap.* 12. ubi docet possibile, non possibile; necesse, non necesse; impossibile, non impossibile; contingens, non contingens; verum, non verum, *&c.* esse contradictoria. Et rationem affert, quia si oppositio modalium non sumeretur à modo, sed à dicto, ut cùm dico, *possibile est hominem currere*, *possibile est hominem non currere*, sequeretur duas contradictorias posse simul esse veras

Objicies 3. si propositio aliqua de futuro conditionato esset determinatè vera, tolleret libertatem; at non tollit, ergo non est determinatè vera. Majoris sequela probatur, quia si v.c. determinatè verum erat, Petrum Christum negaturum ex hypothesi, quòd ab ancilla tentaretur, ergo positâ illâ tentatione absolutè peccavit, adeóque non peccavit liberè. Minor verò ab omnibus admittitur, unde sequitur conclusio. *Respondeo* negando sequelam majoris, & ad illius probationem dico, Petrum quidem positâ tentatione absolutè, id est actu peccare, non tamen peccare necessariò, sed liberè; quia priusquam peccet, est indifferens ad peccandum, vel non peccandum.

Instabis, illud non fieri liberè, quod necessariò sequitur ex alio; sed peccatum actuale Petri positâ tentatione necessariò sequitur ex eo, quod priùs verum est, eum peccaturum si tentetur, ergo peccatum illius non fit liberè. *Respondeo* distinguendo majorem, est enim tantùm vera, quando aliquid sequitur ex alio omnino independente à voluntate, quod hîc non contingit; quia veritas propositionis conditionatæ, ex qua infertur actus ùt absolutè futurus, ab usu ipso libertatis sub conditione prævisio dependet. Quod enim Petrus, si tentetur, consensurus sit, id omnino liberum est, quia posset in ea circumstantia non consentire. Quare etsi positâ tentatione necessariò consentiat, ea non est necessitas antecedens usum libertatis, sed eum consequens, adeóque cum illo optimè cohærens.

CAPUT V.

De quibusdam Affectionibus Propositionum absolutarum.

ARTICULUS I.

De oppositione Propositionum absolutarum.

PRæmoneo 1. præter affectiones seu proprietates enunciationum supra explicatas, quæ illis competunt per ordinem ad se, quatenus una est simplex,

plex,alia composita;una affirmativa,alia negativa; una vera,alia falsa;una universalis,aliaparticularis,*&c.* alias assignari posse,quæ iis conveniunt, quatenus una cum alia confertur,nimirum oppositionē, æquipollentiam, & conversionem,de quibus hîc breviter agendum est.

Pramoneo 1.cùm aliæ enunciationes sint absolutę seu de inesse,in quibus scilicet prædicatum simpliciter attribuitur subjecto,aliæ modales,quæ expresse indicant modum,quo attributum convenit subjecto, primò explicandum esse,quomodo oppositio,æquipollentia, & conversio enunciationibus absolutis conveniant,quod in hoc capite pręstabimus:tum verò quâ ratione in modalibus reperiantur,quod in sequenti cap.exequemur.

Pramoneo 2. triplicem communiter assignari oppositionem,primam rerum, qualis est inter calorem & frigus,& inter alias qualitates contrarias; aliam terminorum,de qua supra actum est, cùm divisimus terminos in contrarios,contradictorios,privativos,& relativos;&tertiam propositionum, de qua sola hîc agendum est. Itaque

Quaritur 1. quid sit oppositio. Respondeo oppositionem,ùt reperitur in propositionibus absolutis, sic à Logicis definiri. *Oppositio est duarum absolutarum enunciationum,eodem subjecto & prædicato constantium, repugnantia secundùm affirmationem & negationem, vel secundùm quantitatem.* Ut autem,quæ circa hanc oppositionem tradit Arist.c.6.l.de Interpret.intelligantur,

Adverte 1. affirmationem esse *enunciationem alicujus de aliquo*,nempe attributi de subjecto, ùt animalis de homine hoc modo,*homo est animal*: negationem verò esse *enunciationem alicujus ab aliquo*,seu quâ unū ab alio separatur,ùt albedo à corvo in hūc modū,*corvus non est albus*

Adverte 2. omni affirmationi oppositam esse negationem,& omni negationi affirmationem; siquidem non tantùm quidquid rei inest affirmari potest inesse, & quidquid non inest,negari inesse: sed etiam quidquid affirmatur inesse,negari potest inesse;& quidquid negatur inesse,affirmari potest inesse.

Adverte 3. multa requiri ad veram oppositionem:

Primò

primò ut affirmatio & negatio sint de eodem subjecto, cujus defectu istæ duæ propositiones non opponuntur inter se, *Socrates legit, Plato non legit*. *Secundò*, ut circa idem attributum versentur, quò fit ut non sit oppositio inter hanc propositionem, *Plato legit*, & istam *Plato non ambulat*: quia per unam non negatur quod per alteram affirmatur; neque inter istas, *Aristoteles qui est Philosophus docet*, *Aristoteles qui non est Philosophus, docet*, quia præcipuum utriusque attributum affirmatur; neque inter has, *Aristoteles doctè philosophatur*, *Aristoteles non philosophatur*, quia non est totale attributum in utraque. *Tertiò*, ut id, de quo aliquid affirmatur vel negatur, sit idem reipsâ, & non tantùm nomine, quæ ratio est cur non sit oppositio inter has duas propositiones, *Taurus mugit, Taurus non mugit*, si in priori Taurus sumitur pro animali, & in posteriori pro sydere, aut monte. *Quartò*, ut ambæ propositiones sumantur secundùm idem tempus, & secundùm eundem locum, quò fit ut istæ non sint oppositæ, *Petrus legit, Petrus non legit*, si altera intelligatur de præsenti, & altera de præterito. Neque istæ, *Petrus est in sacello, Petrus non est in sacello*, si intelligas esse in sacello beatissimæ Virginis, non in sacello S. Bernardi.

Quæritur 2. quotuplex sit oppositio. *Respondeo* ex communi sententia oppositionem esse quadruplicem, nempè contradictoriam, contrariam, subcontrariam & subalternam. *Oppositio contradictoria* ex Arist. c. 7. libri citati est, quando altera propositio rem universalem significat esse universaliter, altera non esse universaliter, ut *omnis homo est albus, non omnis homo est albus*; & *nullus homo est albus, quidam homo est albus*. Non tamen ad hæc contradictio est limitanda, cùm illæ propositiones singulares, *Plato docet, Plato non docet*, verè sint contradictoriæ, ut patet ex contextu ejusdem capitis.

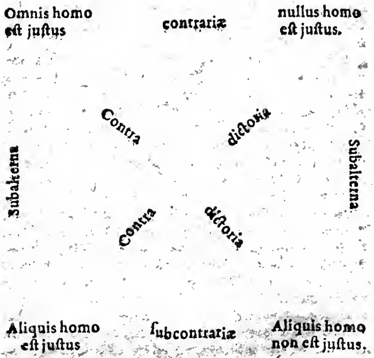
Oppositio contraria juxta Philosophum ibid. est, cùm altera propositio universaliter de re universali enunciat aliquid inesse, altera non inesse, ut *omnis homo est albus, nullus homo est albus*. Quòd si de rebus universalibus non enũciatur universaliter, id est appositâ notâ univer-

sali,

sali, omnis, nullus, monet Philosophus propositiones non esse contrarias, etsi plerumque pro contrariis sumantur, ut, *homo est albus, homo non est albus*, sed indefinitas.

Oppositio subcontraria est quando duarum propositionum particularium alia affirmat, alia negat, ut *aliquis homo est doctus, aliquis homo non est doctus*. Fatendum tamen istam non esse propriam oppositionem, cùm non sit idem utriusque subjectum: ille enim aliquis homo qui dicitur doctus, distinguitur ab eo aliquo qui dicitur non doctus; vel si de eodem homine utrumque dicitur, jam propositiones sunt contradictoriæ, non autem subcontrariæ.

Oppositio subalterna est inter propositiones quæ habent eandem qualitatem essentialem, & distinguuntur tantùm quoad quantitatem, quatenus una est universalis, & altera particularis, ut cùm dico, *omnis homo est albus, aliquis homo est albus*. Unde patet has propositiones quarum universalis dicitur subalternans, & particularis subalternata, adhuc multò minùs esse oppositas quàm subcontrarias; cùm non distinguantur per affirmationem & negationem; imò particularis necessariò ex universali inferatur: si enim omnes homines sunt albi, sequitur necessariò aliquem hominem esse album. Quare in rigore duæ tantùm sunt oppositiones propositionum, nempe contradictoria, & contraria. Ne tamen hac in parte ab usu communi recedamus, quatuor vulgares oppositiones remittendæ sunt, quas in hoc schemate descriptas habes.



ARTICULUS II.

De Legibus prædictarum oppoſitionum.

E*Nunciationum contradictoriarum lex eſt* ſeu natura, ut in quacunque materia earum altera ſit vera, altera falſa, neque fieri poſſit ut ambæ ſint veræ, aut falſæ. Cujus ratio ſumitur ex illo principio per ſe noto: *Impoſſibile eſt aliquid ſimul eſſe, & non eſſe:* verbi cauſa Petrum eſſe hominem, & non eſſe hominem; eſſe lapidem, & non eſſe lapidem; eſſe doctum, & non eſſe doctum. Quare cùm ex propoſitionibus contradictoriis altera affirmet rem eſſe, altera neget eſſe, hinc fit ut earum altera neceſſariò ſit vera, nimirum affirmans rem eſſe quæ eſt, aut negans eſſe quæ non eſt; altera neceſſariò falſa, ſcilicet affir-

affirmans rem esse quæ non est, aut negans esse quæ est. Atque hoc universim verum est in quacunque materia sive necessaria, sive impossibili, sive contingenti, ut patet in exemplis allatis.

Enunciationum contrariarum lex est 1. ut in materia naturali altera necessariò sit vera, altera falsa; ut cùm dico, *omnis homo est animal, nullus homo est animal*, itémque in materia remota seu impossibili, ut si dicam, *omnis homo est lapis, nullus homo est lapis*. 2. ut in materia contingenti non possit utraque simul esse vera, ambæ tamen possint esse falsæ; ut cùm dico, *omnis homo est albus, nullus homo est albus*. Quare ex unius contrariæ veritate, alterius falsitas colligi potest, non tamen ex unius falsitate veritas alterius.

Ratio autem cur ambæ contrariæ non possunt simul esse veræ, inde sumitur, quia hinc sequeretur duas contradictorias simul esse veras, quod planè repugnat: sequela ostenditur, nam si duæ illæ propositiones contrariæ, *omnis homo est justus, nullus homo est justus*, sunt simul veræ, ergo hæ duæ earum subalternæ, quæ sunt inter se subcontrariæ, *aliquis homo est justus, aliquis homo non est justus*, sunt veræ; atqui prior contraria est contradictoria posteriori subcontrariæ, & posterior priori, ut patet ex paradigmate superiùs descripto; ergo duæ contradictoriæ sunt simul veræ.

Enunciationum subcontrariarum lex est 1. ut in materia naturali, & remota, altera sit necessariò vera, altera falsa; ut cùm dico, *aliquis homo est risibilis, aliquis homo non est risibilis*; item, *aliquis homo est hinnibilis, aliquis homo non est hinnibilis*. 2. ut in materia contingenti utraque possit esse vera, ut *aliquis homo est justus, aliquis homo non est justus*; non tamen utraque falsa, quia si ambæ essent falsæ, sequeretur duas contradictorias simul esse falsas, ut patet ex allato paradigmate, nam si prior subalternata, *aliquis homo est justus*, falsa est, falsa item est hæc illius subalternans, *omnis homo est justus*; & si posterior subalternata, *aliquis homo non est justus*, est falsa, necesse est etiam hanc illius subalternantem, *nullus homo est justus*, falsam esse. Unde hæ duæ contradictoriæ

erunt simul falsæ, *omnis homo est justus, aliquis homo non est justus*, & duæ istæ, *nullus homo est justus, aliquis homo est justus*.

Nec putes ex eo quod dicimus utramque subcontrariam posse simul esse veram, sequi duas contradictorias posse simul esse veras. Non enim est par ratio; quia etsi ex falsitate supposita subalternarum rectè deducatur falsita subalternantium, & consequenter falsitas contradictoriarum, ùt ostensum est; non tamen ex earum veritate veritas subalternantium colligi potest, ùt liquet ex allato exemplo. Nam licèt verum sit aliquem hominem esse justum, non ideo verum est omnem hominem esse justum: & quamvis verum sit aliquem hominem non esse justum, non propterea verum est, nullum hominem esse justum.

Enunciationum subalternatarum lex est 1. ut tam in materia naturali, quàm remota simul sint veræ, vel falsæ, ut *omnis homo est animal, aliquis homo est animal, omnis homo est lapis, aliquis homo est lapis*. 2. in materia contingenti ut si universalis sit vera, particularis sit vera, possit tamen universalis esse falsa, particulari existente vera, sed nequeat particularis esse falsa, quin etiam universalis sit falsa. Declaratur exemplis, si omnis homo est albus, sanè sequitur aliquem hominem esse album, sed non si aliquis homo est albus, sequitur omnem hominem esse album: si tamen falsum est aliquem hominem esse album, à fortiori falsum est omnem hominem esse album.

ARTICULUS III.

De Æquipollentiis propositionum absolutarum.

Æquipollentia nihil est aliud quàm *duarum enunciationum ex eodem subjecto, & prædicato constantium æquivalentia, ex diversis signis proveniens.* Cujus tres regulæ assignari solent, quarum prima spectat ad enunciationes contradictorias, secunda ad contrarias, tertia ad subalternas ut hoc versu indicatur:

Tra

Præ contradict, post contra, præ postque subalter.

ubi hæc verba, *præ contradict*, significant negationē subjecto præpositam facere ut propositio æquipolleat suæ contradictoriæ; illa verò, *post contra*, significant negationem subjecto postpositam facere ut propositio æquivaleat suæ contrariæ; at sequentes particulæ indicant negationem positam ante & post subjectum facere ut propositio æquivaleat suæ subalternæ; quæ omnia per sequentes regulas clariùs explicantur.

Prima regula: si particula *non* præponatur subjecto alicujus enunciationis, ea fiet æquipollens suæ contradictoriæ, v.c. istæ propositiones sunt contradictoriæ, *omnis homo est doctus, aliquis homo non est doctus*: si negationem præponas priori; ea fiet æquipollens posteriori; si verò negationem præponas posteriori, ea fiet æquipollens priori. Siquidem *non omnis homo est doctus*, idem valet ac, *aliquis homo non est doctus*, & *non aliquis homo non est doctus*, idem valet ac, *omnis homo est doctus*.

Secunda regula si particula, *non* postponatur subjecto enunciationis universalis, ea fiet æquipollens suæ contrariæ. Exempli gratiâ, istæ propositiones sunt contrariæ, *omnis homo est justus, nullus homo est justus*; si negationem ponas post subjectum prioris hoc modo, *omnis homo non est justus*, ea fiet æquipollens posteriori, est enim idem ac, *nullus homo est justus*: & similiter si dicas, *nullus homo non est justus*, hæc propositio fiet æquipollens illi, *omnis homo est justus*.

Tertia regula, quando negatio præponitur, & postponitur subjecto enunciationis subalternæ, ea fit æquipollens suæ subalternanti. Exempli gratia, *omnis homo est justus, aliquis homo est justus*, sunt propositiones subalternæ, quarum prior dicitur subalternans, & posterior subalternata; si subalternatam sic efferas, *non aliquis homo non est justus*, ea idem significabit ac, *omnis homo est justus*. Eodem modo si negatio præponatur & postponatur subjecto subalternantis, ea fit æquivalens subalternatæ, ut, *non omnis homo non est justus*, æquivalet isti, *aliquis homo est justus*.

quæ repetitio ridicula est, & à Philosopho caveri debet.

Adverte 2. tantam esse vim negationis, ut præmissa signo universali faciat illud particulare, & præmissa signo particulari illud reddat universale. Unde *non omnis*, & *non nullus* sunt signa particularia, at verò *non quidam*, & *non aliquis*, sunt signa universalia, ut intelligi potest ex allatis æquipollentiis, quarum vis ex his versibus percipit potest:

Non omnis, quidam non, omnis non, quasi nullus,
Non nullus, quidam; sed nullus non, valet omnis
Non aliquis nullus; non quidam non valet omnis.

Verùm faciliùs totum æquipollentiæ mysterium percipies ex hac tabella, in qua exempla propositionum contradictoriarum, contrariarum & subalternarum, earúmque æquipollentium traduntur.

Propositiones contradictoriæ.

Omnis homo est justus, aliquis homo non est justus :
Nullus homo est justus, aliquis homo est justus:

Æquipollentes.

Non omnis homo est justus; aliquis homo non est justus.
Non aliquis homo non est justus, omnis homo est justus.
Non nullus homo est justus; aliquis homo est justus.
Non aliquis homo est justus; nullus homo est justus.

Propositiones contrariæ.

Omnis homo est justus; nullus homo est justus.

Æquipollentes.

Omnis homo non est justus: nullus homo est justus.
Nullus homo non est justus; omnis homo est justus.

Propositiones subalternæ.

Omnis homo est justus; aliquis homo est justus.
Nullus homo est justus, aliquis homo non est justus.

Æquipollentes.

Non omnis homo non est justus, aliquis homo est justus.
Non aliquis homo non est justus, omnis homo est justus.
Non nullus homo non est justus, aliquis homo non est justus.

Sed non valet.

Non aliquis homo non non est justus, nullus homo est justus.

Adverte 3. etsi antedicta nonnullis inutilia & ridicula videantur, vulgò tamen etiam à viris doctissimis tradi & Logicæ studiosis inculcari, quæ causa est, cur à nobis prætermitti non debuerint. Maximè quia cùm frequens sit usus apud Philosophos, & Theologos propositionum negativarum, quarum sensus interdum non ita pervius est, ex allatis regulis facilè intelligi potest quo sensu accipiendæ sint. *Exempli gratiâ*, si quis non capiat vim istius propositionis, *non omnis homo est justus*, consulat primam regulam, & ex ea percipiet demptâ negatione, propositionem esse contradictoriè oppositam isti, *aliquis homo non est justus*, ac proinde cum particulari negativa illi æquivalere: Et sic de aliis.

ARTICULUS IV.

De Conversionibus propositionum absolutarum.

CONversio, ut hic sumitur, est *commutatio extremorum enunciationis servatâ qualitate, & veritate.* Unde ad conversionem tria requiruntur. 1. ut subjectum unius propositionis fiat prædicatum alterius, & prædicatum fiat illius subjectum. 2. ut servetur in utraque propositione eadem qualitas essentialis, quæ est affirmatio & negatio; ita scilicet ut propositio affirmativa convertatur in affirmativam, & negativa in negativam. 3. ut servetur eadem qualitas accidentalis seu veritas, adeò ut vera in veram tantùm convertatur. Cæterùm propositio cujus extrema convertuntur, dicitur conversa, quæ autem fit ex extremis commutatis, dicitur convertens.

Triplex vulgò assignatur conversio, quarum 1. dicitur simplex. 2. per accidens. 3. per contrapositionem. *Conversio simplex* est in qua servatur non modò eadem qualitas tam essentialis, quàm accidentalis propositionis, sed etiam eadem quantitas, ita scilicet ut universalis in universalem, & particularis in particularem convertatur. Ut *nullus homo est lapis, nullus lapis est homo; aliquis homo est albus, aliquod album est homo.*

Con-

Conversio per accidens dicitur ea in qua manet quidem eadem qualitas, sed quantitas mutatur; adeo ut universalis in particularem commutetur; ut, *omnis homo est animal, aliquod animal est homo: nullus equus est lapis, quidam lapis non est equus*; non tamen particularis in universalem, quia non semper ea conversio legitimè fieri potest, ut patet si dicas, *aliquis homo est albus, ergo omne album est homo; aliquis homo non est albus, ergo nullum album est homo.*

Conversio verò per contrapositionem fit non mutatâ quantitate, aut qualitate propositionum, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos, ut si dicam, *omnis homo est animal, ergò omne non animal est non homo.* Item, *quidam equus non est lapis, ergo quidam non lapis non est non equus.* Ex quo patet hanc non esse propriam conversionem, cùm iidem termini non maneant.

Ut autem quæ ad conversionem propositionum spectant, meliùs percipias, observandum 1. tres modos prædictos his duobus versibus contineri.

Simpliciter fEcI, convertitur EvA per acci,
AstO per contra, sic fit conversio tota.

Quibus indicatur propositiones per, *feci*, denotatas mutari per simplicem conversionem, denotatas verò per *eva*, converti per accidens; & per, *asto*, indicatas converti per contrapositionem.

Observandum 2. in verbis illis includi quatuor vocales A E I O quarum prima denotat propositionem universalem affirmativam, secunda propositionem universalem negativam, tertia particularem affirmativam, quarta particularem negativam, quod his duobus versibus exprimi solet.

Asserit A: *negat* E: *sunt universaliter ambo,*
Asserit I: *negat* O: *sunt particulariter ambo.*

Unde intelligis vocales inclusas in *feci*, significare propositionem universalem negativam, & particularem affirmativam converti simpliciter; vocales autem inclusas, in *eva*, innuere universalem negativam & universalem affirmativam converti per accidens; ac deniquc vocales inclusas, in *asto*, indicare propositionem uni-

universalem affirmativam & particularem negativam converti per contrapositionem. Verùm quia nondum capis, quales sint convertentes ejusmodi conversarum.

Observandum 3. hunc versum ad hoc intelligendum à Logicis fuisse concinnatum.

Ecce tibi prim. armigeros sec, arma dono ter:
nam illa verba *ecce tibi prim*, denotant primâ conversione seu simplici transmutari *Ecce* & *tibi*, id est *e* in *e* & *i* in *i* seu universalem negativam in universalem negativam, & particularem affirmativam in particularem affirmativam. Illa verò *armigeros sec*, denotant per secundam conversionem quæ est per accidens, converti *A* in *I* & *E* in *O*, id est universalem affirmativam in particularem affirmativam, & universalem negativam in particularem negativam. Illa autem *arma dono ter*, significant tertiâ conversione, quæ est per contrapositionem, converti *A* in *A* & *O* in *O*, id est universalem affirmativam in universalem affirmativam, & particularem negativam in particularem negativam.

Observandum 4. Aristotelem lib. 1. priorum Analyt. cap. 2. afferre rationem quarumdam ex dictis conversionibus: ac primò ostendit illam propositionem universalem negativam, *nullus homo est lapis*, rectè converti in istam, *nullus lapis est homo*; quia aliàs sequeretur aliquem lapidem esse hominem, adeóque aliquem hominem esse lapidem, quod est contradictorium primæ propositionis, *nullus homo est lapis.*

Deinde ostendit illam propositionem universalem affirmativam, *omnis homo est animal*, rectè converti in istam, *aliquod animal est homo*; quia aliàs fatendum esset nullum animal esse hominem, adeóque nullum hominem esse animal: sicque ista duo contraria essent simul vera, *omnis homo est animal*, *nullus homo est animal.*

Tertiò ostendit hanc propositionem particularem affirmativam, *quædam voluptas est bona*, rectè converti in istam, *quoddam bonum est voluptas*; quia aliàs sequeretur hanc illi contradicentem *nullum bonum est voluptas*, veram esse, & consequenter istam, *nulla voluptas est bona*:

Unde

Unde cùm hæc ultima primæ, quæ tanquam vera admittitur sit contradictoria, consequens esset duo contradictoria esse simul vera, nempe *nulla bona est voluptas, & quædam voluptas est bona.*

CAPUT VI.

De Affectionibus Propositionum modalium.

ARTICULUS I.

De Oppositione enunciationum modalium.

VT hæc oppositio intelligatur, *observandum est 1.* quod sicut quantitas propositionum simplicium explicatur per signa superiùs relata, ita quantitas modalium exprimitur per modos signis illis æquivalentes, ut ex his duobus versibus intelligi potest:

Omnis necesse valet, impossibile nullus,
Possibile quidam, quidam non possibile non.

Hinc enim colligitur *necesse* æquivalere signo *omnis*, adeoque esse modum universalem affirmativum; *impossibile* æquivalere signo universali *nullus*; *possibile* seu *contingens* æquivalere signo particulari affirmativo *quidam*, seu *aliquis*; & *possibile non*, seu *contingens non*, idem valere ac signum particulare negativum *quidam non*, seu *aliquis non.*

Observandum 2. eandem reperiri oppositionem inter modos, ac inter signa prædicta. Unde in primis sicut *omnis*, & *quidam non*; *nullus*, & *quidam* opponuntur contradictoriè, ita *necesse*, & *possibile non*; itemque *impossibile*, & *possibile contradictoriè* opponuntur. Deinde sicut *omnis* & *nullus* opponuntur contrariè; ita *necesse* & *impossibile*. Rursus sicut *quidam*, & *quidam non* op-

opponuntur subcontrariè, ita *posſibile & poſsibile non*. Ac tandem ſicut *omnis*, & *quidam*, *nullus* & *quidam non* ſunt ſubalterna, ita *neceſſe* & *poſsibile*, *impoſsibile & poſsibile non*, quæ omnia ex ſubjecta tabella facilè intelligi poterunt.

Omnis neceſſe — contraria — nullus impoſſibile

Subalterna — Contra dictoria — Contra dictoria — Subalterna

quidam poſſibile — ſubcontraria — Quidam non poſſibile non

Obſervandum 3, ex hac modorum oppoſitione facilè intelligi poſſe, quomodo propoſitiones modales inter ſe opponantur, non tamen erit inutile exemplum harum oppoſitionum oculis tyronum ſubjicere.

Ne-

Necesse est hominem esse animal	contrariæ	impossibile est hominem esse animal
Subalternæ	Contra- dictoria / Contra- dictoria	Subalternæ
possibile est hominem esse animal	subcontrariæ	possibile est hominem non esse animal.

Observandum 4. præter dictas oppositiones, quæ fiunt circa modos diversarum appellationum, aliàs esse quæ versantur circa modos ejusdem nominis. Quâ ratione in primis illæ propositiones censendæ sunt contradictoriæ, quarum altera habet modum affirmativum, altera negativum, ùt patet ex *Arist. lib. de Interpret. cap.* 12. ubi docet possibile, non possibile; necesse, non necesse; impossibile, non impossibile; contingens, non contingens; verum, non verum, *&c.* esse contradictoria. Et rationem affert, quia si oppositio modalium non sumeretur à modo, sed à dicto, ut cùm dico, *possibile est hominem currere, possibile est hominem non currere*, sequeretur duas contradictorias posse simul esse veras

cùm constet eundem hominem qui potest currere, posse etiam non currere. Quare ait has esse propriè contradictorias, *possibile est hominem currere, non possibile est hominem currere*; quia de eodem simul affirmari nequeunt.

Deinde illæ propositiones sunt contrariæ quæ habent eundem modum universalem, & dicta opposita; ut necesse est *Petrum studere, necesse est Petrum non studere. Non possibile est Petrum studere, non possibile est Petrum non studere.*

Rursus propositiones subcontrariæ habent eundem modum particularem, & dicta contradictoria, ut *possibile est Petrum studere, possibile est Petrum non studere; non necesse est Petrum studere, non necesse est Petrum non studere.*

Tandem propositiones subalternæ quoad modum & dictum opponuntur, ut *possibile est Petrum studere. non possibile est Petrum non studere; necesse est Petrum non studere, non necesse est Petrum studere.* Quæ omnia ex hoc schemate clariora evadent.

Necesse

Necesse est Petrum studere: non possibile est Petrum non studere.	contrariæ	necesse est Petrum non studere. non possibile est Petrum studere.
Subalternæ	Contra dictoriæ / Contra dictoriæ	Subalternæ
Non necesse est Petrum non studere: Possibile est Petrum studere	subcontrariæ	Non necesse est Petrum studere. Possibile est Petrũ non studere.

ARTICULUS II.

De Æquipollentiis modalium.

DE hac materia tractat *Arist. lib. de Interpret. cap. 13.* ubi relato modo quo antiqui tabellas harum propositionum construebant, alium congruentiorem tradit quem ut faciliùs percipias.

Nota 1 quatuor hæc vocabula conficta esse à Logicis, *Amabimus*, *Iliace*, *Edentuli*, *Purpurea*, quæ eâ arte con-

constructa sunt ut singula ex quatuor syllabis constent, quibus significantur quatuor modi propositionum modalium, hoc scilicet ordine ut prima cujusque vocabuli syllaba significet, *possibile*, secunda *contingens*, tertia *impossibile*, quarta *necessarium*.

Nota 2. cùm quælibet propositio modalis quatuor modis efferri possit v. c. possibile est hominem esse album, non possibile est hominem esse album, possibile est hominem non esse album, non possibile est hominem non esse album, primum vocabulum denotare quibus propositionibus de contingenti, de impossibili, & de necessario æquipolleat primus modus propositionis modalis de possibili: secundum, quibus æquivaleat secundus; tertium quibus tertius; quartum quibus quartus.

Nota 3. in singulis syllabis prædictorum vocabulorum reperiri aliquem ex his vocalibus A. E. I. V. quarum *prima* denotat propositionem simplicem affirmativam tam ex parte modi, quàm ex parte dicti, ut possibile est esse. *Secunda* negativam ex parte dicti tantùm, ut possibile est non esse; *tertia* negativam ex parte modi duntaxat, ut non possibile est esse; *quarta* negativam ex parte modi, & dicti, ut non possibile est non esse quæ omnia ex his duobus versibus intelliguntur:

Destruit V. *totum, verùm* A. *confirmat utrumque,*
Destruit E. *dictum, destruit* I *que modum.*

Quare cùm in primo vocabulo amabimus, sint vocales A. A. I. V. hinc manifestè colligitur propositionem simplicem affirmativam de possibili, denotatam per primam vocalem, æquivalere simplici affirmativæ de contingenti, quæ secundæ vocali respondet, & impossibili negativæ ex parte modi quæ tertiæ, & necessariæ negativæ tam ex parte modi quàm dicti, quæ per ultimam vocalem repræsentatur.

Et cùm secundum vocabulum constet vocalibus I. I. A. E. id denotat propositionem de possibili negativam quoad modum, æquipollere contingenti negativæ quoad modum, impossibili simpliciter affirmativæ, & necessariæ negativæ quoad dictum.

Cùmque

Cumque tertium vocabulum componatur ex vocalibus E. E. V. I. id denotat propositionem de possibili negativam quoad dictum, æquipollere contingenti negativæ quoad dictum, impossibili ex utraque parte negativæ, & necessariæ negativæ ex parte modi tantùm.

Denique quia quartum vocabulum constat ex vocalibus V.V.E.A. inde colligitur, propositionem de possibili utrinque negativam æquipollere contingenti ex utraque parte negativæ, impossibili negativæ ex parte dicti duntaxat, & necessariæ simpliciter affirmativæ. Verùm istæ omnes æquipollentiæ propositionum modalium ex his quatuor tabellis faciliùs percipi possunt.

I.

A	*Possibile est Socratem studere*
ma	*Contingens est Socratem studere*
bi	*Non impossibile est Socratem studere*
mus	*Non necesse est Socratem studere.*

II.

I	*Non possibile est Socratem studere*
li	*Non contingens est Socratem studere*
a	*Impossibile est Socratem studere*
ce	*Necesse est Socratem non studere.*

III.

E	*Possibile est Socratem non studere*
den	*Contingens est Socratem studere.*
tu	*Non impossibile est Socratem non studere*
li	*Non necesse est Socratem studere.*

IV.

Pur	*Non possibile est Socratem non studere*
pu	*Non contingens est Socratem non studere*
re	*Impossibile est Socratem non studere*
a	*Necesse est Socratem studere.*

Fateor tamen ista etsi ingeniosè excogitata, plerumq; magis confundere quàm juvare memoriam, nec nisi longo usu probè addisci posse, ut satis experientia ostendit. Quare utilius fortè erit, aut nonnullis gratius,

qua-

quatuor regulas observare, quæ breviter rem totam conficiunt.

Prima sit, possibile idem valet ac contingens, si eodem modo varientur, ut, quod possibile est esse, contingens est esse; quod possibile est non esse, contingens est non esse, *&c.*

Secunda, possibile seu contingens idem valet ac impossibile, si quoad modum contradictoriæ sumantur, reliquis immutatis, ita ut uni addatur negatio modalis, quando aliud eâ caret, ut quod possibile est esse, non impossibile est esse: & quod non possibile est esse impossibile est esse.

Tertia, possibile seu contingens idem valet ac necessarium, quando se habent modo planè opposito quoad affirmationem & negationem, tam ex parte modi, quàm ex parte dicti: ut possibile est esse, non necesse est non esse; possibile est non esse, non necesse est esse.

Quarta, impossibile & necessarium idem valent quando uno negante quoad dictum, aliud affirmat, si alia sint similia: ut impossibile est esse, necesse est non esse, impossibile est non esse, necesse est esse.

ARTICULUS III.

De Conversionibus modalium.

ARistoteles *lib.* 1. *priorum Analyt. cap.* 3. tradit regulas quasdam conversionum propositionum modificatarum tam necessariarum, quàm contingentium, quas ut meliùs intelligas.

Præmoneo conversionem modalium non in eo consistere ut modus mutetur in dictum, sed ut extrema dicti inter se commutentur, ut si dicam, necesse est hominem esse animal, ergo necesse est animal esse hominem.

Itaque quod attinet ad propositiones de necessario docet eas eodem modo converti ac propositiones simplices, seu de inesse; nam in primis universalis ne-

gans

gans simpliciter convertitur, ùt necesse est nullum hominem esse lapidem, ergo necesse est nullum lapidem esse hominem.

Deinde universalis affirmans convertitur in particularem, ùt necesse est omnem hominem esse animal, ergo necesse est aliquod animal esse hominem.

Rursus propositio particularis affirmans simpliciter convertitur, ùt necesse est quendam hominem esse animal, ergo necesse est quoddam animal esse hominem,

Tandem particularis negativa non convertitur, ùt patet; quia si dicas, necesse est quoddam animal uon esse hominem, malè inferes, ergo necesse est quendam hominem non esse animal.

Quod spectat ad propositiones de contingenti, monet Philosophus contingens sumi *tripliciter*, & juxta varias illius acceptiones tradit varias regulas conversionis propositionum de contingenti, quæ quia parum necessariæ videntur, sufficiet ex eo hîc *observare* 1. si contingens propriè sumatur, ùt solet, pro eo, quod potest esse & non esse, omnes propositiones affirmativas de contingenti converti eodem modo, quo dictum est converti propositiones affirmativas de necessario, ita scilicet ut universalis affirmativa convertatur per accidens, seu in particularem affirmativam: ùt contingens est omnem hominem esse album, ergo contingens est aliquod album esse hominem, & particularis affirmativa simpliciter convertatur seu in particularem affirmativam; ùt contingens est aliquem hominem esse album, ergo contingens est aliquod albũ esse hominem.

Observandum 2. propositionem universalem negativam non converti simpliciter sed particularem negativam eo modo converti v.c. non rectè dicimus, contingens est nullum hominem esse album, contingens est nullum album esse hominem; multa enim sũt alba, quæ necessario nõ sunt homo, ùt nix, cygnus, *&c.* at rectè dicimus, contingẽs est aliquem hominem non esse albũ, contingens est aliquod album non esse hominem: quia aliquod album quod non est homo, est contingẽter al-

bum,

bum, ita scilicet ut ex se possit esse, vel non esse album.

Verùm contra has conversionum regulas ab Arist. traditas duo præter alia objici possunt: in primis falsum videtur quod ait, propositionem universalem & particularem affirmativam de necesse converti in particularem affirmativam de necesse; non enim sequitur, necesse est omnem vel aliquem Philosophum esse hominem, ergo necesse est aliquem hominem esse Philosophum; cùm liberum sit omnibus hominibus non studere Philosophiæ. *Resp.* ut vera sit regula illa, vel necesse debere sumi in consequente pro possibili, ut aliqui putant, vel conversionem illam intelligendam esse supposità existentiâ extremorum, ita ut ex hypothesi quòd homines existant, & quòd Philosophia etiam existat, ex illa propositione, necesse est omnem Philosophum esse hominem rectè ista sequatur, necesse est aliquem hominem esse Philosophum; quia sensus prioris propositionis est, omnem Philosophiam, quæ existit, in solis hominibus existere. Unde necessariò sequitur, aliquem hominem præditum esse Philosophiâ.

Præterea durum videtur quòd dixerit Aristoteles, propositionem universalem negativam de contingenti non converti simpliciter, particularem verò eo modo converti; cùm hæc ratio conversionis propositioni universali & particulari affirmativæ aliorum modorum competat, non autem universali & particulari negativæ, ut patet ex dictis. *Responderi potest* ex ipsomet Arist. non mirum esse quòd propositiones de contingenti, de quibus agimus, in conversione sequantur regulas affirmantium non negantium; quia etsi videantur negativæ, verè tamen sunt affirmativæ, cùm earum modus sit affirmativus.

Quod *si instes*, si propositiones illæ verè sunt affirmativæ, perperam Aristotelem eas hîc recensere inter negativas. *Respondetur* id non sequi, quia nunc ille agit de conversione ejusmodi propositionum, in qua non tam habetur ratio modi, quàm dicti, eò quòd idem modus manet immutatus in utraque propositione, & tota conversio peragitur inter subjectum & attributum dicti; quare

quare non immeritò vocat nunc affirmativam eam propositionem, in qua prædicatum dicti affirmatur de subjecto, & negativam eam in qua negatur; etsi absolutè, & extra hanc controversiam aliter loquendum sit.

CAPUT VII.

De Divisione.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Divisio.

Resp. Divisionem communiter sic definiri: *Est oratio, qua totum in suas partes distribuitur,* ùt cùm dico, animal aliud est homo, aliud brutum; hominis alia pars est anima rationalis, alia corpus; ubi vox *Oratio*, habet rationem generis, quia divisio id habet commune cum definitione, aliisque modis sciendi, ut sit oratio, cùm unica vox non sufficiat ad dividendum explicitè totum in suas partes, ùt perspicuum est: aliæ verò particulæ habent rationem differentiæ, quia divisio per illas ab aliis orationibus distinguitur. Porrò totum, quod dividitur, vocari solet divisum, partes verò, in quas dividitur, vocantur membra dividentia.

Objicies, perinde est dividere hominem in animal & rationale, ac illum definire animal rationale, adeóque divisio non videtur distingui à definitione. *Resp.* 1. hoc argumento non concludi divisionem generatim coincidere cum definitione, sed ad summum quando utraque fit per partes essentiales; nemo enim dicet cùm v.c. animal dividitur in rationale & irrationale, hanc esse veram definitionem animalis. *Resp.* 2. neque hoc posterius efficaciter evinci, tum quia de ratione divisionis est, ut totum dividatur in partes, quæ aliquam inter se oppositionem habeant; de ratione verò definitionis est præcisè ut naturam rei definitæ clarè exprimat, adeóq; osten-

ostendat, qua in re cum aliis conveniat; & in qua ab aliis discrepet. Tum quia per divisionem, ut vel ex ipsa voce constat, totum in suas partes secatur, per definitionem verò partes uniuntur, ut ex iis totum constituatur.

Quæret hîc aliquis, an definitio & divisio sint distincti modi sciendi. *Resp.* esse distinctos, tum quia probabilius videtur, definitionem ex sua ratione considerare partes formaliter ut unitas, & totum actu constituentes, divisionem verò eas spectare tantùm sigillatim, & præscindendo ab unione. Tum quia licèt divisio, quæ fit per partes rei essentiales, nullo modo à definitione distingueretur; ut nonnulli probabiliter existimant, id non impediret quin divisio absoluté sit modus sciendi à definitione distinctus: cùm plures species divisionis, quæ omnium consensu à definitione distinguuntur, in scientiis locum habeant, ac illa præsertim quâ genus dividitur per differentias specificas; ut animal per rationale, & irrationale.

ARTICULUS II.

Quotuplex sit Divisio.

RESpondeo *sex species* Divisionis à nonnullis assignari: quarum *prima* est nominis in sua significata, ut si canis dividatur in terrestrem, marinum, & cœlestem. *Secunda* est generis in suas species, ut si animal dividatur in hominem & brutum. *Tertia* est totius in partes, ut si corpus hominis dividatur in caput, manus & alia membra: *Quarta* est subjecti in accidentia; ut si dicas equorum alium esse album, alium nigrum. *Quinta* est accidentis in subjecta, ut si dicas alborum aliud esse equum, aliud hominem. *Sexta* est accidentis in accidentia, ut cùm dico album aliud est dulce, aliud amarum.

Verùm circa hanc divisionis divisionem nonnulla *observanda sunt*, 1. cùm divisio definiatur oratio, quâ totum in partes dividitur, consequenter omnem veram divisionem vocari posse divisionem totius in partes ex usu

usu tamen communi inter tot species divisionis allatas, eam tantùm, quæ tertio loco numerata est, appellari divisionem totius in partes: quia quod per illam dividitur, habet magis propriè rationem totius, & membra dividentia rationem partium.

Observandum 2. divisionem vocis multiplicis in sua significata, quæ communiter vocatur distinctio, esse valde utilem in scientiis addiscendis; cùm sine illa nec definitiones, nec rerum divisiones, nec argumentationes rectè construi possint. Verùm cùm generalis divisio tradi possit alia vocis, alia rei, quæ in varias species subdividitur, non de priori, sed de posteriori hoc loco tractari solet.

Observandum 3. divisionem generis in species esse divisionem totius universalis, seu potentialis in partes subjectivas; ad quam reducitur divisio speciei in individua, ùt hominum alius est Plato, alius Aristoteles, *&c.* & differentiæ genericæ in species, ùt sensibilium aliud est homo, aliud brutum; & divisio differentiæ specificæ in individua, ùt rationalium aliud individuum est Petrus, aliud Paulus, *&c.* Ad illam etiam reducitur divisio analogi in analogata, ut cùm sanum dividitur in animal, medicinam, & urinam; inter quæ membra dividentia præcipuum analogatum est animal, quia ratio sani in eo principaliter & absolutè reperitur. Quò spectat illud vulgatum Analogum per se sumptum in oratione, supponit pro præcipuo analogato.

Observandum 4. divisionem totius in partes duplicem esse, alia enim est divisio totius in partes integrantes, quæ partitio vocari solet; alia in partes essentiales. *Et utraque adhuc duplex est, prior* enim divisio vel est in partes homogeneas, seu similares & ejusdem rationis cum toto; ùt cùm lignum in suas partes dividitur; vel in partes heterogeneas seu dissimilares & diversæ rationis, ùt cùm corpus humanum in caput, brachia, pedes, *&c.* dividitur. *Posterior* verò alia est Physica, alia Metaphysica; Physica dicitur, quâ totum essentiale dividitur in partes physicas; ùt cùm dicimus, hominis alia pars est anima rationalis, alia corpus organicum; Metaphysica

sica verò quà totum essentiale dividitur in partes metaphysicas; ùt cùm dicimus hominis aliam partem esse animal, aliam rationale.

ARTICULUS III.

De Regulis Divisionis, aliisque ad eam spectantibus.

Quæritur 1. quot & quænam sint regulæ, seu leges rectæ Divisionis. *Resp. quinque* vulgò assignari, ad quas aliæ, si quæ sunt, reducuntur; quarum *prima* est, ut membra dividentia sint inter se opposita, ita ut vel realiter, vel saltem ratione distinguantur; unde illa non censetur legitima divisio; animalium alia sunt cornuta, alia quadrupedia, cùm habere cornua, & quatuor pedibus constare inter se non opponantur.

Secunda est, ut divisum magis latè pateat quàm singula membra dividentia. Unde illa divisio non valet, corporum aliud est quantum, aliud vivens, aliud non vivens; cùm corpus quantum æquè latè pateat ac corpus. Nec dicas hominem rectè dividi metaphysicè per animal & rationale, etsi animal latiùs pateat homine: siquidem in divisione illa animal est pars hominis quomodo non tam latè patet ac homo.

Tertia, ut membra dividentia simul sumpta totum divisum adæquent, seu reciprocentur cum illo, quare illa divisio non est legitima, animalium alia sunt terrestria, alia aquatilia; cùm dentur alia animalia, nempe volatilia.

Quarta, ut divisio fiat in membra paucissima, quantum fert natura totius divisi, quò fit ut rejicienda sit illa divisio, animal aliud est homo, aliud equus: aliud bos, aliud canis, *&c.* sed priùs debet dividi animal in rationale & irrationale, deinde irrationale in terrestre, aquatile, & volatile, & sic deinceps.

Quinta, ut divisio fiat in membra proxima & immediata, seu ut non fiat per saltum, ùt loquuntur Logici. Ex quo etiam capite peccat divisio jam allata animalis in species infimas.

Quæ-

Quaritur 1. quinam ſint modi argumentandi à diviſo ad membra dividentia, & vice versâ. *Reſp.* hos à Logicis aſſignari. *In primis* in diviſione totius potentialis rectè arguitur affirmativè à membro aliquo dividente, ad diviſum: ut, eſt homo, ergo eſt animal; non autem negativè, ut non eſt homo, ergo non eſt animal. Dixi totius potentialis, nam in diviſione totius Phyſici non valet, eſt anima rationalis, ergo eſt homo; valet tamen, non eſt anima rationalis, ergo non eſt homo.

Deinde in diviſione totius potentialis valet conſequentia à negatione diviſi ad negationem omnium partium ſubjectivarum illius; ut, non eſt animal, ergo neque homo, neque brutum: at in toto phyſico non valet, non eſt homo, ergo neque anima rationalis, neque corpus; utraque enim pars deſtructo toto exiſtere poteſt, ut poſt mortem contingit.

Rurſus à toto potentiali bene arguitur affirmativè ad membrum aliquod disjunctivè, ut eſt animal, ergo vel homo, vel equus, *&c.* & vice versâ à negatione omnium membrorum dividentium rectè arguitur ad negationem diviſi, ut non eſt homo, nec equus, nec aſinus, *&c.* ergo nec animal: at verò à toto Phyſico arguitur affirmativè ad omnes illius partes collectivè; ut, eſt homo, ergo eſt corpus & anima ſimul unita. Cùm tamen non modò à negatione omnium partium phyſicarum, ſed à negatione unius, vel etiam ſolius unionis, totius Phyſici negatio rectè inferatur.

Praterea ab affirmatione diviſi, & negatione aliorum membrorum dividentium uno excepto, rectè proceditur ad affirmationem illius quod ſupereſt; ut, eſt perſona divina, non Pater, aut Filius; ergo Spiritus ſanctus.

Quaritur 3. quænam ſint utilitates diviſionis. *Reſp.* cùm diviſio ponatur inter ſciendi inſtrumenta, dubium non eſſe quin valde utilis ſit ad rerum cognitionē aſſequendam. In primis enim non parùm conducit ad rem clarè & diſtinctè concipiendam. Deinde ad intelligendum quid de re aliqua affirmandum, aut negandum ſit. Tum verò ut ſciatur num unum ex alio rectè infera-

tur. Ac tandem divisio generis per differentias specificas modum ostendit, quo legitima cujusque rei definitio investigari possit, ut patet ex supradictis.

LIBER III.

De iis quæ spectant ad directionem tertiæ mentis operationis.

In hoc libro agendum est de Syllogismo in genere, & sigillatim de variis illius speciebus; nempe Syllogismo demonstrativo, topico & sophistico.

CAPUT I.

De Syllogismo secundùm se.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Argumentatio.

PRæmoneo quæ sequuntur usque ad finem Logicæ, speciatim destinari ad directionem tertiæ mentis operationis, quæ in discursu consistit. Nam cum discursus sit actus intellectûs quo unum ex alio infert, ut si quis ex eo quòd novit hominem esse rationalem, inferat eum esse risibilem, & in illatione unius ex alio possit deceptio contingere; hinc ad perfectionem Logicæ, quæ ex communi sententia, præsertim ad dirigendum discursum instituta est, requiritur ut tradat instrumentum aliquod quo intellectus certò dirigatur ad unum ex alio legitimè deducendum; sicut & alia instrumenta hactenus subministravit, quorum ope intellectus noster potest res propositas sine errore apprehendere, & de iis verum judicium ferre: hoc autem instru-

ſtrumentum nihil eſt aliud, quàm argumentatio, de qua *quæritur quid ſit.*

Reſp. argumentationem definiri, orationem quâ unum ex alio infertur. Ex quo intelligis ad argumentationem propriè dictam tria requiri, nempe unam propoſitionem ex qua aliquid infertur, aliam quæ infertur, & illationem per particulam, *ergo*, denotatam Ut cùm dico, *Petrus eſt homo, ergo eſt riſibilis*: etſi enim Petrus ſit homo, & quia eſt homo, ſit riſibilis; illæ tamen duæ propoſitiones, *Petrus eſt homo, Petrus eſt riſibilis,* non ſufficiunt per ſe ad argumentationem; ſed ad illam requiritur ut poſterior propoſitio per particulam, *ergo*, vel aliam ſimilem inferatur ex priori.

Quo loco *adverte* 1. propoſitionem quæ infertur, poſſe inferri vel ex unica propoſitione, ut in exemplo allato, vel ex duabus, ut cùm dico, omnis homo eſt riſibilis, Petrus eſt homo ergo eſt riſibilis.

Adverte 2. quando propoſitio ex qua alia infertur, non eſt niſi unica, eam vocari antecedens; quando verò illatio fit ex duabus propoſitionibus, primam illarum vocari majorem, & ſecundam minorem.

Adverte 3. propoſitionem quæ infertur, duobus modis ſpectari poſſe, vel cum nota illationis, vel ſecundùm ſe, ac ſine illa nota; ac priori modo vocari conſequentiam, poſteriori verò conſequens; ut in exemplo allato, propoſitio illa ergo Petrus eſt riſibilis, vocatur conſequentia; at verò ſola hæc propoſitio, Petrus eſt riſibilis, conſequens appellatur.

Adverte 4. etſi conſequens quando eſt ambiguum, à reſpondente diſtingui poſſit; non tamen negandum eſſe, ſed conſequentiam negandam, quando conſequens ex antecedente male infertur, ut ſi quis dicat, *Petrus eſt homo, ergo eſt doctus.* Licèt enim conſequens ipſum fortè verum ſit, conſequentia tamen eſt illegitima; cùm non ſequatur aliquem eſſe doctum, ex eo præcisè quòd homo ſit, ut perſpicuum eſt.

ARTICULUS II.

Quotuplex sit Argumentatio.

RESpondeo 1. duplicem esse generatim argumentationem aliam bonam, aliam vitiosam. Argumentatio bona est, quandò unum ex alio verè deducitur, sicut deduci significatur; ut cùm dico, *Petrus est homo, ergo est animal.* Est autem vitiosa, quando secus contingit; ut si dicas, *Petrus loquitur, ergo vociferatur*; id enim non sequitur, cùm possit submissâ voce loqui. Ubi *nota* ad bonam consequentiam non requiri veritatem antecedentis & consequentis, sed tantùm bonitatem illationis: quo fit ut quando bona est illatio, consequentia sit legitima, esto antecedens & consequens sint falsa; contrà verò argumentatio sit illegitima, quando consecutio non est bona, etsi antecedens & consequens sint vera, ut ex supradictis satis intelligitur.

Resp. 2. bonam argumentationem seu consequentiam aliam esse materialem, aliam formalem; materialis est cùm unum ex alio sequitur ob solam rerum conjunctionem, adeò ut retenta eadem forma, possit in alia materia non rectè concludere; ut cùm dico, Petrus est homo, ergo est animal, consequentia est tantùm materialis, propter necessariam connexionem animalis cum homine; non formalis, quia in simili forma falsò colligerem. Petrus est homo, ergo est doctus. Est autem consequentia formalis, quando retenta eadem forma rectè concluditur in quacunque materia; ut cùm dico, omne animal est vivens, omnis equus est animal, ergò omnis equus est vivens. Similis enim forma valet in quacunq; alia materia, ut, omnis quantitas est extensa, omnis linea est quantitas, ergo omnis linea est extensa. Item omnis virtus est laudanda, omnis justitia est virtus, ergo omnis justitia est laudanda, *&c.*

Resp. 3. quatuor species argumentationis vulgò à Logicis assignari, nempe *Inductionem, Exemplum, Enthymema & Syllogismum.*

In-

Inductio est argumentatio in qua ex sufficienti singularium enumeratione conclusio universalis deducitur; ut cùm dico, Petrus est risibilis, Paulus est risibilis, Jacobus est risibilis, ergo omnis homo est risibilis.

Exemplum est argumentatio in qua ex uno, aut quibusdam particularibus aliquid particulare ob aliquam rationis paritatem colligimus: ut cùm dico, Christus pepercit Petro, Latroni, Magdalenæ, ergo & mihi parcet.

Enthymema est argumentatio in qua ex una præmissa elicitur conclusio, ut omnis homo est rationalis, ergo omnis homo est risibilis. Unde vocatur Syllogismus truncatus seu imperfectus, quia additione alterius propositionis fieri potest syllogism⁹ perfectus; ut si dicam: omne rationale est risibile, omnis homo est rationalis, ergo omnis homo est risibilis.

Syllogismus denique est argumentatio in qua ex duabus propositionibus tertia deducitur, ut sequenti articulo declarabimus. Quo loco observandum est à nonnullis hîc addi Dilemma, & Soritem: Dilemma est argumentatio in qua duabus partibus propositis, necesse est ut respondens earum altera feriatur; quare & argumentum cornutum vocari solet. Ut si dicam Confessario, vel sciebas te non posse absolvere pœnitentem à tali peccato, vel nesciebas; si sciebas, peccasti contra reverentiam sacramento debitam; si nesciebas, peccasti contra proprium officium, quia scire tenebaris.

Sorites verò est argumentatio in qua multæ propositiones coacervantur eâ arte, ut attributum præcedentis sit subjectum sequenti, donec ultimum prædicatum enuncietur de primo subjecto; ut cùm dico, omnis homo est animal, omne animal est vivens, omne vivens est corpus, omne corpus est substantia, ergo omnis homo est substantia, quæ argumentatio etiam vocari solet de primo ad ultimum, itemque coacervatio, & à conglobatis. Verùm præter syllogismum & Inductionem aliæ species argumentationis magis spectare videntur ad Oratores, quàm ad Logicos.

ARTICULUS III.

De Natura Syllogismi.

Quaritur 1. quid sit Syllogismus. *Respond.* syllogismum ab Arist. lib. 1. priorum Analyt. cap. 1. sic definiri. *Est oratio in qua quibusdam positis, aliud quippiam diversum ab his quæ posita sunt, necessario sequitur eo quod hæc sunt.* Id est, in quâ ex duabus propositionibus necessariò colligitur conclusio ab iis diversa, idque ex vi & efficacia illarum, adeò ut nihil aliud necessarium sit ad eam conclusionem eliciendam.

Ubi nota duplicem esse syllogismum alium perfectum alium imperfectum; *perfectus* ille dicitur ibidem qui præter ea quæ accepta sunt, id est præter propositiones assumptas, nullâ aliâ re indiget ut necessitas conclusionis clarè appareat; & hoc competit quatuor syllogismis qui in prima figura directè concludunt. *Imperfectus* verò syllogismus dicitur, qui etsi necessariò vi formæ concludat, indiget tamen uno, aut pluribus ut necessitas illationis clara & perspicua sit. Atque hoc dicitur propter modos alios syllogismorum qui aliquatenus immutari debent, ut perspicuè concludant; de quo infrà.

Quaritur 2. quotuplex sit materia syllogismi. *Resp.* in syllogismo duplicem esse materiam, aliam proximam, aliam remotam, materia proxima sunt propositiones ex quibus constat; remota verò sunt termini ex quibus propositiones componuntur.

Ubi nota: quod sicut in syllogismo sunt tres propositiones, major, minor & conclusio; ita in illis propositionibus tres termini reperiri debent, quorum unus dicitur majus extremum, alius minus extremum, & tertius medium. Vocatur majus extremum, id quod connectitur cum medio in majori propositione; vocatur minus extremum quod cum eodem jungitur in minori, & medium quod cū illis extremis copulatur. Exemplum sit iste syllogismus; *Omne animal est vivens, omnis homo est animal, ergo omnis homo est vivens.* Ubi homo & vivens,

vens, ex quibus constat conclusio, sunt extrema; vivens quidem est majus extremum, seu major extremitas, quia in majori propositione jungitur cum animali; & homo minùs extremum seu minor extremitas, quia cum eodem animali connectitur in minori; at animal quod in majori, & minori reponitur, medium appellatur.

Nota 2. cùm conclusio, de cujus veritate ambigitur, constet ex duobus terminis, nempe ex prædicato & subjecto, ad eam probandam debere assumi aliquod *argumentum seu medium*, quod in una parte præmissarum uniatur cum subjecto conclusionis, & in alia cum illius attributo; ut ex modo quo illa se habent cum medio, certò colligatur modus quo se habent inter se, ut patet in syllogismo allato. Quia enim in præmissis homo, & vivens rectè uniuntur cum animali hinc in conclusione homo, & vivens rectè uniuntur inter se. Ex quo intelligis medium quidem debere semel poni in qualibet præmissa, non tamen habere locum in conclusione.

Quæritur 3. quotuplex sit forma in syllogismo. *Resp.* duplicem esse; quarum altera respondet materiæ illius remotæ, & consistit in certa terminorum dispositione, in ratione subjecti & prædicati, vocatúrque figura; altera respondet materiæ illius proximæ, & consistit in certa propositionum ordinatione secundùm qualitatem & quantitatem; vocatúrque modus, de quibus in sequentibus latiùs agendum erit.

CAPUT II.

De Figuris syllogismorum.

ARTICULUS I.

De Numero figurarum, & modorum.

AD intelligentiam harum figurarum *observandum* 1. tres tantùm vulgò assignari à Logicis figuras syl-

ſyllogiſmorum, quia non niſi tribus modis terminus medius cum extremis rectè diſponi poteſt; primò quidem ita ut in majori propoſitione ſit ſubjectum, & in minori prædicatum, quomodo conſtituitur prima figura. Secundò ita ut ſit prædicatum in utraque propoſitione, quomodo fit in ſecunda figura; tertiò ita ut in utraque ſit ſubjectum, ex quo tertia figura coaleſcit; quæ omnia hoc verſu exprimuntur.

Sub. præ. primæ; bis præ. ſecundæ; tertia bis ſub. nec dicas à nonnullis admitti quartam figuram, quæ vocatur *Galeni*, quâ medium eſt attributum in majori, & ſubjectum in minori, ut cùm dico; Bucephalus eſt equus, omnis equus eſt ſentiens, ergo Bucephalus eſt ſentiens. Hæc enim figura à parte rei non diſtinguitur à prima, ut ex eo patet, quòd ſyllogiſmus allatus non differt ab iſto, qui eſt in prima figura; omnis equus eſt ſentiens, Bucephalus eſt equus, ergo Bucephalus eſt ſentiens, cùm utroque idem concludatur, & in eo tantùm diſtinguantur quod propoſitio quæ in priori eſt major, in poſteriori eſt minor, & quæ in illo eſt minor, in hoc eſt major.

Obſervandum 2. quamlibet figuram ſexdecim modis variari poſſe, nam in qualibet figura vel utraque præmiſſa eſt univerſalis, vel utraque particularis, vel major univerſalis, & minor particularis, vel major particularis, & minor univerſalis: Ex quo reſultant quatuor modi penes quantitatem, ſeu univerſalitatem & particularitatem. Rurſus quilibet horum modorum quadrupliciter variari poteſt ratione qualitatis eſſentialis, ſeu affirmationis & negationis: ſiquidem in quolibet modo vel ambæ præmiſſæ ſunt affirmativæ, vel ambæ negativæ, vel major affirmativa & minor negativa, vel major negativa, & minor affirmativa; ex quo ſexdecim modi diſtincti reſultant. Unde ulteriùs ſequitur in tribus figuris ſimul ſumptis, quadraginta octo modos diſtinctos ſyllogiſmorum reperiri.

Obſervandum 3. pleroſque ex illis modis inutiles eſſe, & ad concludendum ineptos. Nam in prima figura ſunt tantùm quatuor modi utiles directè concludentes, in ſecun-

secunda totidem, & in tertia sex; unde quatuordecim modorum directorum numerus resultat. Posteriores tamen Philosophi quatuor modis primæ figuræ directè concludentibus, addiderunt quinque utiles quidem, sed indirectè tantùm concludentes: Dicitur autem *syllogismus directè concludere*, quando majus extremum concluditur de minori, seu est prædicatum in conclusione; ut, omne animal est substantia, omnis equus est animal ergo omnis equus est substantia. *Indirectè verò* quando minus extremum concluditur de majori, ut si sub præmissis jam positis concluderent, ergo aliqua substantia est equus. Ex quibus collige unde-viginti modos syllogismorum utiles communiter admitti, qui omnes his carminibus comprehenduntur:

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum,
Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Ubi verba illa *Barbara, Celarent, Darii, Ferio*, denotant quatuor modos directos primæ figuræ, & quinque sequentia nempe, *Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum*, quinque modos indirectos ejusdem figuræ. Illa verò quatuor, *Cesare, Camestres, Festino, Baroco*, exprimunt quatuor modos secundæ figuræ. Sex denique postrema scilicet: *Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison*, significant sex modos tertiæ figuræ.

Observandum 4. in illis vocabulis duo, quod ad præsens negotium attinet, considerandа esse, *primò* numerum syllabarum, quodlibet enim constat tribus syllabis, per quarum primam denotatur major propositio syllogismi, per secundam minor, & per tertiam conclusio. Quod si plures in nonnullis sunt syllabæ, ut in *Baralipton* & *Frisesomorum*, earum ratio habenda non est, cùm metri tantùm causa adjectæ sint. *Secundò* attendendæ sunt quatuor vocales A. E. I. O. quarum prima denotat propositionem universalem affirmantem, secunda universalem negantem, tertia particularem affirmantem, quarta particularem negantem. Ex quo intelligis

in primo modo omnes propositiones esse universales & affirmativas, in secundo omnes quidem esse universales, sed majorem & conclusionem negativas, minorem verò affirmativam : & ita de aliis quorum omnium exempla sequentibus articulis proferemus.

ARTICULUS II.

De quibusdam Regulis generalibus consequentiarum & syllogismorum.

VAriæ assignari solent *regulæ generales* ad argumentationes & syllogismos spectantes, quarum *prima* est, ex antecedenti vero in bona consequentia non nisi consequens verum sequi, ex antecedenti autem falso interdum sequi consequens falsum; ut, homo est lapis, ergo est insensibilis; interdum verum, ut, homo est lapis, ergo est substantia.

Secunda est, contingens sequi tum ex contingenti, ut Petrus disputat, ergo loquitur, tum ex impossibili, ut Petrus volat, ergo movetur: impossibile verò sequi tantùm ex impossibili, necessarium autem tum ex contingenti, ut Petrus videt, ergo est animal : tum ex impossibili; ut Petrus est lapis, ergo est corpus; tum ex necessario ut Petrus est homo, ergo est rationalis.

Tertia est, Syllogismum non debere constare nisi tribus terminis sive expressè, sive æquivalenter. Unde non valet iste syllogismus; Omnis canis latrat, sydus est canis, ergo sydus latrat; quia canis aliter in majori propositione sumitur quàm in minori, adeoque duobus terminis æquivalet.

Quarta est, terminos non debere immutari, sed eodem modo sine variatione repetendos esse, quo antè prolati. Unde nihil hoc syllogismo concluditur, Omnis quantitas lata est superficies, omnis linea est quantitas, ergo omnis linea est superficies. Siquidem in minori repetenda erant duo illa vocabula, quæ in majori posita fuerant.

Quinta est, ut servetur eadem suppositio terminorum; unde

unde hæc argumentatio frivola est, animal est nomen trisyllabum, Petrus est animal, ergo Petrus est nomen trisyllabum: non enim servatur eadem suppositio, quia in majori vox animal sumitur materialiter, seu pro se; in minori verò formaliter, seu pro re significata.

Sexta est, medium in altera præmissarum debere distribui; quò fit ut non valeat iste syllogismus, Aliquod animal est rationale, omnis equus est animal, ergo omnis equus est rationalis: siquidem animal in nulla præmissarum distribuitur, id est non sumitur generatim pro omnibus animalibus.

Septima est, extremum in præmissa non distributum non debere distribui in conclusione; unde non bene sic arguitur: Omnis equus est sentiens, omnis equus est vivens, ergo omne vivens est sentiens; quia vivens non distributum in minori distribuitur in conclusione. Ubi *nota* distributionem fieri duobus modis, primò per appositionem signi universalis, omnis, nullus, quando subjectum propositionis distribuitur, ut cùm dico, omnis homo est animal, nullus homo est lapis. Secundò per appositionem negationis quando prædicatum distribuitur, ut cùm dico, aliquod animal non est equus: sic enim equus distribuitur ut sensus sit, aliquod animal neque hunc equum esse, neque illum, neque ullum alium.

Octava est, quotiescunque altera præmissarum est negativa, conclusionem debere esse negativam, & quoties illa est particularis, hanc etiam debere esse particularem: quia conclusio semper sequitur debiliorem partem sui antecedentis. Unde si in syllogismo altera propositio est negativa & altera particularis, conclusio erit simul negativa & particularis: ut ex syllogismorum exemplis infrà referendis perspicuè intelligi poterit. Hoc autem non videtur generatim extendendum ad omnes conditiones syllogismi, ita ut conclusio semper sit æquè imperfecta, ac præmissa imperfectior. Si enim agatur de certitudine, probabile est quando altera propositio est de fide, & altera nota lumine naturali, conclusionem inde ortam esse certiorem præmis-

sa naturali, ut diximus in Procemio Theologiæ, Resolut. 7.

Nona est, ex duabus præmissis particularibus nihil concludi, quocunq; modo affectæ sint quoad affirmationem & negationem. Unde ex qualibet figura excluduntur quatuor modi tamquam inutiles, quorum singuli constant duabus particularibus vel affirmativis, vel negativis, vel majori affirmativâ, & minori negativâ; vel majori negativâ, & minori affirmativâ.

Decima est, ex duabus præmissis negativis nihil concludi, unde ex qualibet figura quatuor modi excluduntur, quorum quilibet constant duabus negativis vel universalibus, vel particularibus, vel majori universali, & minori particulari, vel majori particulari, & minori universali.

ARTICULUS III.

De Modis & Regulis primæ figuræ.

EX dictis constat primam figuram esse eam, *in qua medius terminus subjicitur majori extremo, & minori attribuitur.* In ea quatuor sunt modi directè concludentes, quorum *primus est*, quando ex duabus propositionibus universalibus affirmativis colligitur conclusio universalis affirmativa; qui modus vocatur Barbara, ut:

Bar Omne animal est substantia,
ba Omnis homo est animal:
ra Ergo omnis homo est substantia.

Secundus modus est, quando ex majori universali negativa, & minori universali affirmativa colligitur conclusio universalis negativa, & vocatur Celarent, ut:

Ce Nullum animal est lapis,
la Omnis homo est animal:
rent Ergo nullus homo est lapis.

Tertius modus est, quando ex majori universali affir-

affirmativa, & minori particulari affirmativa colligitur conclusio particularis affirmativa; & vocatur Darii, ut:

Da Omne animal est substantia,
ri Aliquis homo est animal:
i Ergo aliquis homo est substantia.

Quartus modus est quando ex majori universali negativa, & minori particulari affirmativa eruitur conclusio particularis negativa; & vocatur Ferio, ut:

Fe Nullum animal est lapis,
ri Aliquis homo est animal:
o Ergo aliquis homo non est lapis.

Ad horum autem & sequentium intelligentiam *notandum* 1. ex Arist. *lib. 1. priorum Analyt. cap. 1.* duo esse principia in quibus omnes syllogismi proximè, vel remotè fundantur. Unum est, dici de omni, alterum, dici de nullo; & primum indicat quidquid dicitur universim de aliquo, dici etiam de omnibus sub illo contentis; ut si esse risibilem dicitur de omni homine, dicitur etiam de Socrate, Platone, aliisque omnibus singularibus hominibus. Secundum verò è contra denotat, quidquid universim negatur de aliquo, negari etiam de omnibus sub eo contentis; ut si nullus homo est lapis, consequenter nec Socrates, nec Plato, nec ullus alius singularis homo est lapis.

Notandum 2. primum ex quatuor modis allatis fundari directè in principio dici de omni; nam quia substantia prædicatur de omni animali, & animal de omni homine; hinc manifestè sequitur substantiam prædicari de omni homine. Secundum verò fundari proximè in principio, dici de nullo; quia cùm lapis de nullo animali dicatur, & animal dicatur de omni homine, inde evidenter colligitur lapidem etiam de nullo homine dici.

Notandum 3. duos sequentes modos, qui sunt particulares, in iisdem principiis remotè fundari; quia quod convenit omni homini, convenit etiam alicui homini; & quod de nullo homine prædicatur, alicui homini convenire non potest.

Notandum 4. præter quatuor modos prædictos, quorum duo sunt universales, duo particulares, item duo affirmativi, & duo negativi, nullum alium utilem, saltèm directum ab Arist. in prima figura agnosci: quare cùm termini sexdecim modis variis in hac figura combinari possint, quatuor priores tantùm sunt admittendi tanquam legitimi, alii verò rejiciendi. Eos omnes notatos habes in sequenti tabella in qua duæ litteræ significant duas præmissas syllogismi, earúmque qualitatem & quantitatem juxta antedicta.

Modi utiles 1. Figuræ.

AA. EA. AI. EI.

Modi inutiles.

AE. AO. EE. EO.
IA. IE. II. IO.
OA. OE. OI. OO.

Dedimus supra exempla quatuor modorum utilium, nunc alia subjicimus spectantia ad duodecim modos inutiles. *Exemplum primi sit,*

A Omnis homo est animal,
E Nullus equus est homo;
Ergo nullus equus est animal.

Exemplum secundi.

A Omnis homo est animal,
O Aliquis equus non est homo:
Ergo aliquis equus non est animal.

Exemplum tertii.

E Nulla arbor est hinnibilis,
E Nullus equus est arbor;
Ergo nullus equus est hinnibilis.

Exemplum quarti.

E Nulla arbor est hinnibilis,
O Aliquis equus non est arbor;
Ergo aliquis equus non est hinnibilis.

Exemplum quinti.

I Aliquod animal est hinnibile,
A Omnis homo est animal:
Ergo aliquis homo est hinnibilis.

Exem-

Exemplum sexti.

I Aliquis equus est vivens,
E Nullus homo est equus:
Ergo aliquis homo non est vivens.

Exemplum septimi.

I Aliquod animal est latrabile,
I Aliquis asinus est animal:
Ergo aliquis asinus est latrabilis.

Exemplum octavi.

I Aliquod animal est corporeum,
O Aliqua arbor non est animal:
Ergo aliqua arbor non est corporea.

Exemplum noni.

O Aliquod animal non est mobile,
A Omnis homo est animal:
Ergo aliquis homo non est mobilis.

Exemplum decimi.

O Aliqua arbor non est animal,
E Nullus leo est arbor:
Ergo aliquis leo non est animal.

Exemplum undecimi.

O Aliquod animal non est hinnibile,
I Aliquis equus est animal:
Ergo aliquis equus non est hinnibilis.

Exemplum duodecimi.

O Aliquis equus non est rationalis,
O Aliquis homo non est equus:
Ergo aliquis homo non est rationalis.

Notandum s. quatuor modis directis primæ figuræ suprà declaratis quinque indirectos communiter annecti, quorum exempla subjicio.

I.

Ba Omne animal est substantia,
ra Omnis homo est animal:
lip. Ergo aliqua substantia est homo.

II.

Ce Nullum animal est lapis,
lan Omnis homo est animal:
tes Ergo nullus lapis est homo.

III.

III,

Da Omne animal est substantia,
bi Aliquis homo est animal:
tis Ergo aliqua substantia est homo.

IV.

Fa Omnis homo est animal,
pes Nullus lapis est homo,
mo Ergo quoddam animal non est lapis.

V.

Fri Quidam homo est animal,
ses Nullus lapis est homo,
om. Ergo quoddam animal non est lapis.

Notandum denique duas esse regulas hujus figurę proprias, *altera* est, majorem debere semper esse universalem; quia si sit particularis, medium non distribuitur, ut cum dico;

Aliquod vivens est planta,
Omnis equus est vivens:
Ergo aliquis equus est planta.

Altera, minorem debere semper esse affirmativam; quia cùm minor est negativa, proceditur à majori extremo non distributo ad idem in conclusione distributum; ut in hoc syllogismo;

Omnis lapis est substantia,
Nullus equus est lapis:
Ergo nullus equus est substantia.

Verùm ista debent intelligi de modis directis, nam alii istas conditiones non recipiunt, ut patet ex dictis; utraque autem regula hoc versu comprehenditur.

Sit minor affirmans, nec major sit specialis.

ARTICULUS IV.

De Modis & Regulis secundæ Figuræ.

SEcunda figura definitur ab Arist. lib. I. Priorum cap. 5. *in qua idem partim omni, partim nulli inest, aut utrique omni, aut utrique nulli.* Id est, in qua medius terminus de utroque extremo universim prædicatur, sive de utroq nega-

negativè; sive de altero affirmativè, de altero negativè, quæ definitio non comprehendit nisi modos universales. Quare secunda figura in tota sua latitudine definietur, si dicas, *eam esse, in qua medius terminus de utroque extremo prædicatur.*

Verùm ad intelligentiam Aristotelis *adverte* 1. medium in hac figura appellari, quod de utrisque dicitur, id est quod de utroque extremo prædicatur; extrema autem dici ea, de quibus medium prædicatur.

Adverte 2. majus extremum hîc vocari, quod situm est prope medium, id est quod magis accidit ad naturam medii; minus verò extremum, quod longiùs abest à medio, seu quod minùs accedit ad conditionem medii. Siquidem majus extremum prædicatur in conclusione, medium in utraque præmissa, minus verò extremum nunquam prædicatur, ut patebit in exemplis postea adducendis.

Adverte 3. medium dici in hac figura extra extrema collocari, & esse in primo loco respectu illorum, quia de utroque prædicatur. Unde hæc figura distinguitur à prima, in qua medium inter extrema constituitur, & à tertia, in qua infimo loco collocatur; quia est subjectum utriusque extremi.

Adverte 4. nullum syllogismum esse perfectum in hac figura, quia in illa medium non occupat locum sibi connaturaliter debitum inter extrema, nempe medium. Dici tamen potest syllogismos hujus figuræ potestate esse perfectos, quia ad primam figuram reduci possunt. Jam quod spectat ad modos utiles hujus figuræ, ii quatuor assignantur ab Arist. loco citato; primus est, quando major propositio est universalis negativa, & minor universalis affirmativa, & vocatur Cesare, ut

Ce Nullus lapis est animal,
sa Omnis homo est animal:
re Ergo nullus homo est lapis.

Secundus modus est, quando major est universalis affirmativa, & minor universalis negativa, vocaturque Camestres, ut

Ca-

Ca Omnis homo eſt animal,
mes Nullus lapis eſt animal:
tres Ergo nullus lapis eſt homo.

Tertius modus eſt, quando major eſt univerſalis negativa, & minor particularis affirmativa, vocatúrque Feſtino, ùt

Fes Nullus lapis eſt animal,
ti Aliquis homo eſt animal:
no Ergo aliquis homo non eſt lapis.

Quartus modus eſt, quando major eſt univerſalis affirmativa, & minor particularis negativa, & vocatur Baroco, ùt

Ba Omnis homo eſt animal,
ro Aliquis lapis non eſt animal:
co Ergo aliquis lapis non eſt homo.

Omnes alii modi hujus figuræ ſunt inutiles; quod ut faciliùs percipi poſſit, notanda eſt ſequens tabella, in qua ponuntur ſexdecim modi, quorum quatuor primi ſunt utiles, ii nempe, qui jam ſunt aſſignati, reliqui verò inutiles

Modi utiles 2. figuræ.
EA. AE. EI. AO.
Modi inutiles.
AA. AI. EE. EO.
IA. IE. II. IO.
OA. OE. OI. OO.

Verùm ùt in præcedenti, ita & in iſta figura non erit inutile ſubjicere exempla modorum inutilium. *Exemplum primi ſit.*

A Omnis homo eſt ſenſibilis,
A Omnis equus eſt ſenſibilis:
Ergo omnis equus eſt homo.

Exemplum ſecundi.

A Omnis homo eſt animal,
I Aliquis equus eſt animal:
Ergo aliquis equus eſt homo.

Exemplum tertii.

E Nulla ſubſtantia eſt accidens,
E Nullus homo eſt accidens:
Ergo nullus homo eſt ſubſtantia. *Ex-*

Exemplum quarti.

E Nullum sensitivum est Angelus,
O Aliquis homo non est Angelus:
Ergo aliquis homo non est sensitivus.

Exemplum quinti.

I Aliquis lapis est substantia,
A Omnis homo est substantia:
Ergo aliquis homo est lapis.

Exemplum sexti.

I Aliquod animal est equus,
E Nullus canis est equus:
Ergo aliquis canis non est animal.

Exemplum septimi.

I Aliquis lapis est substantia,
I Aliquis leo est substantia:
Ergo aliquis leo est lapis.

Exemplum octavi.

I Aliquod animal est brutum,
O Aliquis homo non est brutum:
Ergo aliquis homo non est animal.

Exemplum noni.

O Aliquod vivens non est sensibile,
A Omnis homo est sensibilis:
Ergo aliquis homo non est vivens.

Exemplum decimi.

O Aliquod animal non est homo,
E Nullus equus est homo:
Ergo aliquis equus non est animal.

Exemplum undecimi.

O Aliqua substantia non est vivens,
I Aliquis homo est vivens:
Ergo aliquis homo non est substantia.

Exemplum duodecimi.

O Aliquod animal non est planta.
O Aliquis bos non est planta:
Ergo aliquis bos non est animal.

Tandem observanda sunt duæ regulæ hujus figuræ, quarum prima est. Ex puris affirmativis nihil concluditur

tur in secunda figura. Ratio est, quia cùm ambæ sunt affirmativæ, medium non distribuitur, eò quòd in utraq; est prædicatum; ut si dicam:

Omnis homo est substantia,
Omnis equus est substantia:
Ergo omnis equus est homo.

Secunda est, ex majori particulari nihil sequitur in secunda figura. Ratio est, quia tunc proceditur à majori extremo non distributo, ad idem in conclusione distributum; ut si dicam:

Aliquod vivens non est sensitivum,
Omnis equus est sensitivus:
Ergo aliquis equus non est vivens.

Vivens enim in majori propositione non sumitur generatim pro omni vivente, sed speciatim pro aliquo vivente, & in conclusione sumitur pro omni vivente. Cæterùm duæ illæ regulæ hoc versu comprehenduntur:

Una negans præeat, nec major sit specialis.

ARTICULUS V.
De modis & regulis tertiæ Figuræ.

Tertia figura dicitur ab Aristot. libri citati cap. 6. *Cùm eidem inest, aliud quidem omni, aliud verò nulli; vel ambo omni, vel ambo nulli.* Id est, in qua utrumque extremum universim affirmatur, aut negatur; vel alterum affirmatur, & alterum negatur de medio termino. Quæ definitio comprehendit tantùm quatuor modos sive utiles, sive inutiles hujus figuræ, in quibus utraque propositio est universalis. Quare ut omnes suos modos complectitur, dici potest, tertiam figuram esse, *in qua medius terminus utrique subjicitur extremo.* Quo loco

Nota 1, medium vocari in hac figura id, de quo ambo extrema prædicantur, extrema, quæ de medio prædicantur, majus extremum quod longiùs abest à medio, seu quod semper prædicatur, minus extremum

quod

quod ad medium propiùs accedit, quatenus semel subjicitur, ac deniquè medium poni extra extrema, & esse ultimum positione seu situ, eò quòd semper subjicitur.

Nota 2. sex esse modos utiles hujus figuræ, quorum primus, qui vulgò vocatur Darapti, ex utraque propositione universali affirmativa colligit particularem affirmativam, ùt

Da Omnis homo est animal,
ra Omnis homo est rationalis:
pti Ergo aliquod rationale est animal.

Secundus modus, qui vocatur Felapton, ex majori universali negativa, & minori universali affirmativa colligit conclusionem particularem negativam, ùt

Fe Nullus homo est lapis,
lap Omnis homo est rationalis:
ton Ergo aliquod rationale non est lapis.

Tertius modus, qui vocatur Disamis ex majori particulari affirmativa, & minori universali affirmativa deducit conclusionem particularem affimativam, ùt

Di Aliquis homo est rationalis,
sa Omnis homo est animal:
mis Ergo aliquod animal est rationale.

Quartus modus, qui vocatur Datisi, ex duabus affirmativis prima universali, & altera particulari colligit conclusionem particularem affirmativam, ùt

Da Omnis homo est animal,
ti Aliquis homo est rationalis:
si Ergo aliquod rationale est animal.

Quintus modus, qui dicitur Bocardo, ex majori particulari negativa, & minori universali affirmativa deducit conclusionem particularem negativam, ùt

Bo Aliquis homo non est lapis,
car Omnis homo est animal:
do Ergo aliquod animal non est lapis.

Sextus modus, qui dicitur Ferison, ex majori universali negativa, & minori particulari affirmativa deducit conclusionem particularem negativam, ùt

Feri-

Fe Nullus homo eſt lapis.
ri Aliquis homo eſt animal:
ſon Ergo aliquod animal non eſt lapis,

Alii omnes modi hujus figuræ ſunt inutiles, quos in hac tabella ſimul cum utilibus notatos habes.

Modi utiles 3. Figuræ.

AA. EA. IA. AI. OA. EI.

Modi inutiles.

AE. AO. EE. EO. IE.
II. IO. OE. OI. OO.

Verùm ut curioſi rerum Logicarum indagatores modos illos inutiles meliùs perſpectos habeant, placet hîc ſingulorum exempla reponere. *Exemplum primi ſit.*

A Omnis homo eſt corporeus,
E Nullus homo eſt bos:
Ergo nullus bos eſt corporeus.

Exemplum ſecundi.

A Omnis homo eſt corporeus,
O Aliquis homo non eſt bos:
Ergo aliquis bos non eſt corporeus.

Exemplum tertij.

E Nulla arbor eſt rationalis,
E Nulla arbor eſt homo:
Ergo nullus homo eſt rationalis.

Exemplum quarti.

E Nulla arbor eſt rationalis,
O Aliqua arbor non eſt homo:
Ergo aliquis homo non eſt rationalis.

Exemplum quinti.

I Aliqua arbor eſt ſubſtantia,
E Nulla arbor eſt equus:
Ergo aliquis equus non eſt ſubſtantia.

Exemplum ſexti.

I Aliquod corpus eſt album,
I Aliquod corpus eſt nigrum:
Ergo aliquod nigrum eſt album.

Exemplum ſeptimi.

I Aliquod animal eſt ſentiens,

O Ali-

O Aliquod animal non est leo:
Ergo aliquis leo non est sentiens,

Exemplum octavi.

O Aliqua arbor non est animal,
E Nulla arbor est equus:
Ergo aliquis equus non est animal.

Exemplum noni.

O Aliqua substantia non est materialis,
I Aliqua substantia est Elephas:
Ergo aliquis Elephas non est materialis.

Exemplum decimi.

O Aliquod corpus non est vivens,
O Aliquod corpus non est sentiens:
Ergo aliquod sentiens non est vivens.

Cæterùm duæ sunt speciales regulæ hujus figuræ, sicut & præcedentium: prior est, ex minore negante nihil concludi. Cujus ratio est, quia proceditur à prædicato majoris propositionis non distributo, ad ipsum in conclusione distributum: ut

Omne animal est vivens,
Nullum animal est planta:
Ergo aliqua planta non est vivens.

Posterior est, conclusionem debere esse particularem, quia aliàs procedetur à minori extremo non distributo ad distributum; ut cùm dico,

Omnis equus est hinnibilis,
Omnis equus est sentiens:
Ergo omne sentiens est hinnibile.

Ex hoc enim syllogísmo sentiens non distribuitur in minori propositione, in qua est attributum, & distribuitur in conclusione, in qua est subjectum. Utraque autem hæc regula versu illo comprehenditur:

Sit minor affirmans, conclusio sit specialis.

CA-

CAPVT III.

De reductione Syllogismorum imperfectorum ad perfectos.

ARTICULUS I.
De Reductione ostensiva.

PRæmoneo 1. ex modis illis novemdecim syllogismorum utiliter concludentibus, de quibus hactenus actum est, omnes esse imperfectos, sive tantum indirectè, sive directè concludant; præter quatuor primos primæ figuræ, ad quos proinde alii arte aliquâ reduci debent, ut eorum veritas clarior evadat.

Præmoneo 2. ut statim intelligas, ad quem modum perfectum reducendus sit modus aliquis imperfectus, spectandam esse primam litteram vocabuli, quo exprimitur. Est enim regula generalis, quemlibet modum imperfectum reduci ad eum modum perfectum, qui ab eadem littera incipit, ut Baralipton ad Barbara, Celantes ad Celarent, *&c.*

Præmoneo 3. in iisdem vocabulis quatuor consonantes spectandas esse, nimirum S. P. M. C. quarum S. significat simplicem conversionem propositionis cui respondet, ita ut si sit in prima syllaba, significet majorem propositionem simpliciter convertendam esse, si in secunda secundam; si in tertia tertiam. P. significat conversionem per accidens propositionis per illud denotatæ. M. significat transmutationem propositionum, ita ut major fiat minor, & vice versâ. C. verò in secunda, aut tertia syllaba positum significat reductionem ad impossibile. Quæ omnia his duobus versibus comprehenduntur:

Simpliciter verti vult S. P. verò per acci,
M. vult transponi, C. per impossibile duci.

His positis *quæritur*, quot modis reduci possit syllogismus

gismus imperfectus ad perfectum. *Respondeo* hanc reductionem duobus modis fieri posse, primò ostensivè, de quo jam agendum est, secundò deducendo ad impossibile, de quo in sequenti articulo agetur. Itaque,

Quod spectat ad *primum* reductionis modum, advertendum est eum tunc fieri, quando per aliquam conversionem sive simplicem, sive per accidens, aut per transmutationem propositionum colligitur in syllogismo perfecto eadem conclusio, quæ fuit negata in syllogismo imperfecto, vel illius conversa, ex qua ipsa deinde colligitur, quæ omnia exemplis declarantur.

In primis Cesare debet reduci ad Celarent, quia utrumque vocabulum incipit à littera C. Et quia in prima syllaba habet S. id denotat reductionem illius fieri per simplicem conversionem majoris propositionis hoc modo,

Ce Nullus lapis est animal,
sa Omnis homo est animal:
re Ergo nullus homo est lapis.

Hic syllogismus convertitur in istum, qui est in Celarent

Nullum animal est lapis,
Omnis homo est animal:
Ergo nullus homo est lapis.

At Baralipton debet reduci ad Barbara, cùm ab eadem littera incipiant: littera verò P. quæ est in tertia illius syllaba, denotat conclusionem per accidens convertendam esse hoc modo.

Ba Omne animal est vivens,
ra Omnis homo est animal:
lip. Ergo aliquod vivens est homo.

Qui syllogismus reducendus est ad illum, qui fit in Barbara

Omne animal est vivens,
Omnis homo est animal:
Ergo omnis homo est vivens.

Camestres verò debet reduci ad Celarent propter primam litteram, verùm littera M. significat sumptiones illius transponendas esse, ita ut major fiat minor,

& minor fiat major;at littera S. quæ in secunda & tertia syllaba reperitur,simplicem conversionem minoris propositionis & conclusionis significat,hoc modo:

Cam : Omnis homo est animal ,
es : Nullus lapis est animal :
tres : Ergo nullus lapis est homo.

Qui syllogismus convertitur in istum,qui est in Celarent,ut suprà notavimus.

Nullum animal est lapis ,
Omnis homo est animal :
Ergo nullus homo est lapis.

Ex qua illatione sequitur conclusio negata , ergo nullus lapis est homo , cùm propositio universalis negativa simpliciter convertatur,juxta illud superiùs allatum,*simpliciter feci, convertitur, &c.*

ARTICULUS II.

De reductione ad impossibile.

REductio ad impossibile fit,cùm negatâ conclusione alicujus modi imperfecti , assumitur contradictoria illius , & altera ex præmissis concessis , hincque concluditur contradictoria , vel contraria alterius præmissæ, quæ concessa fuerat. *Sit exemplum in Baroco.*

Omnis equus est sentiens ,
Aliquod vivens non est sentiens :
Ergo aliquod vivens non est equus.

Tunc si præmissis concessis,negetur conclusio , assumatur contradictoria illius cum majori concessa , & ex utruque concludatur contradictoria minoris,quæ concessa fuerat,hoc syllogismo,qui est in Barbara.

Omnis equus est sentiens ,
Omne vivens est equus :
Ergo omne vivens est sentiens.

Ut autem totum hoc negotium clariùs percipias , *Obser-*

Observa 1. quod suprà diximus, omnes modos imperfectos syllogismorum reduci ad perfectos, qui ab eadem littera incipiunt, non semper habere locum in ista reductione ad impossibile, quæ proinde aliâ ratione investigari debet. Quare

Observa 2. omnes modos imperfectos syllogismorum denotari per hæc vocabula, *Nesciebatis*, *Odiebam*, *Lætare*, *Romanis*, quorum primum quinque syllabis constans, denotat quinque modos indirectos primæ figuræ, secundùm quatuor modos secundæ figuræ, tertium & quartum sex modos tertiæ, eo quidem ordine, ut prima cujusque vocabuli syllaba primum modum ei respondentem significet, secunda secundum, *&c.*

Observa 3. easdem syllabas non tantùm denotare modos reducendos, sed etiam eos, ad quos reductio facienda est, quatenus continent quatuor vocales A E I O, quarum prima denotat modum indicatum per syllabam, in quâ reperitur, reduci ad Barbara, secunda ad Celarent, tertia ad Darii, quarta ad Ferio.

Ex quo *patet* 1. Baralipton significatum per primam syllabam vocabuli, *Nesciebatis*, in qua reperitur vocalis E. reduci ad Celarent. Celantes denotatum per secundam syllabam, in qua reperitur vocalis I. reduci ad Darii, Dabitis ad Celarent, Fapesmo ad Barbara, Frisesomorum ad Darii.

Patet 2. Cesare significatum per primam syllabam vocabuli *Odiebam*, reduci ad Ferio, Camestres ad Darii, Festino ad Celarent, Baroco ad Barbara.

Patet 3. Darapti, quod indicatur per primam syllabam vocabuli *Lætare* reduci ad Celarent, Felapton ad Barbara, Disamis ad Celarent.

Patet 4. Darii significatum per primam particulam vocabuli *Romanis*, reduci ad Ferio, Bocardo ad Barbara, & Ferison ad Darii.

Quæres, quomodo intelligi possit, quem locum habere debeat contradictoria conclusionis negatæ in syllogismo perfecto, qui ex ea instituitur. Respondeo

tres regulas quoad hoc à Logicis vulgò assignari, quarum *prima* est: quando probatur aliquis modus indirectus primæ figuræ, contradictoriam conclusionis negatæ debere esse majorem in novo syllogismo, & quæ erat major, debere fieri minorem. Oppositum tamen servandum esse in Celantes, quia in ejus probatione minor præcedens fit major, & contradictoria conclusionis negatæ pro minori assumi debet, ut ex his versibus intelligitur:

Major fit minor, ut fit contradictio major,
Excipe Celantes, in quo convertitur ordo;

Secunda regula est, quando probandus est syllogismus secundæ figuræ, majorem servandam esse, & minorem ex contradictoria conclusionis negatæ constituendam, ut hoc versu exprimitur:

Servat majorem, variátque secunda minorem.

Tertia regula est, quando probandus est syllogismus tertiæ figuræ; minorem servandam, & contradictoriam conclusionis negatæ pro majori assumendam, ut hoc versu indicatur:

Tertia majorem variat, servátque minorem.

ARTICULUS III.

De Reductione per expositionem.

PRæter duos modos assignatos, quibus syllogismi probari possunt, *tertius* hic addi potest, *qui fit expositione*, de qua agunt Logici post Aristotelem, & in eo consistit, ut per syllogismum, quem vocant expositorium, idem concludatur, quod per syllogismum imperfectum conclusum fuerat.

Dicitur autem *syllogismus expositorius*, qui constat medio singulari, adeo enim apertus est, ut rem, de qua agit velut ob oculos ponere videatur, quia res singulares sunt valde nobis notæ. Itaque si quis neget v.c. conclusionem hujus syllogismi constantis medio communi, qui est in Darapti, Omnis homo est rationalis, omnis homo est substantia, ergo aliqua substantia est rationalis, assumendum est medium aliquod singulare contentum

tentum sub homine v.c. Socrates, quem negari non potest, esse rationalem, & esse substantiam, si omnis homo est rationalis, & substantia, ùt conceditur, & inde eadem conclusio, quæ negata fuerat, eruenda hoc modo.

Socrates est rationalis,
Socrates est substantia:
Ergo aliqua substantia est rationalis.

Cúmque istius syllogismi conclusio sit certa & evidens, hinc infertur, eam non minùs certò colligi ex priori syllogismo. Siquidem ex communi Dialecticorum pronunciato, quidquid sequitur ex consequente, sequitur ex antecedente; sed conclusio allata sequitur ex præmissis syllogismi expositorii, quæ sunt consequentes ad præmissas prioris syllogismi, ergo eadem conclusio rectè sequitur ex præmissis prioris syllogismi. Porrò quia frequens est usus syllogismi expositorii, nonnulla de eo hîc observanda sunt.

Observandum 1. hunc syllogismum posse fieri in tribus figuris suprà explicatis, maximè verò in tertia, quia medium in utraque hujus figuræ propositione subjicitur; at medium syllogismi expositorii, cùm sit singulare, optimè subjici potest, ùt cùm dico:

Socrates est homo,
Socrates est animal:
Ergo aliquod animal est homo.

Observandum 2. quando ambæ præmissæ sunt singulares, legitimam colligi posse conclusionem in omnibus figuris ex utraque affirmativa. Est tamen discrimen, quòd in *prima & tertia figura* argumentum valet ex majori negativa & minori affirmativa, non autem ex majori affirmativa, & minori negativa; at in *secunda* valet utroque modo, ùt his exemplis perspicuum redditur.

In primis in *prima figura* hoc modo legitimè concludi potest:

Hic homo non est Catholicus,
Calvinus est hic homo:
Ergo Calvinus non est Catholicus.

Iste tamen syllogismus, qui est in eadem figura, non rectè concludit.

Hic homo est doctus,
Aristoteles non est hic homo:
Ergo Atistoteles non est doctus.

Deinde in *secunda figura* possumus rectè in hunc modum argumentari:

Paulus non est Petrus,
Hic homo est Petrus:
Ergo hic homo non est Paulus.

Bene etiam concluditur hâc ratione in eadem figura.

Hic homo est Jacobus,
Joannes non est Jacobus:
Ergo Joannes non est hic homo.

Tandem in *tertia figura* sic rectè possumus argumentari.

Antonius non cantat,
Antonius est homo:
Ergo aliquis homo non cantat.

In eadem tamen figura non valet syllogismus in hunc modum continuatus.

Stephanus currit,
Stephanus non est Philippus:
Ergo Philippus non currit.

Cujus syllogismi defectus ex eo oritur, quod *currit* distribuitur in conclusione, non autem in majori propositione. Poterit tamen ex iisdem præmissis legitimè erui conclusio hæc indirecta.

Ergo aliquod currens non est Philippus.

Observandum 3. vim syllogismi expositorii fundari in duobus illis principiis lumine naturæ notis, alterum *quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*; alterum *quæ ita se habent ad aliquid tertium, ut unum sit idem cum illo, non aliud, ea distinguuntur inter se.* Cùm enim syllogismus Expositorius habeat medium singulare, quod est maximè unum; ex identitate extremorum cum tali medio, apertè concluditur identitas eorum inter se: & vice versâ ex eo, quòd duorum extremorum aliud non identificetur cum ejusmodi medio, & aliud cum illo idem sit, perspicuum relinquitur ea extrema non esse idem inter se.

Obser-

Observandum 4. licèt, quod jam dictum est, possit generatim intelligi juxta mentem Arist. de quocunque singulari, ita ut nullum singulare sit, quod non possit esse medium in syllogismo expositorio; Catholici tamen fatentur doctrinam traditam non habere locum in divinis; quia etsi personæ augustissimæ Trinitatis sint idem cum essentia divina, talis identitas non impedit, quin eæ inter se distinguantur realiter. Unde hic Syllogismus Expositorius, in quo essentia divina, quæ est singularis, habet rationem medii, nihil concludit,

Essentia divina est Pater,
Essentia divina est Filius:
Ergo Filius est Pater.

Quare, ut ex medio singulari legitima conclusio erui possit, requiritur, ut illud singulare non sit à parte rei, plures res inter se distinctæ; cujus defectu syllogismus jam allatus non concludit. Item ut non identificetur cum aliquo, quod sit plures res, quæ ratio est cur iste syllogismus non valeat:

Pater non est Filius,
Pater est Divinitas:
Ergo Divinitas non est Filius.

Etsi enim Pater sit quoddam singulare & incommunicabile, quia tamen identificatur cum Divinitate, quæ est realiter tres personæ, hinc fit ut ex eo, quod Pater non sit Filius, & sit Divinitas, non bene concludatur Filium non esse divinitatem.

CAPUT IV.

De Medii inventione, ubi exhibetur figura, quæ vulgò Pons Asinorum appellatur.

ARTICULUS I.

Regulæ quædam generales ad inventionem Medii.

PRæcedentibus articulis ostendimus cum *Arist. lib. 1. priorum Analyt.* quomodo Medium sit aptandum cum extremis, & consequenter quâ ratione construendæ sint variæ figuræ syllogismorum. Verùm

quia parum juvat scire modum, quo medium cum extremis ritè disponi potest, nisi etiam calleamus artem inveniendi media necessaria ad quamcumq; quæstionem disputandam, quibus syllogismi expeditè construi possint, ratio postulat, ut multa, eáque non parum obscura, quæ de hac medii inventione tradit *Arist. lib. citato cap. 27. & 30.* in brevem summam contrahamus, & pro modulo nostro illustremus.

In primis ergò recolenda est divisio generalis eorum, quæ sunt, de qua diximus in Antepredicamentis, quædam enim de nullo subjecto dicuntur per se, etsi per accidens de aliquo dici possint, ejusmodi sunt singularia omnia. Callias enim & Socrates de nullo dicuntur per se, dicuntur tamen de aliquo per accidens; ut cùm dico, hic qui venit est Callias; hoc album est Socrates: sic enim Callias & Socrates dicuntur de quodam suo accidente; quia accidentarium est Calliæ, quòd veniat, & Socrati, quòd albus sit. Alia verò sunt, de quibus nihil synonymè dicitur, ut genera suprema; de iis enim nihil univocè prædicatur, cùm ens non sit univocum ad decem summa genera. Alia denique sunt media inter genera suprema & singularia, quæ de suis inferioribus dicuntur, & de quibus superiora enunciantur, ut ex arbore substantiæ perspicuum est.

Deinde hoc posito fundamento, quando se offert propositio aliqua probanda, vel rejicienda, illius subjectum & attributum diligenter sunt inspicienda, tum verò eorum antecedentia, consequentia & repugnantia sunt investiganda. Dicuntur autem antecedentia ea, ex quibus alia sequuntur; consequentia, quæ ex aliis sequuntur; repugnantia, quæ cum aliis non cohærent. *Exempli gratiâ*, homo est antecedens ad animal, quia posito homine ponitur animal, adeóque animal est consequens ad hominem; imò & gradus omnes superiores sunt consequentes respectu graduum inferiorum, de quibus prædicantur; sicut vice versâ gradus omnes inferiores sunt antecedentes respectu superiorum: at equus, planta, lapis & similia, quæ de homine affirmari non possunt, dicuntur repugnantia respectu hominis.

Rursus

Rursus cum consequentia, seu quæ attribuuntur, alia sint communia, alia propria, alia essentialia, ea seligenda sunt, quæ ad rem magis apta videntur. Nam qui vult mediorum copiâ abundare, attributa primi & secundi generis adhibere potest; qui verò demonstrativè quæstionem concludere intendit, attributa necessaria & essentialia usurpare debet.

Debemus etiam ea seligere consequentia, quæ totum antecedens sequuntur, & non tantùm aliquam illius partem, v. c. si quærenda sunt consequentia hominis, non sunt sumenda, quæ alicui homini competunt, ut esse album, esse Philosophum, sed ea, quæ omnem hominem consequuntur, ut esse animal, esse vivens; quia propositiones universales frequentiores, & utiliores sunt in syllogismis quàm particulares; & ob eandem rationem debemus uti antecedentibus, de quibus universim affirmentur ea, quorum respectu sunt antecedentia, ut est homo respectu animalis, & justitia respectu virtutis.

Præterea, consequentia proxima potiùs eligenda sunt quàm remota; quia si illa habentur, hæc continuò adsunt, non vice versâ. Ut inter consequentia equi satiùs est assumere brutum, vel animal, quàm vivens, aut substantiam. Et similiter antecedentia proxima potiùs sumi debent quam remota; ut inter antecedentia animalis homo, vel equus, potiùs quàm Plato, aut Bucephalus.

Illud quoque observandum occurrit, ad concludendam quæstionem in iis, quæ non semper & necessariò sunt vera, sed plerumque ita se habent ut affirmatur, satis esse invenire media verisimilia, & quæ affinitatem habent cum conclusione probanda.

Denique non debemus assumere pro medio id, quod est consequens ad subjectum & prædicatum, seu quod de utroq; affirmatur, quia sic ex duabus affirmantibus sequeretur conclusio in secunda figura, contra regulas superiùs allatas. Ut si velis probare omnem hominem esse rationalem, per risibile, quod est medium consequens ad utrumque, sic procedes in secunda figura.

Omne rationale est risibile ;
Omnis homo est risibilis :
Ergo omnis homo est rationalis.

Quare cùm modus iste argumentandi sit vitiosus, ut patet ex supradictis, hinc fit ut non debeamus in probatione alicujus conclusionis assumere medium, quod de illius subjecto & attributo prædicetur.

ARTICULUS II.
Regulæ quædam speciales de inventione Medii.

POstquam Aristoteles proposuit præcepta generalia, quæ ad concludendum quodcunque problema ipsi visa sunt apta & necessaria, consequenter transit ad regulas speciales, quæ singulis quæstionibus probandis sunt accommodatæ, & quia omnis propositio probanda vel est universalis, vel particularis, eaque vel affirmans, vel negans, capite 28. libri citati, tradit *quatuor regulas*, quarum *prima* docet modum probandi propositionem universalem affirmativam, *secunda* particularem affirmativam, *tertia* universalem negativam, *quarta* particularem negativam.

Prima regula : ad concludendam propositionem universalem affirmantem, inveniendum est medium, quod sit consequens subjecti ; & antecedens prædicati, id est, quod prædicetur de subjecto conclusionis, & subjiciatur illius prædicato. Ut si velim probare omnem equum esse viventem, assumendum est pro medio animal, quod est consequens equi, omnis enim equus est animal, & antecedens viventis, omne siquidem animal est vivens ; sicque concludetur intentum in Barbara.

Omne animal est vivens,
Omnis equus est animal :
Ergo omnis equus est vivens.

Secunda regula : ad concludendam propositionem particularem affirmantem, assumendum est medium, quod sit antecedens subjecti & prædicati ; ut si probanda

banda sit hæc propositio, aliquod animal est nigrum, assumendus est corvus, qui utrumque antecedit, cum sit animal, & præterea sit niger; sicque fiet syllogismus in Darapti,

Omnis corvus est niger,
Omnis corvus est animal:
Ergo aliquod animal est nigrum.

Tertia regula. Ad probandam conclusionem universalem negativam, sumi debet medium consequens subjectum & repugnans prædicato, vel è contra repugnans subjecto, & consequens attributum. Ut si probanda sit hæc propositio; nullus equus est lapis, vel assumi debet animal, quod est consequens equi, & repugnans lapidi, vel inanimatum quod repugnat equo, & consequitur lapidem; ac priori modo fiet iste syllogismus in Celarent,

Nullum animal est lapis,
Omnis equus est animal:
Ergo nullus equus est lapis.

Poterit etiam idem concludi in Cesare, per solam conversionem majoris hoc modo:

Nullus lapis est animal,
Omnis equus est animal:
Ergo nullus equus est lapis.

Posteriori verò modo poterit fieri hic syllogismus in Camestres,

Omnis lapis est inanimatus,
Nullus equus est inanimatus:
Ergo nullus equus est lapis.

Quarta regula. Ad concludendam propositionem particularem negantem, sumendum est medium, quod antecedat subjectum, & repugnat prædicato. Ut si probandum sit aliquod animal non esse album, sumi debet corvus, qui antecedit animal, & repugnat albo, sicque syllogismus fiet in Felapton,

Nullus corvus est albus,
Omnis corvus est animal:
Ergo aliquod animal non est album.

Quòd si minor convertatur, syllogismus fiet in Ferio, hoc modo,

Nullus corvus est albus,
Aliquod animal est corvus:
Ergo aliquod animal non est album.

Addi potest *quinta regula* spectans ad Baralipton, qui est modus indirectus primæ figuræ. Ut enim aliquid concludatur in hoc modo, assumendum est medium quod sit antecedens subjecti, & consequens prædicati, ut in hoc exemplo:

Omne vivens est substantia:
Omnis homo est vivens:
Ergo aliqua substantia est homo.

Atque ex iis habemus sex medii cum extremis combinationes ad concludendum utiles, quibus *tres aliæ inutiles* adjungi solent, quarum *prima* est, quando medium attribuitur utrique extremo, tunc enim fit syllogismus ex utraque affirmativa in secunda figura, qui vitio non caret, ut suprà diximus. *Secunda*, quando medium subjicitur majori extremo, & de minori negatur; tunc enim fit syllogismus in prima figura ex minori negante, quod repugnat supradictis. *Tertia*, quando medium utrique extremo repugnat, sic enim fieret syllogismus ex duabus negativis, quod in nulla figura licet.

ARTICULUS III.

Explicatio quorumdam vocabulorum quæ ad prædicta melius percipienda inventa sunt.

UT prædictæ combinationes medii cum extremis tam utiles quàm inutiles percipiantur, firmiúsque memoriæ inhæreant, hi duo versus excogitati sunt.

Fecana, Cageti, Dafenes Hebare, Gedaco,
Gebali stant, sed non stant febas, hecas, & hedas.

In quibus verbis nonnulla *observanda sunt*. 1. novem hic esse vocabula quæ novem medii combinationibus

præ-

prædictis respondent, ita ut sex priora vocaula denotent sex modos utiles, tria verò posteriora tres inutiles.

Observandum 2. sex prima vocabula constare tribus syllabis, quibus tres syllogismi propositiones indicantur, tria verò ultima duabus tantùm, ùt indicetur conclusionem legitimam sequi ex sex prioribus modis, non autem ex tribus postremis.

Observandum 3. in tertia syllaba sex priorum vocabulorum reperiri aliquam ex istis quatuor vocalibus A. E. I. O. quarum prima significat conclusionem universalem affirmativam, secunda universalem negativam, tertia particularem affirmativam, quarta particularem negativam juxta superiùs dicta.

Observandum 4. in duabus primis syllabis spectandas esse has octo litteras A. B. C. D. E. F. G. H. quarum quatuor priores pertinent ad attributum conclusionis probandæ, quatuor verò posteriores ad illius subjectum. Itaque A significat attributum, B consequens, C antecedens, D repugnans attributi, E verò significat subjectum, F consequens, G antecedens, & H repugnans subjecti, quæ omnia duobus hisce versibus exprimuntur.

Prædicat A, sequitur B, præit C, D, manet extra,
E subit, F sequitur, G prait, H manet extra.

Ex his jam incipit sublucere usus prædictarum vocum; nam *Fecana* indicat ad probandam conclusionem universalem affirmativam indicatam per syllabam *na* assumendum esse medium quod sit consequens subjecti ut innuit syllaba *fe*, & antecedens prædicati, ut denotat syllaba *ca*. Idque est consentaneum primæ regulæ superiùs traditæ.

Cajeti significat, ad probandam conclusionem particularem affirmativam, assumendum esse medium antecedens ad prædicatum & ad subjectum; ùt fertur in secunda regula.

Dafenes significat ad probandam conclusionem universalem negativam, assumendum esse medium repu-

gnans prædicato,& consequens subjectum ; ùt in prima parte tertiæ regulæ statuitur.

Hebare significat, ad probandam conclusionem universalem negativam,assumendum esse medium, quod sit repugnans subjecto,& consequens prædicatum ; ùt traditur in secunda parte ejusdem regulæ.

Gedaco significat,ad probandam conclusionem particularem negativam,assumendum esse medium antecedens ad subjectum,& repugnans attributo; ut statuit quarta regula.

Gebali significat,ad probandam conclusionem particularem affirmativam,assumendum esse medium antecedens ad subjectum, & consequens ad prædicatum ; juxta quintam regulam. Atque hi sunt sex modi utiles.

At *Febas* denotat,ex medio quod sit consequens ad subjectum, & ad attributum nihil concludi ; & hic est primus modus inutilis.

Hecas significat, ex medio repugnante subjecto, & prædicatum antecedente nihil concludi ; & hic est secundus modus inutilis.

Hedas significat,ex medio quod sit repugnans subjecto & attributo,nihil concludi ; & hic est tertius modus inutilis. Quæ omnia,ut accuratiùs percipiantur, excogitata est à Logicis hæc figura inventionis medii,quę vulgò Pons Asinorum appellatur.

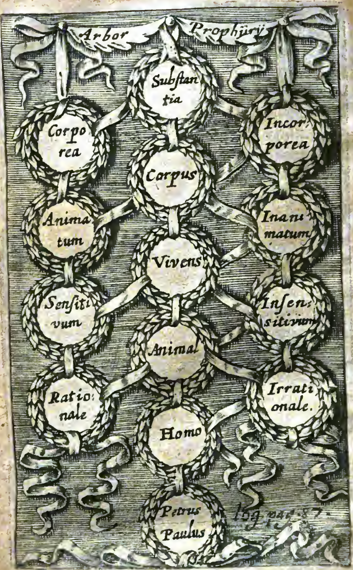
CAPUT V.

De quibusdam aliis Syllogismorum formis.

ARTICULUS I.

De Syllogismo modali,constante ex aliqua propositione de necessario.

SIcut syllogismi quidam constant ex propositionibus puris seu de inesse ; ita sunt alii constantes ex propositionibus modificatis,qui vulgò modales appellan-



Arbor Prophyrii
Substantia
Corporea
Incorporea
Corpus
Animatum
Inanimatum
Vivens
Sensitivum
Insensitivum
Animal
Rationale
Irrationale.
Homo
Petrus Paulus
log. pag. 87.


Pons Asinorum
Prædicatum
A
Consequens
Antecedens
repugnans
B
C
D
co
ra
darapti. dis amis. datisi
celarent. ferio
tis
bocardo ferison
inutilis
ton dabitis
ba
ro
ce
inutilis
ba
lip
sare
bar
festino
baro
felapton
Camestres
fmnti
F
G
H
Consequens
Antecedens
repugnans
E
Subiectum

pellantur, de quibus Aristoteles à *cap. 8. libri 1. priorum Analyt.* fusissimè tractat. Ac *primò* quidem agit de syllogismo ex modo de necesse, de quo in hoc articulo; *secundò* de syllogismo ex modo de contingenti, de quo in articulo sequenti aliquid breviter statuemus,

Itaque quod spectat ad syllogismos de necesse, ii *duobus modis* construi possunt, *primò* ita ut ambæ propositiones sint de necesse, *secundò* ita ut altera sit de necesse; altera de inesse. Quando syllogismi constant utrâque præmissâ de necesse, in eo conveniunt, cum syllogismis de inesse, quòd eosdem habeant cum illis modos tum utiles, tum inutiles. Unde tam in syllogismis de necessario, quam de inesse, confirmatio modorum primæ figuræ fit per duo illa principia, dici de omni, dici de nullo; modi autem secundæ & tertiæ figuræ reducuntur ad primam per conversionem propositionum.

Est tamen discrimen, quod in puris syllogismis Baroco, & Bocardo confirmantur in prima figura per reductionem ad impossibile; at in syllogismis de necessario modi illi confirmantur per syllogismum expositorium in propria ipsorum figura factum. Quando verò syllogismi constant ex altera propositione pura, & altera necessaria, sic variæ ab Arist. statuuntur de illis regulæ in tribus figuris; & quidem in prima figura quatuor regulæ assignantur, quarum

Prima est, si major propositio sit necessaria, & minor pura seu absoluta, sequitur conclusio necessaria, ut patet in hoc syllogismo, in Barbara,

Necesse est omne animal vivere,
Omnis homo est animal:
Ergo necesse est omnem hominem vivere.

Secunda regula, si major est absoluta, & minor necessaria, conclusio non est necessaria; ut constat ex hoc syllogismo in eodem modo,

Omne animal movetur,
Omnis homo necessariò est animal:
Ergo omnis homo movetur.

Tertia

Tertia regula, quando major eſt univerſalis de neceſſe, & minor particularis abſoluta, ſequitur concluſio particularis de neceſſe, ut ſi dicam in Darii,

Neceſſe eſt omne animal vivere,
Aliquis homo eſt animal:
Ergo neceſſe eſt aliquem hominem vivere.

Quarta regula, ſi minor particularis ſit neceſſaria, concluſio eſt abſoluta, ut in eodem modo,

Omne animal movetur,
Neceſſe eſt aliquod album eſſe animal:
Ergo aliquod album movetur.

In ſecunda verò figura ſunt duæ regulæ; *prima eſt*, quando propoſitio negans univerſalis eſt neceſſaria, ùt patet in Ceſare.

Neceſſe eſt nullum lapidem eſſe animal,
Omnis homo eſt animal:
Ergo neceſſe eſt nullum hominem eſſe lapidem.

Altera eſt, quando propoſitio affirmans eſt neceſſaria, concluſio eſt de ineſſe, ut in Cameſtres,

Neceſſe eſt omnem hominem eſſe animal:
Nullum album eſt animal:
Ergo nullum album eſt homo.

In tertia autem figura tot conſtitui poſſunt regulæ, quot ſunt modi illius.

Prima regula in Darapti. Quando major propoſitio eſt neceſſaria, concluſio etiam eſt neceſſaria, ut:

Omne animal neceſſariò eſt ſubſtantia,
Omne animal movetur.
Ergo aliquid quod movetur neceſſariò eſt ſubſtantia.

Secunda regula in Felapton. Quando major propoſitio eſt neceſſaria, concluſio etiam eſt neceſſaria, ut:

Neceſſe eſt nullum hominem eſſe lapidem,
Omnis homo eſt animal:
Ergo neceſſe eſt aliquod animal non eſſe lapipidem.

Tertia regula in Diſamis. Quando minor eſt neceſſaria, concluſio eſt etiam neceſſaria, ut:

Ali-

Aliquod expetendum est voluptas,
Necesse est omne expetendum esse bonum:
Ergo necesse est aliquod bonum esse voluptatem.

Quarta regula in Datisi. Quando major est necessaria, conclusio quoque est necessaria; ut si dicam,
Necesse est omne expetendum esse bonum,
Aliquod expetendum est voluptas:
Ergo necesse est aliquam voluptatem esse bonam.

Quinta regula: In Bocardo nunquam colligitur conclusio necessaria.

Sexta regula in Ferison. Si major sit de necesse, conclusio similiter erit necessaria, ut:
Necesse est nullum animal esse lapidem,
Aliquod animal est homo:
Ergo necesse est aliquem hominem non esse lapidem.

ARTICULUS II.

De Syllogismo modali, constante ex aliqua propositione de contingenti.

Postquam Aristoteles egit de syllogismo modali, qui constat ex propositione aliqua de necesse, tractare aggreditur de contingenti à cap. 13. ex quo tria sumenda sunt.

Primò, contingens definiri *quod non est necessarium, & si ponatur, nihil inde sequitur impossibile.* Ex quo patet quando ab Arist. necessarium vocatur contingens, tunc contingens sumi valde impropriè & æquivocè, ut ipsemet hic observat.

Secundò, propositiones de contingenti inter se converti quoad dictum, ita ut affirmativa fiat negativa, & vice versâ; ut contingit hominem currere, contingit hominem non currere; Item, contingit omnem hominem currere, contingit nullum hominem currere, & non omnem hominem currere. Quia cùm contingens,

non sit necessarium & quod non est necessarium possit non esse, planum est id quod contingit esse, contingere etiam non esse, & si omni contingit esse, omni etiam contingere non esse.

Tertiò duplex esse contingens, aliud quod plerumque fit, ut hominem canescere, vel augeri, & uno verbo quod natura esse solet, adeóque vocatur contingens natum; aliud quod est indefinitum seu indifferens ut fit, vel non fit, ut animal moveri, aut non moveri: posse autem syllogismum fieri de utroque contingenti, sed cum discrimine, nam de contingenti indefinito nec scientia dari potest, nec demonstratio; quia medium est valde incertum & inconstans, ex quo proinde non magis hoc quam illud colligi potest. Secus autem res se habet in contingenti, quod plerumque accidit; quia cùm tale contingens habeat causam certam & determinatam, sub scientiam cadere potest.

Hisce positis, quædam regulæ ex capitibus sequentibus eruendæ sunt; & quia syllogismus, de quo agimus, constare potest vel utrâque contingenti, vel alterâ de inesse, & alterâ contingenti, vel alterâ contingenti, & alterâ necessariâ, de duabus prioribus combinationibus breviter agendum est, & quid ex iis in qualibet figura colligi possit indicandum. *Dimissâ tertiâ quæ parum usitata videtur.*

In primis quando ambæ propositiones sunt contingentes, *hæc tria documenta* observari debent; *primum*, in quatuor modis directis primæ figuræ deduci potest legitima conclusio de contingenti; v. c. in Barbara, sic

Contingens est omnem vigilantem moveri,
Contingens est omnem hominem esse vigilantem:
Ergo contingens est omnem hominem moveri.

Secundum, ex duabus de contingenti nihil concludi potest in secunda figura, ùt patet v. c. in Cesare,

Contin-

Contingit nullum canem currere,
Contingit omnem equum currere:
Ergo contingit nullum equum esse canem.

Hæc enim conclusio falsa est, cùm non sit contingens, sed planè necessarium nullum equum esse canem.

Tertium, ex duabus de contingenti in omnibus modis tertiæ figuræ conclusio de contingenti legitimè deduci potest. Exemplum sit in Darapti.

Contingit omnem hominem disputare,
Contingit omnem hominem esse musicum:
Ergo contingit aliquod musicum disputare.

Quod si præmissarum altera sit contingens, altera de inesse, tres istæ regulæ observandæ sunt. *Prima regula.* Si major propositio sit contingens in prima figura, & minor pura seu de inesse, conclusio est de inesse, ut in Barbara:

Contingit omne animal currere,
Omnis equus est animal:
Ergo contingit omnem equum currere.

Secunda regula. Quando in secunda figura propositio affirmativa est contingens, & negativa de inesse, rectè infertur conclusio contingens, ut in Cesare.

Nullum album est nigrum,
Contingit omnem hominem esse nigrum;
Ergo contingit nullum hominem esse album.

Fatendum tamen contingens hic valde impropriè sumi, quia in simili propositionum dispositione non semper sequitur conclusio de contingenti propriè sumpto, ut ex hoc syllogismo clarè intelligi potest:

Nullus canis currit,
Contingit omnem equum currere;
Ergo contingit nullum equum esse canem.

Hæc enim conclusio de proprio contingenti intellecta, est omnino falsa, cùm non sit contingens, sed planè necessarium nullum equum esse canem.

Tertia regula. Quando in tertia figura altera propo-

positio est de inesse, altera de contingenti, conclusio etiam est contingens, ut in Darapti.

Omnis equus sentit,
Contingens est omnem equum currere;
Ergo contingens est, aliquod currens sentire.

ARTICULUS III.

De Syllogismo hypothetico conditionali.

Syllogismus hypotheticus vulgò confunditur cum conjuncto seu composito, cùm tamen sit tantùm quædam species illius, ut ex dictis de propositione hypothetica intelligi potest. Dicitur autem *hypotheticus* qui ex altera, aut utraque præmissa hypothetica constat, ejúsque tres species assignantur; conditionalis, copulativus, & disjunctivus, de quorum primò hîc agemus, & de aliis in sequenti articulo.

Syllogismus conditionalis in duplici figurâ construi potest, quarum *prima est* in qua posito antecedente, ponitur consequens, quod *quatuor* modis fieri potest, *primò* ita ut utrumque sit affirmativum, *secundò* ita ut utrumq; sit negativum; *Tertiò* ita ut antecedens sit affirmativum, & consequens negativum. *Quartò* ita ut antecedens sit negativum, & consequens affirmativum, ùt patet ex his exemplis.

1.

Si equus est, animal est.
Sed equus est:
Ergo animal est.

2.

Si non est animal, non est equus,
At non est animal:
Ergo non est equus.

3.

Si equus est, non est leo,
Sed est equus:
Ergo non est leo.

4. Si

4.

Si non est videns, est cœcus,
At non est videns:
Ergo est cœcus.

Secunda figura est in qua ablato consequente, tollitur antecedens, quod etiam quatuor modis antedictis fieri potest, quorum hîc subjicio exempla.

1.

Si equus est, animal est,
Sed non est animal:
Ergo non est equus.

2.

Si non est animal, non est equus,
At est equus.
Ergo est animal.

3.

Si est equus, non est leo,
At est leo:
Ergo non est equus.

4.

Si non est videns, est cœcus,
At non est cœcus:
Ergo est videns.

Quo loco *adverte 1.* priorem figuram syllogismi hypothetici fundari in illo principio, *posito antecedente, ponitur consequens*, & posteriorem in illo *ablato consequente, tollitur antecedens.*

Adverte 2. duo alia esse principia istis opposita ex quibus nihil concluditur: alterum est, *posito consequente ponitur antecedens*, ut:

Si equus est, animal est,
Atqui animal est:
Ergo equus est.

Alterum, *ablato antecedente, tollitur consequens* ut:

Si equus est, animal est,
Atqui equus non est:
Ergo animal non est.

Adverte 3. quod jam diximus intelligendum esse ex vi formæ; nam ob connexionem materiæ, oppositum sæpe contingit, ut in terminis convertibilibus, seu reciprocis, v.c. Si

Si est equus, est hinnibilis,
Atqui est hinnibilis:
Ergo est equus.

Si est equus, est hinnibilis,
Atqui non est equus:
Ergo non est hinnibilis.

Idem habet locum in terminis correlativis, ut patet in his syllogismis.

Si est Pater, est Filius,
Atqui est Filius:
Ergo est Pater.

Si est Pater, est Filius;
Atqui non est Pater:
Ergo non est Filius.

ARTICULUS IV.

De Syllogismo hypothetico copulativo, & disjunctivo.

S*yllogismus copulativus* nunquam est affirmativus, quia positâ enunciatione copulativâ absque alia præmissa, statim sequitur consequentia alterutrius partis, sicq; fit Enthymema, non syllogismus, ut cùm dico:

Plato est bonus, & doctus,
Ergo est bonus; vel:
Ergo est doctus.

Negativus autem unam habet figuram, quæ in eo consistit, ut ex positione unius partis propositionis altera pars tollatur, ut cùm dico:

Non & Petrus sedet, & currit,
At sedet,
Ergo non currit; vel:
At currit,
Ergo non sedet.

Neque

Neque valet syllogismus, si ex ablatione, unius partis altera ponatur, ut patet si dicatur.

Non & Petrus sedet, & currit,
Sed non sedet:
Ergo currit.

Non enim sequitur Petrum currere, etsi non sedeat, cùm possit stare, aut lento gradu ambulare.

Syllogismus disjunctivus duobus modis procedit, primò à positione unius partis, ad destructionem alterius, ut:

Vel Petrus est justus, vel injustus,
Atqui Petrus est justus:
Ergo non est injustus.

Secundo à distinctione unius ad positionem alterius, ut si è contra dicam:

Vel Petrus est justus, vel injustus,
Atqui Petrus non est justus:
Ergo est injustus.

Ubi observandum est, ad bonitatem syllogismi disjunctivi requiri ut partes ex quibus componitur, sint verè inter se repugnantes; quia alioqui à positione unius ad alterius destructionem aut vice versâ non rectè procederetur, ut patet si dicam:

Aut Petrus est justus, aut Philosophus,
Atqui Petrus est justus,
Ergo non est Philosophus: vel,
Atqui Petrus non est justus,
Ergo est Philosophus.

ARTICULUS V.

De Syllogismo ex obliquis.

PRæter syllogismos hactenus expositos, est quidam alius qui dicitur ex obliquis; quia constat terminis casûs obliqui, ut cùm dico:

Omnis justus diligitur à Deo,
Qui est in charitate est justus:
Ergo qui est in charitate diligitur à Deo.

Ubi

Ubi *nota* 1. ob periculum terminos multiplicandi vocem quæ in aliqua propositione afficitur casu obliquo, eodem modo in alia repetendam esse; unde iste syllogismus non valet. Omnis stella firmamenti altior est Sole, Mercurius est stella, ergo Mercurius est altior Sole. Siquidem stella firmamenti, & stella sine addito, sunt duo termini; sicque syllogismus constat quatuor terminis, contra regulas syllogisticas.

Nota 2. interdum tamen eundem terminum, qui in una propositione ponitur in recto, posse poni in alia in obliquo, & vice versâ. Ut cùm dico

Omni virtuti opponitur vitium,
Quidam habitus est virtus:
Ergo cuidam habitui opponitur vitium.

Nota 3. varias posse assignari regulas tum pro modis affirmativis, tum pro negativis hujus syllogismi, ut intelligatur an rectè, an vitiosè concludant: Verùm in iis recensendis immorandum non est, sed illud generatim observandum, ad agnoscendam veritatem syllogismi ex obliquis, illius propositiones reducendas esse ad rectum casum servato eodem sensu. Exempli gratia, si quis hunc syllogismum proponat.

Cuilibet Asino insunt aures,
Cuilibet Asino insunt pedes:
Ergo pedes sunt aures.

Illius reductio fiet hoc modo, qui optimè concludit in Darapti.

Omnis Asinus habet aures,
Omnis Asinus habet pedes;
Ergo aliquid habens pedes, habet aures.

CAPUT VI.

De Syllogismo demonstrativo.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Demonstratio.

PRæmoneo 1. Syllogismum duobus modis spectari posse, *primò* secundùm formam seu figuram, quomodo de eo hactenus actum est, *secundò* ratione materiæ, seu propositionum ex quibus constat, quomodo de illo deinceps agemus. Non quòd forma negligenda sit in syllogismis, de quibus acturi sumus; sed quia supponenda ex antè dictis.

Præmoneo 2. syllogismum secundùm materiam spectatum dividi ab *Arist. lib.* 1. *Topicorum cap.* 1. in demonstrativum, dialecticum, pseudographum, & sophisticum. Demonstrativus est, cujus propositiones sunt necessariæ, dialecticus seu topicus, cujus propositiones sunt probabiles; Pseudographus, cujus propositiones videntur necessariæ, cùm tamen non sint, ideóque opponitur demonstrativo; Sophisticus, cujus propositiones videntur probabiles, nec tamen sunt, opponitúrque topico. Verùm syllogismus pseudographus cum sophistico confundi solet. His præmissis ut difficultati propositæ satisfiat,

Resp. Demonstrationem duobus modis posse definiri, ex iis, quæ de illa tradit *Arist. lib.* 1. *poster. cap.* 2. In primis definitur *Syllogismus scientialis, seu faciens scire.* Tunc autem scientiam habemus ex eodem capite, quando cognoscimus causam propter quam res est, ejus rei causam esse, nec posse eam aliter se habere; de quibus scientiæ conditionibus infrà agetur.

Secundò Demonstratio definitur ratione materiæ, *syllogismus constans ex veris, primis, immediatis, notioribus, prioribus, causisque conclusionis.* In primis dicitur syllogismus, in quo distinguitur ab omnibus argumentatio-

nibus,quæ non ſunt ſyllogiſmi, & convenit cum aliis ſyllogiſmis,qui non ſunt demonſtrativi, à quibus per ſequentes particulas diſtinguitur. Deinde demonſtratio debet conſtare ex veris, quia ùt ait Ariſt. quod non eſt,non ſcitur, id eſt falſi non poteſt eſſe ſcientia, ùt non poteſt ſciri hominem eſſe lapidem, quia id falſum eſt. Neque dicas ex præmiſſis falſis poſſe elici veram concluſionem,ùt ſi probem omnem hominem eſſe rationalem ex eo,quòd omnis homo eſt equus, & omnis equus eſt rationalis; ſiquidem ejusmodi præmiſſæ ratione formæ ſyllogiſticæ ſunt tantùm cauſæ cur ſequatur concluſio,ſed ratione materiæ non ſunt cauſæ rei, quæ concluditur; ad veram autem demonſtrationem non ſolùm requiritur, ut concluſio ſequatur ex præmiſſis vi formæ ſyllogiſticæ,ſed etiam ut ratione materiæ,ex qua conſtant,ſint cauſæ rei concluſæ; ùt cùm concludo hominem eſſe riſibilem,ex eo,quòd eſt animal rationale,& omne animal rationale eſt riſibile.

Tertiò debet conſtare ex primis & immediatis ſeu indemonſtrabilibus,quia præmiſſæ demonſtrationis debent carere medio,per quod probentur,ſicque debent eſſe immediatæ,& eatenus etiam debent eſſe primæ, cùm nulla ſit prior propoſitio quâ probari poſſint. Rationem aſſignat Ariſtoteles, quia ſi præmiſſæ ſint demonſtrabiles,non poterimus perfectam earum habere notitiam,niſi per precedentem demonſtrationem; quare priùs erunt demonſtrandæ,ut ſimpliciter ſciantur.

Obſervandum tamen non dubium eſſe,quin vera demonſtratio ex propoſitionibus mediatis & demonſtrabilibus conſtare poſſit; ùt cùm probatur animæ impaſſibilitas ex illius immortalitate,quæ à priori per immaterialitatem demonſtrari poteſt: verùm ut quis cenſeatur habere veram demonſtrationem ex præmiſſis demonſtrabilibus, neceſſe eſt ut eas reducere poſſit ad propoſitiones primas & indemonſtrabiles; quo ſenſu Ariſtoteles dixit *lib. 1. Topic. cap. 1.* demonſtrationem eſſe cùm ex veris & primis ſyllogiſmus conſtat, vel ex ejusmodi,quæ à quibusdam veris & primis ſuæ cognitionis principium ſumpſerunt.

Quartò

Quartò Demonstratio debet constare ex causis, quia per demonstrationem generatur scientia, scire autem est effectum per causam cognoscere. Unde sequuntur duæ aliæ conditiones, causæ enim sunt priores effectu, eòque secundùm se notiores.

Ubi *nota* 1. non requiri ad veram demonstrationem, quòd præmissæ sint formaliter causę conclusionis quoad esse, sed sufficere causalitatem virtualem; ùt cùm animæ immortalitas probatur per illius immaterialitatem ab ea realiter indistinctam, & æternitas Dei per illius immutabilitatem, à qua non realiter, sed virtualiter causari dicitur; quatenus si æternitas causam haberet, ab immutabilitate realiter flueret.

Nota 2. Aristotelem probare præmissas debere esse notiores conclusione, vulgari illo axiomate, *propter quod unumquodque tale, & illud magis tale.* Verùm quia hoc effato plerique passim abutuntur, moneo illud non admitti nisi sub tribus hisce conditionibus. *Primâ*; ut comparatio fiat inter duo in re aliqua ipsis communi, quo fit ut non valeat ista consequentia; propter vinum homo ebrius est, ergo vinum magis est ebrium.

Secunda, ut illud commune possit intendi & remitti; unde non valet si dicàm, propter patrem est homo, ergo pater est magis homo; quia magis & minùs in substantiam non cadit, ut diximus in categoria substantiæ.

Tertia, ut comparatio fiat in re aliqua positiva, non in privativa; ùt etsi quis sit parvus ob patrem, non sequitur patrem esse magis parvum.

ARTICULUS II.

Quotuplex sit Demonstratio.

Quatuor divisiones Demonstrationis assignari possunt: Prima in demonstrationem ostensivam, & ad impossibile. Secunda in affirmativam & negativam. Tertia in universalem & particularem. Quarta in demonstrationem propter quid, & quia. Verùm quia

tres priores divisiones conveniunt demonstrationi, quatenus est syllogismus, postrema verò illi competit, quatenus est demonstratio ab aliis syllogismis distincta, de hac tantùm nobis hoc loco agendum est.

Demonstratio propter quid ea communiter dicitur, quæ non tantùm probat passionem inesse subjecto, sed etiam assignat veram & proximam causam cur illi insit; at demonstratio quia ea dicitur, quæ ostendit quidem passionem inesse subjecto, sed non assignat veram causam cur illi insit. Exemplum prioris demonstrationis est, cùm probo hominem esse risibilem, quia est admirativus; posterioris verò cùm probo è contra esse admirativum, quia est risibilis. Siquidem esse admirativum est vera & proxima causa risibilitatis, adeóque prior demonstratio est propter quid, & posterior est tantùm quia.

Quo loco *advertenda sunt nonnulla* ex Arist. lib. 1. poster. cap. 13. *inprimis* demonstrationem quia procedere posse tum ab effectu proximo, ut cùm ostendo planetas propè esse, quia non scintillant, vel lunam esse rotundam, quia paulatim illustratur; non enim ideo planetæ propè sunt, quia non scintillant, sed potiùs quia sunt propè, ideò non scintillant; nec luna ideo est rotunda, quia paulatim lucem recipit, vel amittit; sed è contra ideo paulatim fit lucida, quia est rotunda, seu sphærica.

Tum ab effectu remoto, ùt si probem hominem esse animal, quia est aptus ad ridendum, posset enim idem probari per effectum proximiorem, nempe quia est admirativus, vel disciplinæ capax. Verùm etsi causa rectè probari possit per effectum remotum, non tamen vice versâ effectus per causam remotam; cùm hæc latiùs pateat. Licèt enim ex eo, quòd aliquid sit aptum ad ridendum, bene sequatur illud esse animal; non tamen ex eo, quod aliquid sit animal, rectè colligitur, illud esse aptum ad ridendum.

Tum à causa remota, ùt si quis probet parietem non respirare, quia non est animal; quâ etiam demonstratione usus est Anacharsis, cùm à Græcis interrogatus,

an in-

an in Scythia essent tibicines. Respondit non esse, quia ibi non essent vites. Siquidem non esse animal, non est proxima causa cur non respiretur, quia apes, muscæ, vermes & cætera animalcula non respirant, sed carere pulmone. Quòd etiam in Scythia non essent vites, ea non erat causa proxima, cur tibicines ibi non degerent, sed proxima causa erat inopia vini. Cùm enim Cantores & tibicines lautâ vini potatione indigeant, quâ fauces nimiâ vocis contentione spirituúmq; emissione exsiccatas identidem reficiant, ii non libenter ea loca incolunt, ubi copia vini suppetit.

Advertendum 2. ex iisdem terminis, ex quibus fit demonstratio ab effectu proximo, posse fieri demonstrationem à causa, ùt patet, si probem planetas non scintillare, quia propè sunt; aut lunam paulatim illustrari, quia est globosa. Verùm ex iisdem terminis, ex quibus fit demonstratio ab effectu remoto, non potest demonstratio fieri à causa; quia non sequitur poni effectum, positâ causâ illius remotâ, quamvis eâ ablatâ tollatur. Unde etsi ex eo, quòd homo sit aptus ad ridendum, rectè probetur eum esse animal, quia nonnisi animalia rident; non tamen ex eo, quòd est animal, rectè concluditur eum esse aptum ad ridendum; cùm non omnia animalia, sed tantùm rationalia rideant.

Advertendum 3. scire propter quid spectare ad scientiam subalternantem, & scire quia ad scientiam subalternatam. Ut medicus novit contraria contrariis curanda, at Physicus hujus rei causam tradit, quia scilicet unum contrariorum expellit aliud. Imò hoc interdum contingit in scientiis minimè subalternatis, ùt medicus novit vulnera rotunda difficiliùs curari; at Geometra hujus rei causam tradit, quia nimirum latera figuræ orbicularis magis inter se distant, adeóq; difficiliùs coeunt.

Quæritur 2. an divisio demonstrationis, in demonstrationem propter quid, & quia, sit divisio generis in suas species, an analogi in analogata. *Resp.* non incongruè dici posse esse divisionem generis in suas species. Ratio est, quia cùm demonstratio quia, sit vera demonstratio, ùt ostensum est; sicut possumus abstrahere ab homine & equo rationem genericam animalis iis univocè convenientem; ita à demonstratione propter quid, & quia, possumus abstrahere rationem communem demonstrationis, quæ iis univocè competat, nempe rationem syllogismi certi & evidentis, in quo conclusio ex præmissis necessariò colligatur. In hoc. n. demõstrationes illæ eodẽ modo conveniunt, nec dici potest quòd demõstratio quia, id habeat depẽdenter à demõstratione propter quid, etsi aliũde sit illa ignobilior.

Quæritur 3. an sit adæquata divisio demonstrationis in demonstrationem propter quid, & quia. *Resp.* hanc quæstionem videri de nomine: in qua placet modus loquendi eorum, qui putant divisionem esse adæquatam. Nam omnis demonstratio vel ostendit veritatem conclusionis per propriam & immediatam illius causam, vel ostendit simpliciter veritatem conclusionis, non per propriam & immediatam illius causam: quando demonstratio fit priori modo, ea est demonstratio propter quid, quando verò fit modo posteriori, est demonstratio quia. Siquidem per demonstrationem quia communiter intelligi solet syllogismus, quo aliquid certò & evidenter concluditur, neglectâ illius causâ propter quam est.

Objicies, esse quandam demonstrationem à præcedentibus distinctam, quæ dicitur per æquiparentiam seu æqualitatem, quâ aliquid concluditur de subjecto per medium æquale attributo, ùt cùm concludo hominem esse animal, quia est sentiens; ista autem demonstratio nec est propter quid, cùm sentiens nõn sit causa proxima animalis, nec quia, cũ non sit illius effectus, aut causa remota; ergo est demõstratio ab illis distincta. Ita, ùt pleriq; referunt, Raymundus Lullius, qui tanti facit hãc demonstrandi rationem, ut existimet ea posse evidẽter

 confir-

seu an in rerum natura existat. 3. quid sit. Seu in quo illius essentia consistat. 4. qualis sit, seu quibus proprietatibus ornata sit. 5. propter quid talis sit, seu quænam sit causa cujus ratione ejusmodi affectiones illi competant.

Præmoneo 2. inter illas cognitiones talem esse ordinem, ut prior respectu posterioris dicatur præcognitio, & posterior respectu prioris quæstio; quo fit ut prima sit tantùm præcognitio, non autem quæstio, cùm nullam priorem cognitionem supponat; ultima verò è contra sit tantùm quæstio, non autem præcognitio, eò quòd nihil supersit post ipsam cognoscendum, cujus respectu præcognitio dici possit.

Præmoneo 3. cùm in demonstratione propter quid reperiantur subjectum & passio, quæ de illo prædicatur, itémque propositiones ex iis constantes, dubium esse quâ ratione ista præcognoscenda sint, antequam syllogismus construatur. Ut enim ait Aristoteles 1. *Poster. cap.* 1. antequam aliquid per demonstrationem concludamus, nonnulla sunt à nobis cognoscenda; quod probat ex maxima illa generali apud Philosophos celeberrima, *omnis doctrina, omnisque disciplina discursiva ex præcedente fit cognitione*; idque confirmat inductione, tum in mathematicis disciplinis, quæ procedunt ad demonstrandas suas conclusiones ex præcognitione quorundam principiorum, tum in Dialectica, quæ si quid per syllogismum probabilem concludat, procedit ex præmissis datis & concessis; si verò per inductionem ex cognitione singularium doctrinam universalem colligit. Tum in Rhetorica, quæ dum Enthymemate intentum persuadere nititur, procedit ex præcognitione antecedentis ad cognitionem consequentis; cùm verò exemplo utitur, ex uno singulari aliud singulare ob similitudinem colligit. Unde legitimè concluditur, etiam demonstrationem, per quam vera scientia requiritur, ex quibusdam præcognitis debere procedere. Quænam autem illa sint, in dubium vertitur. Itaque

Resp. & dico 1. *ante demonstrationem propter quid præcognoscendum esse de subjecto primò quid nominis. Secundò*

assumenda est hæc major propositio, omne animal rationale est admirativum, quod tamen fieri non posset, nisi admirativum connexum esset cum animali rationali utcumq; cognosceeretur, adeoq; illius essentia saltem imperfectè perspecta haberetur. *Tertium suadetur*, quia non est pręcognoscendum ante demonstrationem quod per illam cognoscitur, at per demonstrationem cognoscitur de passione an sit, cùm concludatur eam inesse subjecto. Ergo id non est præcognoscendum.

Objicies, nemo ignorat hominem esse risibilem antequam id demonstret, ergo falsum est ante demonstrationem non requiri de passione præcognitionem an sit. *Resp.* etsi qui demonstrat hominem esse risibilem, antea noverit esse risibilem, non tamen id novit cognitione distinctâ & perfectâ; quia causam risibilitatis ignorabat, adeóque non noverat risibilitatem ut propriam hominis passionem, sed tantùm confusè ut quoddam accidens illius.

Instabis, postquam novi per demonstrationem, adeóque distinctè hominem esse risibilem, possum demonstrativè concludere Socratem esse risibilem, túncque saltem prænotio an passio sit, seu existat præcedet demonstrationem. *Resp.* hoc totum à nobis concedi, quia tunc passio concluditur de subjecto illius remoto & mediato, non autem de proximo & immediato, de quo nostra assertio intelligi debet.

Dico 3. *de præmissis demonstrationis cognoscendum esse an sint, seu an veræ sint.* Ratio evidens est, quia cùm conclusio probetur per præmissas, necesse est ut intellectus iis assentiatur, antequam earum virtute conclusioni assensum præbeat. Non tamen absolutè necessarium puto, ut ante conclusionem cognoscatur per actum formalem & reflexum bonitas illationis. Nam etsi id requiratur interdum vel ob imperfectam præmissarum dispositionem, quia scil. non satis perspicuè continent unionem extremorum cum medio; vel ob tarditatem illius à quo demonstratio conficitur, qui cùm talem connexionem clarè non percipiat, nō potest pręcisè ex vi illius unionem extremorū inter se certò concludere; si tamen res

per se spectetur, assensus præmissarum videtur sufficiens, ut ex eo intellectus statim rapiatur ad assensum conclusionis. Qui enim v.c. perspicuè intelligit omne animal rationale esse risibile, & omnem hominem esse animal rationale, nullo alio judicio indiget ut judicet omnem hominem esse risibilem; cùm per se notum sit, quæ sunt eadem uni tertio, esse eadem inter se. Hócque satis experientiâ ipsâ confirmatur; cùm non judicemus per actum formalem & expressum conclusionem bene inferri ex præmissis, quoties aliquid demonstramus, sed tantùm virtualiter, & in actu exercito.

ARTICULUS V.

Quomodo præmissæ Demonstrationis causent conclusionem.

Quæritur 1. an assensus præmissarum causent efficienter & physicè assensum conclusionis, an verò tantùm moraliter, seu directivè illuminando intellectum. *Resp.* probabiliùs videri præmissas influere in conclusionem modo tantùm posteriori. Ratio est, quia ut assensus præmissarum causent assensum conclusionis, sufficit, quòd per illos clarè proponatur intellectui connexio, quæ est inter medium & extrema; hâc enim propositione factâ intellectus elicit necessariò assensum conclusionis, quo judicat extrema inter se unita esse, eo ipso quòd videt ea esse unita cum medio. Illa autem propositio non influit physicè in assensum conclusionis, sed tantùm moraliter, seu per modum directionis cujusdam & illuminationis, ut perspicuum est. *Confirmatur*, nam si assensus præmissarum debent concurrere physicè ad assensum conclusionis, eodem modo dicendum esset actum, quo quis alium docet; quâ ratione conficienda sit demonstratio, in eam demonstrationem physicè influere; actum cognitionis, quo voluntati ostenditur bonitas objecti, physicè in amorem illius influere; intellectum per actum, quo scriptionem hanc meam dirigit, efficienter & physicè ad illam concurrere;

re, quæ & ſimilia valde abſurda ſunt & à nemine admiſſa. *Sequela patet*, nam ſi aſſenſus præmiſſarum phyſicè induunt in concluſionem, ideo eſt, quia intellectum juvat ad concluſionem eliciendam. At hæc ratio æquè habet locum in exemplis allatis.

Objicies, illud, quod conſtituit potentiam in actu primo, concurrit cum ea efficienter ad actum ſecundum; atqui per aſſenſus principiorum intellectus conſtituitur in actu primo ad aſſenſum concluſionis. Ergo, *&c.* *Reſp. majorem veram* eſſe de eo, quod phyſicè conſtituit potentiam in actu primo, quâ ratione intellectus Beatorum conſtituitur in actu primo ad videndum Deum per lumen gloriæ: eſſe autem falſam de eo, quòd conſtituit potentiam in actu primo moraliter duntaxat, quâ ratione voluntas conſtituitur in actu primo ad amandum per cognitionem objecti, & intellectûs per aſſenſus principiorum ad aſſentiendum concluſioni. Eò vel maximè, quia cùm ambę præmiſſę debeant præcedere concluſionem, ægrè concipi poteſt, quomodo illæ ſecundùm ſe & formaliter ſpectatæ ad aſſenſum concluſionis phyſicè influere poſſint.

Quæritur 2. an poſito aſſenſu præmiſſarum, intellectûs neceſſitetur ad aſſenſum concluſionis. Qua in re unum eſt certum, & aliud, de quo controvertitur.

Certum eſt, intellectum tunc neceſſitari quoad ſpecificationem actûs, ita ſcilicet ut non poſſit elicere aſſenſum contrarium, ſeu diſſentire. Ratio eſt, quia cùm objectum intellectûs ſit verum, & objectum voluntatis bonum, ſicut ſe habet voluntas ad bonum clarè cognitum, ita intellectus ad verum clarè repræſentatum. Atqui voluntas omnium conſenſu eſt determinata quoad ſpeciem circa objectum clarè cognitum, adeo ut non poſſit illud odiſſe; ergo etiam intellectus eſt determinatus quoad ſpeciem circa verum evidenter propoſitum, ita ut nequeat actum diſſenſus circa illud elicere. Sic autem proponitur per præmiſſas demonſtrationis, quia cùm contineant claram & evidentem connexionem extremorum cum mediis, perſpicuè oſtendunt intellectui ipſa etiam extrema eſſe unita inter ſe.

Major difficultas est, an intellectus maneat etiam determinatus quoad exercitium, ita scilicet ut non modò non possit positivè dissentire conclusioni, sed neque assensum suspendere. Verùm in hac etiam difficultate unum est certum, & aliud de quo dubium moveri potest. Intellectus enim *duobus modis* considerari potest, *primò* secundùm se, ut est potentia quædam naturalis & necessaria, *secundò* ut subjacet imperio voluntatis. Et quidem si intellectus priori modo spectetur, certum est eum posito præmissarum assensu non posse assensum conclusionis sustinere. Quia cùm sit potentia secundùm se minimè libera & necessaria, nullam vim habet, ut in ea hypothesi assensum cohibere possit; sicut non potest oculus apertus non videre objecta colorata quæ ipsi sunt proposita.

Dubium est ergo, *an cùm intellectus posito assensu præmissarum per se non possit assensum suspendere, id possit saltem ex imperio voluntatis?* Nonnulli affirmant, sed oppositum magis placet, quia cùm intellectus sit potentia naturalis & necessaria, verisimile non est, quòd possit ex imperio voluntatis non agere, quando objectum illius est ipsi clarè & evidenter propositum; quia aliàs dici posset similiter oculum apertum ex voluntatis imperio posse non videre colorem, quem coràm se positum habet, quod nimis absurdum est. Quare cùm per præmissas clarè & evidenter proponatur intellectui veritas conclusionis, non apparet quomodo voluntas possit impedire, ne illi assentiatur, seu ne veram esse judicet. *Confirmatur*, nam vel ipsâ experientiâ rerum magistrâ evincitur, neminem posse judicare omnem hominem esse risibilem, & Petrum esse hominem, quin statim necessariò judicet Petrum esse risibilem.

Objicies, voluntas non necessitatur ad operandum circa aliquod particulare bonum, ergo neque intellectus circa particulare verum: Sequela patet, quia cùm intellectus non agat nisi ex applicatione voluntatis, & verum particulare intellectûs sit bonum particulare non tantùm ipsius, sed etiam voluntatis, si non posset voluntas impedire, quin intellectus assentiretur vero parti-

culari,

culari, quale eſt quod proponitur per concluſionem, ſequeretur voluntatem neceſſitari ad amplectendum aliquod bonum particulare.

Reſp. 1. hoc argumentum poſſe retorqueri contra illius autores, quia concedunt voluntatem non poſſe impedire, quin oculus apertus, & per illam applicatus percipiat colorem illuſtratum, & in debita diſtantia propoſitum: & aliunde negare non poſſunt quin viſio talis coloris æquè ſit bonum particulare viſûs & voluntatis, ac cognitio veri particularis eſt bonum particulare intellectûs & voluntatis.

Reſp. diſtinguendo majorem propoſitionem, nam etſi voluntas abſolutè non neceſſitetur ad bonum aliquod particulare, ex hypotheſi tamen quod bonum aliquod particulare eligit, determinatur ad volendum aliud bonum illi neceſſariò conjunctum; ùt qui vult aquam calefieri, neceſſariò vult frigus ab illa expelli; & qui finem aliquem intendit, neceſſariò vult media ad illum acquirendum requiſita. Licèt ergo poſſit voluntas non applicare intellectum ad dandum aſcenſum præmiſſis, ex hypotheſi tamen quòd illum ad hoc applicârit, impedire nequit quin aſſenſum præbeat concluſioni ex iis neceſſariò ortæ.

CAPVT VII.

De Medio & effectu Demonſtrationis.

ARTICULUS I.

An quatuor cauſæ vulgares, nempe efficiens, formalis, materialis, & finalis poſſint eſſe medium in Demonſtratione propter quid.

RESpondeo poſſe ex Ariſtot. *lib.* 2. *poſter. cap.* 11. ubi ait *formam* eſſe, quæ explicat quid res ſit, quia cùm

cùm forma sit præcipua pars essentiæ, per eam maximè cognoscitur quid res sit. *Materiam* verò ait esse id, quod quibusdam positis necessariò est; non enim materia expetitur propter se sed propter formam, ùt lignum quæritur non ratione sui, sed ut ex illo cathedra aut statua conficiatur. At causam *efficientem* indicat dicens esse id, quod primum movet, quod latè accipi potest, ut complectatur tam causas, quæ per motum realem & physicum aliquid efficiunt, quàm formas, quæ per simplicem quandam emanationem suas proprietates emittunt. Denique causam *finalem* ait esse id, cujus gratiâ aliquid fit.

Ratio autem hujus assertionis est, quia demonstratio parit scientiam; at scire, est rem per causam cognoscere, quare cùm quatuor sint genera causarum, sicut per quamlibet illarum scire possumus, ita & demonstrare. Quod exemplis confirmatur *primò* in causa materiali, si dicam, quod componitur ex quatuor elementis, est corruptibile, homo componitur ex quatuor elementis, ergo est corruptibilis. Ibi enim compositum ex quatuor elementis, quæ sunt materia corporis humani, est medium, ex quo corruptibilitas necessariò sequitur.

Secundò in causa formali, omne animal præditum animâ rationali est discursivum, atqui homo est animal præditum animâ rationali, ergo homo est discursivus. Ubi per animam rationalem, quæ est forma hominis, concluditur discursivum. Posset autem idem concludi per integram definitionem hominis, aut per solam illius differentiam, quia hæc ad causam formalem reducuntur.

Tertiò in causa efficiente. Quotiescumque interponitur terra inter solem & lunam, toties luna eclypsim patitur; atqui tali die & horâ ejusmodi interpositio continget; ergo & eclypsis lunæ. Ubi interpositio terræ est medium, ex quo concluditur lunæ defectio, ut ex causa.

Quartò in causa finali. Quicunque intendit finem debet assumere media apta ad illum assequendum; atqui omnes homines intendunt finem beatitudinis, ergo omnes

omnes debent assumere media ad illum assequendum necessaria. Verùm cùm Aristoteles sæpè doceat perfectissimæ demonstrationis, quâ proprietas concluditur de subjecto, medium esse definitionem, inquirendum superest quomodo id intelligi debeat.

ARTICULUS II.

Quænam definitio sit Medium potissimæ Demonstrationis.

NOnnulli dicunt id competere definitioni subjecti, ita ut numquam liceat in perfectissima demonstratione assumere pro medio definitionem attributi. Verùm hæc opinio rejicitur, quia *Arist. 2. poster. c. 8.* probat eclypsim Lunæ per interpositionem terræ, & tonitru per extinctionem ignis in nube; at terræ interpositio non est definitio lunæ, sed illius eclypsis, nec extinctio ignis definitio nubis, sed tonitrui; quare falsum est, quòd demonstratio semper pro medio habere debeat definitionem subjecti, & numquam attributi.

Objicies, in perfecta demonstratione semper concluditur propria passio de subjecto, idque per causam proximam, per quam illi inest; atqui ea causa est definitio subjecti, cùm passio à principiis rei essentialibus profluat, ergo definitio subjecti semper est medium in potissima demonstratione. *Respondetur* hoc argumento ad summum concludi, definitionem subjecti esse medium in demonstratione, quâ concluditur de subjecto propria passio, quæ proximè ab illo fluit, ùt capacitas disciplinę à rationali; non tamen valere in passionibus, quæ tantùm mediatè à subjecto oriuntur, ùt risibilitas à rationali; & multò minùs in affectionibus, quæ causam externam habent, ùt patet in exemplis ex *Arist.* antè allatis; perspicuum enim est eclypsim non oriri ab essentia lunæ, nec tonitru ab essentia nubis, sed à causis extrinsecis, per quas proinde demonstrari debent.

Alii dicunt definitionem subjecti nunquam esse medium in demonstratione, sed tantùm definitionem attributi. Verum hoc etiam refellitur, quia interdum proprietas

prietas fluit immediatè ex principiis essentialibus subjecti, ut ex vera causa propter quam est. Certum est autem illud assumi posse pro medio in demonstratione perfecta, quod est causa vera & proxima propter quam passio convenit subjecto. Quare nil vetat quin definitio subjecti, qua illius essentia declaratur, sit aliquando medium in demonstratione accurata, seu propter quid.

Objicies, ea demonstratio non est admittenda in qua petitur principium; atqui petitur principium in ea demonstratione in qua medium est definitio subjecti, ut patet si probem hominem esse risibilem, ex eo quòd animal rationale est risibile. Cùm enim idem sit homo ac animal rationale, qui probat hominem esse risibilem, quia animal rationale est risibile, perinde facit ac si probaret hominem esse risibilem, quia homo est risibilis, adeóque principium petit, quatenus loco probationis assumit idipsum quod probandum est.

Resp. in ea argumentatione non committi propriè petitionem principii; quia cùm definitio sit clarior & notior definito, præmissæ quæ continent definitionem subjecti assumuntur ut notiores conclusione, adeóque ut quodammodo ab illa distinctæ. Unde cùm probatur hominem esse risibilem, quia animal rationale est risibile, non omnino probatur idem per idem, sed quod minùs perspicuum est per magis perspicuum.

Accedit quod ut rectè concludatur risibilitas de homine sufficit assumere in majori propositione, omne rationale esse risibile; cùm animal ad hoc minimè necessarium videatur, quo casu perspicuè vitatur fallacia petitionis principii. Neque dicas sic non demonstrari effectum de subjecto, per illius definitionem; Cùm enim differentia sit pars nobilior definitionis, nil vetat quin nomen totius illi tribuatur. Maximè cùm differentia respondeat formæ, & per formam definitio intelligi soleat.

Alii existimant medium potissimæ demonstrationis esse definitionem utriusque extremi, ita tamen ut eadem sit definitio essentialis subjecti, & causalis attributi, ut cùm docilitas concluditur de homine per rationali-

nalitatem, quæ est essentialis differentia hominis, & causa docilitatis. Verùm hoc ex antedictis sponte corruit; cùm non omnes passiones quæ de subjecto aliquo demonstrantur, ab essentia subjecti fluant, sed aliquæ à causis extrinsecis, aliæ verò tantùm mediatè à subjecto. Quare impossibile est quod in ejusmodi demonstrationibus definitio utriusque extremi pro medio assumatur.

His ergo opinionibus rejectis, *tria* à nobis statuenda sunt; *primò* quando de subjecto demonstratur passio, quæ habet causam extra subjectum, non esse assumendum pro medio definitionem subjecti, sed causam illam externam propter quam passio illi competit, ut patet exemplis contra primam sententiam allatis.

Secundò passionem demonstrandam esse per definitionem subjecti, si ab illo proximè & immediatè fluit; si verò tantùm mediante aliquâ passione ab eo originem trahit, per definitionem talis passionis, ut lunam paulatim illustrari ostenditur per illius rotunditatem, non per ejus definitionem.

Tertiò quando passio demonstratur per definitionem subjecti, tunc definitionem illam non tam sumendam esse pro definitione subjecti, quàm pro causa passionis. Siquidem per demonstrationem inquirimus propter quid passio convenit subjecto, non autem quid sit subjectum; at per definitionem ut definitio est, scimus tantùm quid sit subjectum; ut autem est causa passionis, scimus propter quid passio insit subjecto. Quare definitio subjecti hoc posteriori modo accipienda est.

ARTICULUS III.

De Effectu demonstrationis, seu de Scientia.

QUæritur I. quid sit scientia. *Resp.* 1. nomen scientiæ variis modis sumi, *primò* latissimè pro quacunque cogni-

tres priores divisiones conveniunt demonstrationi, quatenus est syllogismus, postrema verò illi competit, quatenus est demonstratio ab aliis syllogismis distincta, de hac tantùm nobis hoc loco agendum est.

Demonstratio propter quid ea communiter dicitur, quæ non tantùm probat passionem inesse subjecto, sed etiam assignat veram & proximam causam cur illi insit; at demonstratio quia ea dicitur, quæ ostendit quidem passionem inesse subjecto, sed non assignat veram causam cur illi insit. Exemplum prioris demonstrationis est, cùm probo hominem esse risibilem, quia est admirativus; posterioris verò cùm probo è contra esse admirativum, quia est risibilis. Siquidem esse admirativum est vera & proxima causa risibilitatis, adeóque prior demonstratio est propter quid, & posterior est tantùm quia.

Quo loco *advertenda sunt nonnulla* ex Arist. lib. 1. poster. cap. 13. *inprimis* demonstrationem quia procedere posse tum ab effectu proximo, ut cùm ostendo planetas propè esse, quia non scintillant, vel lunam esse rotundam, quia paulatim illustratur; non enim ideo planetæ prope sunt, quia non scintillant, sed potiùs quia sunt propè, ideo non scintillant; nec luna ideo est rotunda, quia paulatim lucem recipit, vel amittit; sed è contra ideo paulatim fit lucida, quia est rotunda, seu sphærica.

Tum ab effectu remoto, ùt si probem hominem esse animal, quia est aptus ad ridendum, posset enim idem probari per effectum proximiorem, nempe quia est admirativus, vel disciplinæ capax. Verùm etsi causa rectè probari possit per effectum remotum, non tamen vice versâ effectus per causam remotam; cùm hæc latiùs pateat. Licèt enim ex eo, quòd aliquid sit aptum ad ridendum, bene sequatur illud esse animal; non tamen ex eo, quod aliquid sit animal, rectè colligitur, illud esse aptum ad ridendum.

Tum à causa remota, ùt si quis probet parietem non respirare, quia non est animal, quâ etiam demonstratione usus est Anacharsis, cùm à Græcis interrogatus, an in

an in Scythia essent tibicines. Respondit non esse, quia ibi non essent vites. Siquidem non esse animal, non est proxima causa cur non respiretur, quia apes, muscæ, vermes & cætera animalcula non respirant, sed carere pulmone. Quòd etiam in Scythia non essent vites, ea non erat causa proxima, cur tibicines ibi non degerent, sed proxima causa erat inopia vini. Cùm enim Cantores & tibicines lautâ vini potatione indigeant, quâ fauces nimiâ vocis contentione spirituúmq; emissione exsiccatas identidem reficiant, ii non libenter ea loca incolunt, ubi copia vini suppetit.

Advertendum 2. ex iisdem terminis, ex quibus fit demonstratio ab effectu proximo, posse fieri demonstrationem à causa, ùt patet, si probem planetas non scintillare, quia propè sunt; aut lunam paulatim illustrari, quia est globosa. Verùm ex iisdem terminis, ex quibus fit demonstratio ab effectu remoto, non potest demonstratio fieri à causa; quia non sequitur poni effectum, positâ causâ illius remotâ, quamvis eâ ablatâ tollatur. Unde etsi ex eo, quòd homo sit aptus ad ridendum, rectè probetur eum esse animal, quia nonnisi animalia rident; non tamen ex eo, quòd est animal, rectè concluditur eum esse aptum ad ridendum; cùm non omnia animalia, sed tantùm rationalia rideant.

Advertendum 3. scire propter quid spectare ad scientiam subalternantem, & scire quia ad scientiam subalternatam. Ut medicus novit contraria contrariis curanda, at Physicus hujus rei causam tradit, quia scilicet unum contrariorum expellit aliud. Imò hoc interdum contingit in scientiis minimè subalternatis, ùt medicus novit vulnera rotunda difficiliùs curari; at Geometra hujus rei causam tradit, quia nimirum latera figuræ orbicularis magis inter se distant, adeóq; difficiliùs coeunt.

Quæritur 2. an divisio demonstrationis, in demonstrationem propter quid, & quia, sit divisio generis in suas species, an analogi in analogata. *Resp.* non incongruè dici posse esse divisionem generis in suas species. Ratio est, quia cùm demonstratio quia, sit vera demonstratio, ùt ostensum est; sicut possumus abstrahere ab homine & equo rationem genericam animalis iis univocè convenientem; ita à demonstratione propter quid, & quia, possumus abstrahere rationem communem demonstrationis, quæ iis univocè competat, nempe rationem syllogismi certi & evidentis, in quo conclusio ex præmissis necessariò colligatur. In hoc. n. demõstrationes illæ eodẽ modo conveniunt, nec dici potest quòd demõstratio quia, id habeat depẽdenter à demõstratione propter quid, etsi aliũde sit illa ignobilior

Quæritur 3. an sit adæquata divisio demonstrationis in demonstrationem propter quid, & quia. *Resp.* hanc quæstionem videri de nomine: in quà placet modus loquendi eorum, qui pũtant divisionem esse adæquatam. Nam omnis demonstratio vel ostendit veritatem conclusionis per propriam & immediatam illius causam, vel ostendit simpliciter veritatem conclusionis, non per propriam & immediatam illius causam: quando demonstratio fit priori modo, ea est demonstratio propter quid, quando verò fit modo posteriori, est demonstratio quia. Siquidem per demonstrationem quia communiter intelligi solet syllogismus, quo aliquid certò & evidenter concluditur; neglectâ illius causâ propter quam est.

Objicies, esse quandam demonstrationem à præcedentibus distinctam, quæ dicitur per æquiparentiam seu æqualitatem, quâ aliquid concluditur de subjecto per medium æquale attributo, ùt cùm concludo hominem esse animal, quia est sentiens; ista autem demonstratio nec est propter quid, cùm sentiens non sit causa proxima animalis, nec quia, cũ non sit illius effectus, aut causa remota; ergo est demõstratio ab illis distincta. Ita, ùt plerique referunt, Raymundus Lullius, qui tanti facit hùc demonstrandi rationem, ut existimet ea posse evidẽter

 confir-

seu an in rerum natura existat. 3. quid sit. Seu in quo illius essentia consistat. 4. qualis sit, seu quibus proprietatibus ornata sit. 5. propter quid talis sit, seu quænam sit causa cujus ratione ejusmodi affectiones illi competant.

Præmoneo 2. inter illas cognitiones talem esse ordinem, ut prior respectu posterioris dicatur præcognitio, & posterior respectu prioris quæstio; quo fit ut prima sit tantùm præcognitio, non autem quæstio, cùm nullam priorem cognitionem supponat; ultima verò è contra sit tantùm quæstio, non autem præcognitio, eò quòd nihil supersit post ipsam cognoscendum, cujus respectu præcognitio dici possit.

Præmoneo 3. cùm in demonstratione propter quid reperiantur subjectum & passio, quæ de illo prædicatur, itémque propositiones ex iis constantes, dubium esse quâ ratione ista præcognoscenda sint, antequam syllogismus construatur. Ut enim ait Aristoteles 1. *Poster. cap.* 1. antequam aliquid per demonstrationem concludamus, nonnulla sunt à nobis cognoscenda; quod probat ex maxima illa generali apud Philosophos celeberrima, *omnis doctrina, omnisque disciplina discursiva ex præcedente fit cognitione*; idque confirmat inductione, tum in mathematicis disciplinis, quæ procedunt ad demonstrandas suas conclusiones ex præcognitione quorundam principiorum, tum in Dialectica, quæ si quid per syllogismum probabilem concludat, procedit ex præmissis datis & concessis; si verò per inductionem ex cognitione singularium doctrinam universalem colligit. Tum in Rhetorica, quæ dum Enthymemate intentum persuadere nititur, procedit ex præcognitione antecedentis ad cognitionem consequentis; cùm verò exemplo utitur, ex uno singulari aliud singulare ob similitudinem colligit. Unde legitimè concluditur, etiam demonstrationem, per quam vera scientia requiritur, ex quibusdam præcognitis debere procedere. Quænam autem illa sint, in dubium vertitur. Itaque

Resp. & dico 1. *ante demonstrationem propter quid præcognoscendum esse de subjecto primò quid nominis. Secundò*

assumenda est hæc major propositio, omne animal rationale est admirativum, quod tamen fieri non posset, nisi admirativum connexum esset cum animali rationali utcumq; cognosceretur, adeoq; illius essentia saltem imperfectè perspecta haberetur. *Tertium suadetur*, quia non est præcognoscendum ante demonstrationem quod per illam cognoscitur, at per demonstrationem cognoscitur de passione an sit, cùm concludatur eam inesse subjecto. Ergo id non est præcognoscendum.

Objicies, nemo ignorat hominem esse risibilem antequam id demonstret, ergo falsum est ante demonstrationem non requiri de passione præcognitionem an sit. *Resp.* etsi qui demonstrat hominem esse risibilem, antea noverit esse risibilem, non tamen id novit cognitione distinctâ & perfectâ; quia causam risibilitatis ignorabat, adeoque non noverat risibilitatem ut propriam hominis passionem, sed tantùm confusè ut quoddam accidens illius.

Instabis, postquam novi per demonstrationem, adeoque distinctè hominem esse risibilem, possum demonstrativè concludere Socratem esse risibilem, túncque saltem prænotio an passio sit, seu existat præcedet demonstrationem. *Resp.* hoc totum à nobis concedi, quia tunc passio concluditur de subjecto illius remoto & mediato, non autem de proximo & immediato, de quo nostra assertio intelligi debet.

Dico 3. de præmissis demonstrationis cognoscendum esse an sint, seu an veræ sint. Ratio evidens est, quia cùm conclusio probetur per præmissas, necesse est ut intellectus iis assentiatur, antequam earum virtute conclusioni assensum præbeat. Non tamen absolutè necessarium puto, ut ante conclusionem cognoscatur per actum formalem & reflexum bonitas illationis. Nam etsi id requiratur interdum vel ob imperfectam præmissarum dispositionem, quia scil. non satis perspicuè continent unionem extremorum cum medio; vel ob tarditatem illius à quo demonstratio conficitur, qui cùm talem connexionem clarè non percipiat, nõ potest precisè ex vi illius unionem extremorũ inter se certò concludere; si tamen res

per se spectetur, assensus præmissarum videtur sufficiens, ut ex eo intellectus statim rapiatur ad assensum conclusionis. Qui enim v.c. perspicuè intelligit omne animal rationale esse risibile, & omnem hominem esse animal rationale, nullo alio judicio indiget ut judicet omnem hominem esse risibilem; cùm per se notum sit, quæ sunt eadem uni tertio, esse eadem inter se. Hócque sátis experientiâ ipsâ confirmatur; cùm non judicemus per actum formalem & expressum conclusionem bene inferri ex præmissis, quoties aliquid demonstramus, sed tantùm virtualiter, & in actu exercito.

ARTICULUS V.

Quomodo præmissæ Demonstrationis causent conclusionem.

QUæritur 1. an assensus præmissarum causent efficienter & physicè assensum conclusionis, an verò tantùm moraliter, seu directivè illuminando intellectum. *Resp.* probabiliùs videri præmissas influere in conclusionem modo tantùm posteriori. Ratio est, quia ut assensus præmissarum causent assensum conclusionis, sufficit, quòd per illos clarè proponatur intellectui connexio, quæ est inter medium & extrema; hâc enim propositione factâ intellectus elicit necessariò assensum conclusionis, quo judicat extrema inter se unita esse, eo ipso quòd videt ea esse unita cum medio. Illa autem propositio non influit physicè in assensum conclusionis, sed tantùm moraliter, seu per modum directionis cujusdam & illuminationis, ut perspicuum est. *Confirmatur*, nam si assensus præmissarum debent concurrere physicè ad assensum conclusionis, eodem modo dicendum esset actum, quo quis alium docet; quâ ratione conficienda sit demonstratio, in eam demonstrationem physicè influere; actum cognitionis, quo voluntati ostenditur bonitas objecti, physicè in amorem illius influere; intellectum per actum, quo scriptionem hanc meam dirigit, efficienter & physicè ad illam concurrere;

re, quæ & ſimilia valde abſurda ſunt & à nemine admiſſa. *Sequela patet*, nam ſi aſſenſus præmiſſarum phyſicè induunt in conclusionem, ideo eſt, quia intellectum juvat ad concluſionem eliciendam. At hæc ratio æquè habet locum in exemplis allatis.

Objicies, illud, quod conſtituit potentiam in actu primo, concurrit cum ea efficienter ad actum ſecundum; atqui per aſſenſus principiorum intellectus conſtituitur in actu primo ad aſſenſum concluſionis. Ergo, *&c.* *Reſp. majorem veram* eſſe de eo, quod phyſicè conſtituit potentiam in actu primo, quâ ratione intellectus Beatorum conſtituitur in actu primo ad videndum Deum per lumen gloriæ: eſſe autem falſam de eo, quòd conſtituit potentiam in actu primo moraliter duntaxat, quâ ratione voluntas conſtituitur in actu primo ad amandum per cognitionem objecti, & intellectûs per aſſenſus principiorum ad aſſentiendum concluſioni. Eò vel maximè, quia cùm ambæ præmiſſæ debeant præcedere concluſionem, ægrè concipi poteſt, quomodo illæ ſecundùm ſe & formaliter ſpectatæ ad aſſenſum concluſionis phyſicè influere poſſint.

Quæritur 2. an poſito aſſenſu præmiſſarum, intellectûs neceſſitetur ad aſſenſum concluſionis. Qua in re unum eſt certum, & aliud, de quo controvertitur.

Certum eſt, intellectum tunc neceſſitari quoad ſpecificationem actûs, ita ſcilicet ut non poſſit elicere aſſenſum contrarium, ſeu diſſentire. Ratio eſt, quia cùm objectum intellectûs ſit verum, & objectum voluntatis bonum, ſicut ſe habet voluntas ad bonum clarè cognitum, ita intellectus ad verum clarè repræſentatum. Atqui voluntas omnium conſenſu eſt determinata quoad ſpeciem circa objectum clarè cognitum, adeo ut non poſſit illud odiſſe; ergo etiam intellectus eſt determinatus quoad ſpeciem circa verum evidenter propoſitum, ita ut nequeat actum diſſenſus circa illud elicere. Sic autem proponitur per præmiſſas demonſtrationis, quia cùm contineant claram & evidentem connexionem extremorum cum mediis, perſpicuè oſtendunt intellectui ipſa etiam extrema eſſe unita inter ſe.

Major difficultas est, an intellectus maneat etiam determinatus quoad exercitium, ita scilicet ut non modò non possit positivè dissentire conclusioni, sed neque assensum suspendere. Verùm in hac etiam difficultate unum est certum, & aliud de quo dubium moveri potest. Intellectus enim *duobus modis* considerari potest, *primò* secundùm se, ut est potentia quædam naturalis & necessaria, *secundò* ut subjacet imperio voluntatis. Et quidem si intellectus priori modo spectetur, certum est eum posito præmissarum assensu non posse assensum conclusionis sustinere. Quia cùm sit potentia secundùm se minimè libera & necessaria, nullam vim habet, ut in ea hypothesi assensum cohibere possit; sicut non potest oculus apertus non videre objecta colorata quæ ipsi sunt proposita.

Dubium est ergo, *an cùm intellectus posito assensu præmissarum per se non possit assensum suspendere, id possit saltem ex imperio voluntatis?* Nonnulli affirmant, sed oppositum magis placet, quia cùm intellectus sit potentia naturalis & necessaria, verisimile non est, quòd possit ex imperio voluntatis non agere, quando objectum illius est ipsi clarè & evidenter propositum; quia aliàs dici posset similiter oculum apertum ex voluntatis imperio posse non videre colorem, quem coràm se positum habet, quod nimis absurdum est. Quare cùm per præmissas clarè & evidenter proponatur intellectui veritas conclusionis, non apparet quomodo voluntas possit impedire, ne illi assentiatur, seu ne veram esse judicet. *Confirmatur*, nam vel ipsâ experientiâ rerum magistrâ evincitur, neminem posse judicare omnem hominem esse risibilem, & Petrum esse hominem, quin statim necessariò judicet Petrum esse risibilem.

Objicies, voluntas non necessitatur ad operandum circa aliquod particulare bonum, ergo neque intellectus circa particulare verum: Sequela patet, quia cùm intellectus non agat nisi ex applicatione voluntatis, & verum particulare intellectûs sit bonum particulare non tantùm ipsius, sed etiam voluntatis, si non posset voluntas impedire, quin intellectus assentiretur vero parti-

culari,

culari, quale eſt quod proponitur per concluſionem, ſequeretur voluntatem neceſſitari ad amplectendum aliquod bonum particulare.

Reſp. 1. hoc argumentum poſſe retorqueri contra illius autores, quia concedunt voluntatem non poſſe impedire, quin oculus apertus, & per illam applicatus percipiat colorem illuſtratum, & in debita diſtantia propoſitum: & aliunde negare non poſſunt quin viſio talis coloris æquè ſit bonum particulare viſûs & voluntatis, ac cognitio veri particularis eſt bonum particulare intellectûs & voluntatis.

Reſp. diſtinguendo majorem propoſitionem, nam etſi voluntas abſolutè non neceſſitetur ad bonum aliquod particulare, ex hypotheſi tamen quod bonum aliquod particulare eligit, determinatur ad volendum aliud bonum illi neceſſariò conjunctum; ut qui vult aquam calefieri, neceſſariò vult frigus ab illa expelli; & qui finem aliquem intendit, neceſſariò vult media ad illum acquirendum requiſita. Licèt ergo poſſit voluntas non applicare intellectum ad dandum aſcenſum præmiſſis, ex hypotheſi tamen quòd illum ad hoc applicârit, impedire nequit quin aſſenſum præbeat concluſioni ex iis neceſſariò ortæ.

CAPUT VII.

De Medio & effectu Demonſtrationis.

ARTICULUS I.

An quatuor cauſæ vulgares, nempe efficiens, formalis, materialis, & finalis poſſint eſſe medium in Demonſtratione propter quid.

Reſpondeo poſſe ex Ariſtot. *lib. 2. poſter. cap. 11.* ubi ait *formam* eſſe, quæ explicat quid res ſit, quia cùm

cùm forma sit præcipua pars essentiæ, per eam maximè cognoscitur quid res sit. *Materiam* verò ait esse id, quod quibusdam positis necessariò est; non enim materia expetitur propter se sed propter formam, ùt lignum quæritur non ratione sui, sed ut ex illo cathedra aut statua conficiatur. At causam *efficientem* indicat dicens esse id, quod primum movet, quod latè accipi potest, ut complectatur tam causas, quæ per motum realem & physicum aliquid efficiunt, quàm formas, quæ per simplicem quandam emanationem suas proprietates emittunt. Denique causam *finalem* ait esse id, cujus gratiâ aliquid fit.

Ratio autem hujus assertionis est, quia demonstratio parit scientiam; at scire, est rem per causam cognoscere, quare cùm quatuor sint genera causarum, sicut per quamlibet illarum scire possumus, ita & demonstrare. Quod exemplis confirmatur *primò* in causa materiali, si dicam, quod componitur ex quatuor elementis, est corruptibile, homo componitur ex quatuor elementis, ergo est corruptibilis. Ibi enim compositum ex quatuor elementis, quæ sunt materia corporis humani, est medium, ex quo corruptibilitas necessariò sequitur.

Secundò in causa formali, omne animal præditum animâ rationali est discursivum, atqui homo est animal præditum animâ rationali, ergo homo est discursivus. Ubi per animam rationalem, quæ est forma hominis, concluditur discursivum. Posset autem idem concludi per integram definitionem hominis, aut per solam illius differentiam, quia hæc ad causam formalem reducuntur.

Tertiò in causa efficiente. Quotiescumque interponitur terra inter solem & lunam, toties luna eclypsim patitur: atqui tali die & horâ ejusmodi interpositio continget; ergo & eclypsis lunæ. Ubi interpositio terræ est medium, ex quo concluditur lunæ defectio, ùt ex causa.

Quartò in causa finali. Quicunque intendit finem debet assumere media apta ad illum assequendum; atqui omnes homines intendunt finem beatitudinis, ergo omnes

omnes debent assumere media ad illum assequendum necessaria. Verùm cùm Aristoteles sæpè doceat perfectissimæ demonstrationis, quâ proprietas concluditur de subjecto, medium esse definitionem, inquirendum superest quomodo id intelligi debeat.

ARTICULUS II.

Quanam definitio sit Medium potissimæ Demonstrationis.

NOnnulli dicunt id competere definitioni subjecti, ita ut numquam liceat in perfectissima demonstratione assumere pro medio definitionem attributi. Verùm hæc opinio rejicitur, quia *Arist. 2. poster. c. 8.* probat eclypsim Lunæ per interpositionem terræ, & tonitru per extinctionem ignis in nube; at terræ interpositio non est definitio lunæ, sed illius eclypsis, nec extinctio ignis definitio nubis, sed tonitrui; quare falsum est, quòd demonstratio semper pro medio habere debeat definitionem subjecti, & numquam attributi.

Objicies, in perfecta demonstratione semper concluditur propria passio de subjecto, idque per causam proximam, per quam illi inest; atqui ea causa est definitio subjecti, cùm passio à principiis rei essentialibus profluat, ergo definitio subjecti semper est medium in potissima demonstratione. *Respondetur* hoc argumento ad summum concludi, definitionem subjecti esse medium in demonstratione, quâ concluditur de subjecto propria passio, quæ proximè ab illo fluit, ùt capacitas disciplinę à rationali; non tamen valere in passionibus, quæ tantùm mediatè à subjecto oriuntur, ùt risibilitas à rationali; & multò minùs in affectionibus, quæ causam externam habent, ùt patet in exemplis ex *Arist.* antè allatis; perspicuum enim est eclypsim non oriri ab essentia lunæ, nec tonitru ab essentia nubis, sed à causis extrinsecis, per quas proinde demonstrari debent.

Alii dicunt definitionem subjecti nunquam esse medium in demonstratione, sed tantùm definitionem attributi. Verùm hoc etiam refellitur, quia interdum proprietas

nalitatem, quæ est essentialis differentia hominis, & causa docilitatis. Verùm hoc ex antedictis sponte corruit; cùm non omnes passiones quæ de subjecto aliquo demonstrantur, ab essentia subjecti fluant, sed aliquæ à causis extrinsecis, aliæ verò tantùm mediatè à subjecto. Quare impossibile est quod in ejusmodi demonstrationibus definitio utriusque extremi pro medio assumatur.

His ergo opinionibus rejectis, *tria* à nobis statuenda sunt; *primò* quando de subjecto demonstratur passio, quæ habet causam extra subjectum, non esse assumendum pro medio definitionem subjecti, sed causam illam externam propter quam passio illi competit, ut patet exemplis contra primam sententiam allatis.

Secundò passionem demonstrandam esse per definitionem subjecti, si ab illo proximè & immediatè fluit; si verò tantùm mediante aliquâ passione ab eo originem trahit, per definitionem talis passionis, ut lunam paulatim illustrari ostenditur per illius rotunditatem, non per ejus definitionem.

Tertiò quando passio demonstratur per definitionem subjecti, tunc definitionem illam non tam sumendam esse pro definitione subjecti, quàm pro causa passionis. Siquidem per demonstrationem inquirimus propter quid passio convenit subjecto, non autem quid sit subjectum; at per definitionem ut definitio est, scimus tantùm quid sit subjectum; ut autem est causa passionis, scimus propter quid passio insit subjecto. Quare definitio subjecti hoc posteriori modo accipienda est.

ARTICULUS III.

De Effectu demonstrationis, seu de Scientia.

Q*Varitur* I. quid sit scientia. *Resp.* I. nomen scientiæ variis modis sumi, *primò* latissimè pro quacunque cogni-

cognitione sive certa, sive incerta, sive per sensum, sive per intellectum habita. *Secundò* pro cognitione rei per causam, per quam plerumque evenit, sed non semper, & necessariò, quâ ratione scimus pluvias hiemali tempore, & tonitrua autumnali vigere. *Tertiò* pro cognitione rei necessariæ, sed non per causam; quomodo cognoscimus quodlibet esse vel non esse, totum esse majus suâ parte, aliáque principia per se nota, quæ causam non habent, sed ex sola terminorum notitia clarè percipiuntur, quomodo etiam cognitio, quæ habetur per demonstrationem, quia scientia dici potest, ut supra advertimus. *Quartò* pro cognitione rei necessariæ per propriam & proximam causam, quomodo est vera & perfecta scientia, cujus definitionem hîc inquirimus.

Resp. 2. *ex Aristot. lib.* 1. *posterior. cap.* 2. scientiam hoc modo sumptam esse, *cognitionem rei per causam, propter quam res est, ita ut non possit aliter se habere.* Ex quibus verbis patet *tres* requiri *conditiones* ad perfectam scientiam, *prima*, ut cognoscatur causa rei, *secunda*, ut causa applicetur effectui, ita ut cognoscatur esse illius causa; quia si quis sciret hominem esse animal rationale, & admirativum, nec tamen cognosceret prius esse causam posterioris, non censeretur ille veram scientiam habere. *Tertia*, ut sciatur rem aliter se habere non posse, v. c. fieri non posse, quin animal rationale sit admirativum; nec aliquid esse posse admirativum, quin sit animal rationale.

Verùm objiciet aliquis, falsum videri, quod ait *Aristoteles* ad scientiam requiri, ut causa cognoscatur quatenus causa est; hæc enim reflexio non requiritur ad demonstrationem, ut vel ipsa experientia ostendit, adeóque nec ad scientiam. *Resp.* duobus modis posse cognosci causam ut causam; *primò* in actu signato, ita ut per actum formalem & expressum intellectus judicet eam esse causam talis effectus. *Secundò* in actu exercito, quatenus re ipsâ ex causa illa procedit ad effectum: eo modo, quo quis ex intentione sanitatis assumit medicamenta ad eam consequendam necessaria;

etsi expresse non cogitet intentionem illam finis esse causam, quâ impellitur ad media quærenda. *Priori modo* non requiritur ad scientiam, quòd cognoscatur causa ut causa est, & hoc tantùm probat objectio; at *posteriori* id planè necessarium est, cùm [illegible] quo quis assentiens conclusioni prop[illegible] ctus in actu exercito, & implicit[illegible] sas conclusionis.

Quæritur 2. quotuplex sit scien[tia]. *Respondetur* scientiam aliam esse actualem, aliam habitualem; *actualis* nihil est aliud quàm actus intellectûs, quo assentimur conclusioni propter præmissas; *habitualis* verò est habitus ex scientia actuali in mente relictus, quo manet quis rectè dispositus ad cognitiones actuales eliciendas circa idem objectum. Verùm dimissâ scientiâ habituali, de qua agitur in Metaphysica. Circa actualem est difficultas, quia ex jam dictis videtur sequi eam non distingui à demonstratione; cùm hæc nihil aliud sit quàm cognitio actualis, quâ intellectus assentitur conclusioni propter præmissas: consequens autem absurdum est, quia demonstratio est syllogismus faciens scire, éstque causa scientiæ actualis, adeóque ab illa realiter distingui debet.

Resp. hujus difficultatis resolutionem pendere ex illa quæstione, an conclusio sit de essentia syllogismi; qui enim negant, dicent demonstrationem constare tantùm essentialiter ex præmissis, & connotare conclusionem tanquam effectum ex ea necessariò ortum; scientiam verò actualem consistere formaliter in conclusione, & extrinsecè connotare præmissas à quibus fluit; neque esse distinctionem realem inter demonstrationem & scientiam actualem.

Qui verò affirmant non modò præmissas, sed etiam conclusionem spectare ad essentiam syllogismi, respondebunt demonstrationem esse syllogismum facientem scire, in genere causæ formalis, quatenus habens talem syllogismum est formaliter & actu sciens ratione conclusionis, quæ est formalis & actualis scientia. Atque hæc responsio videtur planè consentanea *Aristot. lib.* 1.

poste-

posteriorum cap. 2. non enim tantùm vocat Demonstrationem syllogismum essentialem, sed statim addit *scientialem appello, secundùm quem, eò quòd ipsum habemus scimus.*

Itaque juxta hanc sententiam, quæ probabilior videtur, concedendum est non esse realem distinctionem inter demonstrationem, & scientiam actualem, & negandum id esse absurdum; quia quandò dicitur demonstrationem causare scientiam, id non debet intelligi de causa efficiente, quam à suo effectu realiter distingui necesse est, sed de formali, quæ omnium consensu à suo effectu realiter non distinguitur; ùt patet in albedine, cujus formalis effectus est subjectum facere album, quod per se ipsam facit, & non per aliquid realiter distinctum.

Quò loco adverte hoc tantùm procedere de scienti actuali, nam si agatur de habituali, sic concedendum est demonstrationem esse illius causam efficientem, & consequenter ab ea realiter distingui; ùt ex aliàs dicendis, de modo, quo habitus acquisiti producuntur in nobis, clariùs intelligetur.

ARTICULUS IV.

De nonnullis Scientiæ conditionibus.

TRes sunt scientiæ *conditiones* breviter hìc declaranda nempe *veritas, certitudo, & evidentia.*

Quod spectat ad *primam*, nemo dubitat quin a scientiam necessaria sit veritas, ùt hæc significat conformitatem scientiæ ad rem scitam. Cognitio enim, q non est conformis suo objecto, est error & deceptio adeóque non scientia.

Unde cùm aliud sit ens verum seu quod est, aliud e falsum, seu quod non est; ut scientia sit vera, ea deb affirmare esse quod est, & negare esse quod non est; affirmare hominem esse risibilem, & negare esse hinn bilem, cùm verum sit esse risibilem, & falsum esse h nibilem. Fatendum tamen scientiam affirmativam c

per

perfectiorem negativâ, cùm meliùs hominem cognoscamus sciendo esse risibilem, quàm cognoscendo non esse hinnibilem. Eò vel maximè, quia hæc cognitio negativa sequitur necessariò ex illa affirmativa, non autem vice versâ.

Quod spectat ad *secundam conditionem*, omnes etiam concedunt eam requiri ad scientiam, ùt apertè colligitur ex definitione scientiæ superiùs allata. Cùm enim dicitur requiri ad scientiam, ut cognoscatur rem aliter se habere non posse, his verbis indicatur scientiam debere esse omnino certam & immutabilem. Unde cùm veritas possit admittere formidinem oppositi, ùt patet ex fide humana, & opinione, quæ etsi interdum sit vera, dubitationem adjunctam habet; non sufficit ad scientiam quòd sit vera, sed præterea requiritur, ut sit omnis formidinis expers; adeò ut sciens nullo modo dubitet; aut dubitare possit, quin res ita se habeat, ùt illam cognoscit. Ut autem hoc clariùs percipiatur,

Observandum 1. certitudinem, quæ aliud nihil est quàm assensus, quò intellectus firmiter & sine ulla formidine oppositi alicui objecto adhæret, duplicem esse, aliam externam, aliam internam. Certitudo externa vocatur, quæ aliùnde oritur quàm ex ipso objecto, ita ut etsi objectum non sit omnino immutabile, aut ut tale non cognoscatur, aliquis tamen ei firmissimè adhæreat vel ex affectu voluntaris, vel ob rationem aliquam non satis firmam, quæ ut certissima & indubitata apprehendatur; quâ ratione hæretici suis erroribus firmissimè adhærent. Certitudo verò interna dicitur, quæ ex ipsa objecti infallibilitate & necessitate causatur; ut dum quis certò assentitur conclusioni, per veram & evidentem demonstrationem. Constat autem externam certitudinem, quæ etiam subjectiva vocatur, ad scientiam non sufficere; cùm ex se possit esse errori obnoxia; sed requiri internam seu objectivam, quam cum falsitate conjunctam esse repugnat.

Observandum 2. triplicem assignari posse gradum certitudinis, quorum *primus* dicitur certitudo moralis, *secundus* physica, *tertius* metaphysica. *Certitudo moralis*

tu est de re, quæ moraliter censetur infallibilis, etsi absolutè non repugnet illi falsitas. Ut certum est moraliter extare urbem quandam, quæ vocatur Constantinopolis; quia tot homines testantur ejusmodi urbem extare, ut id moraliter in dubium vocari non possit.

Certitudo physica est de re, quæ physicè seu naturaliter est infallibilis, non tamen absolutè, & spectatâ Dei omnipotentiâ, ut physicè certum est solem cras exoriturum, quamvis id Deus absolutè impedire possit.

Certitudo verò metaphysica est illa, cujus objectum est omnino infallibile, ita ut oppositum planè repugnet, non modò spectatâ rei naturâ, sed etiam in ordine ad potentiam Dei absolutam; quâ ratione certum est totum esse majus suâ parte; hominem esse animal rationale, *&c.*

Observandum 3. licèt certitudo moralis non sufficiat ad scientiam propriè dictam, & ad scientiam perfectissimam requiratur certitudo metaphysica, non tamen negari posse quin sit vera & perfecta scientia, saltèm ex mente *Aristotelis* ea quæ tantùm habet certitudinem physicam: cùm ex una parte doceat *lib.* 2. *posterior. cap.* 2. ad generandam scientiam sufficere omnes causas; & ex alia perspicuum sit, non tantam esse connexionem omnium causarum cum effectibus per eas demonstratis, quin interdum spectatâ Dei omnipotentiâ, positis causis possint effectus non evenire, aut è contra evenire his non positis, ut patet in eclypsi lunæ, quæ impediri potest divinitus, etiamsi terra sit interposita inter Solem & Lunam; & potest contingere, terrâ etiam non interpositâ.

Quod denique pertinet ad *tertiam conditionem* dubitari non potest, quin etiam evidentia requiratur ad scientiam Aristotelicè sumptam. *Probatur*, nam evidentia hic sumitur pro cognitione rei adeò clara & perspicua, ut intellectus non possit non illi assentiri, quâ ratione evidenter cognoscimus tum principia per se nota,

nota, seu quæ ex ipsis terminis sunt evidentia, ùt *impossibile est aliquid esse & non esse, totum est majus suâ parte*; tum conclusiones, quæ ex principiis evidentibus perspicuè deducuntur; ùt cùm ex eo, quod totum est majus suâ parte, concludimus, manum hominis esse minorem toto illius corpore. Talem autem evidentiam requiri ad scientiam Aristotelicam, inde perspicuum est, quòd summa illa certitudo, quam ad talem scientiam necessariam esse diximus, non aliunde quàm ex principiorum evidentia naturaliter oriri potest. Siquidem intellectus noster sibi relictus, quandiu rei evidentia non convincitur, non potest objecto proposito ita firmiter assentiri, ut omnem omnino dubitationem & formidinem abjiciat.

Quia tamen evidentia non requiritur ad scientiam, nisi quatenus ex ea naturaliter certitudo oritur, si defectus ille evidentiæ aliunde suppleatur, adeò ut cognitio aliqua licèt obscura non minùs sit certa; quàm si esset evidens; non immeritò dici poterit ejusmodi cognitionem habere absolutè veram rationem scientiæ. Et hoc sensu nonnulli graves Philosophi & Theologi existimant Theologiam dici posse veram scientiam; quatenus innititur principiis revelatis, & fide divinâ creditis, ex quibus conclusiones certissimæ deducuntur; ùt diximus in *Proœmio Theol. Resol. 2.*

CAPUT VIII.

De Syllogismo topico & sophistico.

ARTICULUS I.

De natura Syllogismi topici, illiúsque effectu.

P*Ramoneo* 1. cùm suprà dictum sit syllogismum ratione materiæ dividi in demonstrativum, topicum, & sophisticum, & sufficienter capite præcedenti

actum sit de syllogismo demonstrativo, superesse tandem ad complementum nostræ Logicæ, ut de syllogismo topico & sophistico paucis differamus.

Præmoneo 2. tractationem syllogismi topici eò spectare, ut facilis via & ratio inveniatur, quâ de omni materia proposita probabiliter disputari possit, ut monet *Aristot.* 1. *Topic. cap.* 1. unde dubium non est, quin tractatio illa valde sit utilis, ut idem monet *cap.* 2. tum ad exercitationem, quia hâc methodo instructus de omni problemate proposito facilè argumentari potest; tum ad congressus hominum, quia aliorum opinionibus auditis, quæ non rectè dicta videbuntur, nullo negotio refellere poterimus, & nostra confirmare, tum ad scientias philosophicas, idque dupliciter: *primò* quia cùm utriusque partis argumenta expenduntur, quidnam in singulis verum, aut falsum sit, haud dubiè clariùs elucet. *Secundò*, quia ars topica subministrat multa argumenta probabilia, ad confirmanda prima cujusque scientiæ principia, quæ à priori demonstrari non possunt. His præmissis

Quæritur 1. quid sit syllogismus topicus seu probabilis. *Resp.* syllogismum topicum, qui etiam dialecticus dici solet, eum esse juxta *Aristot.* 1. *Topic, cap.* 1. *qui ex probabilibus concludit.* Unde distinguitur jà syllogismo demonstrativo, qui ex necessariis procedit, & à sophistico, qui tantùm ex apparentibus; etsi omnes isti syllogismi, quoad formam concludendi, inter se convenire possint.

Quo loco *duo* observanda sunt: 1. ea esse probabilia ex *Arist.* loco citato, *quæ videntur omnibus, vel plerisque, vel sapientibus; atque his vel omnibus, vel plerisque, vel maximè notis & claris.* Exempli gratiâ, omnibus probabile videtur Deum esse colendum, & parentes diligendos: plerisque divitias magno studio congregandas esse, sapientibus omnibus doctrinam opibus præferendam esse: plerisque, cœlum volvi, & terram stare immotam, quibusdam spectatissimis ùt Platoni, admittendas esse Ideas, Aristoteli mundum esse ab æterno, *&c.* Verùm quod uni alicui vel paucis, quantumvis claris probabile aut

id aut certum videtur, non censeri debet probabile, quando ab aliis omnibus ut paradoxum rejicitur, ut sumitur ex *Arist. cap.* 10. quâ ratione opinio de transmigratione animarum ex aliis corporibus in alia; Pithagoræ; & de Ideis, Platoni adscripta, jam nullo modo probabilis existimari debet.

Observandum 2. non omnia, quæ sunt probabilia, eundem probabilitatis gradum habere; quædam enim per se sunt adeò probabilia, ut statim ac proponuntur omnibus talia appareant; ut Deum esse colendum, parentes diligendos; alia verò non ita per se primo aspectu probabilia apparent, quin aliquâ probatione indigeant; ut fœlicitatem in divitiis & voluptatibus non consistere.

Idem etiam ex eo colligi potest, quòd *Aristoteles* prædictis probabilibus alia *tria* adjungit, quæ non habent eundem probabilitatis gradum; *primum* à similibus, ut si probabile est unam scientiam ferri circa contraria, etiam probabile est unum sensum in objecta opposita ferri; *secundum* à contrariis contrariè acceptis, ut si probabile est fidem amicis habendam esse, probabile est inimicis minimè habendam; *tertium* à placitis artificum, quia unicuique in sua arte credendum est.

Quæritur 2. quinam sit effectus syllogismi topici.
Resp. proprium illius effectum esse generare opinionem, sicut effectus demonstrationis est generare scientiam, & syllogismi sophistici generare errorem. Est autem opinio, *assensus determinatus alicujus propositionis non necessariæ, ob medium probabile, vel ob ipsam rei probabilitatem elicitus.*

In *primis* opinio dicitur *assensus determinatus*, in quo convenit cum scientia, & distinguitur à dubitatione, quæ ad neutram partem determinatur; & à suspicione, quæ etsi ob levia indicia, quibus excitatur, magis propendeat in unam partem quàm in aliam, non tamen determinatè illi adhæret.

Deinde dicitur, *alicujus propositionis non necessariæ*, in quo distinguitur à scientia, quæ est assensus deter-

minatus propositionis necessariæ. Unde fit ut cùm scientia sit assensus firmus & certus, opinio dubitationem aliquam seu formidinem necessariò adjunctam habeat; quia fieri potest, ut quod verum esse putat, sit falsum. Quod tamen intellige de formidine virtuali seu radicali, quæ ex contingentia objecti sumitur; nam actualis non semper in opinione reperitur; ùt manifestum est ex multis conclusionibus probabilibus, quibus sine ulla formidine actuali assensum præbemus.

Tertiò additur, *ob medium probabile, vel ob ipsam rei probabilitatem elicitus:* quibus verbis opinio distinguitur à fide, quæ est assensus determinatus alicujus propositionis non necessariæ, non tamen innititur medio probabili, aut ipsius rei probabilitati evidenti, & per se notæ, ùt opinio, sed testimonio dicentis.

Ex quibus *collige*, quod sicut duo sunt habitus certi, qui versantur circa propositiones necessarias; nempe intellectus, qui assentitur propositionibus immediatis, & per se notis, & scientia, quæ fertur in propositiones mediatas, & per alias priores probatas; ita in opinione assignandus est *duplex* habitus, quorum *alius* feratur in propositiones, quæ per se immediatè sunt probabiles, *alius* verò in propositiones, quæ ex aliis prioribus suam probabilitatem sumunt. Sicut enim in propositionibus necessariis non datur progressus infinitus, sed tandem sistendum est in aliqua propositione prima & indemonstrabili; Ita in propositionibus probabilibus, quæ sub opinionem cadunt, perveniendum est tandem ad quasdam propositiones primas, quarum probabilitas per se sit evidens, & per priores probari non possit.

Verùm contra id, quod antè diximus, scientiam versari circa necessaria, & opinionem circa contingentia, objicitur; non repugnare, quòd scientia & opinio versentur circa idem objectum; ùt si quis sciat hominem esse risibilem, quia scit esse rationalem, alius verò opinetur risibilitatem esse in homine, quia rationalitatem ei inesse opinatur.

Resp.

Resp. ex *Arist.* 1. *poster. cap* 33. scientiam & opinionem non esse omnino de eadem re; non enim per utramque cognoscitur solum hominem esse risibilem, quia est rationalis; sed per scientiam cognoscitur risibilitatem homini necessariò competere ob rationalitatem, per opinionem verò tantùm cognoscitur eam illi contingenter competere. Unde objectum scientiæ est risibilitas homini necessariò competens; opinionis verò risibilitas ei non necessariò competens; quæ duo planè sunt opposita.

ARTICULUS II.

De materia Syllogismi topici, & de generali Medii inveniendi ratione.

QUæritur 1. quænam sit materia Syllogismi topici. *Resp.* & *dico* 1. subjectum syllogismi topici esse posse quodcunque ens, ùt patet ex *Arist.* 1. *Topic. cap.* 1. ipso initio ubi ait, propositum hujus tractationis esse, invenire methodum, per quam poterimus argumentari de omni problemate proposito, ex probabilibus. Unde *cap.* 4. monet propositionum & problematum partes esse *tres:* Nam aliæ propositiones & quæstiones sunt ethicæ, at utrum oporteat parentibus parere potiùs quàm legibus, si discrepent. Aliæ logicæ, ut an contrariorum sit eadem scientia. Aliæ Physicæ, ùt an mundus sit ab æterno. Monet autem se hæc rudi minervâ tradere, ut innuat non omnia, de quibus Dialectica disputare potest, in trimembri illa divisione contineri.

Dico 2. attributum Syllogismi dialectici esse quadruplex, nempe genus, vel definitionem, vel proprium, vel accidens, ùt docet *Arist. cap.* 4. libri citati; quod non ita intelligendum est, ut de quacunque re instituitur disputatio dialectica; semper quærendum sit expresse, an tributum sit genus, aut definitio, aut proprium, aut accidens; sed ita ut omnia attributa ad illa quatuor capita revocari possint, quod hâc ratione concluditur ex *cap.* 8. Attributum vel reciprocatur

cum subjecto, vel non reciprocatur; si reciprocatur, vel est essentiale, éstque definitio; vel non est essentiale, éstque proprium. Si non reciprocatur, vel est essentiale, vel non, si essentiale, est genus, si non essentiale, est accidens.

Verùm *objicies*, numerum assignatum attributorum ex una parte videri diminutum, quia non rarò differentia & species habent rationem prædicati; ex alia verò videri redundantem, quia reliqua attributa possunt referri ad definitionem, ùt patet, quia si probes risibile non inesse soli homini, adeóque non esse illius proprium, eo ipso concludes neque esse illius definitionem, cùm hæc soli competere debeat: si probes animal non esse genus hominis, eo ipso probaveris animal rationale non esse hominis definitionem, cùm definitio constare debeat ex genere & differentia; & si probes album non convenire homini, adeóq; non esse accidens illius, illico probatum erit album etiam non esse hominis definitionem, cùm hæc homini convenire debeat.

Resp. ad priorem difficultatem, numerum attributorum esse adæquatum, quia differentia generica potest ad genus referri, & specifica ad definitionem; species verò cùm plerumque subjiciatur, non fuit numerata inter attributa, quia tamen aliquando attribuitur inferioribus, potest ad genus reduci: siquidem quæstio superioris ad inferiora per se eodem modo tractatur, & per accidens est, quod inferiora specie, aut tantùm numero inter se differant.

Ad posteriorem verò dubitationem *respondeo* cum *Arist. cap.* 6. rationem illam reducendi omnia attributa ad definitionem, esse nimis generalem & obscuram, adeóque parum utilem: nam quamvis ad neganda omnia attributa sufficiat ostendere ea non convenire subjecto; ut tamen singula subjecto attribuantur, non satis est ostendere ea illi convenire, sed modus peculiaris, quo singula ei insunt, declarandus est; cùm aliter definitio, aliter genus, aliter alia subjecto conveniant.

Quæritur 2. quænam sint generalia instrumenta, quibus argumenta seu media possint inveniri ad concludendam

dendam quamcunque quæstionem propositam. *Resp.* Arist. cap. 13. libri prædicti *quatuor* assignare, quorum *primum* est, propositiones sumere; *secundum*, quot modis quidque dicatur posse distinguere, *tertiam*, differentias invenire, *quartum*, similitudines investigare.

In sequentibus verò media illa sigillatim explicat, & quidem *cap.* 14 multa statuit circa sumptionem & delectum propositionum: *primò*, ut eligantur propositiones verè probabiles, de quibus artic. præcedenti diximus. *Secundò*, ut eligantur propositiones, quæ probabilibus similes videntur; ut nos videre per receptionem specierum, non per radiorum emissionem, quia audimus, gustamus, & olfacimus aliquid recipientes, non emittentes. *Tertiò*, ut, quæcunque ut plurimùm sunt vera & probabilia, v. c. liberos diligi à matribus, sumantur quasi semper & absolutè vera ac probabilia. Quia hæc cogentur concedere, qui nesciunt aliqua in re non ita se habere.

Deinde nonnulla infert de modo, quo propositiones colligi & parari debent, docétque tum eas colligendas esse non modò ex iis, quæ dicuntur, & audiuntur, sed etiam ex sermonibus & libris scriptis; tum diversa rerum genera separatim notanda, puta de bono, de amicitia, de animali, *&c.* tum ut initio rei generatim acceptæ statuatur definitio; ac deinceps ad illius divisionem, qualitates & effectus procedatur. Tum ut speciatim, quid viri spectatissimi senserint, adnotetur, ut quod dixit Empedocles, quatuor esse corporum elementa, facilè enim quisque concesserit, quod à claro aliquo Philosopho dictum est. Tum denique ut, quæ ad diversas scientias spectant, separatim colligantur.

Monet tandem, ut propositiones sumantur quam maximè universales, quia ex una multæ fieri possunt, ut *oppositorum eandem esse scientiam*, unde sequitur eandem esse scientiam contrariorum, eandémque relatorum. Ac rursus hæ in alias dividi possunt, ut eandem esse scientiam boni & mali, nec non albi & nigri, item frigidi & calidi.

ARTICULUS III.

De secundo Instrumento inveniendi Medii.

QUod spectat ad secundum instrumentum, de distinctione ambiguorum *Arist. cap.* 15. ejusdem libri varios profert locos, quibus probetur, multiplicem esse alicujus vocis significationem.

Primus locus est à contrariis, qui in varios subdividitur; nam *inprimis* ea sunt multiplicia, quæ multa re & nomine contraria habent: ut acutum est nomen ambiguum, quia acuto in voce contrarium est grave, & in quantitate obtusum. Grave etiam multis modis dicitur, quia illi in voce contrarium est acutum, & leve in quantitate: Et pulchrum dicitur homonymè, quia pulchro, quod est in animali, contrarium est turpe; & ei, quod est in domo, vitiosum. *Secundò* illud est multiplex, cujus contrarium in re, etsi non voce, est multiplex; ut obtusum est multiplex, quia acutum ei oppositum aliter dicitur de quantitate, aliter de sapore; ut ex eo liquet, quod acutum in quantitate visu & tactu percipitur, in sapore verò gustu. *Tertiò* illud multipliciter dicitur, quod unâ ratione habet contrarium, aliâ non habet; ut voluptas multis modis dicitur, quia voluptati ex potu perceptæ contrarius est dolor, qui ex siti oritur; ei verò, quæ oritur ex cognitione veritatis, ut quòd sciamus non esse communem mensuram dimetientis & lateris, nihil est contrarium.

Secundus locus est à contrariorum mediis, qui etiam triplex est: Nam in primis contraria, quæ interdum sunt mediata, aliàs carent medio, sunt multiplicia, ut candidum & fuscum, quæ dicuntur de colore, & de voce sunt multiplicia; quia in illo habent medium nempe pallidum, in istâ autem non habent. Quòd si contendas habere, adhuc ista erunt multiplicia ex loco, qui subjicitur. Præterea illa contraria sunt multiplicia, quæ non semper idem medium habent. Unde ex hoc capite candidum & fuscum sunt multiplicia; si medium illorum

rum in voce est raucum, ùt quidam putant; cùm hoc à pallore, qui est color medius inter candidum & fuscum, distinguatur. Rursus ea contraria sunt multiplicia, quæ modò plura, modò pauciora media habent. Ut in exemplo allato, plura sunt media inter colorem candidum & fuscum; in voce verò unum ad summum, nempe raucum.

Tertius locus est à contradictoriis hoc modo: Illud est multiplex, cujus contradictorium multis modis dicitur, ùt quia non cernere dicitur dupliciter, primò pro non habere facultatem videndi, secundò pro non uti facultate videndi; ita etiam cernere dupliciter dicitur, nempe pro habere facultatem videndi; eáque uti.

Quartus locus est à privantibus. Nam si alterum eorum, quæ secundùm privationem & habitum dicuntur, multis modis dicitur, etiam alterum; ùt si sentire dicitur secundùm animam, & secundùm corpus, etiam sensu carere dicetur utroque modo: & vice versâ. Quæ autem hîc dicuntur de contrariis, contradicentibus & privantibus, ad relata, quæ etiam inter opposita numerantur, applicari possunt; ita ut si unum relatorum dicatur multipliciter, etiam alterum dici debeat.

Quintus locus est à casibus, qui ad conjugata refertur, potestque dupliciter efferri. *Primò* quando casus (id est adverbium à nomine deductum) multis modis dicitur, etiam nomen multis modis dicetur; ùt si justè dicitur & ex sententia sua judicare, & ùt oportet; similiter etiam justum his duobus modis dicetur. *Secundò*, quando nomen multis modis dicitur, etiam casus ab eo deductus multis modis dicetur; ùt si salubre dicitur, quod sanitatis efficiendæ, vel conservandæ, vel indicandæ vim habet; etiam salubriter dicetur, cùm quid fiet accommodatè ad efficiendam, vel conservandam, vel indicandam sanitatem.

Sextus locus est à genere, qui variis modis tractatur: *primò ea sunt multiplicia*, quæ in diversis categoriis ponuntur, ùt bonum quatenus efficit voluptatem in cibis, & sanitatem in medicina, reducitur ad actionem, qua-

tenus denominat quale, ut hominem fortem. temperantem, justum, ad qualitatem; quatenus fit opportunè ad quando; & quatenus est moderatum, ad quantitatem. Similiter acutum dicitur multipliciter, nam vox dicitur acuta, quia citò ferit aures, & sic spectat ad actionem; angulus dicitur acutus, quia est minor recto, sicque ad relationem pertinet; & machera acuta, quia acutam habet aciem, quod ad ultimam speciem qualitatis seu figuram spectat. *Secundò ea sunt multiplicia*, quorum genera proxima sunt diversa, nec subalterna. Ut grus est nomen multiplex, quia avem significat, & instrumentum ad sublevandos lapides fabricatum; quod perspicuum est non constitui sub genere avis, vel animalis. *Tertiò illud est multiplex*, cujus contrarium sub multiplici genere constituitur. Ut malum est multiplex, quia bonum ponitur in variis Categoriis ex antè dictis.

Septimus locus est à definitione compositi seu conjuncti, si enim ablato proprio non manet eadem definitio, signum est rem esse multiplicem & homonymam: ut patet in candido corpore & candida voce. Illud enim definitur corpus disgregativum visûs, hæc verò est vox quæ facilè exauditur. Quare si auferatur corpus & vox, quod superest non est idem; adeóque candidum est nomen multiplex, & æquivocum respectu corporis & vocis.

Octavus locus est à comparatione. Cùm omne Synonymum comparari possit, quia vel similiter dicetur, vel secundùm magis aut minùs, hinc consequens est illud esse multiplex & æquivocum, quod duobus ita competit, ut in illo comparari non possint. Ut candidum est multiplex respectu vestis candidæ, & vocis; & acutum respectu saporis, & vocis; quia dici non potest, quòd vox sit magis aut minùs candida quàm vestis; nec quòd sit magis aut minùs acuta quàm sapor.

Nonus locus est à differentiis, variísque modis tractatur; *primò*, illud vocabulum est multiplex, quod significat differentias diversorum generum, non subalternorum. Ut acutum est differentia vocis, & magnitudi-

nis,

nis, differt enim vox à voce, quòd acuta sit, & similiter magnitudo à magnitudine; quare cùm vox & magnitudo sint genera diversa, & non subalterna, hinc fit ut acutum sit vox homonyma. *Secundò*, cùm ejusdem rei eædem sint differentiæ, nomen illud est æquivocum, quod pluribus rebus tribuitur, quarum diversæ sunt differentiæ; ùt color est vox æquivoca, quia aliæ sunt differentiæ coloris, ùt significat qualitatem realem corpori inhærentem, aliæ, ùt sumitur pro figuris rhetoricis; priori siquidem modo alius color visum disgregat, alius congregat; non autem posteriori.

Decimus locus est à specie & differentia. Tunc nomen est æquivocum, quando eorum, quæ sub illo continentur, aliud est species, aliud differentia. Ut candidum est æquivocum, quia in corpore est species coloris; in voce verò est differentia; vox enim differt à voce, quòd sit candida.

ARTICULUS IV.

De reliquis Instrumentis, omniúmque utilitate.

HActenus de primo & secundo inventionis Instrumento, quòd ad tertium spectat, de eo agit *Arist. cap.* 16. ubi *monet primò*, differentias eorum, quæ sunt sub eodem genere, quærendas esse, ut quid intersit inter justitiam & fortitudinem, inter prudentiam & temperantiam; quæ omnia sunt ex eodem genere, nempe virtutis.

Monet secundò, quærendas etiam differentias in diversis generibus, inter quæ non magna est distantia, ut quid intersit inter sensum & scientiam.

Monet tertiò, prætermittendas esse differentias eorum, quæ longè à se invicem distant; quia cùm facilè per se appareant, earum inquisitio inutilis esset.

Tandem quartum instrumentum tractat cap. 17. circa

quod *tria* præcipit, *primò* ut similitudinem quæramus in iis, quæ sunt diversi generis, per particulam, ad, hoc modo, ut se habet alterum ad alterum quippiam, ut scientia ad scibile; ita aliud ad aliud, ut sensus ad sensibile. *Secundò* ut diversa inter se conferantur per particulam, in, hoc modo, sicut se habet visus in oculo, ita mens in anima; sicut tranquillitas in mari, ita tranquillitas in aëre: utrumque enim est quies. *Tertiò* jubet ut exerceamur in eruendis similitudinibus eorum, quæ longè inter se distant; quia in reliquis similitudines facilè deprehendi possunt.

Quartò monet, consideranda etiam esse ea, quæ sunt in eodem genere, an idem quippiam omnibus insit, ut homini, & equo, & cani; quia quatenus in eis idem quippiam inest, eatenus sunt similia.

Postquam *Aristoteles* egit de quatuor prædictis instrumentis generalibus, trium postremorum utilitates enumerat cap. 18. dimisso *primo*, quia per se notum est quantum sit necessaria propositionum sumptio ad syllogismum topicum extruendum, cùm omnis syllogismus ex duabus sumptionibus constare debeat.

Inprimis ergo profert *quatuor* utilitates secundi instrumenti, quod in ambiguorum distinctione consistit, *prima* est perspicuitas, faciliùs enim intelliget quispiam propositionem, quam defendit, si verborum ambiguitas explanetur.

Secunda, quia hinc fit ut de re ipsa disputetur, non de verbis. Cùm enim vox est ambigua, potest in uno sensu accipi à respondente, & in alio ab interrogante. Ablatâ autem ambiguitate, & declarato sensu quo defenditur, ridiculus videbitur qui interrogat, nisi adversùs id argumentetur.

Tertia, id etiam utile est, ne paralogismo capiamur; intellectâ enim vocis ambiguitate, paralogismus; adhibitâ distinctione facilè solvi potest.

Quarta, hæc quoque multiplicium distinctio utilis est ad alios fallendos; nisi enim respondens sciat multi-

multiplicem vocis acceptionem, poterimus ipsi interrogantes, eum paralogismo decipere. Hoc autem non in omni verborum multiplicitate fieri potest, sed tantùm quando eorum, quæ multis modis dicuntur, aliæ sunt vera alia falsa. Ut si quis ignorans ambiguitatem hujus vocis, canis, simpliciter concedat omnem canem latrare, hinc enim adigetur ad concedendum etiam piscem, & sydus latrare, cùm idem nomen iis competat. Monet tamen Aristoteles hunc modum non esse proprium Dialecticæ, ac si diceret artem illam fallendi non tam Dialectico, quàm Sophistæ convenire; adeóque vitandam esse, nisi fortè interdum animi causâ usurpetur.

Secundò, inventionis differentiarum duas assignat utilitates, quarum *prima* est ad syllogismos de eodem & diverso extruendos; inventâ enim quâcunque rerum propositarum differentiâ, illicò eas non esse idem probatum erit. Altera est, ad cognoscendum quid quæque res sit, quia propria rei cujusque definitio ex propriis illius differentiis constat.

Tertiò, inventionis similitudinis ait tres esse utilitates, *prima* ad probandum aliquid per inductionem, quia similium particularium inductione universale concludi censemus; nec facilè possunt inductione uti, qui similitudinem ignorant. *Secundò*, ad syllogismos hypotheticos, quia quod probatur de re simili rei propositio id censetur ex hypothesi probatum de re proposita v.c. cùm sit similitudo inter sensum & scientiam, si habeam medium, quo probem contrariorum esse eundem sensum, & non quo probem eorum esse eandem scientiam; hoc ex illius suppositione concludere potero in hunc modum: si contrariorum idem est sensus, eadem etiam contrariorum est scientia; at verum prius, ergo & posterius. *Tertia* ad definitiones construendas, nam ex similibus deprehenditur genus rei, quæ definienda est, quod non modò verum est de genere univoco, quale est animal respectu hominis & equi, sed etiam de analogo; ut deprehendimus quietem esse genus analogum respectu serenitatis aëris, & maris tranquilli-

tatis, quia aër serenus & mare tranquillum in eo conveniunt, quòd immota manent seu quiescunt.

ARTICULUS V.

De Locis intrinsecis.

PRæmoneo 1. cùm tractatio syllogismi topici eò maximè tendat, ut facilis via & ratio inveniatur, quâ de omni materia probabiliter disputari possit, ùt suprà ex *Arist.* retulimus, non immeritò ab omnibus Logicis constitui varios locos speciales, præter generales articulis præcedentibus memoratos, è quibus velut è quibusdam promptuariis desumi possunt argumenta, seu media necessaria ad differendum probabiliter de quacunque re proposita.

Præmoneo 2. à plerisque locum dividi in maximam, & differentiam maximæ; locum maximam vocant propositionem per se notam, quæ fidem aliis subministrat, qualis est hæc, *cui convenit definitio convenit definitum.* Locum verò differentiam maximæ dicunt esse receptaculum plurium maximarum ejusdem generis, ùt est locus à definitione, è quo maxima jam relata desumpta est; sicque appellant, quia quilibet locus suam denominationem tribuit maximis ad illum spectantibus, & ab aliis distinguit, ita ùt alia maxima fit à definitione, alia à genere, & sic de aliis. Verùm majoris perspicuitatis gratiâ locum, qui vocatur differentia maximæ, simpliciter locum appellabimus, locum verò, qui maxima dicitur, maximam denotat.

Præmoneo 3. locos topicos *ab Arist.* & nonnullis illius interpretibus fusissimè tractari, ab aliis verò omnino prætermitti, eò quòd ad Oratores potiùs quàm ad Philosophos spectare videantur: eorum tamen methodum nobis magis arridere, qui media incedentes viâ, de locis quidem agunt hoc loco, sed breviter quantum ad dialecticam institutionem pertinet: quare cùm Locorum alii sint intrinseci, alii extrinseci, de illis hoc articulo, de istis verò sequenti paucis agemus.

Loci intrinseci, qui vel ad substantiam rei spectant,

vel

vel eam comitantur, *septem* assignari possunt; *primus* est à definitione & definito; è quo variæ maximæ erui possunt tam affirmativæ, ùt, *quod convenit definitioni convenit definito*, & vice versâ; quàm negativæ, ùt, *quod non convenit definitioni, non convenit definito*, & vice versâ. Unde possumus ex definitione sive subjecti sive attributi varia eruere argumenta, tum ad confirmandum, tum ad refellendum. Ad confirmandum, ùt si probemus hominem esse animal, quia est corpus animatum, sentiens, quæ est definitio attributi; aut justitiam esse in Republica necessariam, quia est virtus suum cuique reddens; quæ est definitio subjecti. Ad refellendum, ùt si contra contendentem, plantam, quæ vocatur sensitiva, esse animal, opponas definitionem animalis, quæ tali plantæ propriè competere nequit; aut si ex definitione vitii, quod est malum rectæ rationi repugnans, eos arguas, qui putant vitium esse homini connaturale, eíque valde consentaneum. Cæterùm locus descriptionis ad istum reduci potest.

Secundus locus est à genere ad species, ex quo variæ maximæ erui possunt, sive ad confirmandum, ùt, *quod convenit essentialiter generi, convenit essentialiter omnibus speciebus*; sive ad refellendum, ùt, *quod repugnat generi, nulli illius speciei convenire potest.* Hinc probas primò hominem, equum, bovem, cæterásque omnes species animalium esse essentialiter sensitivas, quia animal, earum genus, est essentialiter sensitivum. Secundò non convenire homini, vel equo, vel bovi esse lapidem; quia esse lapidem repugnat animali.

Tertius locus est à specie ad genus, vel ad individua: & quidem si à specie ad genus argumentemur, hæ duæ maximæ observari debent; prima, *quidquid convenit omnibus speciebus, convenit etiam generi.* Secunda, *quidquid repugnat omnibus speciebus, repugnat etiam generi.* Si verò procedamus à specie ad individua, hæc alia duo axiomata notanda erunt. Alterum, *quod convenit essentialiter speciei, convenit omnibus individuis.* Alterum, quod repugnat speciei, repugnat omnibus individuis.

Quartus locus est à differentia, qui cum præcedenti-

bus

bus magnam affinitatem habet. Nam si differentia est generica, ab ea ad species eodem modo possumus argumentari, ac à genere ad species. Si verò est specifica, ab illa ad individua eâdem ratione ac à specie procedi potest, eo sensu, ut quod convenit essentialiter differentiæ genericæ, aut specificæ, conveniat essentialiter speciebus vel individuis; & quod illis repugnat, his etiam repugnare censeatur.

Quintus locus est à partibus integrantibus ad totum, & vice versâ; & quidem à partibus ad totum eruuntur duæ istæ maximæ: Altera, *positis omnibus partibus ponitur totum*; ut positis fundamento parietibus, & tecto ponitur domus. Quod intellige de partibus unitis, nam etsi omnes partes existerent, si tamen non essent inter se unitæ, non existeret totum; ut patet, quòd post mortem non est homo, etsi illius anima & corpus existant. Altera, *ablatâ vel unâ parte, tollitur totum*; quod intellige de parte absolutè necessaria, ut ablato tecto, tollitur domus. E toto verò ad partes duæ aliæ maximæ sumuntur, prior est, *posito toto ponuntur omnes illius partes*; ut si sit domus, sunt etiam fundamentum; parietes, & tectum. Posterior, *ablato toto, tollitur aliqua illius pars*; ut si domus esse desinat, vel tectum, vel alia aliqua pars esse desinit. Verùm hæc intelligenda sunt juxta antedicta, ita scilicet ut posito toto ponantur omnes partes necessariæ, & ablato toto tollatur plerumque aliqua pars. Absolutè tamen ex totius ablatione nonnisi unionis partium ablatio sequatur. Ad hunc autem locum reducitur locus à partibus essentialibus physicis ad totum; cùm eædem maximæ ex eo erui possint.

Secundus locus est à proprio ad essentiam, ex quo variæ maximæ erui possunt, nempe, *posito proprio poni essentiam, eo ablato tolli*; & similiter possumus argumentari ab essentia ad proprium; siquidem *positâ essentiâ, ponitur proprium*, & *eâ ablatâ tollitur*; ut manifestum est in risibilitate & rationalitate hominis, quæ se mutuò ponunt, & tollunt.

Septimus locus est ab accidente & subjecto, è quo variæ maximæ depromuntur, prima, *posito accidente ponitur aliquod*

aliquod subjectum; quod intellige naturaliter. Secunda, *posito accidente ponitur effectus illius formalis*, ùt, est albedo, ergo & album. Quod intellige modò accidens sit in subjecto satis intensè & extensè. Cujus defectu aqua tepida non denominatur simpliciter calida, nec Æthiops simpliciter candidus. Tertia, *ablato accidente tollitur effectus illius formalis*, ùt si non est albedo, nec album. Quarta, *cui repugnat accidens, repugnat etiam subjectum accidentis*, ùt, Bucephalus non potest esse homo, quia non potest esse Philosophus. Quinta, *posito subjecto, necesse est poni aliquod accidens*, saltèm naturaliter. Sexta, *ablato subjecto necesse est omnia illius accidentia tolli, & ablato omni subjecto omnia simpliciter*; quod intellige citra miraculum.

ARTICULUS VI.

De Locis extrinsecis.

Loci extrinseci alii sunt non repugnantes, alii repugnantes: non repugnantes sunt novem, primus est à causa efficiente, & finali, quæ sunt externæ.

Ab efficiente quidem plures maximę generales erui possunt: I. *posita causa in potentia, ponitur effectus in potentia*; ùt si potest esse ignis, potest esse calor. II. *posita causa in actu, ponitur effectus in actu*, ùt si ignis actu calefacit, est actu calor ab eo productus. Tertia, *ablata causa in potentia, aufertur effectus in potentia*, ùt, si non potest esse causa productiva caloris, non potest esse calor. Quarta, *si non est causa actu causans, neque etiam est effectus actu causatus*, ùt, si non est causa actu calefaciens, non est calor actu productus. Quinta, *causa bona ùt bona, producit bonum effectum, mala ut mala malum*, quo sensu Christus dixit in Euangelio, non posse arborem bonam malos fructus facere, nec malam bonos. Sexta, *quæ per se corrumpuntur à bonis causis sunt mala, quæ à malis bona*, ùt vitium à virtute, & virtus à vitio. Huc referri potest septima, ad locum generationis & corruptionis spectans, *boni generatio est bona & corruptio mala*, contra verò, *mali generatio est mala & corruptio bona*.

Possunt

Possunt etiam variæ maximæ sumi *à causa finali*; prima, *illud est bonum, cujus finis est bonus*, ùt, beatitudo æterna per se est bona, ergo & bona observatio mandatorum, quæ ad illam ducit. Secunda, *illud est malum, cujus finis est malus*, ùt, malum est occidere, ergo & venenum ad hoc parare. Hæc autem intellige de fine per se, seu ad quem res ex natura sua ordinatur. Unde cùm eleëmosyna non sit per se finis furti, si quis furetur ex intentione dandi eleëmosynam, non propterea furtum bonum est. Tertia, *id melius est cujus finis melior, & optimum cujus finis optimus*, ùt, melior est Ethica, quàm Physica, & Theologia melior quàm Ethica: siquidem melior est recta institutio morum, ad quam tendit Ethica, quàm cognitio rerum naturalium, ad quam instituta est Physica, meliórque est divinorum cognitio & amor, ad quem tendit Theologia, quàm recta morum institutio. Quarta, *illud est pejus, cujus finis est pejor, & pessimum, cujus finis pessimus est*, ùt, pejus est omittere Sacrum ex contemptu Ecclesiæ, quàm ex negligentia, & pessimum ex odio Dei illud omittere. Quinta, *qui finem aliquem intendit, debet assumere media necessaria ad illius consecutionem*, ùt, qui vult salutem æternam consequi, debet abstinere à malo, & facere bonum. Sexta, *obtento fine cessant media*, ùt, adeptâ beatitudine æternâ non ampliùs est locus jejuniis, eleëmosynis, aliísque mediis ad illum finem assequendum ordinatis.

Secundus est ab effectibus; qui ex præcedenti facilè intelligi potest. Hîc tantùm moneo illud esse discrimen inter causam & effectum, quòd ex uno effectu inferuntur necessariò omnes causæ, at non nisi ex omnibus causis, vel unus effectus inferri potest: Ut si puer natus est, sequitur esse omnes illius causas, tam externas Deum, cælum, patrem, matrem, finémque, ob quem genitus est; quàm internas nempe materiam & formam, seu corpus, & animam, ex quibus constituitur. At non nisi ex omnibus illis causis simul sumptis pueri existentia efficaciter deduci potest.

Tertius ab antecedentibus & consequentibus, unde nonnullæ maximæ colligi possunt, si prius observes antecedens

tecedens & consequens dupliciter dici, nempe illatione & tempore, ita ut antecedens sit quod infert & præcedit, consequens verò, quod infertur, & sequitur. Itaque quod spectat ad antecedens, & consequens illationis, quatuor maximæ observari debent: prima, *posito antecedente ponitur consequens*, ùt, posito homine, ponitur animal. Secunda, *posito consequente non ponitur antecedens*, ùt posito animali non necessariò ponitur homo. Tertia *ex opposito antecedentis non sequitur oppositum consequentis*, non enim si nullus homo est, sequitur nullum esse animal. Quarta, *ex opposito tamen consequentis sequitur oppositum antecedentis*, quia si nullum animal est, bene sequitur nullum esse hominem. Quod verò attinet ad antecedens, & consequens tempore, quatuor aliæ maximæ observandæ sunt: Prima, *posito antecedente non necessariò ponitur consequens*, ùt si sunt flores, non sequitur fore fructus. Secunda, *posito consequente ponitur antecedens*, ùt, si sunt fructus, ergo flores præcesserunt. Tertia, *ablato antecedente tollitur consequens*; ùt, si non sunt flores, nec fructus erunt. Quarta, *ablato consequente non tollitur antecedens*; quia etsi non sint fructus, non sequitur quòd flores non fuerint.

Quartus à communi ùt accidentibus, seu à circumstantiis, ex quo tres maximæ erui possunt: Prima, *positâ re ponuntur quæ illam circumstare solent*, ùt, posito ludo ponuntur rixæ. Secunda, *ablatâ circumstantiâ tollitur id cui adjungi solet*, ùt, non fuerunt rixæ, ergò nec ludus. Tertia, *quales sunt circumstantiæ, tales plerumque sunt res, quas circumstant*; quod verum est sive circumstantiæ sint antecedentes, ùt, malè fuit institutus, ergo pravis est moribus, sive comitantes, ùt, malorum consuetudine delectatur, ergo malus est; sive subsequentes, ùt, in morte de peccatis non dolet, ergo dum vixit salutis curam neglexit.

Quintus est à conjugatis, quæ sunt voces quædam significatione convenientes, quarum una ab altera derivatur, ùt justus & justè à justitia. Hinc autem duæ maximæ sumi possunt ad confirmandum, prior est, *quod dicitur de uno conjugatorum, dicitur suo modo de alio*, ut, si

ut si justitia est laudanda, justus est laude dignus, & juste agere est laude dignum. Posterior, *de quo dicitur unum conjugatorum, dicitur & aliud*, ut, si in Petro est justitia, Petrus justus est, & juste agit. Duæ etiam sumi possunt ad refellendum, altera, *quod non dicitur de uno conjugatorum, non dicitur de alio*, altera, *de quo non dicitur unum conjugatorum nec aliud.*

Sextus est à simili, quod ut intelligas adverte aliqua dici similia, quia conveniunt in forma sive accidentali, sive substantiali ejusdem speciei; ut duo alba; duo homines. Item, quæ inter se proportionem habent, ut intellectus, & oculus; auriga & dux. Ex hoc autem loco eruitur hæc maxima: *Similium eadem est ratio*, ut cygnus disgregat visum, ergo & nix. Petrus est disciplinæ capax, ergo & Paulus. Idem dic de proportionalibus, ut, animus intellectu regi debet, ergo & corpus oculo; auriga currum caute regere debet, ergo & dux exercitum. Nec tantùm affirmative, sed etiam negative, ut, nix visum non congregat, ergo nec cygnus; auriga cœcus currum regere non debet, ergo nec dux militiæ ignarus exercitum.

Septimus est à majori seu verisimiliori, unde sumitur hæc maxima; *si quod magis verisimile videtur, non est verum, nec id quod minus verisimile videtur, verum erit.* Ut, si non potest tollere pondus decem librarum, multò minùs quinquaginta librarum pondus tollet, si ne leve quidem verbum ferre potest, quomodo mortem sustinebit?

Octavus est à minori, seu minus verisimili. Ex quo hæc maxima depromitur. *Si quod minus verisimile videtur, est verum, multò magis verum erit quod est verisimilius*; ut, si potest tollere centum, poterit à fortiori quinquaginta.

Ubi nota hos duos locos non eodem modo ab omnibus accipi; quidam enim locum à majori quantitate ad minorem, vocant in exemplo allato à majori ad minus, & è contra locum à minori ad majorem, vocant à minori ad majus. Cùm tamen aliter soleant & debeant accipi, ita nempe ut locus à majori ad minus

sit

sit à magìs verisimili ad minus verisimile; & vice versâ locus à minori ad magìs sit à minus verisimili ad magìs verisimile. Unde quia magìs verisimile est, quòd homo poterit portare pondus decem librarum quàm quinquaginta, locus est à majori ad minus, cùm dico, si non potest tollere decem, multò minùs quinquaginta. Contrà verò est locus à minori ad majus, cùm dico, si potest tollere centum, à fortiori quinquaginta tollet.

Nonus est ab authoritate, quæ duplex est: divina, cui Fides Christiana innititur, adeóque est infallibilis, & humana, ex qua tantùm probabiliter possumus argumentari; eò tamen efficaciùs, quò plures & doctiores habemus opinionis nostræ patronos. Cæterùm argumentatio non valet ab autoritate negativè, sed tantùm affirmativè; Siquidem quòd Aristoteles aliquid dixerit, inde probabiliter colligitur ita esse, quòd verò aliquid non dixerit, inde non sequitur id non ita se habere, nisi fortè sit locus, in quo mentem suam declarare debuerit. Unde ortum est vulgatum illud: *Argumentum à negatione non valet*. Atque hæc de locis non repugnantibus, sequitur ut de repugnantibus breviter dicamus, qui duo tantùm assignantur.

Prior est ab oppositis, unde duæ maximæ generales colligi possunt. Prima, *cui convenit unum oppositorum, non convenit aliud*, ùt, si est Pater, non est Filius respectu ejusdem. Si est albus, non est niger, supple secundùm eandem partem; si est videns, non est cœcus; si est homo, non est non homo.

Secunda, si unum oppositorum convenit uni, aliud convenit alteri, ùt, si humilitas est laudanda, superbia est vituperanda. Quando tamen unum oppositum habet duo opposita, fieri potest ut unum oppositum dicatur de duobus ex illis, & aliud de tertio, ut vituperandum dicitur non modò de avaritia, sed etiam de illi opposita prodigalitate, laudandum verò de liberalitate, quæ utrique opponitur.

Posterior est à dissimilibus, qui duas maximas suppeditat, prima est, *dissimilibus dissimilia conveniunt*, ùt, si album

bum disgregat visum, nigrum è contra congregat. Secunda, *de dissimilibus dissimiliter sentiendum*, ùt, si virtus laudanda est, vitium est vituperandum.

Vbi adverte, hæc procedere de dissimilibus, ùt dissimilia sunt, nam corvo & cygno similia conveniunt, & de iis similiter sentiendum est, ùt sunt aves, quia sic sunt similes.

ARTICULUS VII.
De Syllog. sophistico.

QVæritur 1. quid sit Syllogismus sophisticus. *Resp.* eum esse, qui concludit ex propositionibus, quæ probabiles videntur, cùm tamen non sint. Ex quo intelligis, non esse necesse ad Syllogismum sophisticum, quòd peccet in forma, sed sufficere, quòd peccet in materia; adeò ut constet ex præmissis, quæ tantùm apparenter sunt probabiles, etsi forma syllogistica servetur.

Nonnulli tamen contendunt tres esse syllogismi sophistici species, quarum prima est, quæ in sola materia peccat, & similis est vesti ex vili panno, secundùm tamen artem optimè confectæ; ùt cùm dico, quidquid est canis, latrat, at sydus est canis, ergo sydus latrat. Hic enim syllogismus habet formam legitimam, sed in materia peccat, quia major propositio est falsa, etsi vera appareat.

Secunda est, quæ in sola forma peccat, éstque similis vesti ex optimo panno, non tamen rectè confectæ, ùt si dicam, omnis homo est animal, omnis equus est animal, ergo omnis equus est homo, hîc enim ambæ præmissæ sunt veræ & necessariæ, adeóque non est defectus in materia, sed tantùm in forma; quia proceditur ex duabus affirmativis in secunda figura, quod vitiosum est.

Tertia est, quæ in materia & forma peccat, éstque similis vesti ex panno detrito, & contra artis præcepta confectæ, ùt in hoc syllogismo: Quidquid non amisisti habes, hunc equum, quem perdideras, habes, ergo hunc equum non amisisti. Hîc enim est duplex defectus, alter

ter ex parte materiæ, quia major eſt falſa, ùt ex eo patet, quòd ſequatur omnes homines habere aures aſini, cùm eas non amiſerint, alter ex parte formæ, quia ſyllogiſmus procedit ex affirmativis in ſecunda figura. Verùm, quia ſuprà ſatìs actum eſt de forma ſyllogiſtica, hîc tantùm expendenda ſunt vitia ſyllogiſmi ſophiſtici, quæ ad materiam ſpectant, ut ab iis caveamus. Et quia fallaciæ Sophiſtarum, quibus incautos circumvenire tentant, aliæ conſiſtunt in verbis, aliæ in rebus, de utroque genere hîc breviter agendum eſt. Itaque

Quæritur 2. quænam ſint fallaciæ verborum, ſeu in dictione. *Reſp.* ſex communiter aſſignari: *prima* eſt æquivocationis, quæ contingit, quando ex eo, quod convenit uni æquivoco, concludimus id alteri convenire; ùt cùm ex eo, quod populus eſt arbor, colligimus Lutetiam eſſe arborem.

Secunda eſt amphibologiæ, quando oratio habens duplicem ſenſum, aliter ſumitur in majori propoſitione; aliter in minori, ùt cùm dico, quidquid eſt Ariſtotelis, poſſidetur ab Ariſtotele; Hæc Logica eſt Ariſtotelis, ergo poſſidetur ab Ariſtotele. Hæc enim verba, eſt Ariſtotelis, in priori propoſitione dicunt habitudinem poſſidentis ad rem poſſeſſam, & in poſteriori cauſæ ad effectum, unde concluſio non valet.

Tertia eſt compoſitionis, quando aliquid concluditur in ſenſu compoſito tanquam verum, quod duntaxat verum eſt in ſenſu diviſo; ùt cùm dico, omnem hominem non ſcribere eſt poſſibile, atqui quotquot in ſcholis Sorbonicis ſcribunt ſunt homines; ergo quotquot in ſcholis Sorbonicis ſcribunt non ſcribere eſt poſſibile. *Concluſio* enim eſt vera tantùm in ſenſu diviſo, non autem in ſenſu compoſito, ùt arguentes contendunt.

Quarta eſt diviſionis, quando aliquid concluditur ùt verum in ſenſu diviſo, quod non niſi in ſenſu compoſito verum eſt, ùt, quod eſt frigidum, non poteſt eſſe calidum, aqua eſt frigida, ergo non poteſt eſſe calida; quod quidem verum eſt in ſenſu compoſito, quia frigus & calor non poſſunt ſimul reperiri in gradu intenſo; ſed

ſed falſum in ſenſu diviſo qui intenditur, quia aqua poteſt alio tempore eſſe frigida, & alio calida.

Quinta eſt accentus, quando ſcilicet ob accentus aut pronunciationis varietatem deceptio contingit, ùt ſi dicam, qui lepores venantur, canibus indigent. Oratores & Poëtæ lepores venantur, ergo canibus indigent; ibi enim mutatur accentus in voce lepores, nam in majori, ubi ſumitur pro animali, penultima corripitur, in minori verò, ubi ſignificat quandam dicendi venuſtatem, penultima producitur.

Sic etiam ex modo pronunciationis argui poteſt, Deus nihil facit invitè, atqui racemi ſunt in vite: ergo Deus racemos non facit. Ubi vides fallaciam ex eo oriri, quod invitè in majori propoſitione eſt unica vox, idem ſignificans ac coactè; in minori verò duas voces complectitur.

Sexta & ultima fallacia eſt figura dictionis, quæ ex ſimilitudine diverſarum vocum oritur, idque aut grammaticaliter; ùt ſi dicam, voces frons & fons eſſe ejuſdem generis, aut logicè ad idem prædicamentum referendo, quæ ſpectant ad diverſa, ùt cùm dico, quidquid heri emiſti, hodie comediſti, at heri emiſti carnes crudas, ergo carnes crudas hodie comediſti. Major enim accipitur pro carnibus quoad ſubſtantiam ſpectatis, at in minori & concluſione additur cruditas, quæ eſt quoddam accidens ſubſtantiæ.

Quæritur 3. quænam ſint fallaciæ in rebus, ſeu extra dictionem. *Reſp. ſeptem* vulgò aſſignari: *Prima* eſt fallacia accidentis, cùm id, quod accidentaliter tantùm competit attributo, tribuitur ſubjecto, ùt homo eſt animal, animal eſt genus, ergo & homo eſt genus, vel Petrus eſt homo, homo eſt tertiæ declinationis; ergo & Petrus, non enim quæcunque tribuuntur prædicato tribui poſſunt ſubjecto, ſed tantùm ea, quæ tribuuntur prędicato, quatenus idem eſt cum ſubjecto; quâ ratione rectè dicimus hominem ſentire, quia eſt animal; & Petrum eſſe rationalem, quia eſt homo: eò quòd animal ùt eſt ſentiens, cum homine identificatur, & homo ùt eſt rationalis, cum Petro.

Secunda est dicti secundùm quid&simpliciter: quando scilicet à dicto secundùm quid proceditur ad dictum simpliciter, ut cùm dico, Æthiops est albus secundùm dentes, ergo est albus; vel è contra à dicto simpliciter ad dictum secundùm quid, ut cùm dico, sacrum audiendum est die festo, ergo audiendum est tempore, & loco interdicto.

Tertia est ignorationis Elenchi, est enim Elenchus syllogismus inferens contradictorium ejus quod admissum est; unde quando non infertur verum contradictorium, sed tantùm apparens, tunc dicitur fallacia ignorationis elenchi; ut, si quis ex eo quòd dormias nocte, non die, colligat te dormire & non dormire; aut ex eo, quòd sis major Petro & minor Paulo, concludat te esse majorem & minorem. Ista enim non sunt verè contradictoria, cùm non sumantur respectu ejusdem.

Quarta est consequentis, cùm scilicet proceditur ab opposito antecedentis ad oppositum consequentis; ut si lapis est, corpus est, ergo si lapis non est, corpus non est; vel cùm ex consequente infertur antecedens, ut si lapis est, corpus est; ergo si corpus est, lapis est. Hæc autem fallacia opponitur loco ab antecedente, & consequente de quo suprà.

Quinta est petitionis principii, cùm scilicet idem per idem probatur, ut si probes spongiam vivere, quia est animata, aut vice versâ esse animatam, quia vivit; siquidem vivere & animatum esse idem sunt.

Sexta est non causæ ut causæ, quæ tunc contingit, quando aliquid concluditur ex antecedente, quod non est causa illius, ut si dicas equus est animal, ergo est hinnibilis. Nam etsi equus sit animal, & sit hinnibilis, non tamen ideo est hinnibilis, quia est animal. Huc refer fallaciam eorum qui in Religionem Christianam vel in statum monasticum insane debacchantur, ob quædam hominum vitia quorum nec Religio Christiana nec status monasticus causa est.

Septima plurium interrogationum ut unius, quod non tantùm contingit quando petitur una responsio, ad interrogationem quæ apertè est multiplex, ut dum quæ-

ro an homo & equus ſint animal rationale; ſed etiam, quod periculoſius eſt, quando ſub una interrogatione plures latent, ut ſi quæram an homo ſit bonus. Nam cùm ſub voce homo omnes homines includantur, ſi reſpondens affirmet, inſtabo latrones, adulteros, & ſimiles homines eſſe bonos: ſi verò neget, arguam juſtos & ſanctos non eſſe bonos ipſúmque reſpondentem eſſe malum, niſi fortè putet ſe non eſſe hominem. Quare per diſtinctionem huic captioni ſicut & aliis ferè omnibus ſatisfieri debet. Atque hæc de Idea Logicæ ſatis, ad majorem Chriſti gloriam, & proximi utilitatem.

FINIS.